

Περιοδικό Λόγου, Τέχνης και Προβληματισμού
Τεύχη 38ο και 39ο, Χρόνος Ι', Φθινόπωρο και Χειμώνας
(Σεπτέμβριος 2010 - Φεβρουάριος 2011)

Εκδότρια

Νίνια Κατσούρη

Συντακτική επιτροπή

Αριστόδημος Αρίστου

Βασιλης Βασιλειάδης

Αντώνης Γεωργίου

Χριστίνα Γεωργίου

Νικόλας Πάρης

Ελιζα Πιερή

Αιμίλιος Σολωμού

Άννα Χριστοδουλίδου

Σχεδιασμός, σελιδοποίηση και εκτύπωση

Τυπογραφεία ΣΤΕΛΙΟΥ ΛΕΙΒΑΔΙΩΤΗ

Εστίας 10, Λευκωσία

Τηλ.: 22438968, 22347359

Τηλεομοιότυπο: 22435698

E-mail: sliavadiotis@cytanet.com.cy

Εικαστική επιμέλεια

Ελιζα Πιερή

Συνδρομές:

Κύπρος €25, Ελλάδα €30

Άλλες χώρες €30

Τιμή τεύχους:

Κύπρος €6, Ελλάδα €7

Για να αποστέλλεται το **Άνευ** στη διεύθυνσή σας, μπορείτε να επικοινωνήσετε:

Άνευ

Αλέξανδρου Πλαπαδιαμάντη 8

2123 Αγλαντζιά

Τηλ.: 22336752

Τηλεομοιότυπο: 22334692

Email:

anefdina@cytanet.com.cy

Ιστοσελίδα:

www.e-anef.com

Το ANEY πωλείται στα βιβλιοπωλεία και σε κεντρικά περίπτερα.

ISSN 1450-0981

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση με αναφορά του **Άνευ** ως πηγής

ΧΟΡΗΓΟΙ

■ Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Η επιχορήγηση δεν σημαίνει την αποδοχή του περιεχομένου ή των απόψεων, που εκφράζονται από τη συντακτική επιτροπή, από πλευράς του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

■ Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου

■ Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη

■ Τράπεζα Κύπρου

Περιεχόμενα

Αντί Προλόγου	3
Γιάννης Κατσούρης: Χρονολόγιο	5
Λευτέρης Παπαλεοντίου, Εργογραφία - Βιβλιογραφία (1957-2010).....	7
1. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΤΣΟΥΡΗ	
Γιώργος Κεχαγιόγλου, Ο Γιάννης Κατσούρης μυθιστοριογράφος, φιλόλογος-κριτικός και πολιτισμικός παράγοντας.....	19
Νάσσος Βαγενάς, Ο Γιάννης Κατσούρης ως ιστοριογράφος του Θεάτρου στην Κύπρο ..32	
Αλέξης Ζήρας, Η αναζήτηση του αυθεντικού. Η τραχύτητα και η σάτιρα του Γιάννη Κατσού- ρη	39
Σωκράτης Λ. Σκαρτσής, Ο Κατσούρης του Λ.Ο.Φ.....	44
Λευτέρης Παπαλεοντίου, Ο πεζογράφος Γιάν- νης Κατσούρης, Μερικές παραπτήσεις ..46	
Γιώργος Φράγκος, Το σαπιρικό στοιχείο στη σύγχρονη κυπριακή πεζογραφία .. .54	
Κώστας Χατζηγεωργίου, Ο διηγηματογράφος Γιάννης Κατσούρης	59
Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, Ο Γ. Κατσούρης μελε- τητής του κυπριακού θεάτρου (με μια προσω- πική ματά).	66
Αιμίλιος Σολωμού, Ανθρωπογεωγραφία στα λογοτεχνικά έργα του Γιάννη Κατσούρη... .69	
Πέτρος Χριστοφιλίδης, Δύο έργα του Γιάννη Κατσούρη: Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπό- ρας, αφηγήματα, Ωρίων. Οι πορνοβοσκοί και Το τίμο μπαστούνι, διηγήματα, Ανεύ .. .78	
2. ΚΡΙΤΙΚΕΣ	
3. ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ Ανέκδοτα	
Η πονεμένη ιστορία της κας Τούλας.....	97
Η λεπτομερός	99
Χρονικό.....	101
To κατούρημα	110
Δημοσιευμένα διηγήματα σε περιοδικά Ο κλέφτης	113
Kai τα καράβια φεύγουν.....	117
Σπιγμές βουβές (Κυπριακά χρονικά, 1963) ..122	
Ενας νέος	124
Αγανάκτηση	127
Αλληλογραφία	129
Δύο άτιτλα ποιήματα	133
Σημειώσεις για ένα μυθιστόρημα, Σημειώσεις για ένα μυθιστόρημα εποχής (1920-1940)	134
ΘΕΑΤΡΙΚΑ Ανέκδοτα	
Σουμερική και Βαβυλωνιακή Μυθολογία ..	137
«Το Θεατρικό»	141
H θυσία του Ισαάκ.....	149
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ - ΜΕΛΕΤΕΣ	
Το Θέατρο στην Κύπρο (Α' και Β' τόμος, 1860-1959), Εισαγωγή	153
Το θέατρο στην Κύπρο, Τόμος Β' (Απόσπα- σμα).....	154
Βασίλης Μιχαηλίδης: Η ζωή και το έργο του, εκδ. Χρ. Ανδρέου, 1987, Εισαγωγή	158
Ενα ποίημα του A. Μαππούρα για τον Π. Λιασίδη	160
Λεόντιος Μαχαιράς (Ένας πολίτης του μεσαίωνα).....	163
Ομιλίες: α) Πρώτη Απριλίου 1955. Ομιλία προς τους συμφοιτητές του (Ε.Φ.Ε.Κ.)....	166
β) Ομιλία για την τέχνη	171
4. Ο ΑΝΩΡΩΠΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ	
Νινά Κατσούρη, Τίποτα πια δεν ήταν το ίδιο, Τα καράβια, Η Γοργόνα, Το παγκάκι.	181
Δημήτρης Λυπουρλής, Γιάννης Κατσούρης, Ο πνευματικός άνθρωπος, ο φίλος	183
Τάκης Χατζηδημητρίου, Η ΑΠΑΡΧΗ, Ο Γιάννης Κατσούρης και τα «Κυπριακά Χρονικά» ..	184
Παύλος Παρασκευάς, Δυο λόγια για τον Γιάννη Κατσούρη	190
Eva Latorre Bruto, Κάλλιο αργά παρά νωρίς, Συμπληρώνοντας μια αφιέρωση για τον	
Γιάννη Κατσούρη	193
Έλενα Λαζάρη, Ο Γιάννης Κατσούρης όπως τον γνώρισα.....	194
Μαρία Δημητρίου-Συμεωνίδου, Μια μακρό- χρονη φίλα.....	196
Πέπη Ρηγοπούλου - Πάγκος Ανδρεάδης, Ενας αμετανόητος ποιητής	198
Όλγα Κοζάκου Τσιάρα, Τον θυμάμαι σα να είναι χρες	200
Ελένη Αντωνιάδου, Η γνωριμία μου με τον	
Γιάννη Κατσούρη	204
Άριστος Παπαχριστοφή, Γράμμα στον Γιάννη Κατσούρη	206
Γαλάτεια Ζήνωνος, ...Εστω και τώρα	207
Χριστάκης Γεωργίου, Ο Γιάννης Κατσούρης 208	
Αντώνης Γεωργίου, Ημερολόγιο με τον	
Γιάννη	212
Χριστός Χατζήπαπας, Επί της προεδρίας του στην Ε.Λ.Κ.....	217
Πλαναγιώτης Αθραάμ, 7 + 2 σπιγμές με τον	
Γιάννη Κατσούρη σε χρόνο ενεστώτα ..	220
5. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ	
	224

Αρραβώνια και απωνίσημα

Αιωνιότητα είναι το θέμα σου
που ήταν καθαίστηκε αφηρητέα
αιωνιότητα είναι το βιτασσού
ήδη πάρα πολλά χρόνια
αιωνιότητα είναι η κοινωνία καθρέπτης
και το ιατρικό πλήρες σημαντικό σε
αιωνιότητα είναι η κρητική
η το λεγομένο γαλάζιο συναπόντων
αιωνιότητα είναι ο κόκκινων ψάθων
που μαστούσαν την Ταντούρη σου
αιωνιότητα είναι το ροζός σου
που γλαυκήσει ακρίβως τη φεγγάρια
αιωνιότητα είναι η πύκη από τη γενετιδα σου
που δέχεται την θερινή ή την
αιωνιότητα είναι η καλυκήρα και η καλυπτήρα σου

Ntiva Kastanerry

ΕΘΝΙΚΟΝ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

Άριθ. Μητρόφου

2985

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΟΣ
ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΟΥ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Χωάννος Δρ. Καποδιστρίου
έκ Λευκωσίας Κύπρου

Έν. Αθήναις τῇ

· Ο Πρύτανις

9/9/1955

Επίσημος Επίκουρος Καθηγητής

ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΛΟΓΟΤΥΠΟΥ
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ

Φορητός

C

Ταυτότητα εκδιδομένη δυνάμει
τοῦ Κανονισμοῦ 7Α.

Πιστοποιεῖται ότι δ. κ. Γ.

Καποδιστρίου, έκ Λευ

είναι μέλος τοῦ Συμβουλίου Λογοτυπού
ματογραφικών Ταινιών, δικαιούχος
ρας εἰσόδου εἰς τὰς αίθουσας προ
διά σκοπούς ἐλέγχου, βάσει τῶν
σίας Κινηματογραφικών Ταινιών.

Επρεδρός

Λευκωσία, 7.9.1972

Ιωάννος ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΣ

S SPECIAL CONSTABULARY

ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ/ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Γιάννης Κατσούρης: Χρονολόγιο

- 1935: Γέννηση του Γιάννη Κατσούρη στις 29 Ιουλίου στη Λευκωσία.
- 1954: Αποφοίτηση από το Παγκύπριο Γυμνάσιο.
- 1957: Δημοσιεύονται τα διηγήματα *Kai ta karábia phéúgouν...* και *O kléftēs* (Λογοτεχνικός Όμιλος Φοιτητών, Απρίλιος και Μάιος 1957, Αθήνα).
- 1958: Η Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων παρουσιάζει στον «Παρνασσό», στην Αθήνα το μονόπρακτό του *Kai epi γης ελευθερία*. Το θεατρικό αυτό δεν έχει δημοσιευτεί και σήμερα λανθάνει, όπως επίσης και το θεατρικό *Ωρα 5 και 33' π.μ.*, που είχε ως θέμα τον αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. και παρουσιάστηκε από το Εμπορικό Λύκειο Λευκωσίας και το κυπριακό ραδιόφωνο.
- 1960-1972: Μέλος της Συντακτικής Ομάδας του περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά*. Από τις σελίδες του περιοδικού δημοσιεύεται διηγήματα, κριτικές για φιλολογικά ζητήματα, τη λογοτεχνία, το θέατρο και γενικά τον πολιτισμό.
- 1961: Αποκτά πτυχίο φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- 1959-1968: Καθηγητής σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης.
- 1966: Εκδίδεται η συλλογή διηγημάτων *Τρεις ώρες* (έκδ. *Κυπριακά Χρονικά*).
- 1968: Αποσπάται ως μορφωτικός λειτουργός στη Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού και έχει ως βασική υπευθυνότητα την ανάπτυξη της ελληνικής λογοτεχνίας στο νησί.
- 1970-1973: Μετέχει στην Επιτροπή «Εξωσχολική Εκπαίδευση και Πολιτιστική Ανάπτυξη» του Συμβουλίου της Ευρώπης.
- 1971-72: Παρουσιάζει από την τηλεόραση του Ρ.Ι.Κ. τη σειρά «Θεατρικές Αναμνήσεις».
- 1973: Εκδίδεται η συλλογή διηγημάτων *To stathéró sýmēio*. Η συλλογή αποσπά το **Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας**.
- 1974-1977: Παρουσιάζει την εκπομπή «Η Κύπρος χτες και σήμερα» στην Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόρασης. Υπεύθυνη για την παραγωγή-σκηνοθεσία είναι η Ντίνα Κατσούρη.
- 1978: Ιδρυτικό μέλος της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου (Ε.Λ.Κ.). Στις αρχές της δεκαετίας του '80 διατέλεσε πρόεδρος της Ε.Λ.Κ.
- 1979: Εκδίδεται η συλλογή διηγημάτων *Δος ημίν σήμερον* (εκδόσεις Θεμέλιο), η οποία απέσπασε το **Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας**.
- 1985: Περατώνει τη διδακτορική του διατριβή με θέμα τη ζωή και το έργο του Βασίλη Μιχαηλίδη στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, που θα εκδοθεί το 1987 από τις εκδόσεις Χρ. Ανδρέου υπό τον τίτλο «*Βασίλης Μιχαηλίδης: η ζωή και το έργο του*».

- 1990: Εκδίδεται το μυθιστόρημα *Στυλιανού Ανάβασις* (εκδόσεις *Καστανιώπη*). Το μυθιστόρημα μεταφράστηκε στα ρουμανικά και εκδόθηκε στο Βουκουρέστι το 1999. Σήμερα μεταφράζεται στα αγγλικά.
- 1992-1995: Διευθυντής Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας. Επί της θητείας του καθιερώθηκε το *Φεστιβάλ Κύπρια*, εγκαινιάστηκαν σειρές εκδόσεων, πραγματοποιήθηκαν σημαντικά συνέδρια, λειτουργήσε το «σπίτι της Κύπρου» στην Αθήνα, πρωθήθηκεν η εξασφάλιση αρχειακού υλικού.
- 1996-2005: Διδάσκει στη Δραματική Σχολή του Σαπιρικού Θεάτρου και διατελεί μέλος και πρόεδρος του Δ.Σ.
- 1997: Εκδίδεται το έργο *Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας* (εκδόσεις *Ωρίων*).
- 2001: Εκδίδεται το μυθιστόρημα *Αφελέστατε θείε Μάικλ* (εκδόσεις *Λιβάνη*), που βραβεύεται με **Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας**. Την ίδια χρονιά τού απονέμεται το **Βραβείο Πολιτιστικής Προσφοράς Τεύκρου Ανθία και Θοδόση Πιεριδη**.
- 2005: Εκδίδεται, μετά από δεκαετή έρευνα, το δίτομο έργο *To θέατρο στην Κύπρο (1860-1959)*, ένα έργο σταθμός για την ιστορία του κυπριακού θεάτρου, που απέσπασε το **Κρατικό Βραβείο Δοκιμίου/Μελέτης** και τιμήθηκε με το **Μεγάλο Βραβείο Θεάτρου του Θ.Ο.Κ.**, καθώς και το **Πανελλήνιο Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών**.
- 2006: Εκδίδονται τα αφηγήματα *Oι πορνοβοσκοί και το Τίμιο μπαστούνι* (εκδόσεις *Άνευ*).
- 2009: Εκδίδεται η νουβέλα *Ta κατά Ευαγόραν και Ευγενιαν ἡ Oι αγώνες του κερατά* (εκδόσεις *Άνευ*).
- 2009: Ανακήρυξή του σε επίτιμο μέλος της Ε.Λ.Κ.
- 2010: Στις 5 Ιουλίου χάνει τη μάχη με τη ζωή στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας.

Ομιλία σε σχολική εκδήλωση (1958). Δεξιά διακρίνονται οι Λέαντρος Σίταρος και Άντης Περνάρης.

**ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ: ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
(1957-2010)
Πρώτη καταγραφή¹**

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ Γ. ΚΑΤΣΟΥΡΗ

A. ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

1.1. Τρεις ώρες, διηγήματα, Λευκωσία, Έκδοση Κυπριακών Χρονικών, 1966, τυπογραφεία «ΓΕΚΑ», σελ. 57, διαστ. 21,5 X 15,5 εκ., με σχέδιο του Άντη Ιωανδή και βιογραφικό σημείωμα του Γ. Κ. στο οπισθόφυλλο. Περιεχόμενα: Πρώτη ώρα: «Τα αδέρφια», αφιερ. «του Γιώργου Κοτσώνη» (7-14), «Τα μπρούτζινα αγάλματα» (15-22), «Το μνημόσυνο» (23-30). Δεύτερη ώρα: «Ο Βαγγέλης ο Στέντας» (33-36), «Η αυτοκτονία» (37-40), «Ζαχαροπλαστείο "High Life"» (41-44). Τρίτη ώρα: «Φυλάκιο Νο 1» (47-51), «Φυλάκιο Νο 2» (53-54).

Κρτ.: Χρ. Γεωργίου, *Κυπριακά Χρονικά* 53 (Ιούν.-Ιούλ. 1966) 136. Η Ήχω (Π. Γαλάζη), *Ο Φιλελεύθερος*, 6 Ιουλ. 1966. Πανικος Παιονίδης, *Η Χαραυγή*, 21 Ιουλ. 1966 (=Τομέας σε θέματα λόγου, Κύπρος 1981, σσ. 178-179). Μινώς Περδίος, *Νέα Εποχή* 71 (Σεπτ. 1966) 24.

1.2. Το σταθερό σημείο, διηγήματα, Λευκωσία - Κύπρος, 1973, τυπογρ. «ΘΕΟΠΡΕΣΣ», σελ. 60, διαστ. 19 X 13,5 εκ. Αφιέρωση (σ. 7): «Της Ντίνας και του Χριστόδουλου». Περιεχόμενα: «Το σταθερό σημείο» (9-24), «Τσα Τουέν Φελιξ» (25-33), «Ένας φαντάρος που πότισε τη γη» (35-39), «Ο άγιος» (41-50), «Η μοτοσικλέτα του Αντρέα» (51-57).

Κρτ.: Π. Παιονίδης, *Νέα Εποχή* 104 (Δεκ. 1973-Φεβρ. 1974) 891 (=Τομέας σε θέματα λόγου, Κύπρος 1981, σσ. 180). Μ. Παλαιός (Φ. Σταυρίδης), *Τα Νέα*, 17 Ιαν. 1974.

1.3. Δος ημίν σήμερον, διηγήματα, Αθήνα, Θεμέλιο, 1979, τυπογρ. Γ. Αργυρόπουλου-Α. Ζουμαδάκη, σελ. 111, διαστ. 21 X 14 εκ., με σχέδιο του Παναγιώτη Γράββαλου στο εξώφυλλο και βιογραφικό σημείωμα του Γ. Κ. στο οπισθόφυλλο. Περιεχόμενα: «Ο Λουκάς, η Άννα και το πεζώ κονβέρτιπολ...» (9-10), «Νυν υπέρ πάντων αγών...» (20-30), «Μία πατριωτική ιστορία» (31-60), «Ο ήρωαικός γιατρός» (61-69), «Ο ήρωας...» (70-84), «Δος ημίν σήμερον...» (85-109).

Κρτ.: Γ. Ματζουράνης, Αυγή, 9 Μαΐου 1980. Α. Πανάτος, *Νέα Εποχή* 144 (Σεπτ.-Οκτ. 1980) 320-321. Πανικος Παιονίδης, *Τομέας σε θέματα λόγου, Κύπρος 1981*, σσ. 181-182. Κίκα Ολυμπίου, *Δεκαεπτά κύπριοι πεζογράφοι*, Λευκωσία 1983, σσ. 29-32.

1.4. Στυλιανού ανάβασις, μυθιστόρημα, Αθήνα, Καστανιώτης, 1990, σελ.

290, διαστ. 21 X 14 εκ., με πίνακα του J. P. Aubanel στο εξώφυλλο, μακέτα του Γιάννη Λεκκού, βιογραφικό σημείωμα και φωτογραφία του Γ. Κ. στο αυτί του εξώφυλλου. Μετάφραση στα ρουμανικά: Yannis Katsouris, *Ascensiunea lui Stylianou*, Traducere din limba greacă Christina Christodoulou-Todea și Elena Lazăr, Cuvânt înainte Christina Christodoulou-Todea (5-8), București, Editura Meronia, 1999, σελ. 224.

Κρτ.: K. Χρυσάνθης, *Πνευματική Κύπρος* 356-358 (Ιούλ.-Σεπτ. 1990) 212-213. Πρ. Προδρόμου, Ακτή 6 (Ανοιξη 1991) 199-201. M. Θεοδοσοπούλου, *H Epoχή*, 28 Απρ. 1991. Μίλτος Πεχλιβάνος, *Antī* 465 (3 Μαΐου 1991) 63-64. Νάτια Χαραλαμπίδου, *Σημείο* 1 (1992) 325-330. Κώστας Χατζηγεωργίου, *Nέα Εποχή* 213 (1992) 63-65.

1.5. *Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας*, αφηγήματα, Λευκωσία, Ωρίων, 1997, τυπογρ. Καΐλα, σελ. 76, διαστ. 21 X 13 εκ., με σχέδιο του Στέλιου Καραμαλλάκη στο εξώφυλλο και βιογραφικό σημείωμα του Γ. Κ. στο αυτί του εξώφυλλου. Περιεχόμενα: «Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας» (5-44), «Η θεία Άννα» (47-74).

1.6. *Αφελέστατε θείε Μάικλ* (μυθιστόρημα), Αθήνα, Λιβάνης, 2001, τυπογρ. «Ε.Ο.Λ.», σελ. 239, διαστ. 20,5 X 14 εκ., με φωτογραφία της Visual Hellas, Shave Us, στο εξώφυλλο και βιογραφικό σημείωμα και φωτογραφία του Γ. Κ. στο αυτί του οπισθόφυλλου. Μετάφραση στα ρουμανικά: Yannis Katsouris, *Naivule unchi Michael*, Traducere de Eleni Pașcanu, Cuvânt înainte de Kostas Hatzigheorghiu (5-11), București, Editura Meronia, 2004, σελ. 179.

Κρτ.: Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Nέα Εποχή* 268-269 (2001) 68-70. Λάκης Φουρουκλάς, www.elogos.gr.

1.7. *Οι πορνοβοσκοί και Το τίμιο μπαστούνι*, διηγήματα, Λευκωσία, Άνευ, 2006, τυπογρ. Στ. Λειβαδιώτη, σελ. 141, διαστ. 20,5 X 14 εκ., με σχέδιο της Έλενας Κατσούρη στο εξώφυλλο και βιογραφικό σημείωμα του Γ. Κ. στο αυτί του εξώφυλλου. Περιεχόμενα: «Οι πορνοβοσκοί», αφιερ. «στη μνήμη του Βασίλη Μιχαηλίδη» (7-69), «Το τίμιο μπαστούνι» (71-133), «Γλωσσάριο» (135-136), «Η ανεράδα» (137-140), Φωτογραφία Β. Μιχαηλίδη (141).

Κρτ.: Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Nέα Εποχή* 293 (Καλοκαίρι 2007) 73-77.

1.8. *Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενιαν ἡ Οι αγώνες του κερατά*, Λευκωσία, Άνευ, 2009, τυπογρ. Στ. Λειβαδιώτη, σελ. 203, διαστ. 20,5 X 13 εκ., με σχέδιο της Έλενας Κατσούρη στο εξώφυλλο και βιογραφικό σημείωμα του Γ. Κ. στο αυτί του εξώφυλλου.

Κρτ.: Ανδρέας Κούνιος, Αλήθεια, 22 Ιουν. 2009. Γλαύκος Αντωνιάδης, Δημόσιος Υπόλληλος, 2 Ιουλ. 2009. Χρ. Ιακώβου, Πολιτης, 13 Σεπτ. 2009. Ευάγγελος Καραμίχος, Ένωσις, 31 Ιουλ. 2010. Μιχάλης Παπαντωνόπουλος, Ο Φιλελεύθερος, 31 Ιουλ. 2010.

2. ΜΕΛΕΤΕΣ (ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ-ΚΡΙΤΙΚΕΣ)

2.1. *Βασίλης Μιχαηλίδης, η ζωή και το έργο του*, Λευκωσία, Χρ. Ανδρέου, 1987, σελ. 318, διαστ. 24 X 17 εκ. Β' έκδοση, «συμπληρωμένη και βελτιωμένη», Λευκωσία, Χρ. Ανδρέου, 2002, σελ. 429.

Κρτ.: Θέμις Θεοχάρους, *Ραδιοπρόγραμμα* 609 (10-23 Απρ. 1988) 74-75. Λευτέρης Παπαλεοντίου, *To Καινούριο 4* (Χειμώνας 1988) 67-68.

2.2. *To Θέατρο στην Κύπρο*, τ. Α' 1860-1939, τ. Β' 1940-1959, Λευκωσία 2005, σελ. 371 και 383 αντίστοιχα.

Κρτ.: Νάσος Βαγενάς, *To Βήμα*, 13 Αυγ. 2006. Ιωσήφ Βιβιλάκης, *H Καθημερινή*, 28 Οκτ. 2006. Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Ελληνικά* 57.1 (2007) 200-205.

3. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

3.1. *Κύπριοι συγγραφείς από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, τ. 1, Λευκωσία, Χρ. Ανδρέου, 1982 (φιλολογική εποπτεία).

3.2. *Κυπριακό Ανθολόγιο για τα παιδιά του δημοτικού*, μέρος Β', Λευκωσία, Υπουργείο Παιδείας, 1982 (μαζί με τους Π. Φ. Ιωαννίδη, Δ. Θεοδούλου, Θ. Κουγιάλη, Ν. Αριστοδήμου, Π. Ιωαννίδη, Κ. Πουλχερίου, Μ. Πυλιώτου, Ειρ. Τσουλλή και Κ. Χρυσάνθη).

3.3. *Γιάννης Σταυρινός Οικονομίδης, Κυπραΐκα*, Β' σειρά, διηγήματα, Λευκωσία, Μορφωτική Υπηρεσία Υπουργείου Παιδείας, 1983, σελ. 79. Εισαγωγή (7-12).

3.4. *Κωνσταντίνος Γ. Ελευθεριάδης, Έρως ανίκατε..., διηγήματα*, Λευκωσία, Μορφωτική Υπηρεσία Υπουργείου Παιδείας, 1983, σελ. 80. Εισαγωγή (7-11).

3.5. *Ανθολογία Κυπριακής λογοτεχνίας*. *Θέατρο*, τ. Α'-Δ', Λευκωσία, Χρ. Ανδρέου, 1986-1987 (ανθολόγηση-εισαγωγή).

3.6. *Λεύκωμα ενθυμημάτων Βασίλη Μιχαηλίδη (1850-1917) και Δημήτρη Λιπέρη (1866-1937)*, επιμ. Γιάννης Κατσούρης και Παύλος Παρασκευάς, Λευκωσία, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, 1988.

3.7. *Άνθιος Ροδίνης, Η Τταλλού η προξενήτρα*, επιμ. Γιάννης Κατσούρης και Παναγιώτης Σέργης, Λευκωσία, Βιβλιοθήκη ΘΟΚ, 1998, σελ. 88.

3.8. Μ. Γ. Πιτσιλλίδης, *Βουράτε ν' αρμάσουμεν την Αντριανούν - Το δόντιν του Γιασονή*, Λευκωσία, Βιβλιοθήκη ΘΟΚ, 2000, σελ. 109.

3.9. Μ. Γ. Πιτσιλλίδης, *Ωσπολλάτε αρκοντήναμεν - Το δαμάλιν του Υπέρμαχου - Εξησκοπίστηκεν ο Αθανάσης*, Λευκωσία, Βιβλιοθήκη ΘΟΚ, 2001, σελ. 160. Γ. Κ., Εισαγωγή: «Μιχάλης Γ. Πιτσιλλίδης», σσ. 5-6.

3.10. Λουκής Ακρίτας, *Τρία θεατρικά*, Λευκωσία, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, 2001, σελ. 231. Εισαγωγή: «Ο Λουκής Ακρίτας και τα θεατρικά του έργα» (5-17).

3.11. Βασίλης Μιχαηλίδης, *Άπαντα*, Λευκωσία, Χρ. Ανδρέου, 2002, σελ. 415.

3.12. Α. Α. Γεωργιάδης-Κυπρολέων, *Mia νύχτα στο χάνι - Η ζωή εν τάφω*, Λευκωσία, Βιβλιοθήκη ΘΟΚ, 2002, σελ. 75. Εισαγωγή: «Α. Α. Γεωργιάδης-Κυπρολέων (1904-1988)» (5-12).

3.13. Παύλος Λιασίδης, *Ο αλαβροστοισιειώτης - Μονογιός*, Λευκωσία, Βιβλιοθήκη ΘΟΚ, 2002, σελ. 75. Εισαγωγή: «Παύλος Λιασίδης (1901-1985)» (5-10).

3.14. Παύλος Ξιούτας, *Τζουάνα*, Λευκωσία, Βιβλιοθήκη ΘΟΚ, 2002, σελ. 80. Εισαγωγή: «Ο Παύλος Ξιούτας (1908-1991) και το θεατρικό του έργο» (7-12).

3.15. Δημ. Μ. Δημητριάδης, *Ο απόγονος*, δράμα σε τρία μέρη και πρόλογο, Λευκωσία, Βιβλιοθήκη ΘΟΚ, 2004, σελ. 120. Εισαγωγή: «Δημητρός Μ. Δημητριάδης (1892-1964)» (7-10).

B. ΜΗ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ (ΚΑΙ ΑΝΑΤΥΠΑ)

1. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

1.1. «Και τα καράβια φεύγουνε...», δγ., *Λογοτεχνικός Όμιλος Φοιτηών*, Αθήνα, 1 (Απρ. 1957) 10-11. Αναδημοσίευση: «Από την κυπριακή ιστορία. Και τα καράβια φεύγουνε», *Times of Cyprus / Kairos της Κύπρου* 45 (15 Απρ. 1959) 44. Ανέκδοτο.

1.2. «Ο κλέφτης» (γρ. 5.1.1957), *Λογοτεχνικός Όμιλος Φοιτηών* 2 (Μάιος 1957) 12-13. Ανέκδοτο.

1.3. «Ο Βαγγέλης ο Στέντας», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 1 (Νοέμβρ. 1960) 27-28.

1.4. «Τ' αδέρφια», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 5 (Μάρτ. 1961) 193-196.

1.5. «Η αυτοκτονία», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 8 (Ιούν. 1961) 351-352.

1.6. «Ένας νέος», «Αγανάκτηση», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 20 (Ιούν. 1962) 366-367. Ανέκδοτα.

1.7. «Τα μπρούντζινα αγάλματα», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 24 (Οκτ. 1962) 518-521.

1.8. «Ζαχαροπλαστείο "High Life"», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 32-33 (Ιούν.-Ιούλ. 1963) 288.

1.9. «Στιγμές βουβές», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 35-36 (Σεπτ.-Οκτ. 1963) 381. Ανέκδοτο.

1.10. «Φυλάκιο Νο 1», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 44 (Δεκ. 1964) 543-544.

1.11. «Φυλάκιο Νο 2», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 46 (Φεβρ. 1965) 43.

1.12. «Αλληλογραφία», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 54 (Αύγ.-Σεπτ. 1966) 150-152. Ανέκδοτο.

1.13. «Η μοτοσικλέτα του Αντρέα», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 61 (Ιαν.-Φεβρ. 1970) 13-15.

1.14. «Το σταθερό σημείο», δγ., *Κυπριακά Χρονικά* 63-64 (Καλοκαίρι 1970) 218-222.

1.15. «Ο ηρωικός γιατρός», *Νέα Εποχή* 134-135 (Ιαν.-Απρ. 1979) 997-1001.

2. ΜΕΛΕΤΕΣ (ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ - ΚΡΙΤΙΚΕΣ κ.ά.)

2.1. «Πνευματική ζωή στην Αθήνα. Βιβλίο», χρονικό, *Κυπριακά Χρονικά* 1 (Νοέμβρ. 1960) 41-42.

2.2. «Πνευματική ζωή στην Αθήνα. Βιβλίο», χρον., 2 (Δεκ. 1960) 89.

2.3. «Από την Αθήνα. Βιβλίο», χρον., ό.π., 3 (Ιαν. 1961) 141-142.

- 2.4. «Από την Αθήνα. Βιβλίο», χρον., ό.π., 4 (Φεβρ. 1961) 185-186.
- 2.5. «Ελληνικά Νέα. Βιβλίο / Θεατρικά νέα», χρον., ό.π., 5 (Μάρτ. 1961) 231.
- 2.6. «Πνευματική ζωή στην Αθήνα», χρον., ό.π., 7 (Μάιος 1961) 328-329.
- 2.7. «Πνευματική ζωή στην Αθήνα», χρον., ό.π., 8 (Ιούν. 1961) 380-381.
- 2.8. «Θέατρο Τέχνης: Τζων Πάτρικ, Αυγουστιάτικο φεγγάρι», κρτ., ό.π., 12 (Οκτ. 1961) 513-514.
- 2.9. «Θέατρο Τέχνης: Α. Τσέχωφ, Τρεις λιποθυμίες / Θέατρο Αλάμπρα-Μουσικός Θίασος: Άνθου Ροδίνη, Πλυμμένα τζ' άπλυτα», κρτ., ό.π., 17 (Μάρτ. 1962) 242-243.
- 2.10. «Ο.Θ.Α.Κ.: I. Κονδυλάκη, Ο Πατούχας», κρτ., ό.π., 21-22 (Ιούλ.-Αύγ. 1962) 442-443.
- 2.11. «Ο.Θ.Α.Κ.: Δημ. Ψαθά, Το στραβόξυλο», κρτ., ό.π., 24 (Οκτ. 1962) 534.
- 2.12. «Θέατρο Τέχνης: Αισχύλου, Πέρσες», κρτ., ό.π., 54 (Αύγ.-Σεπτ. 1966) 177-178.
- 2.13. «Θ. Νικολάου: Πώς αναλύουμε αισθητικά ένα ποίημα», κρτ., ό.π., 56 (Ιαν.-Φεβρ. 1967) 45-46.
- 2.14. «Παλιά Λευκωσία: Ιστορία-ζωή-άνθρωποι», εφ. Ο Αγών, 10 Ιαν.-16 Αυγ. 1968 (112 συνέχειες).
- 2.15. «Το θέατρο στην Κύπρο, μια ανασκόπηση», Θεατρικά, 1974, σσ. 79-85.
- 2.16. «Η παλιά Λεμεσός και η πολιτιστική της δραστηριότητα στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού», Cyprus Today 17 (1979) 13-17.
- 2.17. «...Με συνέπεια και λεβεντιά», Νέα Εποχή 134-135 (Ιαν.-Απρ. 1979) 989. Σχόλιο για τα εικοσάχρονα της Νέας Εποχής.
- 2.18. «Η έντεχνη ποίηση του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού», Κυπριακή Λογοτεχνία, οι ρίζες, Λευκωσία, Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου, 1980, σσ. 30-58.
- 2.19. «Το παλιό θέατρο της Κύπρου», Κυπριακή Λογοτεχνία, οι ρίζες, Λευκωσία, Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου, 1980, σσ. 71-83.
- 2.20. «Γ. Σ. Φραγκούδη, Τα όνειρα. Ένας ξεχασμένος συγγραφέας και ένα ξεχασμένο μυθιστόρημα του περασμένου αιώνα», Ο Κύκλος 3-4 (Μάιος-Αύγ. 1980) 113-124.
- 2.21. «Ο πεζογράφος Κώστας Γ. Ελευθεριάδης», Ο Κύκλος 6 (Νοέμβρ.-Δεκ. 1980) 209-213.
- 2.22. «Το θέατρο στην Κύπρο: η παράσταση, το έργο, το κοινό», Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου, τα πρώτα δέκα χρόνια, Λευκωσία 1981, σσ. 12-21.
- 2.23. (Προλογικό σημείωμα), Άντης Χατζηαδάμος, Σκνιπόγιακ, χ.τ.έ., 1982, σ. 2.
- 2.24. «Η φυλλάδα του Χρύσανθου Παπακονόμου από το Δάλι», Ο Κύκλος 13 (Ιαν.-Φεβρ. 1982) 17-20.
- 2.25. «Γιάννης Σταυρινός Οικονομιδης, ένας εγκλωβισμένος λογοτέχνης», Η Κύπρος μας 23 (Ιαν.-Μάρτ. 1982) 17-19.

- 2.26. «Από τους Βαμβακάδες ώς τους Ασάλευτους καιρούς του Γ. Φιλίππου Πιερίδη», *Νέα Εποχή* 156 (Σεπτ.-Οκτ. 1982) 820-823.
- 2.27. «Δυο ποιήματα του Τεύκρου Ανθία», *Νέα Εποχή* 160-161 (Μάιος-Αύγ. 1983) 1045-1046.
- 2.28. «Το σχήμα της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας. Τα πρώτα βήματα κατά την περίοδο της αγγλοκρατίας», *Αντί* 236 (8 Ιουλ. 1983) 38-39.
- 2.29. «Εισαγωγή», Γιάννης Σταυρινός Οικονομιδης, *Η περιουσία του θείου, νουβέλα, Λευκωσία, Χρ. Ανδρέου, 1985*, σ. 7.
- 2.30. «Δυο λόγια», Γιάννης Σταυρινός Οικονομιδης, *Ο γιατρός Λάσος, μυθιστόρημα, Λευκωσία, Χρ. Ανδρέου, 1985*, σ. 5.
- 2.31. «Εισαγωγή», Γιάννης Σταυρινός Οικονομιδης, *Μέσα στα πεύκα, νουβέλα, Λευκωσία, Χρ. Ανδρέου, 1985*, σσ. 5-7.
- 2.32. «Ο διηγηματογράφος Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης», *Ο Κύκλος* 21-22 (Μάιος-Αύγ. 1986) 153-183.
- 2.33. «Αναφορά στην κυπριακή πεζογραφία του 19ου αιώνα», *Πρακτικά του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, τ. 3, επιμ. Θ. Παπαδόπουλος και Γ. Κ. Ιωαννίδης, Λευκωσία, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1987, σσ. 501-505.
- 2.34. «Βασίλης Μιχαηλίδης, μια σύγχρονη προσέγγιση. Συνέντευξη στον Ρήσο Χαραλαμπίδη», *Μαθητική Εστία* 67 (1986-1987) 7-13.
- 2.35. «Η οδύσσεια της Αικατερίνης», επιφυλλίδα, *Ο Φιλελεύθερος*, 29 Μαΐου 1989.
- 2.36. «Αναφορά στο πεζογραφικό έργο του Λουκή Ακρίτα και ιδιαίτερα στον Κάμπο», *Πνευματική Κύπρος* 353-355 (Μάιος-Ιούλ. 1990) 123-135 (=ανάτυπο).
- 2.37. «Η πορεία της πολιτιστικής ανάπτυξης», στον συλλογικό τόμο *Κύπρος νυν και αει*, Λευκωσία 1990, σσ. 117-123.
- 2.38. «Άρης, το κυπριακό θέατρο της Λεμεσού (1880-1881)», Λευκωσία 1990.*
- 2.39. «Το θέατρο στη Λάρνακα τα πρώτα χρόνια της βρετανικής κυριαρχίας (1878-1883)», *Ακτή* 7 (Καλοκαίρι 1991) 313-325.
- 2.40. «Ο Δώρος Λοΐζου και η ποίησή του», *Διαδρομή* 57 (30 Σεπτ. 1995) 11-14.
- 2.41. «Το θέατρο», *Εγκυλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα*, τ. 37, Αθήνα, Πάπυρος, 1989, 1996, σσ. 25-26.
- 2.42. «Cypriot poetry during the period 1850-1917. An introductory discussion», *Greek outside Greece II*, Αθήνα, Diaspora Books, 1990, 71-95.
- 2.43. «Ο Αντώνης Χριστοδούλου, μια πρώτη προσέγγιση», *Πρακτικά Συμποσίου «Οι Κύπροι λογοτέχνες της Αιγύπτου»*, Λευκωσία, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας, 1993, σσ. 163-173.
- 2.44. «Εισαγωγή», Νίκος Κρανιδιώτης, *Διηγήματα, Λευκωσία, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού*, 1994, σσ. 13-16.
- 2.45. «Η γενιάς της Ανεξαρτησίας...», *Η Καθημερινή (Επτά Ημέρες)*, 21 Ιουλ. 1996.

- 2.46. «Prefata», *Suflet cipriot. Antologia nuvelet cipriote*, Antologare, tabel cronologic si note bio-bibliografice de Elena Lazar, Bucuresti 1997.
- 2.47. «Ανδρέα Κλ. Σοφοκλέους (επιμ.): Χρήστος Παπαδόπουλος, λόγιος, ποιητής, ιστοριοδίφης», *Νέα Εποχή* 256 (1999) 61-63.
- 2.48. «Ο Τεύκρος Ανθίας και τα λαϊκά αναγνώσματα της Πρωινής», *Μικροφιλολογικά* 7 (Άνοιξη 2000) 20-23.
- 2.49. «Λευτέρη Παπαλεοντίου: Κυπριακά λογοτεχνικά περιοδικά στα χρόνια της αγγλοκρατίας», κρτ., *Άνευ* 3 (Χειμώνας 2002) 46-47.
- 2.50. «Κύπριοι καλλιτέχνες - πρώτη γενιά, έκδοση του Πολιτιστικού Κέντρου του Ομίλου Λαϊκής», κρτ., *Άνευ* 10 (Φθινόπωρο 2003) 86-87.
- 2.51. «Παύλου Λεμέση: Σκίτσα ζωής», κρτ., *Άνευ* 10 (Φθινόπωρο 2003) 87.
- 2.52. «Πολιτιστικό Κέντρο ή όπως αλλιώς λέγεται», «Κρατική βιβλιοθήκη», *Άνευ* 10 (Φθινόπωρο 2003) 93.
- 2.53. «Αθλητές και λογοτεχνία», *Άνευ* 11 (Χειμώνας 2004) 92.
- 2.54. «Οι φιλόλογοι και το θέατρο», *Άνευ* 12 (Άνοιξη 2004) 99.
- 2.55. «Φεστιβάλ Αρχαίου Ελληνικού Δράματος», «Πώς δεν σηκώνονται οι πέτρες...», *Άνευ* 13 (Καλοκαίρι 2004) 87.
- 2.56. «Η παιδεία, το Υπουργείο Παιδείας και τα φροντιστήρια», «Έκδόσεις "Ζήτρος"», 15 (Χειμώνας 2005) 100.
- 2.57. Γ. Κ., «Τατιάνα Γκρίστη Μιλλιέξ», *Άνευ* 17 (Καλοκαίρι 2005) 101.
- 2.58. «Ο Θ.Ο.Κ. και η Επίδαιρος», «Το Μέγαρο Μουσικής της Ραμάλα», *Άνευ* 19 (Χειμώνας 2006) 76-77.
- 2.59. «Γιώτας Παρασκευά-Χατζηκώστα: Περσεφόνη Παπαδοπούλου, ψυφίδες ζωής», «Πάνου Λεβέντη: Ποιήματα, πεζογραφήματα, θεατρικά», κρτ., *Άνευ* 25 (Καλοκαίρι 2007) 96-98.
- 2.60. «Κρίμα, μεγάλο κρίμα!» (απάντηση σε δημοσίευμα της Μαρίνα Σχιζά), *Άνευ* 26 (Φθινόπωρο 2007) 101-102.
- 2.61. «Η ταλαιπωρη "γυναικά του Καίσαρα"» (απάντηση στη Γενική Διευθύντρια του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού), «Για τα βραβεία του Θ.Ο.Κ.», *Άνευ* 27 (Χειμώνας 2008) 110-111.
- 2.62. «Για το Μέγαρο πολιτισμού. Ένα σχόλιο», *Άνευ* 28 (Άνοιξη 2008) 57-58.
- 2.63. «Δυο σημαντικά εκδοτικά επιτεύγματα» (Θ. Κουγιάλη: *Η δική μου Δευτερά / My own Deftera*, Κ. Μόντη: *Ο αφέντης Μπατίστας και τ' άλλα / Le seigneur Battiste et autres destins*), «Μέγαρο πολιτισμού», *Άνευ* 30 (Φθινόπωρο 2008) 100-101.
- 2.64. «Καλό είναι να θυμόμαστε», «Οι άνθρωποι μας», *Άνευ* 31 (Χειμώνας 2009) 100-101.
- 2.65. «Ένα άγνωστο κυπριακό κωμειδύλλιο και ο συγγραφέας του (Επαμεινώνδας Π. Ευθυμιάδης)», *Άνευ* 35 (Χειμώνας 2010) 25-32.

Γ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ Γ. ΚΑΤΣΟΥΡΗ

1. Μπάμπης Ράκης, «Ο πεζογράφος Γιάννης Κατσούρης», *Χαραυγή* 11 Σεπτ. 1969.
2. «Prizes of the Ministry of Education: Yiannis Katsouris», *Cyprus Today* 1 (Jan.-Apr. 1981) 17-20.
3. N. S. Spanos (ed.), *22 Contemporary Cypriot Prose-writers*, Nicosia, Pen, 1981, 78-82.
4. Μαρίνα Κοκκινίδου, *Γ. Κατσούρης - Χρ. Χατζήπαπας, δύο νέοι κύπριοι πεζογράφοι*, αδημοσίευτη πτυχιακή εργασία, Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ., 1988.
5. Πόλυ Μπιλλα, «Τα διηγήματα του Γ. Κατσούρη», *Τετράμηνα* 43 (1990) 2863-2870.
6. Θανάσης Σπηλιάς, «Οι κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες της Κύπρου στο μυθιστόρημα του Γ. Κατσούρη Στυλιανού ανάβασις», *Ακτή* 20 (Φθινόπωρο 1994) 493-500.
7. Γιάννης Μηλιδης, «Εξομολογητική αφήγηση στην πεζογραφία των συγγραφέων Γιώργου Φιλίππου Πιεριδη, Γιάννη Κατσούρη, Πάνου Ιωαννίδη», *Ακτή* 20 (Φθινόπωρο 1994) 509-524.
8. Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Κυπριακή πεζογραφία της εικοσαετίας 1974-1994: Τάσεις και σταθμοί», στον συλλογικό τόμο N. Περιστάνης - Γ. Τσαγγαράς (επιμ.), *Anatomia μιας μεταμόρφωσης. Η Κύπρος μετά το 1974*, Λευκωσία, Intercollage, 1995, 229-251.
9. Νάτια Χαραλαμπίδου, *To θρόισμα από τις φοινικιές και το μενεζεδί χρώμα του Πενταδάκτυλου: Η μυθοποίηση της Λευκωσίας στην κυπριακή πεζογραφία*, Λευκωσία, Δήμος Λευκωσίας, 1995, σσ. 29-32.
10. Yorgos Kechayoglou, «Introduction à l'œuvre de Yannis Katsouris», traduit par Hélène Reboud, *Kerynia* 10 (1996) 8-29.
11. George Kechagioglou, *Giannis Katsouris*, Nicosia, PEN Publications, 1997 (= Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Γιάννης Κατσούρης», *Λογοτεχνικά πορτρέτα, κύπριοι ποιητές και πεζογράφοι*, τ. Α', Λευκωσία, PEN - Αρμίδα, 2000, σσ. 101-120).
12. Κώστας Χατζηγεωργίου, «Γιάννης Κατσούρης, ο διηγηματογράφος και μυθιστοριογράφος. Λόγος ανατρεπτικός», *Νέα Εποχή* 256 (1999) 9-18.
13. Λουκία Χατζημιχαήλ, «Η νοσταλγία ενός κόσμου που έφυγε στα αφηγήματα του Γιάννη Κατσούρη», *Νέα Εποχή* 256 (1999) 19-22.
14. Ιωάννα Ιερομίν, «Γιάννη Κατσούρη: Στυλιανού ανάβασις στα ρομανίκα», *Ο Φιλελεύθερος*, 29 Δεκ. 1999.
15. «Βραβείο Πολιτιστικής Προσφοράς Τεύκρου Ανθία και Θοδόση Πιεριδη. Γιάννης Κατσούρης, Σύντομο βιογραφικό και εργογραφικό σημείωμα, Σκεπτικό βράβευσης», *Νέα Εποχή* 266 (2001) 48-49.

16. Κώστας Κατσώνης, «Το λογοτεχνικό έργο της Ντίνας και του Γιάννη Κατσούρη», *Νέα Εποχή* 276-277 (2002) 32-41.
17. Ελισάβετ Σολωμού, «Γιάννη Κατσούρη: Δος ημίν σήμερον. Σάτιρα, σαρκασμός και χιούμορ», *Άνευ* 21 (Καλοκαίρι 2006) 29-37, και 22 (Φθινόπωρο 2006) 53-66. Σε Επιμετρο (63-66) δημοσιεύεται «Συνομιλία με τον Γιάννη Κατσούρη».
18. Νάσος Βαγενάς, «Ένα βιβλίο για το θέατρο στην Κύπρο», *Θέματα Λογοτεχνίας* 41 (Μάιος-Αύγ. 2009) 220-226.
19. Γιάννης Κατσούρης, «Ο πολιτισμός θέλει ψυχή», συνέντευξη στον Κώστα Σωτηρόπουλο, *Η Καθημερινή* (Κύπρου), 18 Οκτ. 2009.
20. «Yiannis Katsouris», *Cyprus Today XLVIII* (Απρ.-Ιούν. 2010) 43.
21. «Γιάννης Κατσούρης», *Κυπριακή Βιβλιοφιλία* 14 (Καλοκαίρι 2010) 3.
22. Νίκος Σιαφκάλης, «Γιάννης Κατσούρης – όπως τον γνώρισα», *Θεατρικά Νέα* 52 (Σεπτ. 2010) 17.
23. «Συνέντευξη Γιάννη Κατσούρη», *Θεατρικά Νέα* 52 (Σεπτ. 2010) 17-21.
24. Αιμίλιος Σολωμού (επιμ.), *Γιάννης Κατσούρης (1935-2010): Χρονολόγιο, κριτικές αποσπάσματα, Λευκωσία, Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου*, 2010, σελ. 16.

Σημείωση: Η Εργογραφία - Βιβλιογραφία Γ. Κατσούρη δεν είναι πλήρης. Δύο θεατρικά του μονόπρακτα (*Kai epi* γης Ελευθερία και Ήρα 5.33' π.μ.) «ανεβάστηκαν, το πρώτο στον "Παρνασσό", στην Αθήνα, το 1958, από την Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων, και το δεύτερο, το 1960, από τον Σύλλογο Αποφοίτων Εμπορικού Λυκείου Λευκωσίας και το κυπριακό ραδιόφωνο».2 Στα πιο πρόσφατα χρόνια ο Γ. Κατσούρης ασχολήθηκε και με τη συγγραφή τηλεοπτικών σεναρίων (όπως λ.χ. για την επιτυχημένη σειρά «Άρτος και θεάματα», 2007). Επίσης, είχε τακτική στήλη στην εφ. *Ο Φιλελεύθερος* για έξι χρόνια. Εξάλλου, διηγήματά του πειριλήφθηκαν σε διάφορες ανθολογίες τόσο στα ελληνικά όσο και σε ξένες γλώσσες: για τις μη αυτοτελείς ανθολογήσεις χρειάζεται ιδιαίτερη καταγραφή. Αυτοτελής είναι η γαλλική έκδ. *Yannis Katsouris, Donnons-nous aujourd’hui* (= *Kerygma* 10, 1996). Στο αταξινόμητο αρχείο του σώζονται ανέκδοτα διηγήματα, σχέδια για μυθιστορήματα, θεατρικά και κριτικά κείμενα, κτλ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για τη σύνταξη της βιβλιογραφίας αυτής χρησιμοποιήθηκαν και τα παρακάτω βιοθήματα: Φοίβος Σταυρίδης, Σάββας Παύλου, Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Βιβλιογραφία κυπριακής λογοτεχνίας* (Από τον Λεόντιο Μαχαιρά έως τις μέρες μας), Λευκωσία, Μικροφίλολογικά, 2001. George Kechagioglou, *Giannis Katsouris*, Nicosia, PEN, 1997, και *Λογοτεχνικά πορτρέτα. Κύπριοι ποιητές και πεζογράφοι*, Λευκωσία, ΠΕΝ - Αρμίδα, 2000, σσ. 119-120. Αιμίλιος Σολωμού, *Γιάννης Κατσούρης 1935-2010*, Λευκωσία, Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου - Άνευ, 2010.
2. Γ. Κεχαγιόγλου, «Γιάννης Κατσούρης», *Λογοτεχνικά πορτρέτα*, ό.π., σ. 120.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΣ

Απόσπασμα

της εκθέσεως του Γενικού Γραμματέως
της Ακαδημίας Αθηνών Νικολάου Ματσανιώτη
που αναγνώσθηκε κατά την πανηγυρική συνεδρία της 28^{ης} Δεκεμβρίου 2007

ΤΑΞΗ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

19. Το βραβευόμενο έργο καλύπτει, σε δύο τόμους, την ιστορία του Κυπριακού Θεάτρου από το 1860 έως το 1959.

Ο συγγραφέας ερευνά, μελετά και αφηγείται πολύ γλαφυρά την πορεία και την εξέλιξη του θεάτρου στην Κύπρο, στις σχεδόν πάντα δύσκολες πολιτικο-κοινωνικές συνθήκες της Μεγαλονήσου. Παραθέτει πληροφορίες και σχόλια για τα θεατρικά έργα που παρουσιάζονταν, για τις ερασιτεχνικές παραστάσεις και τους συντελεστές, τους ελλαδίτικους θιάσους που έρχονταν στο νησί, τους χώρους των παραστάσεων και τις αντιδράσεις των θεατών. Παραλληλα, εκθέτει τις επιπτώσεις και την απήχηση των γεγονότων της πολιτικής ζωής στη διαμόρφωση της εξέλιξης του θεάτρου και φθάνει μέχρι την ίδρυση του «Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου».

Για το δίτομο έργο του «Το θέατρο στην Κύπρο, 1860-1939» τόμος Α' και «Το θέατρο στην Κύπρο, 1940-1959» τόμος Β', απονέμεται βραβείο, με χρηματικό έπαθλο 5.000 ευρώ, στον κ. Γιάννη Κατσούρη.

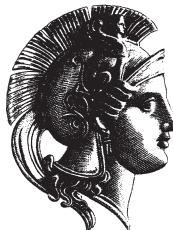
Ακριβές Απόσπασμα

Αθήνα, 28 Δεκεμβρίου 2007

Ο Γενικός Γραμματεύς

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΤΣΑΝΙΩΤΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΥΧΗ ΑΓΑΘΗ

ΕΔΟΣΕ ΤΗΙ ΑΚΑΔΗΜΙΑΙ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΗΝ ΚΑΤΣΟΥΡΗΝ

ΒΡΑΒΕΙΩΙ ΤΙΜΗΣΑΙ

ΟΤΙ ΤΟ ΑΖΙΟΛΟΓΟΝ ΑΥΤΟΥ ΠΟΝΗΜΑ «ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ 1860-1959»
ΜΕΤ' ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΠΟΛΛΗΣ ΣΥΝΕΓΡΑΥΕΝ

ΑΝΕΙΤΙΕΝ ΔΕ ΤΑΣ ΤΙΜΑΣ ΕΝ ΤΗΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙ ΜΗΝΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ
ΟΓΔΟΗ ΕΠΙ ΕΙΚΑΔΙ ΕΤΟΥΣ ΕΒΔΟΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΣΧΙΛΙΟΣΤΟΥ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Λ. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΤΣΑΝΙΩΤΗΣ

1

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΤΣΟΥΡΗ

επινοία των γένεων
ο σημαντικότερος, που δημιουργήθηκε με χρήση της
αναλογίας της καρδιάς της
ανθρώπου, της εγγύτητας
των διανοιών

των ιδεών, της ανθρωπότητας
και της ανθρωπότητας, την οποία
είναι από την οποία
γίνεται τον άνθρωπον την
αρχή, για την οποίαν
επικεφαλής είναι η
καρδιά, για την οποίαν
επικεφαλής είναι η
καρδιά.

Γιώργος Κεχαγιόγλου

Ο Γιάννης Κατσούρης μυθιστοριογράφος, φιλόλογος-κριτικός και πολιτισμικός παράγοντας

1. Ο Γιάννης Κατσούρης ξεκίνησε στη λογοτεχνία ως ρεαλιστής διηγηματογράφος και πέτυχε στον τομέα αυτὸν σπουδαία αποτελέσματα, όπως ακούσαμε από τον άριστο γνώστη του έργου του και του ίδιου, και στενό φίλο του, Κώστα Χατζηγεωργίου. Μα δεν εγκατέλειψε τον χώρο αυτό, ούτε κι όταν ξεκίνησε να γράφει, από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1980 κ.ε., το πρώτο, ρεαλιστικό και πάλι, μυθιστόρημά του. Μάλιστα, στις δύο επόμενες δεκαετίες, και ανάμεσα στα άλλα δύο μυθιστορήματα που πρόλαβε να τελειώσει (φέτος την Άνοιξη, μέσα σ' όλες τις έγνοιες του και τις έντονες πια ταλαιπωρίες της υγείας του, μου μιλούσε με νύξεις και για ένα τέταρτο μυθιστόρημα που είχε αρχίσει ή που σχεδιάζε – ούτε καν πέρασε τότε από τον νου μου να τον ρωτήσω για να μάθω

λεπτομέρειες, ποτέ δεν ήμουν καλό ερευνητικό λαγωνικό), πάντα έβρισκε τον καιρό για διαλείμματα ευφρόσυνης έκφρασης με διηγήματα ή μικρές νουβέλες.

Έχουμε, πρώτα, τα δύο «αφηγήματα» της έκδοσης *Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας*. Αφηγήματα, Λευκωσία, «Ωρίων», Απρίλιος 1997 (με τίτλο λανθασμένο, προφανώς αντί: *Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας·Η θεία Άννα*. Αφηγήματα, αφού τα περιεχόμενά του είναι αφενός το διήγημα «Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας», γραμμένο στις 14-29.7.1993, αφετέρου το διήγημα «Η θεία Άννα», τελειωμένο στις 12.12.1994): εξακολουθώ να θαυμάζω εξαιρετικά το παραδειγματικό πρώτο διήγημα, το «Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας», που θα έπρεπε να διδάσκεται σε όλα ανεξαιρέτως τα

σοχολεία του ελληνισμού, αν θέλουμε να απομυθοποιηθούν και να κατανοηθούν καλύτερα οι μεγάλες διακυμάνσεις της ιστορίας μας και να αποκτηθεί χρήσιμη τοπική όσο και εθνική μνήμη, πρακτική νηφαλιότητα, αυτοκυριαρχία και ελπίδα· αντίθετα, το δεύτερο, «Η Θεία Άννα», με τον πιο βαθιά κρυψμένο, και καθαρότερα αυτοβιογραφικό, θερμό πυρήνα του, εξακολουθεί να μου είναι πιο απόμακρο, μολονότι άνθρωποι που εκτιμώ πάρα πολύ, όπως π.χ. ο βιβλιοφάγος μαθητής μου Λευτέρης Παπαλεοντίου, γοητεύονται πιο πολύ, φαίνεται, από αυτό.

Κατόπιν, έχουμε τα δύο λίγο πιο μεγάλα πεζά του (χαρακτηρισμένα ως «διηγήματα», αλλά με έκταση που πλησιάζει τη νουβέλα) στην έκδοση *Oι πορνοβοσκοί και Το τίμιο μπαστούνι. Διηγήματα*, Λευκωσία, «Άνευ», 2006 (με περιεχόμενα αφενός το διήγημα «Οι πορνοβοσκοί», γραμμένο στις 22-25.7.1998, και ξαναδουλεμένο στις 28.7.-6.8.1998, αφετέρου το διήγημα «Το τίμιο μπαστούνι», τελειωμένο στις 27.1.2005): εξακολουθώ να τα βλέπω και τα δυο σαν το απολαυστικό και σαρκαστικό προανάκρουσμα του κύκνειου άσματος του Γιάννη Κατσούρη, του τρίτου και πιο υπέροχου μυθιστορήματός του.

3

Oeffnungs-

De funerace va Scouries fit tel le point
by 21 Octobre 1831, de laquelle s'etait regouflee
o Konkres, taurins, grecques et leur chanteurs
qui se sont trouvés dans le jardin.

Ainsi ceci est arrivé. Cependant le poète
M. M. ceci.. Article sur ces éclats.

Qui donc de xevrie 1820 au 1830
fut xevrie, Grapine. Le veule ordene. T.
L'opéra fut joué le 1121 de mo de Bédey
sur un ordre... Gentil de Afrique. Il
l'opus n'etait pas très précis regarder le
Gentil de Afrique en juillet. Extrêmement, plusieurs
heures il a été exécuté à l'Afrique.

Il a été exécuté à l'Afrique avec des deux
tous les français une chose intéressante et
que l'on peut faire le faire le...

Τι, άραγε, να ήταν εκείνο που κυρίως όρισε το ξεκίνημα της ενασχόλησής του με το μυθιστόρημα; Μήπως το ωρίμασμα της πεζογραφικής τέχνης του ύστερα και από την τρίτη συλλογή διηγημάτων του, του 1979, και πάλι τιμημένη με κρατικό βραβείο, που τον ωθούσε πια σε πιο εκτενή και φιλόδοξα έργα, σε μυθιστορήματα; Η μήπως ήταν μια μεγαλύτερη άνεση χρόνου, μια βαθιά βιολογική αναπνοή ύστερα από την ολοκλήρωση της μακροχρόνιας φιλολογικής έρευνάς του για τη ζωή και το έργο του Βασίλη Μικαηλίδη και το επακόλουθο ξεμπέρδευμα, στα 1985, με την αρκετά κοπιαστική γραπτή σύνθεση της ομόθεμης διδακτορικής του διατριβής στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης; (Διατηρούμε ακόμα, δυστυχώς, την κακή – ή καλή – φήμη πως στον πανεπιστημιακό Τομέα μας κυκλοφορούμε με το κόκκινο μολύβι στο χέρι, έτοιμοι να διορθώσουμε ακόμη και τη στίξη όχι μόνον των προπτυχιακών, μα και των μεταπτυχιακών και διδακτορικών πονημάτων!) Τελικά, αισθάνομαι πως δεν θα μπορούσα να σας πω τί μέτρησε περισσότερο για τη στροφή του Γιάννη Κατσούρη προς στο μυθιστόρημα· άλλωστε ποτέ δεν σκέφτηκα να το κουβεντιάσω μαζί του, ούτε καν με την Ντίνα, η οποία, βέβαια, τότε έμπαινε πια για τα καλά στην οδυνηρότατη πρώτη φάση της συνειδητοποίησης της αρρώστιας της.

Ομολογώ πως εγώ, μη όντας πεζογράφος – αν εξαιρέσουμε έναν παιγνιώδη σατιρικό φιλολογικό διάλογο στο στίλ του Πλάτωνα ξανακοιταγμένου από τον Λουκιανό, και μια σατιρική παρωδία στο στίλ μεσαιωνικών χρονικογράφων ξανακοιταγμένων μέσα από το πρίσμα της επιστημονικής φαντασίας–, δεν έχω καλά καλά ξεκαθαρίσει μέσα μου ποιο είναι, πράγ-

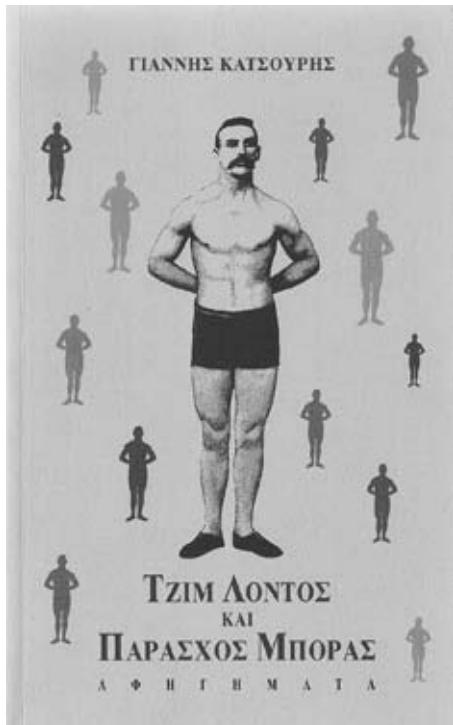
ματι, το δυσκολότερο και απαιτητικότερο είδος: το διήγημα και η νουβέλα ή το μυθιστόρημα; Κι αυτό είναι κάπι το αξιοθρήνητο, όταν ακούτε να το λέει κάποιος που πριν από μια βδομάδα συμπλήρωσε τα 35,5 χρόνια πανεπιστημιακής διδασκαλίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Φαίνεται, όμως, πως ούτε κι οι ίδιοι οι πεζογράφοι μάς έχουν δώσει οριστική απάντηση στο ερώτημα αυτό, εκτός, πότε πότε, από τις τοπιθετήσεις και την επιχειρηματολογία όσων από αυτούς κατάλαβαν ή αποφάσισαν, από μια στιγμή και ύστερα, πως προτιμούν περισσότερο τη γραφή των βραχύτερων και όχι του μακροσκελέστερου είδους, είτε το αντίστροφο, και, επομένως, βάλθηκαν να κάνουν την *a posteriori* απολογία τους, με εγκώμιο του είδους που ευνοούσαν ή που ευνόησαν από ένα σημείο και ύστερα.

Ξαναγυρίζω στο πρώτο μυθιστόρημα του Γιάννη Κατσούρη, το *Στυλιανού Ανάβασις* των αθηναϊκών εκδόσεων Καστανιώτη (1990, ρουμανική μετάφραση 1999), που το πήρα στα τέλη Ιανουαρίου του 1991, αν και το είχα διαβάσει σε δόσεις, δακτυλόγραφο, πριν από το 1990, απαλείφοντας απλώς – αν θυμάμαι καλά – κάμποσα από τα συχνότατα αποσιωπητικά που αγαπούσε να βάζει κάθε τόσο ο Γιάννης, ίσως για να προσθέτει προεκτάσεις ή υποβολή ή ειρωνεία στις στέρεες, κατά τα άλλα, ρεαλιστικές φράσεις και παραγράφους του, ίσως και σαν ένα είδος απόδοσης τιμής σε παλιότερους κύπριους πεζογράφους που το είχαν παραξηλώσει, ειν' αλήθεια, στο γραφηματικό αυτό τέχνασμα (αυτή τη στιγμή σκέφτομαι, π.χ., τον Νίκο Νικολαΐδη). Εδώ, λοιπόν, στο *Στυλιανού Ανάβασις*, θα έλεγα ότι ο διηγηματογράφος δύσκολα κρύβεται ακόμα πίσω από το καινούριο προφίλ του, του μυθιστοριογράφου. Έτσι, από το μυθι-

στόρημα αυτό – που παρωδεί, με τον τίτλο του μα και με την τραγικά καθοδική απόληξή του, μεγάλα ιστοριογραφικά και μυθιστοριογραφικά έργα της Αρχαιότητας, όπως τα τριτοπρόσωπα Κύρου ανάβασις του Ξενοφώντα και Αλεξάνδρου ανάβασις του Αρριανού (ας μην ξεχνούμε πως ο μυθιστοριογράφος μας ήταν φιλόλογος του αρχαιόφιλου «Αθήνησι», αλλά και έμπειρος δάσκαλος, αφού δίδαξε στη μέση εκπαίδευση ώς το 1968), ενώ παράλληλα παρωδεί, με την ειδολογική του απόχρωση, το λεγόμενο «μυθιστόρημα μαθητείας» (*Bildungsroman*) ή «εφηβείας» –, δεν λείπουν, βέβαια, η σύνθετη πλοκή (τέσσερα περίπου ισόποσα μέρη, χωρισμένα το καθένα σε αριθμημένα, άπιτλα και άνισου όγκου κεφάλαια), τα πολλά και διαφοροποιημένα πρόσωπα-χαρακτήρες, η ηλικιακή, ιδεολογική, οικονομική και χαρακτηρολογική εξέλιξη ή αλλοίωση, η πλατιά τοιχογράφηση μιας εποχής και μιας κοινωνίας μέσα σε εικοσι σχεδόν χρόνια (χοντρικά, από τα τέλη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου ώς τα λεγόμενα «ματωμένα Χριστούγεννα» του 1963), ακόμη και η ενοποιητική, πρωτοπρόσωπη αφήγηση του «κεντρικού» προσώπου που, ουσιαστικά, καλύπτει ή υποτάσσει μέσα της όλες τις άλλες φωνές· παρ' όλα αυτά, όμως, η χρονικά ευθύγραμμη δόμηση, οι τομές σε κεφάλαια που κανένα τους εκτός από το τελευταίο δεν ξεπερνά τις δεκατέσσερις σελίδες, και η επιμέρους πραγμάτευση της ύλης δεν ανήκουν παρά στο αριστοτεχνικό χέρι ενός δόκιμου διηγηματογράφου, που ξέρει τί θα πει επιλογή και συμπύκνωση, ενδιαφέρουσα αρχή και έξυπνα αιχμηρό τέλος χωριστών επεισοδίων ή φάσεων, λιπότητα και αυτοσυγκράτηση, λεπτή συγκίνηση και δραματικές κορυφώσεις. Επίσης, όμως, και κάπι αλλο, συχνό στο μυθιστορηματικό είδος: πρόσωπα διη-

γημάτων του συγγραφέα ξανάρχονται εδώ, για μια καινούρια ζωή μέσα σε ευρύτερο πλαίσιο, όπως και ένα πρόσωπο του ίδιου του Στυλιανού Ανάβασις θα ξαναδουλευτεί πολύ πιο λεπτομερειακά – όπως θα δούμε – σε κατοπινό του μυθιστόρημα.

Το πρώτο αυτό μυθιστόρημα κρίθηκε κάποτε – μέσα σε μιαν εποχή ανάδυσης μιας νεοεθνικιστικοθρησκευτικής ρητορείας ύστερα από την πρώτη δεκαετία μετά το Πραξικόπημα και την Εισβολή, όταν ο φασισμός και ο υπερσυντηρητισμός ήταν ακόμα δειλά κρυμμένοι μέσα στο καβούκι τους – από αμιγή πολιτική σκοπιά, ως ένα «χρονικό της αποτυχίας» μια γενιάς ή μιας πολιτικής ιδεολογίας: μεγάλη, νομίζω, αδικία ή, έστω, ασύμφορος περιορισμός για ένα έργο που καταφέρνει να μας δώσει μια συνόψιση, ένα άρωμα καθημερινού κλίματος στην ενιαία, τότε, μεγαλύτερη πόλη του νησιού και ιδιαίτερη πατρίδα του συγγραφέα (μέσα, φυσικά, και από τα προσωπικά παιδικά, εφηβικά και νεανικά βιώματα του ίδιου στους τομείς που περισσότερο τον ενδιέφεραν, τον σχολικό και τον αθλητικό, τον ερωτικό και τον κοινωνικοπολιτικό: η επιλογή του μικρού ονόματος του αφηγητή, Γιάννη Στυλιανού, δεν φαινεται διόλου τυχαία, παρόλο που xίλιοι δυο φραγμοί δεν θα επέτρεπαν ποτέ στον Γιάννη Κατσούρη να πει «Ο κ. Γιάννης Στυλιανού, είμαι εγώ» κατά το φλοιμπερτικό «Η μαντάμ Μποβάρι, είμαι εγώ»). Και η προσωπική μου άποψη είναι πως, όσο κι αν το προσωπογραφικό ενδιαφέρον πέφτει καθώς περνούμε στο τρίτο και ιδίως στο τέταρτο και τελευταίο μέρος του μυθιστορήματος (το πρώτο θα μπορούσαμε να το ονομάσουμε «Η παρέα ενωμένη», το δεύτερο «Η διάλυση της παρέας ή Η ενηλικίωση», το

τρίτο «Μέλη της παρέας κατά τον Αγώνα ή Η έκπτωση» και το τέταρτο «Οι εναπομείναντες της παρέας και τα πρώτα τρία χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας»), το βιβλίο καταφέρνει να δώσει πολύ πιο ανάγλυφη και συγκεντρωτική εικόνα μιας καιριας πτυχής της κυπριακής κοινωνικής πραγματικότητας σε όλα αυτά τα χρόνια από όπι τα μυθιστορήματα-ποταμοί της Ήβης Μελεάγρου ή τα χαμηλού τόνου και χωρις εξάρσεις («επίπεδα» τα έλεγε πάντα ο Γιάννης, μολονότι ασχολήθηκε κριτικά μαζί τους) και τιμούσε τον συγγραφέα τους) αντίστοιχα διηγήματα του συστηματικού «καιρογράφου» Γιώργου Φ. Πιερίδη.

Αν ανάμεσα στις τρεις πρώτες διηγηματικές συλλογές και στη γραφή του πρώτου του μυθιστορήματος, μεσολαβούν οι αγώνες και οι αγωνίες της διδακτορικής διατριβής και η καθημερινή τύρβη της Μορφωτικής

Υπηρεσίας, ανάμεσα στη γραφή του Στυλιανού Ανάβασις και στην έκδοση του δεύτερου μυθιστορήματος του Γιάννη Κατσούρη, του Αφελέστατε θείε Μάικλ των αθηναϊκών εκδόσεων Λιβάνη (2001, ρουμανική μετάφραση 2004), που το πήρα λίγο μετά την Πρωτοχρονιά του 2002 και τιμήθηκε την ίδια χρονιά και πάλι με το κρατικό βραβείο πεζογραφίας, μεσολαβούν η δίτομη βιογραφία και φιλολογική έκδοση του έργου του Βασίλη Μιχαηλίδη, που ετοίμασαν ο συγγραφέας με τον νεαρό συνεργάτη του στη Μορφωτική Υπηρεσία φιλόλογο Παύλο Παρασκευά, η αυτοτελής μελέτη Ο διηγηματογράφος Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης (1987), η αφυπηρέτηση από τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες (1995, κάτι που, σίγουρα, του έδωσε άλλη άνεση χρόνου), η συγγραφή και έκδοση των δύο «αφηγημάτων» του βιβλίου Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας. Αφηγήματα (1997), στα οποία αναφερθήκαμε στην αρχή, και, βέβαια, η έναρξη των μεγάλων προβλημάτων της υγείας του εξαιτίας της νεφρικής ανεπάρκειας, που οδήγησαν σε μεταμόσχευση και σε επίπονη έως και διαλυτική φαρμακευτική αγωγή.

Από μιαν άποψη, το μυθιστόρημα Αφελέστατε θείε Μάικλ, παρά την υιοθέτηση της τριτοπρόσωπης αφήγησης και των συχνών αναδρομών, τη μετατόπιση ενός από τους κύριους χώρους δράσης από την Κύπρο στις Ηνωμένες Πολιτείες (Αστόρια της Νέας Υόρκης), τη μετατροπή των κύριων προσώπων σε άτομα με προέλευση από χωριά και όχι από πόλη, και το φλερτ με τη λεγόμενη «μεταναστευτική λογοτεχνία» της κυπριακής και, ευρύτερα, της ελληνικής διασποράς, δεν αποτελεί παρά μια συνέχεια του Στυλιανού Ανάβασις. Και αυτό, όχι μόνον επειδή πίσω από ένα κεντρικό

πρόσωπο του δεύτερου μυθιστορήματος ενδέχεται να αναγνωρίσει κανείς μεταμφιεσμένο ένα από τα παιδιά της παρέας που πρωταγωνιστούν στο πρώτο μυθιστόρημα του Γιάννη Κατσούρη, αλλά και επειδή η πορεία της δράσης και της τύχης του πρωταγωνιστή δεν είναι, στην πραγματικότητα, ανοδική και κωμική (= βελτιωτική), αλλά καθοδική και τραγική (= καταστροφική): όπως η «ανάβασις» στο Στυλιανού Ανάβασις και στα κύρια αρχαία πρότυπα του οδηγεί στην ουσιαστική ανατροπή της αρχικής «αινόδου» και στη συντριβή των ελπίδων των πρωταγωνιστών (ας μην ξεχνούμε πως ο Κύρος και ο Αλέξανδρος τελικά πεθαίνουν «ανεβαίνοντας» σε μιαν ενδοχώρα αφιλόξενη, τελικά, για τα μεγάλα όνειρά τους, ενώ ο Γιάννης Στυλιανού φτάνει τέλος σ' ένα δυσοίωνο «ύψωμα» κατεστραμμένος οικονομικά και πρόσφυγας μαζί με την οικογένειά του), έτσι και ο «επιτυχημένος» μετανάστης Κρις Μάικλ (Χριστος Μιχαήλ) βλέπει στο τέλος πως ο θείος του και η «αναζήτηση της ευτυχίας» ήταν αφέλεια υπερθετικού βαθμού, ο ονειρευτός νόστος του ματαιότητα και ο εαυτός του απογοητευμένος και, στην ουσία, ξεριζωμένος και μετέωρος μεταξύ δύο διαφορετικών και ανοικειων, πια, κόσμων: η τελευταία λέξη του μυθιστορήματος, «δάκρυ», συμπυκνώνει σε πικρή απόληξη τον ρεαλιστικό κλαυσίγελω των περιπετειών του πρωταγωνιστή. Μα και ο ίδιος ο χρόνος δράσης ταιριάζει στο να υποδεικνύει το Αφελέστατε θείε Μάικλ ως «συνέχεια» του Στυλιανού Ανάβασις: ενώ ξεκινά κάπου στα 1951 (με αναδρομές ώς και το 1920), φτάνει ώς το 1985, αφού έχει ήδη εξαπολυθεί η καταστροφική αλυσίδα των γεγονότων που από τα τέλη του 1963 οδήγησαν στις συμφορές του 1974 και στην επακόλουθη παγίωση μιας απα-

ράδεκτης πολιτικής και δημογραφικής κατάστασης.

Το μυθιστόρημα, ενιαίο και χωρισμένο σε πολύ μεγαλύτερα κεφάλαια απ' ό,τι το Στυλιανού Ανάβασις, αριθμημένα από το 1 έως το 3, δείχνει ένα σαφές προχώρημα στη μυθιστορηματική τεχνική του Γιάννη Κατσούρη: παρόλο που βασικά γνωρισματα της γραφής και του ύφους του παραμένουν τα ίδια (ζωηροί, έξυπνοι και, συχνά, τολμηροί και σκαμπρόζικοι διάλογοι, συχνή αποστασιοποίηση, ειρωνεία, σάτιρα και σαρκασμός), το Αφελέστατε θείε Μάικλ δεν δείχνει πουθενά ιχνη αποσπασματικότητας και επεισοδιακής δόμησης όπως τα διηγήματα και το πρώτο μυθιστόρημα του συγγραφέα, ενώ τα πρόσωπα και η εξέλιξή τους τοπιθετούνται μέσα σε πολύ ευρύτερο χωροχρονικό, ακόμη και ηλικιακό, ανθρωπολογικό και πολιτισμικό πλαίσιο.

Φτάνοντας, τώρα, στο τρίτο και απολαυστικότερο, κατά τη γνώμη μου, μυθιστόρημα, το μικρότερο σε όγκο *Ta katá Euagóran kai Eugeviav ἢ Oi agónes tou kεratá twn eκdóseωn tou periódikou «Áneū»* (2009, γραμμένο από τον Μάιο ώς τον Αύγουστο του 2008), που το έλαβα στα τέλη Μαΐου του 2009, χρειάζεται και πάλι να αναλογιστούμε τι μεσολάβησε στη ζωή και στις ερευνητικές και συγγραφικές ενασχολήσεις του συγγραφέα στο διάστημα 2001-2008: πρώτα και κύρια, η ετοιμασία και η ολοκλήρωση του ιστορικοφιλολογικού «*magnum opus*» του, της δίτομης μονογραφίας *To θέατρο stiñ Kύpro, 1860-1959* (2005), παράλληλα, όμως, και η συγγραφή και έκδοση των δύο ανεπτυγμένων «διηγημάτων» του βιβλίου *Oi poronoβoskoi kai To tímio mpastouvn* (2006), που αποτελούν, στην ουσία, όπως είπαμε από την αρχή, το πιο

εμφανές θεματικό προανάκρουσμα του τρίτου και τελευταίου, «κληρικοκεντρικού» βιβλίου του Γιάννη, αφού εντάσσονται μέσα σ' ένα πλαίσιο καθαρά κυπριακό, με ρεαλιστικές ματιές στην εκκλησιαστική, πολιτική, επιχειρηματική και «συνδικαλιστική» διαφθορά στην ύπαιθρο και στις πόλεις, στον κόσμο του παρασκενίου, των ανταλλαγμάτων και του λαδώματος, στην οικονομική και κοινωνική αναρρίχηση μα και στους ποικίλους αναγκαστικούς συμβιβασμούς, στη σταδιακή έκπτωση της προσωπικότητας ή στην πικρή αυτοσυνειδησία: όλα, πάντως, μέσα σ' ένα φόντο ερωτικού, σαρκικού πάθους και ανθρώπινων παθών, τα οποία μπορεί, βέβαια, να περιγράφονται αρνητικά, χιουμοριστικά ή και σκανδαλιστικά, αλλά κάποτε βγάζουν στην επιφάνεια και μερικά μόνιμα ή και συμπαθητικά γνωρίσματα της ανθρώπινης φύσης.

Με τίτλο που μιμείται και, φυσικά, παραδεί στο πρώτο σκέλος του αρχικά το ερωτικό ή/και περιπετειώδες μυθιστόρημα των αθώων, αφοσιωμένων ή «ντελικάτων» εραστών της ύστερης Αρχαιότητας (*Τα περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιρρόην*, *Τα κατά Λευκίππην καὶ Κλειτοφώντα*) και του ύστερου Βυζαντίου (*Τα κατά Ροδάνθην καὶ Δοσικλέα*, *Τα κατά Δρόσιλλαν καὶ Χαρικλέα*, *Τα καθ' Υσμίνην καὶ Υσμινιαν*, *Τα κατ' Αριστανδρον καὶ Καλλιθέαν*, *Το κατά Καλλίμαχον καὶ Χρυσορρόην...*), και κατόπιν το αντίστοιχο μυθιστόρημα του εξιδανικευτικού αρχαϊστικού ή καθαρόγλωσσου Διαφωτισμού και ρομαντισμού (*Τα κατά Κλεάνθην καὶ Αβροκόμην...*, *Το κατ' Ευμένειαν καὶ Σαπφιάδην...*, *Τα περὶ τον Σαδίκην ή την Ειμαρμένην*, *Τα κατά Παύλον καὶ Βιργινιαν...*, *Τα κατ' Αρσάκην καὶ Ισμηνιαν...*, κ.ά.), το μυθιστόρημα *Τα κατά Ευαγόραν καὶ Ευγενιαν* ή *Oι αγώνες του κερατά μάς*

πηγαίνει στην Πάφο και στα χρόνια του πάτμου μητροπολίτη Ιάκωβου Αντζουλάτου (1910-1929), ενός διάσημου ή περιβόητου (εξαρτάται από πώς βλέπει κανείς τα πράγματα) εκκλησιαστικού και τοπικού ηγέτη, ο οποίος, σύμφωνα με την τρέχουσα ιστοσελίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Πάφου, ήταν ένας «δυναμικός και φιλοπρόοδος ιεράρχης» που έθεσε τέρμα στη μακρόχρονη χρεία της μητρόπολης στα χρόνια του Αρχιεπισκοπικού ζητήματος, αλλά και «ανέπτυξε σημαντική δράση τόσο στο θρησκευτικό, όσο και στον εθνικό και εκπαιδευτικό τομέα. Παρά την έλλειψη οικονομικών πόρων, κατάφερε, προσεγγίζοντας ευκατάστατους κατοίκους της Πάφου, να κοσμήσει την πόλη με καλλιμάρμαρα νεοκλασικά εκπαιδευτήρια καθώς και με στάδιο που φέρει το όνομά του».

Βέβαια, το μυθιστόρημα, τοπιθετώντας το ιστορικό αυτό πρόσωπο εξαρχής στην Κύπρο και ως Κύπριο, αλλάζει τόσο τα σχετικά με την καταγωγή και την παιδική, εφηβική και νεανική ηλικία του (μάλιστα, με μια πολύ ευαισθητη και γεμάτη κατανόηση προσέγγιση ενός χαρακτήρα που θα μπορούσε κάλλιστα να τον πλάσει αποκλειστικά ως πικαρικό): αλλάζει και το χρονικό πλαίσιο, που τώρα έχει και στοιχεία που θα μας έφταναν ώς και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο· εννοείται, τέλος, πως πάει πολύ μακρύτερα από την εκκλησιαστική «αγιογράφηση» και ωραιοποίηση των «φιλοπρόοδων» οικοδομικών δραστηριοτήτων, απομυθοποιώντας τη σχέση Εκκλησίας, επιτρόπων και δωρητών, επιχειρηματιών και εργολάβων, και υποτάσσοντας κάμποσες από αυτές μέσα σ' έναν αχτύπητα μπεστσελερικό – για την αφηγηματική λογοτεχνία – συνδυασμό της τιμής με το χρήμα, της πολιτικής, ακόμη και του ποδοσφαίρου, με τον έρωτα και, ιδίως, με το σεξ. Με τον πρωτότυπο αυτό

φωτισμό, τα ιστορικά πρόσωπα ζουν τη δική τους, καθαρά λογοτεχνική ζωή, κυρίως ο πολύαθλος, αλλά εν τέλει συμπαθητικός δεσπότης, ενώ οι «αγώνες» (καλύτερα: οι «αγωνίες», οι «συμβιβασμοί» και τα «άθλα») του «κερατά» (συζύγου), για τον οποίο επιλέγεται επίτηδες ένα αρχαίο ένδοξο και τιμητικό όνομα, της πολυμήχανης συζύγου του και ενός πλήθους δευτερευόντων προσώπων, κληρικών και λαϊκών, που τα συνδέει κυρίως η λαγνεία είτε η απληστία, διαμορφώνουν ένα ανάγνωσμα αξιοθαύμαστα φρέσκο και ελκυστικό, ακόμη και (ή ίδιως) για καλογερίστικα περιβάλλοντα.

Το αποτέλεσμα δεν είναι, φυσικά, ένα «ιστορικό μυθιστόρημα», είδος αρκετά της μόδας άλλοτε, μα και σήμερα· το είδος αυτό δεν φαινεται να είλκυσε ποτέ έναν καθαρόαιμο ρεαλιστή όπως ο Γιάννης Κατσούρης. Πρόκειται για ένα τριτοπρόσωπο αφηγηματικά, περιπετειώδες ερωτικοκοινωνικό αφήγημα με γενναίες δόσεις αυτοψυχογράφησης των κύριων προσώπων, χωρισμένο σε δύο περίπου ίσα μέρη, αλλά σε άνισα κεφάλαια (αριθμημένα με λατινικούς αριθμούς I-VI στο πρώτο μέρος και I-V στο δεύτερο), πράγμα που θυμίζει, βέβαια, αφενός την επεισοδιακή δόμηση του Στυλιανού Ανάβασις και τη θητεία του συγγραφέα στο διήγημα, αφετέρου, όμως, με τους καλοδιαλεγμένους και συνήθως σατιρικούς συνοδευτικούς τίτλους που φέρει κάθε κεφάλαιο, την παλιότερη μυθιστορηματική παράδοση. Και χρειάζεται να ξανατονιστεί και εδώ, πέρα από την απερίφραστη γλώσσα και την πανταχού παρούσα, σε έργα του συγγραφέα, παιχνιδιάρικη όσο και μελαγχολική σάτιρα, το ότι τα πρόσωπα καταφέρνουν να στέκονται σφαιρικά και ανάγλυφα και όχι δισδιάστατα, γήινα και σαρκικά και όχι χάρτινα.

Πρόταση πρώτη: ολόκληρο το λογοτεχνικό (πεζογραφικό) έργο του Γιάννη Κατσούρη, μαζί με τα αθησαύριστα σε αυτοτελή βιβλία αντίστοιχα κείμενά του και το αδημοσίευτο λογοτεχνικό υλικό του αρχείου του, καλό είναι να αποτελέσουν σύντομα μια συγκεντρωτική, καινούρια έκδοση.

*

2. Απόφοιτος του Παγκυπρίου Γυμνασίου σε εποχές της δόξας του, γερός φιλόλογος και με επαρκή θητεία στην κυπριακή εκπαίδευση κατά τη δεκαετία του 1960, ο Γιάννης Κατσούρης έχει και ένα αξιοσημείωτο σε όγκο όσο, κυρίως, σε ποιότητα, φιλολογικό και κριτικό έργο. Ήδη αναφερθήκαμε εν παρόδω σε μερικά από τα κύρια αυτοτελή έργα του των δεκαετιών 1980 κ.ε., αλλά θα πρέπει να πάμε πολύ νωρίτερα, στη δραστηριά συμμετοχή του στη συντακτική ομάδα του σπουδαίου περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά* της Λευκωσίας στα χρόνια 1960-1972, για να συναντήσουμε μερικά μικρότερα κείμενά του, κριτικά ή σχολιαστικά. Το ενδιαφέρον είναι πως με τέτοια κείμενα τερμάτισε, ουσιαστικά, και τη συγγραφική του παραγωγή, αφού ώς το τέλος σχεδόν της ζωής του δημοσίευε, ακαταπόνητος, μικρά κείμενα καλλιτεχνικού ή πολιτισμικού σχολιασμού και κριτικής, π.χ. στο περ. Άνευ, όπου η συμμετοχή του πρέπει να ήταν καθοριστική – όπως δηλώνεται, άλλωστε, και στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού από τη Συντακτική Επιτροπή του –, παρά την απουσία του από το προσκήνιο (τελικά, όπως πίσω από κάθε σπουδαίο άντρα βρίσκεται μια σπουδαιότερη γυναικά, έτσι ίσως και πίσω από κάθε σπουδαία γυναικά να βρίσκεται ένας ακόμη πιο σπουδαίος άντρας).

Φυσικά, η διδακτορική διατριβή του για τη ζωή και το έργο του Βασίλη

Μιχαηλίδη (1985, πρωτοδημοσιευμένη στην Κύπρο, με αλλαγές, το 1987) είναι το πρώτο μεγάλο, και ένα από τα δύο μείζονα φιλολογικά του επιπεύγματα. Επιλέγοντας να την εκπονήσει στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και όχι στην *alma mater* του, το Πανεπιστήμιο Αθηνών (όπου, πάντως, ώς το τέλος διατηρούσε φιλίες και γνωριμίες), δείχνει πως ο Γιάννης Κατσούρης επιζητούσε μια σκοπιά πιο αδέσμευτη και προοδευτική και τον στόχο να βγάλει από την ελλαδική κριτική και γραμματολογική αφάνεια έναν γερό ποιητή του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αι., να δειξει την πανελλήνια σημασία του, μα, δίως, τα ειδικά κυπριακά χαρακτηριστικά που εξηγούν και δυναμώνουν την αξία του, να απαλλάξει την προηγούμενη έρευνα από βιογραφικές ή εργογραφικές πλάνες, μυθοποιήσεις ή υποτιμήσεις, να βρει, να αναλύσει και να κρίνει το ουσιώδες και το πιο μόνιμο στην ποιητική αυτή παραγωγή, αποδεικνύοντας, γιατί δικαιολογημένα ο συγγραφέας αυτός είναι, όπως τον έλεγαν και τον λένε στην Κύπρο, «εθνικός» και προλειαίνοντας τον δρόμο για μια καλύτερη συγκεντρωτική έκδοση του σωζόμενου έργου του.

Η ενασχόληση του Γιάννη Κατσούρη με άλλους κύπριους λογοτέχνες, με άλλους συγγραφείς ή και με λόγιους εκπαιδευτικούς δεν ήταν, επίσης, διόλου αξιοκαταφρόνητη. Πέρα από την αυτοτελή έκδοσή του για τον διηγηματογράφο Γ. Φ. Πιερίδη (1987), χρειάζεται να τονιστεί η συμβολή του στο θέμα του ξεκαθαρίσματος και της αξιολόγησης των πρώτων κύπριων ηθογράφων της βρετανοκρατίας, στη μελέτη του έργου των Γιάννη Σταυρίνού Οικονομίδη, Λουκή Ακρίτα κ.ά., σε ανθολογίες κυπριακής πεζογραφίας (ιδίως διηγήματος), στο λανσάρισμα εκδοτικών σειρών από τη Μορ-

φωτική Υπηρεσία / Πολιτιστικές Υπηρεσίες με αντικείμενο είτε την ανατύπωση παλιότερων λογοτεχνικών κειμένων είτε τη συγκέντρωση του έργου κάποιων νεοτέρων, κ.ά. πολλά. Όταν θα κυκλοφορήσει και θα αρχίσει να διαβάζεται επιπέλους η αναλυτική πραγμάτευση που αφιερώνει ο Λευτέρης Παπαλεοντίου στην υπό βιβλιοδεσία καινούρια *Iστορία της νεότερης Κυπριακής Λογοτεχνίας* του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, θα φανεί καλύτερα και το συνολικό έκτοπισμα αυτής της σχεδόν διαρκούς φιλολογικής και κριτικής παραγωγής του Γιάννη Κατσούρη.

Δεν θα πω πολλά λόγια για το δεύτερο μείζον έργο του, τη δίτομη μνημειώδη έκδοση *To θέατρο στην Κύπρο, 1860-1959* (2005): όχι μόνον επειδή έχει αναγνωριστεί ήδη από την ευρύτερη θεατρολογική έρευνα και έχει βραβευτεί από κορυφαία πνευματικά ιδρύματα ή κρατικούς οργανισμούς στην Ελλάδα και την Κύπρο, ούτε μόνον επειδή στο έργο

αυτό αναφέρθηκε κιόλας, μέσα στην ευρύτερη πραγμάτευσή της, η θεατρολόγος κ. Άντρη Κωνσταντίνου. Μα, απλούστατα, επειδή η σοφία και η αναγνωστική ηδονή που συσσωρεύονται για τον αναγνώστη μέσα στο βιβλίο αυτό δεν ξεπηδούν τόσο από την άρτια τεκμηριωμένη και αριστοτεχνικά παρουσιασμένη ιστορικοφιλολογική σκευή του συγγραφέα (για την οποία και μόνο θα ήμουν, ίσως, αρμόδιος να σας μιλήσω εγώ), όσο από τη ζωντανή σχέση μιας ολόκληρης ζωής με το θέατρο και τη θεατρική πράξη, με το παρελθόν, το παρόν και τις προοπτικές τους, ιδιαίτερα με τους ιδίους τους ανθρώπους συντελεστές τους. Κι αυτή η σχέση του Γιάννη Κατσούρη δεν μπορεί, βέβαια, να περιοριστεί μονάχα με αναφορές στο δίτομο βιβλίο του, στα κείμενα θεατρικής κριτικής και σχολιογραφίας του ή στα πρωτότυπα θεατρικά σενάριά του (από τα οποία ομολογώ πως, δυστυχώς, δεν ξέρω παρά το «Άρτος και Θεάματα» του 2007).

Δεύτερη πρόταση: ολόκληρο το φιλολογικό και κριτικό έργο του Γιάννη Κατσούρη, τόσο αυτό που βρίσκεται μέσα σε αυτοτελείς εκδόσεις όσο και αυτό που είναι διάσπαρτο σε περιοδικά, εφημερίδες και συλλογικούς τόμους, καλό είναι να ανατυπωθεί συγκεντρωμένο, μακάρι και με την πρωτοβουλία και δαπάνη των Πολιτιστικών Υπηρεσιών.

*

3. Βέβαια τον Γιάννη Κατσούρη δεν τον πρωτογνωρίσαμε, η γυναικα μου κι εγώ, ούτε ως πεζογράφο ούτε ως φιλόλογο-κριτικό ούτε ως «θεατράνθρωπο». Τον γνωρίσαμε για πρώτη φορά ως πολιτισμικό παράγοντα. Ήταν πάνω από 30 χρόνια από τώρα, τον Σεπτέμβρη του 1979, όταν, λίγες μέρες ύστερα από τον γάμο μας,

πληροφορήθηκα για ένα συνέδριο που οργάνωνε στη Λευκωσία η Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας (όπως λέγονταν τότε οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κυπριακής Δημοκρατίας) και σκέφτηκα να δω από κοντά το νησί, τη λογοτεχνία του οποίου, με πρώτη αφορμή την ποιηση του Μόντη, είχα αρχίσει να μελετώ ήδη από το 1973, με την ενθάρρυνση του δασκάλου μου Γιώργου Π. Σαββίδη. Δεν είχα προλάβει καλά καλά να δηλώσω γραπτά ενδιαφέρον, και πήρα ένα τηλεφώνημα από τον Γιάννη, μορφωτικό λειτουργό τότε της υπηρεσίας, που διευθυνόταν από τον ευγενέστατο και μεγάλο θαυμαστή του Σικελιανού – όπως διαπίστωσα αργότερα – Παναγιώτη Σέργη· όχι μόνο δεχόταν τη συμμετοχή μου στο συνέδριο (το Διεθνές Συνέδριο Ελληνικού Πολιτισμού με τίτλο «Το Νεοελληνικό Πρόσωπο (Από το 1821 ώς σήμερα)», που ήταν φιλοδοξία τού τότε υπουργού Παιδείας Χρυσόστομου Σοφιανού), αλλά προσκαλούσε στη Λευκωσία και τη γυναικα μου: ήταν σαν να κάμναμε μικρό ταξίδι του μέλιτος (που, φυσικά, ούτε καν είχαμε σκεφτεί πως θα μπορούσε να γίνει στην κατάσταση που ήμασταν τότε, μόλις γυρισμένοι από το Παρίσι, νιόπαντροι και ατακτοποίητοι στο πρώτο, μικρό διαμέρισμά μας – ακόμα καλά καλά δεν είχαμε κρεβάτι ούτε τα περισσότερα άλλα έπιπλα, και κοιμόμασταν στρωματσάδα).

Το ταξίδι ήταν και για τους δυο μας μια αποκάλυψη: όχι μόνον επειδή μας δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσουμε την ελεύθερη Λευκωσία, και τον περιγυρό της κυρίως, αλλά επειδή γευτήκαμε, σε όλες της τις όψεις, τη θερμότατη κυπριακή φιλοξενία, που τότε μόλις πρωτογνωρίζαμε, και, βέβαια, τον Γιάννη και την οικογένειά του, την

ακτινοβολούσα ξανθιά, όπως τότε και η νεαρότατη γυναικα μου, Ντίνα, τον μικρό τους μελαχρινό γιο Χριστόδουλο, καθώς και μερικούς καλούς φίλους τους (θυμάμαι πιο πολύ το ζεύγος Άρη και Κλάρας Γεωργίου, μα και φίλες του Γιάννη και της Ντίνας στην παλιά μονοκατοικία με κήπο όπου έμεναν τότε, μαζί, αν θυμάμαι καλά, και με τους γονείς της). Πάνω απ' όλα, όμως, η αποκάλυψη ήταν το ότι βλέπαμε και θαυμάζαμε από κοντά τη μεγάλη ενημέρωση, την πρακτικότητα και την οργανωτικότητα του Γιάννη Κατσούρη, τη ζηλευτή έλλειψη γραφειοκρατίας, την προσήλωση στην ουσία και όχι στον τύπο, πράγματα που τόσο έλειπαν τότε, και, εν πολλοίς, εξακολουθούν να λειπουν και τώρα, στην Ελλάδα. Ακόμη, τη μέριμνά του να συστήσει, αν ήταν δυνατό, ένα δίκτυο φίλων της Κύπρου στην Ελλάδα και στα πανεπιστήμιά της, για να προωθήσουν την καλύτερη γνωριμία με το νησί και τον πολιτισμό του και να προσφέρουν μια πνευματική στήριξη για το οδυνηρότατο τότε Κυπριακό ζήτημα.

Από τότε δεθήκαμε τόσο, που, αν εξαιρέσω κάποιους φίλους της Λάρνακας, τρεις τέσσερις άλλους της Λευκωσίας και έναν της Πάφου, που όλους τούς γνωρίσαμε στα αμέσως επόμενα χρόνια, οι Κατσούρηδες έγιναν οι πρώτοι και καλύτεροι φίλοι μας — σήμερα μάλιστα θα έλεγα, με την πείρα της αναδρομής, και οι καλύτεροι ισως φίλοι μας γενικότερα. Δεν έχω σκοπό να σας απασχολήσω με πτυχές της προσωπικής μας γνωριμίας και του ξεδιπλώματος της φιλίας μας στην Κύπρο, κυρίως, μα αργότερα και στην Αθήνα, τη Σέριφο, τη Θεσσαλονίκη ώς και την Αλεξάνδρεια, ούτε να σας πω πόση θλίψη μάς προξενούσε το ότι από ένα σημείο και

έπειτα δεν μπορούσα να βλέπω παρά πολύ σπάνια, μόνο στη Λευκωσία και, αραιά και πού, στην Αθήνα, την Ντίνα που η αδυναμία της επιδεινωνόταν, κρατώ όμως πάντα ζωηρές τις αναμνήσεις και τις βαθιές εντυπώσεις από τις ώρες που πέρασα στη Μορφωτική Υπηρεσία / Πολιτιστικές Υπηρεσίες ή στην παλιά γκαλερί του με τον Γιάννη είτε στο Ρ.Ι.Κ. με την Ντίνα, και, κυρίως, από τις συναντήσεις και κουβέντες μας στις λευκωσιάτικες κατοικίες τους μέχρι το ρίζωμά τους στη μονοκατοικία της Αγλαντζιάς, ή από την παρέα μας σε ταβέρνες και σε φιλικές συντροφιές.

Καθώς το επικεντρό της αναφοράς μου, τώρα, είναι ο Γιάννης Κατσούρης ως πολιτισμικός παράγοντας, χρειάζεται να τονιστούν μερικά από τα κύρια επιτεύγματα της υπηρεσιακής θητείας του. Όχι μόνον παρακολουθούσε από κοντά, ακούραστα και δημιουργικά όσο περισσότερες καλλιτεχνικές και πολιτισμικές εκδηλώσεις μπορούσε (κάτι που εύχομαι να το θυμούνται πάντα και να το εφαρμόζουν οι διάδοχοι του, που τους περισσότερους τους υπεραγαπούσε), μα και κατάφερε κάμποσα πράγματα σε σχετικά σύντομο διάστημα: ένα καλό δίκτυο συνεργασίας με πανεπιστήμια (της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, αργότερα των Ιωαννίνων κτλ. και άλλων χωρών), ίδρυση ή οργάνωση βιβλιοθηκών και πινακοθηκών, καθιέρωση και στήριξη θεσμών και φεστιβάλ (όπως, π.χ., των «Κυπρίων/Cypria»), μέριμνα για εξασφάλιση και συλλογή αρχειακού, εικαστικού και μουσικολογικού υλικού, εκδόσεις και συνέδρια της Μορφωτικής Υπηρεσίας, στήσιμο του «Σπιπιού της Κύπρου στην Αθήνα» (καημό που είχε, φαίνεται, από τα φοιτητικά του χρόνια εκεί, αφού συχνά μας μιλού-

σε για την κίνηση και τη θερμότητα που είχαν λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά στέκια που είχε γνωρίσει, όπως π.χ. το «Πρακτορείο Πνευματικής Συνεργασίας» του Μάριου Βαϊάνου).

Και, φυσικά, δεν πρέπει να ξεχάσω ότι σπάνια συνάντησα στη ζωή μου πρόσωπο τόσο αφοσιωμένο στην πατρίδα του (π.χ., για χρόνια πολλά, η κουβέντα μας για τα πολιτιστικά, που ήταν αυτό που κυρίως μας ενδιέφερε, άρχιζε με τα μελαγχολικά ή και απαισιόδοξα παράπονά του για το πόσο άχρηστα ή ενδοτικά πρόσωπα γίνονταν συχνά υπουργοί ή και πρωθυπουργοί στην Ελλάδα· άλλοτε, οι καυστικές και συχνά ωμές, πάντα όμως διατυπωμένες με γελαστικό χιούμορ, παρατηρήσεις του για τον βίο και την πολιτεία κύπριων πολιτικών, επιχειρηματιών, δημοσιογράφων, καλλιτεχνών και λογοτεχνών συνοδεύονταν από γοητευτικές ιστορίες και παραλληλισμούς αντλημένους από τις πλούσιες ελλαδικές εμπειρίες του στη δεκαετία του 1950 κ.ε., από τις καιριες παρατηρήσεις ενός γνήσιου ποδοσφαιρόφιλου και παρατηρητή κάθε αθλητικής επικαιρότητας, ενός ανθρώπου με πολύ καλό γούστο και αισθητήριο για όλες τις όψεις, χαρές και πίκρες της ζωής, στα τελευταία, μάλιστα, χρόνια ακόμη και της ζωής των οικιακών βοηθών με προέλευση από τον τετραπέρατο κόσμο, ακόμη και της καθημερινότητας της στρατιάς των συμπαθητικών όσο και εγωιστικά ανεξάρτητων γάτων του σπιτιού).

Ελάχιστες φορές ώς τώρα γνώρισα από κοντά τόσο άξιο στη δουλειά του και, ταυτόχρονα, τόσο ανιδιοτέλες, ευεργετικό και πρακτικό άτομο. Όχι μόνον έδινε ζωή και γρήγορες οδηγίες στους συνεργάτες του (δεν θα τους έλεγα ποτέ «υφισταμένους»),

οι οποίοι πρέπει να λάτρευαν τον αντικομφορμισμό και την οικειότητά του μα και να σέβονταν τις πλούσιες γνώσεις του σε θέματα λογοτεχνίας, θεάτρου, κινηματογράφου, εικαστικών τεχνών και μουσικής, αλλά έδινε και λύσεις σε αδιέξοδα ή δυσκολίες που έβλεπε να παγώνουν ή να βασανίζουν τους λιγότερο εξωστρεφείς έως και ολιγόψυχους, κατά διαστήματα, προϊσταμένους του, από τον Παναγιώτη Σέργη έως και υπουργούς Παιδείας. Συχνότερη ήταν η συνεργασία μας στις επιτροπές των ετήσιων κρατικών λογοτεχνικών βραβείων (εκεί θαύμαζε κανείς, εκτός από τη διπλωματικότητα, την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία του, το ότι δεν επιχειρούσε ποτέ να επηρεάσει τα μέλη των επιτροπών που τότε ορίζονταν με την έγνοια να κρατηθούν και οι λεπτές ιδεολογικοπολιτικές ισορροπίες· επίσης, η συνεργασία σε θέματα που αφορούσαν συνέδρια και συναντήσεις προβολής της κυπριακής λογοτεχνίας, τη σταθερή ενίσχυση της πανεπιστημιακής μας βιβλιοθήκης με έντυπο κυπρολογικό υλικό, την ενίσχυση σεμιναρίων για εκπαιδευτικούς, τις εκπαιδευτικές επισκέψεις-παρουσιάσεις φοιτητών μας στην Κύπρο και στο «Σπίτι της Κύπρου στην Αθήνα», και διάφορα άλλα παρόμοια ζητήματα. Ποτέ ο Γιάννης δεν ζητούσε ανταμοιβές για την αμέριστη συνδρομή, της υπηρεσίας του και του ίδιου, μα και ποτέ δεν έπεσε στο ατόητημα να ζημιώσει την υπηρεσία ή να δελεασεί οποιονδήποτε, προσφέροντας κάτι περισσότερο από τα έξοδα ταξιδιού και φίλοξενίας όσων συμμετείχαν στις πολιτιστικές αυτές δραστηριότητες από το 1979 ώς τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Και πρέπει να σας ομολογήσω πως πρόσφατα αισθάνθηκα όχι μονάχα τη μεγαλύτερη ντροπή για δικό του

λογαριασμό, μα και αηδία για την ακαριοτιά ανθρώπων οι οποίοι ευεργετήθηκαν στην καριέρα τους από τον Γιάννη, οι οποίοι προσποιούνταν επί χρόνια τον φίλο τού Γιάννη και της Ντίνας, αλλά δεν δίστασαν, για να πρωθήσουν υπέρμετρες για τα προσόντα τους δικές τους φιλοδοξίες και για να φανούν πειθήνιοι δούλοι δερβεναγάδων του κυπριακού πανεπιστημιακού κατεστημένου, να ψευδομαρτυρήσουν εγγράφως, και μάλιστα στο ελληνικό προξενείο της Λευκωσίας, ισχυριζόμενοι πως κάποιοι από εμάς, «για πολλά χρόνια συνεργάτες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου», «λαμβάναμε διάφορες αντιμισθίες», ιδίως όταν «κατά την περίοδο αυτή (...) εποπτεύαμε και διδακτορικά διαφόρων αξιωματούχων του Υπουργείου! Και, φυσικά, ποτέ δεν θα ξεχάσω την αυθόρυμη έγγραφη στήριξη που μου πρόσφερε ο Γιάννης στο κακοφόρμισμα μιας άθλιας δικαστικής καταδρομής, όχι μόνο με ενυπόγραφη βεβαίωσή του αλλά και με μια γεμάτη εμπιστοσύνη, και δραστική παραμυθία, χειρόγραφη αφιέρωση πάνω στο τελευταίο μυθιστορηματικό βιβλίο του.

Έτσι φαντάζομαι θα τον θυμούνται και όσοι από τους παρόντες απόψε εδώ τον γνώρισαν στη ζωή ή μέσω του έργου του, κάποιοι σίγουρα πολύ περισσότερο και καλύτερα από μένα: ως σπουδαίο και απολαυστικό πεζογράφο, ως βαθιά καλλιεργημένο, ουσιώδη και κορυφαίο φιλόλογο καθηγητή, μελετητή και κριτικό, ως μοναδικό ανώτερο «κυβερνητικό» υπάλληλο με γνώσεις, μεράκι και ανοικτό μυαλό, ως μαεστρικό πολιτισμικό παράγοντα, ως πολίτη αφιερωμένο μέχρι την τελευταία του πνοή στην πατρίδα του και τους ανθρώπους της, στον ελληνισμό, στη δημοκρατία και στον κόσμο. Με δυο λέξεις, ως

έναν μεγάλο δάσκαλο και εξαιρετικά «φίλιον» άνθρωπο. Τελικά, «ο Κύπρου Κατσούρης» – όπως αυτοαποκαλούνταν με εκείνο το αξέχαστο χιούμορ του και το παιχνιδιάρικο σπινθηροβόλημα μέσα στα εξεταστικά και διαπεραστικά μαύρα μάτια του –, έτοιμος να υπογράψει με ηγεμονική ή αρχιεπισκοπική κιννάβαρη, αν δεν ήταν απλώς, όπως πρόσθετε με τη μετριοφροσύνη του, «Ο Βασιλικός Σύζυγος» της Κυρίας Ντίνας ή «Ο Κηδεμών του Δελφίνου» Χριστόδουλου (ο οποίος τον έκαμνε τα τελευταία χρόνια όλο και πιο περήφανο χάρη στις διδακτικές και τις θεατρικές του επιτυχίες στην εκπαίδευση), θα έπρεπε να ονομάζεται Γιάννης Καλοπίχερος: του ταιριάζει γάντι τούτο το εκφραστικό παλιό κυπριακό επίθετο που το βρίσκουμε από τις Ασίζες ώς τον Νεόφυτο Ροδινό και ακόμη πιο ύστερα, και που δηλώνει αυτόν που πάντα επικειρεί τα καλά και τα ωραία. Και, ειδικά για μένα, ο «καλοπίχερος» αυτός ήταν ο πρώτος άνθρωπος που την Κύπρο δεν μου την έφερε απλώς λίγο κοντύτερα (όπως την έφερναν, τοποθετώντας την στα δυτικά της Κρήτης και στα νότια της Ζακύνθου, οι σχολικοί χάρτες των εκδόσεων Ρέκου που χρησιμοποιούσαμε στο δημοτικό σχολείο), αλλά την έφερε και την εγκατέστησε πολύ κοντά και μπροστά μου σαν τον Όλυμπο, βουνό που από μία και μόνο πόλη στον κόσμο μπορείς να το ατενίσεις κατά μέτωπον, ολόκληρο και κυριαρχικό, απ' τη Θεσσαλονίκη της θερμαϊκής παραλίας της.

Θεσσαλονίκη, 5-19.10.2010

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Το κείμενο αυτό διαβάστηκε στην τιμητική εκδήλωση για τον Γιάννη Κατσούρη στις 19 Οκτωβρίου 2010 στη Δημοσιογραφική Εστία.

Ο Γιάννης Κατσούρης ως ιστοριογράφος του Θεάτρου στην Κύπρο*

Κυρίες και κύριοι,

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το Σπίτι της Κύπρου για την πρόσκληση να συμμετάσχω στην αποψινή παρουσίαση δύο βιβλίων που, και τα δύο μαζί, καλύπτουν ένα μεγάλο τμήμα -120 χρόνια- της θεατρικής ιστορίας της Κύπρου, από το 1860 ώς το 1959 και από το 1960 ώς το 1974. Εγώ θα μιλήσω για το δίπομο βιβλίο του Γιάννη Κατσούρη. Ωστόσο, θα ήθελα να κάνω ένα σχόλιο και για το βιβλίο της Άντρης Κωνσταντίνου. Να πω με πόση αδημονία το πήρα στα χέρια μου για να το διαβάσω -γιατί η Κωνσταντίνου υπήρξε φοιτήτριά μου στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών- και πόση ήταν η χαρά μου, όταν το άφησα από τα χέρια μου, γιατί το βιβλίο της Κωνσταντίνου είναι ένα πολύ καλό βιβλίο, το αποτέλεσμα μιας γερής ερευνητικής εργασίας.

Ελπίζω η αποψινή παρουσίαση να κινήσει το ενδιαφέρον των ελλαδικών ενδιαφερομένων για το θέμα (δεν ξέρω πώς τα δύο βιβλία προσλήφθηκαν από τους Κυπρίους), ώστε να προσέξουν περισσότερο (οι ελλαδικοί) τα δύο αυτά έργα (και δεν αναφέρομαι στους θεατρολόγους, η

παρουσία των οποίων, άλλωστε, απόψε εδώ είναι εύγλωτη - αναφέρομαι κυρίως στους ιστορικούς), ώστε να προσέξουν περισσότερο τα δύο αυτά έργα, που καλύπτουν τη μελέτη ενός ουσιαστικά ανεξερεύνητου έως σήμερα πεδίου της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου.

Λέω περισσότερο, γιατί, παρότι έχει περάσει ενάμιση χρόνος από την έκδοση του βιβλίου του Κατσούρη και περισσότερος από μισός από την κυκλοφόρηση του βιβλίου της Κωνσταντίνου, η ανταπόκριση του ελλαδικού κόσμου των γραμμάτων στα δύο αυτά έργα δεν ήταν, μέχρι στιγμής, η πρέπουσα. Γ' αυτή την έλλειψη ανταπόκρισης από της ελλαδικής πλευράς δε νομίζω ότι ευθύνεται μόνο η έλλειψη σωστής εκδοτικής επικοινωνίας ανάμεσα στον ελλαδικό χώρο και την Κύπρο (αν και πράγματι υπάρχει πρόβλημα, καθώς έκλεισε το κυπριακό βιβλιοπωλείο της Αθήνας). Ευθύνεται και η γενικότερη στάση της χώρας (εννοώ των ελληνικών κυβερνήσεων, αλλά και του πνευματικού κόσμου της Ελλάδας) σήμερα έναντι της Κύπρου. Με τη φράση πνευματικός κόσμος της Ελλάδας εννοώ κυρίως την προσδεutikή διανόηση -η λέξη και εντός

* Την 1η Νοεμβρίου 2007 έγινε στην Αθήνα, στο Σπίτι της Κύπρου, η παρουσίαση των βιβλίων *To θέατρο στην Κύπρο 1860-1959* του Γιάννη Κατσούρη (2 τόμοι, Λευκωσία, 2005) και *To θέατρο στην Κύπρο (1960-1974)* της Άντρης Χ. Κωνσταντίνου (Καστανιώτης, Αθήνα, 2007). Ανάμεσα στους ομιλητές ήταν και ο Νάσος Βαγενάς, που μιλήσε για το βιβλίο του Γιάννη Κατσούρη. Το κείμενο της ομιλίας του πρωτοδημοσιεύτηκε στα Θέματα Λογοτεχνίας, τεύχος 41, Μάιος-Αύγουστος 2009.

και εκτός εισαγωγικών- τόσο στο ακαδημαϊκό (το πανεπιστημιακό), όσο και στο πολιτικό πεδίο. Η Κύπρος έχει γίνει για μας τους προοδευτικούς του ελλαδικού χώρου ένα βάρος, από το οποίο προσπαθούμε να απαλλαγούμε. Ιδιαίτερα για τους πανεπιστημιακούς προοδευτικούς, που αγωνίζονται να πείσουν τους Ελληνοκυπρίους να πάψουν να καταπέλζουν τον πληθυσμό του κατεχόμενου από τον τουρκικό στρατό βορείου τμήματος του νησιού· να πάψουν να βασανίζουν τους Τουρκοκυπρίους, τους Τούρκους μετοίκους και τον τουρκικό στρατό που αγωνίζονται για την ένωση της νήσου. Για όσους δεν το κατάλαβαν, το πρόβλημα της Κύπρου σήμερα δεν είναι το πρόβλημα μιας χώρας, που το βόρειο μέρος της έχει υποστεί εισβολή ξένου στρατού, εθνοκάθαρση και κατοχή από ξένη δύναμη, αλλά πρόβλημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων της βόρειας Κύπρου, των πραγματικών και των υποτιθεμένων. Όλα αυτά υποστηριζόμενα από μια περινούστατη θεωρητικολογία περί ετερότητας, διανθισμένη με κορώνες από τη θάλλουσα στις μέρες μας ιδεοληψία της πολιτικής ορθότητας.

Δεν σας ζητώ να με συγχωρήσετε γι' αυτή την πολιτική νότα, που δεν αποτελεί παρέκβαση, όπως θα μπορούσε να νομίσει κανείς, γιατί συνδέεται άμεσα με το θέμα μου, με το περιεχόμενο του βιβλίου του Κατσούρη, το οποίο είναι ένα από τα όχι λίγα τεκμήρια που αποδεικνύουν πόσο ανιστόρητοι είναι εκείνοι οι ιστορικοί μας που, εμπνεόμενοι από τις θεωρίες της αμώμου συλλήψεως του έθνους, πιστεύουν ότι ο ελληνορθόδοξος πληθυσμός της Κύπρου δεν

ήταν ως το 1900 ελληνικός και ότι η ελληνοποίησή του «προετοιμάστηκε από τον 19ο αιώνα (δηλαδή έγινε τον 20ό αιώνα) με την εμφύσηση σε αυτόν ελληνικής συνειδησης». εμφύσηση προφανώς από κάποιο άγιο πνεύμα. Αυτός που τα λέει αυτά είναι ο ίδιος ιστορικός, που διαπιστώνει ότι τα φυσικά όρια ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού είναι πλέον η σημερινή Πράσινη Γραμμή, και ο οποίος προτείνει –κάνει την πολιτική πρόταση δημοσίως, από τις στήλες της εφημερίδας *To Βήμα-* τα σύνορα αυτά να οριστικοποιηθούν με αντάλλαγμα από την Τουρκία τη δέσμευσή της να μην καταλάβει και την υπόλοιπη Κύπρο.

Αυτά για τις πολιτικές σκέψεις που γεννά το βιβλίο του Κατσούρη, και σε μια προσπάθεια να κατανοήσει κανείς τους λόγους, για τους οποίους τα λογοτεχνικά βιβλία των Ελληνοκυπρίων που τυπώνονται στην Κύπρο λίγο ενδιαφέρουν σήμερα εμάς τους Ελλαδίτες. Όσο για τα βιβλία των Κυπρίων που τυπώνονται στην Ελλάδα, είναι λίγα και προκαλούν την προσοχή λιγότερο απ' ό,τι τα ελλαδικά. Και όμως, τα κυπριακά βιβλία δεν πρέπει να θεωρούνται αναγκαστικά κατώτερα· συχνά μάλιστα είναι αξιολογότερα από αρκετά ελληνικά που θεωρούνται σημαντικά.

Αλήθεια, κατά πόσο εμείς του ελλαδικού χώρου έχουμε διαβάσει τα ποιήματα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη (*Κυδώνιον μήλον*) ή του Μιχάλη Πιερή (*Τόποι γραφής*), της Ντίνας Κατσούρη (*Της Αφροδίτης και του Άδωνη*) ή του Λεύκιου Ζαφειρίου (*Η θλίψη του απογεύματος*), τα πεζογραφήματα του Σάββα Παύλου (*Γραμμή Λευκωσία-Αθήνα*) και του Άντη Ροδίτη (*Την Ελλά-*

δα θέλομεν και ας τρώγομεν πέτρες), τα δοκίμια του Νίκου Ορφανίδη (Επί πτερύγων ανέμων), το βιβλίο του Λευτέρη Παπαλεοντίου για τον Μόντη (Οψεις της ποιητικής του Κώστα Μόντη) – αναφέρω μόνο μερικά από τα πρόσφατα βιβλία Κυπρίων, από εκείνα που έφτασαν στα χέρια μου.

Αλλά για να επιστρέψουμε στο Θέατρο στην Κύπρο, που ήταν η αφορμή για τις παραπάνω παρατηρήσεις μας: πολύ φοβάμαι, παρά τις ελπίδες που διατύπωσα στην αρχή, ότι θα συνεχίσει να συναντά την ίδια αδιαφορία με αυτήν που περιέγραψα, παρότι η περίοδος την οποία μελετά είναι μεταγενέστερη εκείνης, κατά την οποία στην Κύπρο «δεν είχε ακόμη αρχίσει η ελληνοποίηση»· ή ότι, αν διαβαστεί, θα παραναγνωστεί με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο παραναγγινώσκονται οι πηγές της νεοελληνικής ιστορίας από τους οπαδούς της παρθενογενεσιακής εμφάνισης του έθνους, που έχουν οδηγηθεί σε ιδεολογήματα αντιθέτως αντίστοιχα με εκείνα των εθνικιστών ιστορικών. Κι ας είναι το του Κατσούρη μια σοβαρή και απροκατάληπτη μελέτη, βασισμένη σε ενδελεχή έρευνα.

Με τα δύο, λοιπόν, αυτά έργα (του Κατσούρη και της Κωνσταντίνου) καλύπτονται οι περιόδοι των τελευταίων 120 χρόνων της θεατρικής δραστηριότητας στην Κύπρο· της νεότερης εποχής της κυπριακής ιστορίας, δηλαδή. Γιατί στοιχεία για θεατρική δραστηριότητα στη νήσο υπάρχουν, και έχουν ως ένα βαθμό μελετηθεί, στοιχεία παλαιότερα, που δεν έχουν ακόμη συγκεντρωθεί σε μια συνθετική εργασία σαν κι αυτές για τις οποίες θα γίνει λόγος απόψε. Αναφέρομαι στον λεγόμενο *Κύκλο των Παθών* του Χριστού (στον κυπριακό κύκλο του 14ου αιώνα) και στην *Repraesentatio figurata* του Φιλίπντε Μεζιέρ -επίσης του 14ου αιώνα- λειτουργικά δρώμενα, και τα δύο, θρησκευτικής θεατρικής απεικόνισης (το πρώτο αναπαριστά μαρτύριο του Χριστού και το δεύτερο τα Εισόδια της Θεοτόκου). Αναφέρομαι, ακόμη, στα κεί-

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

A'

1860 - 1939

ΑΕΓΚΩΣΙΑ

2005

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

B'

1940 - 1959

ΑΕΓΚΩΣΙΑ

2005

μενα του Ιάσονα Δενόρε, Κυπρίου συγγραφέα του 16ου αιώνα, που έζησε και στην Κύπρο και στην Ιταλία, και του οποίου η διαμάχη με τον Gianbattista Guarini, τον περιφήμο Ιταλό συγγραφέα της εποχής, τον έκανε να γράψει ενδιαφέροντα θεωρητικά κείμενα για το θέατρο. Ο Δενόρες ήταν σφοδρός πολέμιος του ποιμενικού δράματος· παρότι δεν έγραψε τα έργα αυτά στην Κύπρο, αλλά στην Ιταλία, έζησε ένα μεγάλο μέρος της ζωής του στο νησί (ως το 1571), όπου και διαμορφώθηκε πνευματικά. Με τα έργα αυτά η Κύπρος συμμετέχει στη μετάβαση του ευρωπαϊκού θεάτρου από τον Μεσαίωνα στην Αναγέννηση.

Είπα ότι το βιβλίο του Κατσούρη είναι μια σοβαρή μελέτη, βασισμένη σε ενδελεχή έρευνα των πηγών. Έρευνα που καλύπτει τη θεατρική δραστηριότητα ενός αιώνα, από το 1860 ώς την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, και η οποία έχει διεξαχθεί στις ελληνικές κυπριακές εφημερίδες και στα περιοδικά, σε αρχεία δημόσια και ιδιωτικά, αλλά και στο πεδίο της προφορικής μαρτυρίας. Ο όρος δραστηριότητα περιλαμβάνει το ντόπιο ερασιτεχνικό θέατρο των πόλεων και της υπαίθρου, το ντόπιο επαγγελματικό, το κυπριακό θεατρικό έργο, τις δραματικές σχολές, τους θεατρικούς χώρους, τους ελληνικούς θάδους που περιόδευαν στην Κύπρο, την υποδοχή των παραστάσεων από την κριτική και το κοινό. Ο Κατσούρης μιλά για το θέατρο στην Κύπρο, λαμβάνοντας υπόψη του όλα τα στοιχεία που συνθέτουν το θεατρικό φαινόμενο. Αναφέρεται, επίσης, όχι εξαντλητικά, γιατί βασίζεται μόνο σε πληροφορίες των ελληνόφωνων

πηγών, και στο ξενόγλωσσο θέατρο, το τουρκικό, το αγγλικό και το αρμενικό.

Δύο πράγματα θα πρέπει να σημειώσουμε ως προς την εργασία που απαιτήθηκε, προκειμένου να εκπονηθεί το έργο. Το πρώτο είναι η έλλειψη σημαντικών βασικών βοηθημάτων, δηλαδή σχετικών εργασιών προηγούμενων μελετητών, που θα διευκόλυναν την έρευνα (είναι γνωστό ότι ελάχιστοι ασχολήθηκαν με την ιστορία του κυπριακού θεάτρου· ακόμη και στο σπουδαίο και μεγάλης έκτασης έργο με τίτλο *Από του Neilos μέχρι του Δουνάβεως*, που εκπονήθηκε από ομάδα ερευνητών υπό την επίβλεψη και τη συγγραφική σύνθεση του Θόδωρου Χατζηπανταζή, οι ώς το 1875 πληροφορίες για το θέατρο στην Κύπρο –ώς το 1875 φτάνει ο δεύτερος τόμος του έργου– είναι ελλιπείς). Χάρη στο έργο του Κατσούρη, έχουμε πλέον πολύ περισσότερες. Έπρεπε, δηλαδή, η έρευνα για την Κύπρο να γίνει από την αρχή και προσεκτικά. Διερευνήθηκαν γύρω στους 250 τόμους εφημερίδων και περιοδικών που εκδόθηκαν στην Κύπρο από το 1879 ώς το 1959, αλλά και πλήθος άλλων πηγών, που δεν είχαν σχέση με το θέατρο, όμως ενδεχόταν να περιείχαν πληροφορίες γι' αυτό ευκαιριακά.

Το δεύτερο που θα πρέπει να σημειώσουμε ως προς την εκτέλεση αυτού του έργου είναι ότι ανέλαβε και το έφερε σε πέρας ένας μόνο άνθρωπος. Έργα του μεγέθους του έργου, για το οποίο σας μιλώ, απαιτούν συλλογική εργασία, ομαδική δουλειά βασιζόμενη σε ερευνητικά προγράμματα, υλική υποστήριξη από δημόσιους φορείς και ιδρύματα. Η

εργασία αυτή έγινε μόνο από έναν άνθρωπο που επωμίσθηκε τον μόχθο περισσοτέρων ανθρώπων, που ξοδεύτηκε ο ίδιος, που κοπίασε δουλεύοντας χρόνια – θυσιάζοντας χρόνο και χρήμα, για να δώσει ένα έργο που τιμά τα ελληνικά γράμματα. Και η θυσία του αυτή αναδεικνύεται ακόμη εναργέστερα, όταν σκεφτούμε ότι ο Γιάννης Κατσούρης είναι πρωτίστως δημιουργικός συγγραφέας. Ένας σημαντικός πεζογράφος –σημαντικός όχι για τα κυπριακά αλλά για τα ελληνικά λογοτεχνικά δεδομένα– που ανάλωσε χρόνο (χρόνο πολύτιμο για έναν δημιουργικό συγγραφέα), τον οποίο θα μπορούσε να είχε αξιοποιήσει για τη συγγραφή διηγημάτων ή μυθιστορημάτων, και να ενισχύσει τη θέση του στην ελληνική λογοτεχνική σκηνή, ένας πεζογράφος που προτίμησε να αφιερώσει τον χρόνο του στη συγγραφή αυτού του δίτομου έργου, από αγάπη και από αισθηση χρέους προς τον τόπο του. Και μια που αναφέρθηκα στη βασική συγγραφική ιδιότητα του Κατσούρη, ας μου επιπραπει να σημειώσω πόσο καλογραμμένο είναι το βιβλίο του και πόσο άνετα και ευχάριστα διαβάζεται· είναι γραμμένο από άνθρωπο που ζέρει να γράφει, πράγμα που κάθε άλλο παρά αυτονόητο είναι για όσους γράφουν φιλολογικές ή ιστορικές μελέτες.

Ένα πλούσιο ερευνητικό υλικό ενός ολόκληρου αιώνα χρειάζεται δεξιότητα και ευφυΐα για να δομηθεί σωστά. Και, βέβαια ψύχραιμη και διεισδυτική ιστορική ματιά. Διότι τα γεγονότα που συνθέτουν την ιστορία του θεάτρου στην Κύπρο δεν τελούνται σε συνθήκες ελεφάντινου πύργου, αλλά σε μια πολυπαθή περιοχή

της Ανατολικής Μεσογείου, και συντονίζονται με τις ιστορικές περιπέτειες, όταν δε εμφανίζονται ως παράγωγα αυτών των περιπετειών. Ο Κατσούρης γράφει ιστορία του θεάτρου στην Κύπρο, όπως το δείχνει άλλωστε η διάταξη του υλικού του, δεν γράφει χρονικό, ούτε απαριθμεί απλώς γεγονότα και περιστατικά. Έτσι δομεί την Ιστορία του σε επτά περιόδους, από τις οποίες ο πρώτος τόμος του περιέχει τέσσερις και ο δεύτερος τρεις. Αναφέρω τους τίτλους τους:

- 1η περιόδος: *Τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας*
- 2η περιόδος: *Τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας (1878-1900)*
- 3η περιόδος: *Οι αρχές του εικοστού αιώνα (1900-1918)*
- 4η περιόδος: *Ο Μεσοπόλεμος (1919-1939)*
- 5η περιόδος: *Τα χρόνια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (1940-1945)*
- 6η περιόδος: *Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια (1946-1955)*
- 7η περιόδος: *Τα χρόνια του απελευθερωτικού αιώνα ως την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας*

Το συντομότερο από τα κεφάλαια που αναφέρονται στις παραπάνω περιόδους είναι το πρώτο, που μελετά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας. Και τούτο, γιατί στα χρόνια αυτά η Κύπρος δεν είχε δικές της εφημερίδες που θα μπορούσαν να δώσουν πληροφορίες για θεατρική κίνηση στο νησί. Ωστόσο, δεν είναι χωρίς σημασία (ακριβέστερα, είναι ιδιαιτερά σημαντικό) το γεγονός ότι οι παλαιότερες σωζόμενες θεατρικές μαρτυρίες είναι εκείνες για τις παραστάσεις δύο τραγωδιών με τίτλο *Ορέστης* και *Ο Λεωνίδας* εν Θερμοπύλαις. Οι τίτλοι είναι χαρακτηριστικοί. Η

πρώτη τραγωδία, που θα πρέπει να ήταν μεταφρασμένος ο Ορέστης του Ευριπίδη ή ο Ορέστης του Βολταίρου ή η ομώνυμη τραγωδία του Alfieri –μάλλον του τελευταίου θα πρέπει να ήταν, γιατί ο Ορέστης του Alfieri, του Ιταλού νεοκλασικού ποιητή, υπέρμαχου της ελευθερίας και των δημοκρατικών ιδεών και κήρυκα της ανάγκης για απελευθέρωση της πατρίδας του από τον ζένο ζυγό– ο Ορέστης του Alfieri από το 1819 και μετά είχε παρουσία στις θεατρικές εκδηλώσεις του ελληνισμού. Η παράσταση αυτή, που θα πρέπει να έγινε από ερασιτεχνικό θίασο, ανεβάστηκε στη Λεμεσό. Το δεύτερο έργο, *Ο Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις*, που ανεβάστηκε επίσης στη Λεμεσό γύρω στα 1870, ήταν του Γάλλου συγγραφέα Michel Pichat, ο οποίος ήταν διάσημος ως εκείνη την εποχή για δύο αντιπυραννικές τραγωδίες του. Ο Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις (1825) ήταν η μία. Η άλλη ήταν ο *Γουλιέλμος Τέλλος* (1830), που κι αυτή πραγματεύεταν το θέμα της εθνικής ελευθερίας και της αποτίναξης του ζένου ζυγού. Θα πρέπει, ακόμη, να σημειωθεί ότι από τα πέντε θεατρικά έργα που γράφονται –σύμφωνα με την έρευνα του Κατσούρη– από Κύπριους συγγραφείς στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο, τα τέσσερα είναι ιστορικά δράματα με εύγλωπο θέμα:

1) Στο *Η Κύπρος και οι Ναΐται* του Γ. Σιβιτανίδη, έργο του 1869, η υπόθεση τοποθετείται στα τέλη του 12ου αιώνα, όταν το τάγμα των Ναΐτών ιπποτών, που αγόρασε την Κύπρο από τον Ριχάρδο τον Λεοντόκαρδο, γρήγορα αντιμετώπισε την επαναστατική αντίδραση των Κυπρίων, γι' αυτό και εγκα-

τέλειψε το νησί (η μερική αναλογία της υπόθεσης του έργου με τα γεγονότα του 1878 είναι αξιοσημείωτη).

2) Στο *Διομήδης* του Ιωάννη Πετρίδη (1869 κι αυτό) η δράση εκτυλίσσεται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, με αναφορές στο ολοκαύτωμα του Αρκαδίου, του 1866.

3) Το *Πέτρος ο Α' βασιλεύς της Κύπρου και της Ιερουσαλήμ* του Θεόδουλου Κωνσταντινίδη (1874) αναφέρεται, όπως δηλώνει και ο τίτλος, στην εποχή της Φραγκοκρατίας.

4) Το *Πέτρος ο Συγκλητικός*, έργο του Θεμιστοκλή Θεοχαρίδη, του 1877, διαδραματίζεται το 1570, έτος κατάληψης της Λευκωσίας από τους Τούρκους.

Ο Κατσούρης για τα έργα διατυπώνει το ερώτημα: «Γιατί οι συγγραφείς τους έγραφαν θέατρο για ένα χώρο, την Κύπρο της Τουρκοκρατίας και των πρώτων χρόνων της Αγγλοκρατίας, που δε διέθετε τις απαραίτητες προϋποθέσεις (θέατρο, μόνιμους θιάσους, ηθοποιούς, κοινό μορφωμένο κ.τ.λ.), ώστε να μπορούσαν να παρασταθούν τα δημιουργήματά τους κάπως αξιοπρεπώς;» Και απαντά:

«Υποθέτω ότι τα έργα αυτά δε γράφηται για να σταδιοδοριμήσουν στη σκηνή, αλλά κυρίως ως φιλολογικό ανάγνωσμα σε μορφή θεάτρου, και είχαν ως κύριο σκοπό να φρονηματίσουν τους υπό δουλείαν διατελούντες Κυπρίους, να τους κάνουν να συνειδητοποιήσουν την εθνική τους υπόσταση, να τους καταστήσουν, τέλος, έτοιμους για αγώνες και θυσίες για την ελευθερία. Και το φαινόμενο δεν είναι μόνο κυπριακό. Διαπιστώνεται και σε άλλους χώρους του αλύτρωτου ελληνισμού στα πρώτα

χρόνια μετά την επανάσταση του 1821, αλλά και στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα».

Διαβάζοντας κανείς το δίτομο έργο του Κατσούρη, διαπιστώνει ότι το παραπάνω σχόλιό του για τα πρώτα έργα της κυπριακής θεατρογραφίας ισχύει για ολόκληρη την ιστορία του θεάτρου στην Κύπρο, την οποία απεικονίζει το έργο του. Διότι οι Έλληνες της Κύπρου δεν διαφέρουν σε τίποτε από τους Έλληνες των άλλων περιοχών του μείζονος ελληνισμού, οι οποίες βρίσκονται τον 19ο αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του 20ού εκτός της ελληνικής επικράτειας. Ένα σημαντικό μέρος της κυπριακής θεατρογραφίας πραγματεύεται το θενικό ζήτημα, όπως και ένα μέρος της δραστηριότητας των ελληνικών θάσων, που επισκέπτονται το νησί, υπηρετεί την εθνική σκοπιμότητα, δηλαδή το αίτημα της ένωσης με την Ελλάδα.

Συζητώντας για το βιβλίο του Κατσούρη με ένα μεταμοντέρνο ιστορικό των Αθηνών με έντονα ενδιαφέροντα για την Κύπρο –καθηγητή πανεπιστημίου– δέχτηκα μιαν επιπληξη, γιατί ο όρος κυπριακή θεατρογραφία, τον οποίο χρησιμοποιούσα, φανερώνει –μου είπε– εθνοκεντρική και εθνικιστική αντίληψη των πραγμάτων. Ο σωστός όρος, με διόρθωσε, είναι ελληνοκυπριακή θεατρογραφία, γιατί υπάρχει –είπε– και η τουρκοκυπριακή θεατρογραφία. Με τον όρο κυπριακή θεατρογραφία, παρατήρησε, μονοπωλείται η θεατρογραφία της Κύπρου υπέρ της ελληνικής πλευράς. Τον ρώτησα αν διάβασε το βιβλίο του Κατσούρη. Μου απάντησε όχι (ωστόσο ως τη στιγμή εκείνη μιλούσε γι' αυτό σαν να το είχε διαβάσει). Του ζήτησα να μου απαριθμήσει τα τουρ-

κοκυπριακά θεατρικά έργα που γράφτηκαν από το 1860 ώς το 1959, που είναι το χρονικό άνυσμα της έρευνας του Κατσούρη. Δεν ήξερε να μου απαντήσει. Του εξήγησα ότι σύμφωνα με την *Tourkokypriakή Βιβλιογραφία* του Αχμέτ Αν (που δημοσιεύτηκε το 1991) –την εγκυρότερη Τουρκοκυπριακή Βιβλιογραφία– από το 1878 ώς το 1963 στην Κύπρο εμφανίζονται δύο μόνο τουρκοκυπριακά θεατρικά έργα, ενώ τα γραμμένα από Έλληνοκυπρίους την ίδια περίοδο είναι, σύμφωνα με την έρευνα του Κατσούρη, περισσότερα από 200 (είναι 205). Με κοίταξε με δυσπιστία. Του εξήγησα ότι το να μιλάμε για ελληνοκυπριακή θεατρογραφία, αυτή την περίοδο, και όχι για κυπριακή, δεν είναι σωστό, γιατί ο όρος ελληνοκυπριακή θεατρογραφία προϋποθέτει και δηλώνει μια τουρκοκυπριακή θεατρογραφία, η οποία δεν υπάρχει. Η δυσπιστία του συνομιλητή μου μεταβλήθηκε σε αμηχανία, χωρίς ωστόσο να διαλυθεί. Του συνέστησα να μη διαβάζει αποκλειστικά μεταμοντέρνες θεωρίες της ιστοριογραφίας και να δώσει κάποια προσοχή και στις ιστορικές πηγές.

Κυρίες και κύριοι,

Το θέατρο –για να επαναλάβω μια σοφή κοινοτοπία– αποτελεί καθρέφτη μιας κοινωνίας, εναργέστερο απ' ό,τι οι άλλες τέχνες. Θα πρέπει να ευχαριστήσουμε τον Γιάννη Κατσούρη που συναρμολόγησε τον θεατρικό καθρέφτη της Κύπρου από τα θαμμένα κομμάτια του, τα οποία έφερε στο φως η θεατρική σκαπάνη. Γιατί η εικόνα της κυπριακής κοινωνίας, που αντανακλά αυτός ο καθρέφτης, αποτελεί ένα ουσιώδες βοήθημα για τη μελέτη και της ιστορίας αυτού του πολύπαθου νησιού.

Αλέξης Ζήρας

Η αναζήτηση του αυθεντικού Η τραχύτητα και η σάτιρα του Γιάννη Κατσούρη Στη γυναικα του, τη *Ntiva*

Από την τριάδα των πεζογράφων, που αποτέλεσαν τον βασικό κορμό της συντακτικής ομάδας του περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά*, όπου επίσης η Ήβη Μελεάγρου και ο Χριστάκης Γεωργίου, αν όχι ο πιο παραγωγικός, αλλά αυτός που έμοιαζε να είναι εξαρχής περισσότερο κοντά στον τύπο του συγγραφέα-πολίτη, ήταν και συνέχισε εφ' όρου ζωής ο Γιάννης Κατσούρης. Ο τύπος του συγγραφέα-πολίτη, όπως τον όρισε ο μυθιστοριογράφος Αλέξανδρος Κοτζιάς (1926-1992), σήμαινε τον δημιουργό που αισθάνεται μέρος της πολιτείας, με άλλα λόγια μέρος του δημόσιου βίου και, επομένως, της ασκούμενης πολιτικής. Του συγγραφέα που, εν αντιθέσει με τους προηγούμενούς του, τους πεζογράφους του '30, οι οποίοι καταπιάστηκαν με μεγάλες συνθέσεις, αλλά που ήταν, όπως έλεγε ο Αλέξανδρος Αργυρίου, *au-dessus de la mêlée*, έχει συνείδηση της θέσης αλλά και της αδυναμίας του μπροστά στον κρατικό ή τον συστημικό Λεβιάθαν. Άλλα που εξακολουθεί παραταύτα να ενδιαφέρεται για τα κοινά, ασκώντας μέσα από το έργο του κριτική για θέσεις και παραλείψεις των θεσμικών λειτουργιών. Η νέα αυτή αντίληψη για το ρόλο των συγγραφέων δεν υπήρξε βέβαια αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο. Άλλα στην μετεμφυλιακή Ελλάδα όπως και σε άλλους τόπους με εγγενή και παρα-

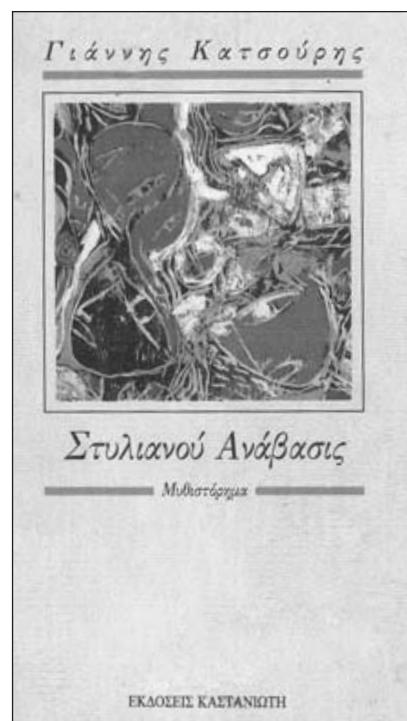
τεταμένα προβλήματα ταυτότητας, κάθε άλλο παρά τυχαίο ήταν που ένα μεγάλο μέρος των νέων, τότε, πεζογράφων (όπως και των ποιητών) έμεινε προσκολλημένο στο καθ' ημέραν γίγνεσθαι, αν και το γίγνεσθαι αυτό σχεδόν πάντοτε διαγραφόταν ευκρινώς στον ορίζοντα του συλλογικού είναι. Η μεταπολεμική συμπαγής κρατική εξουσία, λοιπόν, ως Λεβιάθαν, και από την άλλη μεριά η προσπάθεια των συγγραφέων να δειξουν, με μυθιστορήματα ή διηγήματα, όπου συχνά παρωδούσαν αυτή τη δήθεν απρόσβλητη εξουσία, ότι κάθε συμβατική τάξη πραγμάτων αξίζει μόνο την απομυθοποίησή της.

Η σύγχρονη πολιτεία, παρ' όλο τον απεριόριστο τρόμο και την ολοκληρωτική σιωπή που μπορεί να επιβάλλει, παρ' όλες τις δυνατότητες υποδούλωσης ή εξόντωσης που διαθέτει (..) στη συνείδηση του σημερινού ανθρώπου δεν μετράει παραπάνω απ' όσο ένας μηχανισμός περισσότερο ή λιγότερο ή και καθόλου χρήσιμος (..) Το έτος 1945 αποτελεί παγκοσμίως μοναδικό ορόσημο. Η έκπτωση στην κατηγορία της Λιλιπούτης ενός μηχανισμού, ενώ αυτός γιγαντώνεται σε παμφάγο Λεβιάθαν, συνιστά ένα παράδοξο και είναι απόκτημα της μεταπολεμικής συνείδησης του ανθρώπου.¹

Με εκκίνηση την πεζογραφία του Γιάννη Κατσούρη έκρινα ότι δεν θα ήταν χωρίς λόγο η σύγκριση με το παράδειγμα του μυθιστοριογράφου Αλέξανδρου Κοτζιά. Με το πώς εκείνος δικαιολογούσε μια από τις μόνιμες επιδιώξεις του, να ευτελίζει, να φθείρει και να κατεβάζει από το βάθρο, τόσο τους ιδεαλισμούς όσο και τις εξιδανικεύσεις του μεταπολεμικού κόσμου, ενός κόσμου που ακόμα συνεχίζει να είναι, παρά τους επιφανειακούς νεοτερισμούς του, βαθύτατα φοβικός για το άλλο και συσπειρωμένος πεισματικά στον εαυτό του. Ο Γιάννης Κατσούρης, από τη μερά του, νεώτερος του Κοτζιά, αν και διαμορφωμένος στα ίδια πάνω κάτω χρόνια, έχτισε κι αυτός με τα πεζά του ένα σύμπαν τραχύ, διακωμωδώντας έως καγχασμού και πλήποντας ανελέητα τα ήθη και τις αξίες μιας μικρής κοινωνίας, της κυπριακής. Μιας κοινωνίας που η σύγχρονη ιστορία την έβγαλε από την επαρχιακή «αθωότητα» και την έριξε απότομα σ' ένα προσκήνιο εισακτέων ιδεολογιών, όπου και υποχρεώθηκε να μάθει να ζει, να σκοτώνει και να πεθαίνει με τα κατά συνθήκην ιδεολογικά ψεύδη. Ο Κοτζιάς, τηρούμενων βέβαια των αναλογιών, δεν έκανε κάτι το πολύ διαφορετικό. Με τον διογκωμένο τρόπο περιγραφής ενός δράματος, που η υπερβολή του βγάζει γέλιο, αναπαρέστησε τις νοσηρές (και συνάμα γελοίες) όψεις της αθηναϊκής κοινωνίας του πρώιμου μεταπολέμου. Η Φανταστική Περιπέτειά του (1985) που θα μπορούσε να είναι αν όχι το μόνο,² σίγουρα όμως

το πιο ολοκληρωμένο πρότυπο της αποδομητικής και καρναβαλικής σάτιρας των σύγχρονων αστικών μας ηθών, περνάει σαν μοιραίος οδοστρωτήρας και δεν αφήνει τίποτε όρθιο από όλα τα πομπώδη και γελοια πρότυπα της νεοελληνικής ζωής.³

Αυτό ακριβώς δηλαδή που έκανε και ο Κατσούρης λίγα χρόνια αργότερα με ένα από τα κορυφαία του πεζά, το Στυλιανού Ανάβασις (1990). Αν και το δραματικό εναλάσσεται σ' αυτό το βιβλίο με το γελοιογραφικό, καθώς η τελική αποτυχία είναι ήδη εμφυτευμένη στις στιγμές που νομίζει τον εαυτό του επιτυχημένο, ο στόχος του Κατσούρη μοιάζει να είναι ένας: η ηθική ανισορροπία, η κυριαρχία των αρνητικών προτύπων, που κατατρώει

σαν ηθικός καρκίνος τις κοινωνίες τις μικρές, περιμετρικές κοινωνίες. Η επιλογή του φαίνεται και όχι του ουσιαστικού είναι. Σε όλα τα μετέπειτα βιβλία του, ακόμα και στα έσχατα *Katá Euagóran kai Eugevian* (2010), μια καθαρά αριστοφανική, αθυρόστομη και μπουφόνικη ιστορία, ο Κατσούρης παρωδεῖ την έννοια της επιπυχίας, αλλά και του πάση θυσία επιπυχμένου, στηλιτεύοντας την προσποίηση και την τυπολατρεία. Ενώ πριν από τον Κατσούρη δεν απουσίαζε από την κυπριακή πεζογραφία η διάθεση της διακωμώδησης και η κριτική της σπουδαιοφάνειας, η αλήθεια είναι πως δεν ήταν ένα από τα οργανικά της στοιχεία, ένας από τους πυρήνες της. Και τούτο παρά το ότι ειδικά στην Κύπρο υπάρχει μια πλούσια και ζωντανή ακόμα παράδοση της λαϊκής σάτιρας,⁴ πάνω στη γραμμή της αρχαίας και της μεσαιωνικής γλωσσικής συνέχειας. Ανέκαθεν η σάτιρα και ο ειρωνικός λόγος ήταν αποσταθεροποιητικές πρακτικές. Σκοπό έχουν την αποκαθήλωση του σπουδαιοφανούς και δήθεν καθιερωμένου, ώστε να φανεί το κενό που κρύβεται από πισω. Μοιραία όμως η αποκαθήλωση, αν πετύχει, προκαλεί από μόνη της μια ρήξη στη δομή της μυθοπλασίας ή του δράματος. Λόγου χάριν, στο μυθιστόρημα του Κατσούρη *Aφελέστατε θείε Μάικλ* (2001), η παταγώδης αποτυχία του ξενιτεμένου να επιστρέψει με τη μάσκα του επιπυχμένου στην πατρίδα του δημιουργεί ασφαλώς μια κωμική διάθεση στον αναγνώστη. Την ίδια όμως στιγμή η αποτυχία έχει και μια διάσταση τραγική: συνοδεύει και πλαισιώνει την

κατάρρευση του ιδεώδους ενός ανθρώπου, όσο και αν το ιδεώδες τούτο είναι επιπλαστο. Τον συνδυασμό του υπαρξιακού με το κοινωνικό που πλαισιώνει την ανάβαση, την αποξένωση και έπειτα την πτώση των μοιραίων προσώπων του, ο Κατσούρης τον έντυσε με τον πιο φαρμακερό χιτώνα: της διακωμώδησης.

Σάτιρα, όπως είπαμε, υπήρξε και πριν. Στις νουβέλες του Νίκου Νικολαΐδη, *Ta tria karphiá* (1948) και *O skéleθras* (1924), όπως επίσης και σε πολλά από τα διηγήματά του, υπήρξε όμως και στην *Tetralogia twn kaiρów* (1989) του Γιώργου Φιλίππου Πιερίδη, ή, ακόμα, στον *Aφέντη Μπατίστα* (1980) του Κώστα Μόντη – για να μείνω στους παλαιότερους του Κατσούρη. Νομίζω όμως ότι η παροδία και η σάτιρα σε όλους αυτούς ανέβαζαν προς τα πάνω κυρίως τη σύγκρουση του ατόμου με το περιβάλλον του. Σπανιότερα, έπληγταν καταστάσεις ευρύτερες, προχωρούσαν δηλαδή εσκεμμένα σε διακωμώδησεις των θεσμών και των κοινωνικών ηθών, αντιπαραβάλλοντας το φυσικό στο πεποιημένο. Ο Κατσούρης ξεκίνησε από τις *Treiás ώρες* (1966), μια συλλογή πεζών, όπου ήδη διαγραφόταν ο κυνισμός των προσώπων του. Η διακωμώδηση της Ψευτίας και της συμβατικότητας γινόταν και τότε με τρόπο σκαιό, τραχύ και καμιά φορά ανιέρο, βλάσφημο. Όμως πισω από τη μάσκα της σκαιότητας φαίνεται η κακυποψία για τις εξιδανικεύσεις, που με ευκολία γίνονταν άλλοτε μύθοι στη σύγχρονη κυπριακή κοινωνία⁵. Αυτή την ενεργή αμφισβήτηση των παραδοσιακών και συνήθως

κενών ιδεωδών του εποικοδομήματος την ξαναβρίσκουμε στα πέντε διηγήματα του Δος ημίν σήμερον (1979) καθώς και πιο ώριμα στο μυθιστόρημά του *Στυλιανού Ανάβασις* (1990), ισως την πιο ευτυχή σπιγμή στο έργο του. Το λέων αυτό, διότι το βιβλίο έχει ένα δραματικό υπόστρωμα προσωπικής βίωσης μιας εποχής, και ας μοιάζει να ακολουθεί την πορεία της δύσκολης διάπλασης ενός νέου στα πράγματι γεμάτα διακυβεύσεις χρόνια του '50 και του '60 στην Κύπρο. Η σαρκαστική (και αυτοσαρκαστική) διάθεση του Κατσούρη ασκήθηκε ιδιαίτερα στο *Στυλιανού ανάβασις*, καθώς οι πλάγιες αυτοαναφορές του σ' ένα βιβλίο που ανασυνθέτει γενικές εμπειρίες και βιώματα, τα οποία σφράγισαν τη γενιά του,⁶ λειτουργούν ως ειρωνικές αντιστίξεις σ' ένα περιβάλλον εφηβικής αθωότητας μα και άκρατου μεγαλοϊδεατισμού.⁷ Μια ολόκληρη εικοσαετία συλλογικής μωρίας. Το πέρασμα από τον αντιποικιοκρατικό αγώνα, την ηρωϊκή εποχή της ΕΟΚΑ, στην εποχή της εθνιστικής στρέβλωσης με την ΕΟΚΑ Β', την εκτεταμένη εποχή της αφελούς γριβικής και της μακαριακής προσωπολατρίας, που συνέβαλαν αποφασιστικά στην τραγωδία της εισβολής.

Η ανθρώπινη μωρία και η αφέλεια είναι δυο σταθερά και αγαπητά θέματα του Κατσούρη, που τα επαναφέρει, και μάλιστα ως δομικά στοιχεία, τόσο στο *Στυλιανού Ανάβασις* όσο και στο χρονικά επόμενο *Αφελέστατε θείε Μάικλ* (2001), όπου η ελπίδα της μεγαλειώδους επιστροφής ενός κύπριου μετανάστη καταλήγει, όπως είπαμε, σ' ένα τρισμέγιστο πικαρεσκικό φίάσκο, τηρουμένων των αναλογιών, παρόμοιο με αυτά που περιγράφει ο

Θερβάντες στον *Δον Κιχώπη* του. Η δαιμονική στην ένταση, η αναγεννησιακή στον αυθορμητισμό και στην υπόρρητη λαϊκότητα σάτιρα του Κατσούρη, σκοπεύει διαρκώς στην αποδόμηση του σοβαροφανούς για να δείξει από κάτω γυμνή τη βαθύτερη τραγικότητα της ανθρώπινης ζωής, το διαμελισμό των ουσιαστικών αξιών και την ήπτα της αυθεντικότητας. Αν δούμε προσεκτικότερα τον ιστό, πάνω στον οποίο ύφανε τα πεζά του, είναι αδύνατο να μας διαφύγει η βαθμιαία, ρομαντική στροφή του προς την αισθηση του αρχέγονου και του αυθεντικού. Κάπι που δεν είναι άγνωστο και σε αρκετούς άλλους κύπριους σύγχρονους πεζογράφους. Η τραχύτητα της γλώσσας του, η ελευθεροστορία και ο αριστοφανισμός του, η φυσιοκρατική του διάθεση, ο ερωτισμός του, η αγάπη του για του ποιητάρηδες και τον λαϊκό λόγο, όλα αυτά είναι δεμένα σ' ένα συνεκτικό μόρφωμα, σ' έναν προσωπικό κανόνα θέωσης του αρχέγονου. Ακόμα και οι χαριτωμένες, αυτοαναφορικές, παιδικές αναμνημονεύσεις στις ιστορίες του *Τζίμ Λόντου και Παράσχου Μπόρα* (1997),⁸ αυτή τη θέωση του αρχέγονου προβάλλουν. Με το γοργό ρυθμό της αφήγησής του, τους εσκεμμένα κοφτούς έως και μονολεκτικούς διαλλόγους του, που συντηρούν έτσι την ψυχική ένταση, τις ταχύτητα σχηματισμένες εικόνες των τόπων και, πάνω απ' όλα, το διαβρωτικό του χιούμορ, που περνάει παντού σαν μοτίβο γλωσσικό (και πολιτικό), νομίζω ότι ο Κατσούρης αναδείχθηκε σε έναν από τους αξιότερους και πιο χαρισματικούς πεζογράφους της γενιάς του.

Οκτώβρης 2010

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αλέξανδρος Κοτζιάς, «Μεταπολεμικοί πεζογράφοι» (= Αληθομανές χαλκείον. Η ποιητική ενός πεζογράφου. Δοκίμια. Κέδρος 2004), σ. 75-76. Η αναφορά του Κοτζιά στη λιπούτη υπαινίσσεται το πασίγνωστο παραβολικό μυθιστόρημα του Ιωνάθαν Σουίφτ, *Ταξίδια του Γκάλλιβερ*.

2. Παρωδιακά μυθιστορήματα υπήρχαν και στο παρελθόν. Ένα από αυτά που μάλλον φαίνονται τα καταβολικά ίχνη του στη Φανταστική Περιπέτεια του Κοτζιά είναι το αδικως ξεχασμένο *Ο δρόμος προς τη δόξα* (1957) του Κώστα Χατζηαργύρη, ένα μυθιστόρημα που έχει ως στόχο της σάτιράς του τον κόσμο του ποδοσφαίρου, αλλά οπωσδήποτε απλώνεται σε όλο το φάσμα της μεταπολεμικής ευτέλειας.

3. Βλ. Αλέξης Ζήρας, «Δράσεις της παρωδίας στη Φανταστική Περιπέτεια του Αλέξανδρου Κοτζιά», περ. Κ, τχ. 2, Ιούλιος 2003, σ. 18-26.

4. Βλ. και Κ. Γ. Γιαγκουλλής, «Μακροσκε-

λεις λέξεις στον Αριστοφάνη, στον Καραγκόζη και στους ποιητάρηδες», *Ο Κύκλος*, τχ. 6, Νοεμ.-Δεκ. 1980, 207-208.

5. Πάνος Ιωαννίδης, «Γιάννης Κατσούρης» (= *Τομές σε θέματα λόγου*, 1981), σ. 178-179.

6. Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Το σχήμα της κυπριακής πεζογραφίας» (= *Στοχαστικές προσαρμογές. Για την ιστορία της ευρύτερης νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Γαβριηλίδης 2000), σ. 343.

7. Νάτια Χαραλαμπίδου, *Το θρόίσμα από πις φοινικές και το μενεξεδί χρώμα του Πενταδάκτυλου. Η μυθοποίηση της Λευκωσίας στην κυπριακή πεζογραφία*, 1995, σ. 19-20.

8. Εξαιρετικό ενδιαφέρον θα είχε μια συγκριτική ανάγνωση των παλαιοτικών ιστοριών και ανδραγαθημάτων του 7ζημ Λόντου και Παράσκου Μπόρα και, από την άλλη μεριά, των πρωτογενών πηγών, πάνω στις οποίες στηρίχθηκε ο Κ. Γ. Γιαγκουλλής, γράφοντας τη μελέτη του «Παλαιοτικοί και κλασσικοί αγώνες μέσα από τη λαϊκή ποιηση», *Λαογραφική Κύπρος*, τχ. 33, Γεν.-Δεκ. 1983, σ. 221-237.

Χριστόδουλος Πασιαρδής, Ευγενία Λιγνάδη, Τάσος Λιγνάδης, Γιάννης Κατσούρης και Πλαναγιώτης Σέργης

Ο Κατσούρης του Λ.Ο.Φ.

Εκεί στα 1956-1960 γνωρίστηκα με τον Λ(ογοτεχνικό) Ό(μιλο) Φ(οιτητών), που τον αποτελούσαν φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά και του Πολυτεχνείου και μερικοί αλεξιπτωτιστές, τριάντα νέοι περίπου, πολλοί από τους οποίους έδρασαν και δρουν και σήμερα στο λογοτεχνικό μας κόσμο. Είμαστε μια ομάδα ζωντανή, με εβδομαδιαίες συναντήσεις, εκδρομές, ταβερνάκια, έρωτες, λογοτεχνικούς καβγάδες, έκδοση βιβλίων και δύο τευχών ενός πολυγραφημένου περιοδικού. Οι συναντήσεις μας γίνονταν στο μικρό αμφιθέατρο του καθηγητή μας Γ. Ζώρα, μέχρι που εξωσθήκαμε. Τότε έδρασε ο Γ. Κατσούρης και μας εξασφάλισε στέγη ...κυπριακή. Εκεί τον γνώρισα πιο καλά, καθώς ήταν ένα είδος οικοδεσπότη μας, κι εκεί τον θυμάμαι πιο πολύ. Ήταν σοβαρός και στέρεος, λίγο αιχμηρός στην ειρωνική φρεσκάδα του, ποιοτικός εξαρχής και σταθερά. Είχε μια πνευματική φρεσκάδα, που οξύνοταν προς την ανάπτυξη με βάση και νώτα την ανθρωπιά, εκείνη μάλιστα την εποχή που βγαίναμε στους δρόμους για το Κυπριακό και τρώγαμε το ξύλο της χρονιάς μας από την αστυνομία, ενθουσιώδεις, αθώοι και ανυπόνοιαστοι πως είμαστε ένα είδος οχήματος μυστήριων σχεδιασμών, ξεκινώντας από το αμφιθέατρο μετά από πύρινους εφηβικούς λόγους του Π. Σταύρου και την οδηγητική παρότρυνση του καθηγητή μας Ν. Τωμαδάκη. Ο Γιάννης, λοιπόν, ήταν για μας ένα είδος οικείου ζένου, όπως όλοι οι Κύπριοι συμφοιτητές μας, που τους μελετούσαμε πίσω από τη σιωπηλή σοβαρή τους εφεκτική στάση. Άκουγα από τους «ειδικούς» ανάμεσά μας στην πεζογραφία (εγώ ήμουνα στην ποιηση) για την αξία του Κατσούρη. Για μένα, και τότε που ζούσαμε ωραία και τώρα που ο Γιάννης πέρασε αντίπερα, ήταν μια παρουσία σιωπηλή,

σοβαρή και επιβλητική, με τον αέρα μιας ζωντανής ετοιμότητας.

Αυτό είδα τα χρόνια που πέρασαν και στα βιβλία του, ιδιαίτερα εκείνη την αύρα της φρέσκιας παιγνιώδους ειρωνείας, που με τα χρόνια μεστώθηκε σε γλώσσα και δικαιώσε τον ανθρώπινο τρόπο του, και την εποχή ακόμη που τον έδερναν τα σωματικά βάσανα, που δεν του πήγαιναν στο πραγματικό φυσικό του. Ήταν μια παράδοξη ανθρωπολογική ανορθογραφία. Έτσι το είδα, όταν πριν λίγα χρόνια βρεθήκαμε μετά από καιρούς να κουβεντιάζουμε στην Κύπρο. Ήταν ένας Γιάννης σοβαρός και ταλαιπωρημένος, πάντα όμως ο Γιάννης, και μέσα στο βάσανο, με ήρεμη κριτική εκτίμηση των πνευματικών πραγμάτων της Κύπρου, και, σ' αλήθεια, όπως το ζω και τώρα, ήταν ο Γιάννης Κατσούρης, που ξεπερνούσε όσα αταριαστα συσώρευε πάνω του η ταλαιπωρία της φυσικής του ζωής, που αφομοίωνε η πνευματική του ηρεμία.

Τώρα ο Γιάννης δεν υπάρχει ως φυσική παρουσία. Τι όμως μπορεί να αναιρέσει την πνευματική, οντολογική τελικά, παρουσία του ανθρώπου, που, αν ως φυσική οντότητα βρίσκεται σε ένα μικρό εδαφικό τόπο, όσον πιάνει το σώμα του, όμως στην πρόσληψη και οντολογική του υπόσταση από τους άλλους, στο δικό τους φυσικό τόπο, υφίσταται με κείνη την πνευματική πραγματικότητα, που δεν ξέρει από τόπους και που η φυσική της υπόσταση, που είναι μόνο μια εκδήλωσή της, μόνο πνευματικά δικαιώνεται! Αυτές οι ακραίες καταστάσεις, το ψωμοτύρι της ζωής των πνευματικών ανθρώπων, δε μας βάζουν όρια. Έτσι ο Γιάννης Κατσούρης, ο Γιάννης του Λ.Ο.Φ., είναι μια αληθινή παρουσία, μια εικόνα ανθρώπου με τη φύση και τη μοιρά όλων των εικόνων.

1. Ο Γιάννης Κατσούρης τότε Ανώτερος Λειτουργός Πολιτιστικών Υπηρεσιών μαζί με τον Παναγώτη Σέργη, Διευθυντή των Πολιτιστικών Υπηρεσιών (1980)
2. Με τον Αντώνη Σαμαράκη και τον υπουργό Παιδείας της Κύπρου Δραχρούσσομε Σοφιανό
3. Με τον Μίκη Θεοδωράκη («Κύπρια» 1993)

Friendship
Voluntary

Λευτέρης Παπαλεοντίου

Ο πεζογράφος Γιάννης Κατσούρης Μερικές παρατηρήσεις

Ο Γιάννης Κατσούρης δημοσίευσε τα πρώτα διήγηματά του («Και τα καράβια φεύγουνε», «Ο κλέφτης») στο δακτυλογραφημένο φοιτητικό περιοδικό *Λογοτεχνικός Όμιλος Φοιτητών* το 1957. Καθώς ο κυπριακός αντιβρετανικός και ενωτικός αγώνας βρισκόταν σε εξέλιξη, ο 22χρονος συγγραφέας, ακολουθώντας τη γραμμή ανάλογων αφηγημάτων της περιόδου της βρετανοκρατίας (λ.χ. των Αχ. Αιμιλίου, Ι. Κυθρεώπη, Ξ. Λυσιώτη, Ξ. Φαρμακίδη, Κ. Χρυσάνθη κ.ά.), επέλεξε να γράψει αρχικά ένα διήγημα με θέμα από την κυπριακή ιστορία. Όπως διευκρίνιζεται σε σημείωμα που προτάσσεται στο πρώτο διήγημα, αυτό αναφέρεται στον εκπατρισμό των Κυπρίων και στη μετοικεσία τους στη Νέα Ιουστινιανή στον Ελλήσποντο, που έγινε προς το τέλος του 7ου αιώνα με υπόδειξη του Ιουστινιανού Β', αφού ο ίδιος δεν μπορούσε να προστατέψει την Κύπρο από τις αραβικές επιδρομές. Το διήγημα επικεντρώνεται στο πρόσωπο του γέροντα Ιγνάτη, ο οποίος αποφασίζει να παραμείνει στο νησί του και παρακολουθεί τα καράβια που αναχωρούν.¹ Το δεύτερο διήγημα («Ο κλέφτης») τοποθετείται στη σύγχρονη Αθήνα και απεικονίζει με ρεαλιστική γραφή τον κόσμο του περιθωρίου, των ναρκωτικών και της εξαθλιώσης. Σε ανάλογο κλίμα κινείται και το μεταγενέστερο «Ο Βαγγέλης ο Στέντας», που πρωτοδημοσιεύτηκε στα *Κυπριακά Χρονικά* το 1960 και περιλήφθηκε στις *Τρεις ώρες*.

Η έκδοση του σημαντικού περιοδικού *Κυπριακά Χρονικά* (1960-1967,

1969-1972) δίνει την ευκαιρία τόσο στον Γ. Κατσούρη όσο και σε άλλους νεαρούς συγγραφείς, που αποτελούσαν την πνευματική ομάδα του εντύπου αυτού (λ.χ. τους Ήβη Μελεάγρου, Χριστάκη Γεωργίου, Πλάνο Ιωαννιδη κ.ά.), να αναζητήσουν και να διαμορφώσουν μια πιο προσωπική φωνή στον πεζό λόγο. Σε σύγκριση με τους παραπάνω λογοτέχνες, που εμφανίζονται πιο δεκτικοί κατά τη δεκαετία του 1960 σε διδάγματα από την ευρύτερη λογοτεχνία του μοντερνισμού (ή και από το Θέατρο του Παραλόγου και το Νέο Μυθιστόρημα), ο Γ. Κατσούρης δείχνει ότι δεν ενδιαφέρεται να προχωρήσει σε ρητικέλευθες λύσεις στην αφήγηση. Για την ώρα φαίνεται να γοητεύεται από την πεζογραφία του Ν. Καζαντζάκη, του Στρ. Μυριβήλη ή του Α. Σαμαράκη. Βέβαια η γραφή του είναι πιο εξελιγμένη σε σχέση με την παραδοσιακή αφήγηση αρκετών «ηθογραφικών», ρεαλιστικών ή άλλων διηγημάτων του πρώτου μισού του 20ού αιώνα. Ήδη στα διηγήματα που δημοσιεύει στα *Κυπριακά Χρονικά*, αρκετά από τα οποία στεγάζονται στο πρώτο βιβλίο του (*Τρεις ώρες*, 1966), αρχίζει να αξιοποιεί στοιχεία που θα παραμείνουν μόνιμα συστατικά της πεζογραφίας του: τη γλώσσα της ανατροπής (το χιούμορ και τη σάτιρα), τη γραμμική και ρεαλιστική αφήγηση, την άμεση αποτύπωση σκηνών της σύγχρονης καθημερινής ζωής, την αντιηρωική διάθεση (που κάποτε, όμως, συνυπάρχει ή συγκρούεται με τον ηρωικό κόσμο της παιδικής ηλικίας), την ανθρωπιστική ματιά, την κατάφαση στη ζωή κ.λπ. Έτσι, είτε αναφέρεται σε στιγμιότυπα από τον

1. Ομιλία σε σχολική εκδήλωση στο Λύκειο Παλουριώτισσας (1965-1969)

2. Με τον Τίτο Πατρίκιο

3. Με τον Δημήτρη Χριστόφια και τον Γιώργο Μαυρογένη (Βραβείο Τεύκρου Ανθία & Θεοδόση Πιεριδή, 2001).

κυπριακό Αγώνα και τις διακοινοτικές ταραχές, είτε σκιαγραφεί πρόσωπα και καταστάσεις της καθημερινότητας, το υπαρξιακό άγχος, το κλίμα αβεβαιότητας στα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας ή αναμνήσεις του από την παιδική και εφηβική του ηλικία, κατά κανόνα επιλέγει να παρουσιάσει τα θέματά του με χιουμοριστικό και σατιρικό ύφος, μέσα από απομυθοποιητικό φακό ή με αντιηρωική και αντιπολεμική διάθεση.

Τα στοιχεία αυτά χαρακτηρίζουν και τα τέσσερα διηγήματα των Κυπριακών Χρονικών που έμειναν εκτός βιβλίου: «Ένας νέος», «Αγανάκτηση», «Στιγμές βουβέας» και «Αλληλογραφία». Και εδώ, όπως και στα περισσότερα διηγήματα των Τριών ωρών, πρωταγωνιστούν νέοι άνθρωποι ή έφηβοι, που ζουν σε ένα ασφυκτικό περιβάλλον και βιάζονται να χαρούν υλικές απολαύσεις και τον σαρκικό έρωτα, ή κάνουν όνειρα, επαναστατούν και φεύγουν, ή αναγκάζονται να συμβιβαστούν, αλλά υποφέρουν για την επιλογή τους αυτή. Πάντως και σε μεταγενέστερα πεζογραφήματά του, στο μυθιστόρημα *Στυλιανού Ανάβασις* (1990) και στις δύο πιο πρόσφατες συλλογές διηγημάτων του (*Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας*, 1997, *Οι πορνοβοσκοί και Το τίμο μπαστούνι*, 2006), ο Γ. Κατσούρης επιστρέφει επίμονα σε βιώματα των παιδικών χρόνων και πλάθει αφηγηματικά πρόσωπα παιδικής ή εφηβικής ηλικίας, για να φωτίσει μέσα από το βλέμμα τους καταστάσεις μιας άλλης εποχής, αλλά και για να σατιρίσει παραδοσιακές ή νεότερες αντιλήψεις και νοο-

7 ΜΕΡΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ

ΣΗΜΕΡΑ:

ΓΙΑΝΝΗΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ

Ο Μπέκαμ και ο Αρχιεπίσκοπος

PIN λίγες μέρες
άκουσα στην τη-
λεόραση τις δη-
λώσεις ενός δε-
σπότη μας σχε-
τικά με την

Φυσικά, υπήρχαν και με-
ρικές μικροδιαφορές στο
επιχείρημα που όμως δεν
αλλάζουν την ουσία του
πράγματος, όπως για πα-
ράδειγμα στο επάγγελμα

6

θ

7 ΜΕΡΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ

Παναγιώτης Σέργης

E ΣΤΩ και καθυστερημένα - η φυγή του απ' αυτό τον άδικο και σκληρό κόσμο συνέβη τη Μεγάλη Τετάρτη - θα αφιερώσω το σημερινό σημειώματά μου στον Παναγιώτη Σέργη. Έναν άνθρωπο που τάχθηκε να υπηρετήσει και υπηρέτησε με αποστολικότητα την ανάπτυξη των τεχνών και των γραμμάτων στον τόπο μας, σε εποχές που ένα τέτοιο εγχείρημα έμοιαζε ουτοπία κι όταν πολλοί από τους κρατούντες θεωρούσαν την πολιτιστική ανάπτυξη, αντιπαραγωγική και αχρείστια.

Ο Παναγιώτης Σέργης, λοιπόν, μόνος του ή σχεδόν μόνος του στην αρχή, μόνιμα υποβαθμισμένος ως δημόσιος υπάλληλος, δεν «ευτύχησε» ποτέ να δει τον σημερινό εικονικό υπρεσβύτη μ' ένα

Του Γιάννη
Κατσουρή

7 ΜΕΡΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ

ΣΗΜΕΡΑ:

ΓΙΑΝΝΗΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ

Είδατε πού εκτιμούμε;

Σ ΥΜΦΩΝΑ με τις ειδήσεις η κ. Μπους ακύρωσε ένα συμπόσιο ποίησης που θα πραγματοποιόταν στο Λευκό Οίκο γιατί πληροφορήθηκε ή υποψίαστηκε ότι κάποιοι προσκεκλημένοι βαρ-

δικοί μας άρχοντες, αναντικατάστατοι πρόεδροι και ισχυροί υπουργοί πρόεδροι εκτιμούν και τους ποιητές και την ποίηση και τους λογοτέχνες γενικά και τους διανοούμενους και δεν θα ακύρωναν ποτέ μια τέτοια εκδήλωση. Αντίθετα,

τροπίες, αξιοποιώντας τη διάσταση ανάμεσα στο ώριμο εγώ της αφήγησης και το ανώριμο εγώ της εμπειρίας.

Στα πέντε, πιο συνθετικά και πιο εξελιγμένα διηγήματα του δεύτερου βιβλίου του (*Το σταθερό σημείο*, 1973), ο Γ. Κατσούρης αξιοποιεί, ανάμεσα σ' άλλα, το πεζογραφικό παράδειγμα του Α. Σαμαράκη, για να παρουσιάσει τον οικουμενικό άνθρωπο, που βιώνει με ένταση τα προβλήματα της εποχής του (*Το σταθερό σημείο*, *Τσαν Τουέν Φελιξ*). Άλλού σαπιρίζει τη στρατιωτική ζωή με οδηγό τον Μυριβήλη (*Ο φαντάρος που πότισε τη γη*) και αλλού απομυθοποιεί το θειό ή σαπιρίζει εκκλησιαστικά θέματα, αξιοποιώντας στοιχεία από ανάλογα κείμενα των Ροΐδη, Λασκαράτου και Καζαντζάκη (*Ο άγιος*). Κορυφαίο διήγημα της συλλογής θεωρείται, δικαιολογημένα, *«Η μοτοσυκλέτα του Αντρέα»*, που αφορά, και πάλι, τον κόσμο της παιδικής και εφηβικής ηλικίας. Η μορφή του Αντρέα, σε συνάρτηση με την αστραφτερή μοτοσυκλέτα του, προσλαμβάνει ηρωικές διαστάσεις στο μιαλό του ανήλικου αφηγητή, επισκιάζει και αυτές τις μορφές των αγίων. Σε ένα αρχικό στάδιο η παιδική φαντασία προσγειώνει τον Χριστό και τους αγίους στα ανθρώπινα πράγματα.

Τελικά, όμως, η μαγεία της παιδικής φαντασίας διαλύεται άδοξα, αφού με την αρχόμενη ενηλικίωση προκύπτουν άλλες, πιο γήινες προτεραιότητες.

Στα μεταγενέστερα, πιο σύνθετα ή ώριμα διηγήματά του (αλλά και στα μυθιστορήματά του) ο Γ. Κατσούρης αξιοποιεί συστηματικά τις δυνατότητες της σάτιρας και γενικά την τεχνική της ανατροπής, για να προσεγγίσει με απομυθοποιητικές ματιές όψεις της σύγχρονης κυπριακής ζωής και ιστορίας και άλλα θέματα. Η τρίτη συλλογή διηγημάτων (*Δος ημίν σήμερον*, 1979), που είναι ίσως από τις καλύτερες στιγμές του (μαζί με τα δύο διηγήματα της συλλογής *Οι πορνοβοσκοί και Το τίμιο μπαστούνι*), σφραγίζεται εξολοκλήρου από τα δραματικά γεγονότα του 1974, το πραξικόπημα εναντίον της κυβέρνησης Μακαρίου, την τουρκική εισβολή και τα οδυνηρά παρεπόμενά τους. Στα τρία πρώτα διηγήματα της συλλογής («Ο Λουκάς, η Άννα και το πεζώ κονβέρτιπολ...», «Νυν υπέρ πάντων αγών...» και «Μια πατριωτική ιστορία») αναγνωρίζουμε τις συνθήκες που επικρατούσαν πριν από το πραξικόπημα ή κατά την εκδήλωσή του· στα τρία υπόλοιπα διηγήματα του τόμου («Ο ηρωικός γιατρός», «Ο ήρωας...» και «Δος ημίν σήμερον...») περνούν όψεις από τις δύσκολες μέρες του πολέμου και από τα αποτελέσματά του, με επίμονη και πάλι, όπως και στο σύνολο έργο του πεζογράφου αυτού, μέριμνα για απομυθοποίηση των «ηρώων». Η οργή και ο σπαραγμός του διηγηματογράφου δοχετεύονται μέσω ενός πικρού χιούμορ ή μιας δριμείας σάτιρας, που αγγίζει τον σαρκασμό και τον καγκασμό.

Στα καλύτερα διηγήματα της συλλογής ο διηγηματογράφος αξιοποιεί αποτελεσματικά τη γλώσσα της ανατροπής, για να θεματοποιήσει με ρεαλιστική τόλμη δυσάρεστες καταστάσεις από τη συμφορά του 1974. Για παράδειγμα, στο «Νυν υπέρ πάντων αγών...» σκιαγραφεί αποτελεσματικά την κατάσταση που επικρατούσε πριν από το πραξικόπημα, όταν μέλη της Ε.Ο.Κ.Α. Β' σε συνεργασία με το καθεστώς της δικτατορίας στην Ελλάδα ετοιμάζονταν να ανατρέψουν τον Μακάριο, πρόθυμοι να ξεπουλήσουν ιερά και όσια· το γεγονός ότι ο συγγραφέας επιλέγει να δείξει τα πράγματα από μέσα, δηλαδή από τη σκοπιά των μελών της παράνομης οργάνωσης, καθιστά το αποτέλεσμα πιο πειστικό. Με ανάλογο τρόπο δείχνει τη διάβρωση που επικρατούσε στις τάξεις της Εθνικής Φρουράς κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής, όταν χουντικοί αξιωματικοί εγκαταλείπουν το πεδίο της μάχης («Ο ήρωας...»). Και στις περιπτώσεις αυτές, αλλά και όταν παρουσιάζει δυσάρεστες ή τραγικές εικόνες από την επικράτηση του πραξικοπήματος («Μια πατριωτική ιστορία») ή από τις συνθήκες διαβίωσης σε προσφυγικό καταυλισμό («Δος ημίν σήμερον...»), ο συγγραφέας φροντίζει πάντα να ελέγχει την (αναγκαστική) συγκίνηση και τραγικότητα των στιγμών με ανάλαφρες πινελιές και με το μόνιμο χιούμορ και την ειρωνεία της γραφής του.

Άλλα τέσσερα, σχετικά ανεπτυγμένα διηγήματα του Γ. Κατσούρη κατανέμονται ισόποσα στις δύο πιο πρόσφατες συλλογές του (*Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας*, 1997· *Οι πορνοβοσκοί και Το τίμιο μπαστούνι*,

2006)· και τα τέσσερα διηγήματα που συναποτελούν τα δύο αυτά βιβλία δίνονται από παιδική σκοπιά, ενώ τα δύο πρώτα συνδέονται, σε κάποιο βαθμό, με προσωπικά βιώματα των παιδικών χρόνων του συγγραφέα. Τα διηγήματα του πρώτου βιβλίου θα μπορούσαν να θεωρηθούν νοσταλγικές και συγκινητικές προσωπογραφίες προσώπων, που αισκούσαν γοητεία και επιβολή στην παιδική ηλικία του συγγραφέα: η μορφή του παλαιστή Τζιμ Λόντου, που θριάμβευε στα χρόνια του Μεσοπολέμου μα και αργότερα, διογκώνεται στην παιδική φαντασία και προσλαμβάνει τον χαρακτήρα του εθνικού ήρωα που θα κατατροπώσει τους αιώνιους εχθρούς, την ίδια στιγμή όμως απομυθοποιείται δεξιοτεχνικά μέσω των ελληνοτουρκικών αγώνων σικέ της ελευθέρας πάλης, για να δράσει παρηγορητικά και ενθαρρυντικά – όπως και το μυθιστορηματικό πρόσωπο του Διγενή Ακρίτη – ως σύμβολο εναλλαγής νίκης-ήπας-νίκης. Με μικρότερη δεξιοτεχνία σκιτσάρεται το πρόσωπο της Θείας Άννας, της αφοσιωμένης δασκάλας, που θυσιάζει την προσωπική ζωή της για το επάγγελμά της.

Και στα δύο αυτά κείμενα, και πολύ περισσότερο στα διηγήματα της συλλογής *Oι πορνοβοσκοί και Το τίμιο μπαστούνι*, το χιούμορ παραμένει από τις σημαντικότερες αρετές της εύληπτης και πολύ παραστατικής αφήγησης. Έτσι, πιο ανατρεπτικός και δραστικά βέβηλος εμφανίζεται ο συγγραφέας στα δύο διηγήματα «Οι πορνοβοσκοί» και «Το τίμιο μπαστούνι», στα οποία ξεδιπλώνει με κέφι αγαπημένα του (συνήθως αντικληρικαλιστι-

κά) θέματα, παρωδώντας δύο αγαπημένους του συγγραφείς τον Β. Μιχαηλίδη (και ειδικά την «Ανεράδα» του) στο πρώτο, τον Παπαδιαμάντη στο δεύτερο. Παιζοντας με τη λογοτεχνική παράδοση, ο νεότερος συγγραφέας βρίσκει την ευκαιρία να σατιρίσει και να παρωδήσει παραδοσιακές προκαταλήψεις, ιδεοληψίες και θρησκοληψίες, κυρίως όμως την ανθρώπινη υποκρισία και ιδιοτέλεια. Ανάμεσα σ' άλλα, προτείνει μιαν απροσδόκητη και πικάντικη ανάγνωση της «Ανεράδας» και των σχετικών λαϊκών παραδόσεων ή σατιρίζει με καζαντζακική γλώσσα άπληστους παπάδες και εύπιστους θρησκόληπτους ή και συμφεροντολόγους αριστερούς. Θεματικοί πυρήνες του δεύτερου διηγήματος αναπτύσσονται στο πιο πρόσφατο μυθιστόρημά του (*Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν ή Οι αγώνες του κερατά*, 2009).

*

Ύστερα από τρεις συλλογές διηγημάτων του, ο Γιάννης Κατσούρης δημοσιεύει αρκετά όψιμα το πρώτο, ίσως το κορυφαίο του μυθιστόρημα (*Στυλιανού Ανάβασις*, 1990), με στοιχεία που παραπέμπουν στο μυθιστόρημα διάπλασης ή εφηβείας, αν και η αυτοβιογραφική και η πολιτική του διάσταση είναι, επίσης, αδιαμφισβήτητες. Στο επίκεντρο της αφήγησης βρίσκεται μια παρέα μεγάλων παιδιών και εφήβων, που ζουν στην εντός των τειχών Λευκωσία και αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τον γύρω τους κόσμο, τα πολιτικοκοινωνικά συμφραζόμενα, τις σχέσεις τους με τους Τουρκοκυπρίους, τους βρετανούς αποικιοκράτες και, κυρίως, τα αθλήματα και το σεξ.

Παράλληλα αρχίζουν να μυούνται στον έρωτα, τον θάνατο και τη διαφθορά του κόσμου των μεγάλων, που οδηγούν την παρέα στον αποδεκατισμό, τη διάσπαση, την αποξένωση ή στην οριστική μετάλλαξη. Ο συγγραφέας φιλοδόξησε, φαίνεται, και στο πρώτο τμήμα του μυθιστορήματος κατάφερε πράγματι, να φτάσει και να υπερβεί τη μεσοπολεμική *Eroïca* του Κ. Πολίτη, μέσα από μιαν ειρωνική χρήση των αρχαίων Κύρου ανάβασις και Αλεξάνδρου ανάβασις και άλλων παρεμφερών ιστοριογραφικών εποποιών, αν και στη συνέχεια η μυθοπλασία συνδέεται με το κυπριακό ιστορικό πλαίσιο των εντελώς τελευταίων χρόνων αιγγλοκρατίας, του Αγώνα και των πρώτων, μεταβατικών χρόνων της δεκαετίας του 1960: οι έφηβοι συμμετέχουν στις εθνικές κινητοποιήσεις, πληροφορούνται την απεργία των μεταλλωρύχων και την εξέλιξη της πολιτικής κατάστασης στην Κύπρο και την Ελλάδα, έρχονται σε σύγκρουση με τους μεγάλους και αντιστέκονται σε κοινωνικές προκαταλήψεις και ιδεολογίες, γεύονται τον αγοραίο ή τον αγνό έρωτα, βιώνουν τον θάνατο ενός συμμαθητή τους, ζουν τις διακοινοτικές συγκρούσεις, ώσπου ενηλικιώνονται και αρχίζουν να συμβιβάζονται με τα δεδομένα μιας συμβατικής αστικής ζωής.

Στο δεύτερο μυθιστόρημά του (Αφελέστατε θείε Μάικλ, 2001) μεταφερόμαστε σε ένα διαφορετικό χώρο, τον κόσμο των κύπριων οικονομικών μεταναστών και αποδήμων, οι οποίοι παραμένουν μετέωροι ανάμεσα στη γενέθλια γη και τη νέα τους πατρίδα. Ο συγγραφέας, με αρκετές

αφηγηματικές αναδιπλώσεις και ενδοσκοπήσεις, πάντα με απομυθοποιητική, ανάλαφρη και δηκτική γλώσσα, παρακολουθεί από κοντά τον αγώνα ενός κύπριου μετανάστη να αποκατασταθεί οικονομικά μέσα στον αφιλόξενο αρχικά, αχανή κόσμο των Η.Π.Α., ζώντας με το όνειρο της παλλινόστησης, που διαψεύδεται από μια σειρά δυσκολιών επανασύνδεσης και από τις αρνητικές εξελίξεις που έχουν στο μεταξύ επισυμβεί στην «πατρίδα» και στο ανθρώπινο περιβάλλον των οικειών και των γνωρίμων του.

Με το τελευταίο μυθιστόρημά του (*Ta katá Euagόraν και Eugeνίav ἡ Oι αγώνες του κερατά*, 2009), που θα μπορούσε να θεωρηθεί ανάπτυξη και επέκταση του διηγήματος «Το τίμιο μπαστούνι», ο Γ. Κατσούρης επιστρέφει σε πιο αγαπημένα του θέματα: τη σάτιρα ερωτικών και επιχειρηματικών ηθών και ειδικά της διπλής ζωής και του εμπορικού δαιμονίου ανώτερων και κατώτερων κληρικών ή λαϊκών. Περισσότερο από κάθε άλλη φορά, ο συγγραφέας βρίσκει την ευκαιρία να σατιρίσει με κέφι και ζωντάνια ήθη, νοοτροπίες και παράδοξα της σύγχρονής του κυπριακής ζωής, παρόλο που ο κεντρικός ήρωας βασίζεται σε ιερωμένο που ήταν μητροπολίτης Πλάφου κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, χωρίς να ξένει όμως τη συγκαταβατική, κάποτε ακόμη και συμπαθητική, ματιά απέναντι στα περισσότερα πρόσωπα και στις αδυναμίες τους. Πάντως, στο μυθιστόρημα αυτό το χιούμορ και η σάτιρα βρίσκονται στις καλύτερες στιγμές τους.

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αυτή παρουσίαση, θα μπορούσε να ειπω-

Θει ότι ο Γ. Κατσούρης κατέθεσε αξιόλογο και σημαντικό πεζογραφικό έργο, διηγήματα και μυθιστορήματα. Από τα πρώτα, νεανικά διηγήματά του ώς τα πιο πρόσφατα αφηγήματά του ακολουθεί μια συνεπή συγγραφική πορεία, επιλέγοντας τη ρεαλιστική γραφή για να θεματοποιήσει προβλήματα και καταστάσεις της εποχής του ή προσωπικά βιώματα. Από τις σημαντικότερες αρετές της αφήγησής του είναι, βέβαια, η αξιοποίηση στοιχείων της σάτιρας, του χιούμορ και γενικά μιας ανατρεπτικής γλώσσας, που του επιτρέπουν να απομυθοποιήσει πράγματα και να αποφορτίσει το συναισθήμα και τη συγκίνηση, που δεν λείπουν όμως από πολλά κείμενά του. Ο ίδιος άλλωστε δεν παρέλειπε να εκφράζει την απαρέσκειά του για αφηγήματα που δεν έχουν συναισθήμα, που δεν έχουν «Ψυχή». Είναι καιρός η δημιουργική πεζογραφία του Γ. Κατσούρη να διαβαστεί από τις νεότερες γενιές και να προωθηθεί έξω από τα γεωγραφικά όρια της Κύπρου, πρωτίστως στον ελλαδικό χώρο.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Κατά τις τελευταίες μέρες της ζωής του, ενώ βρισκόταν στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας, ο Γ. Κατσούρης ήθελε να υπαγορεύσει στον γιο του Χριστόδουλο ένα άλλο διήγημα με τον τίτλο «Και τα καράβια επιστρέφουν», ισως για να συμπληρωθεί ο κύκλος, ξαναπάνοντας το νήμα από εκεί που το είχε αφήσει στο πρώτο του διήγημα.

the average man has his freedom
in England has to abide by.
He does never has the opportunity
of finding himself in any difficulty
whatever happens, ^{without being} having
himself to depend on
any one, than the city which
he happens to:

"to expect the assistance which
affords him in every thing. Or
elsewhere."

London, ~~December~~.

François Valéry

Γιώργος Φράγκος

Το σατιρικό στοιχείο στη σύγχρονη κυπριακή πεζογραφία*

Παραδειγματολογική συνανάγνωση τεσσάρων έργων των Γιάννη Κατσούρη και Χρίστου Χατζήπαπα

Η σάτιρα, ως λογοτεχνική έκφραση, υφίσταται αλλά και μεγαλουργεί από αρχαιοτάτων χρόνων, από την αρχαία Ελλάδα. Έχουν διατυπωθεί, κατά καιρούς, πολλοί ορισμοί από διάφορους μελετητές για τη σάτιρα. Ωστόσο, κανένας από αυτούς δεν μπορεί να στεγάσει με απόλυτη πληρότητα την πολυπλοκότητα αλλά και την ποικιλομορφία της. Αφού αυτή, από τη μια μεριά σηματοδοτεί ένα είδος λογοτεχνίας και από την άλλη έναν τόνο κι ένα ύφος του λόγου, που μπορεί να εκφραστεί μέσα από ποικίλα λογοτεχνικά είδη.¹ Το πλέον σαφές είναι ότι η σάτιρα αποτελεί τον ευρύτερο και πληρέστερο όρο, που εμπειρικείται όλους τους άλλους λιγότερο ευρείς, συναφείς και παρεμφερείς όρους, όπως η ειρωνεία, η χλεύη, το χιούμορ, ο σαρκασμός, η κωμωδία, η παρωδία κ.λπ.

Στη νεότερη εποχή η σάτιρα αποτέλεσε, κατά τη γνώμη μου, μια γέφυρα διασύνδεσης μεταξύ δημοσιογραφίας και λογοτεχνίας. Η κριτική, ο ψόγος, ενιοτε και η χλεύη, συνιστούν στόχο αμφοτέρων. Η δε σάτιρα λειτουργεί ως το μέσον, ως το όχημα της κοινωνικής, δημοσιολογικής παρέμβασης τόσο για τη λογοτεχνία, όσο και για τη δημοσιογραφία.

Στα κυπριακά δεδομένα, αλλά και στα ευρύτερα ελληνικά, τέλη του 18ου και αρχές του 19ου αιώνα η σάτι-

ρα πρώτα καθιερώνεται στην έμμετρη, παραδοσιακή ποίηση, που έχει δημοσιολογικό περιεχόμενο και είτε δημοσιεύεται στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, είτε προσλαμβάνει επιθεωρησιακό χαρακτήρα και ανεβαίνει στο θεατρικό σανίδι. Στα μεταγενέστερα χρόνια η σάτιρα κάνει αισθητή την παρουσία της σε αμιγώς λογοτεχνικά είδη της πεζογραφίας, πέραν του χρονογραφήματος και του ευθυμογραφήματος. Βεβαίως, μέχρι τις μέρες μας ισχύει και επαληθεύεται καθημερινά η διαπίστωση ότι η σάτιρα αποτελεί και μιας μορφής ειδολογικό χαμαιλέοντα, αφού η προσαρμοστικότητα και η αέναη αναπροσαρμογή της είναι πέρα για πέρα θαυμαστές.²

Αφετηριακό δόρυ της σάτιρας στην κυπριακή λογοτεχνία των νεότερων χρόνων θεωρώ τα σατιρικά στιχουργήματα, που δημοσίευσε ο εθνικός μας ποιητής Βασίλης Μιχαηλίδης στην εφημερίδα «Σάλπιγξ» γύρω στα 1893. Και δεν είναι τυχαίο που, όπως θα δούμε στη συνέχεια, με τον πιο πάνω ποιητή συνδιαλέγονται στις μέρες μας οι σύγχρονοι Κύπριοι συγγραφείς Γιάννης Κατσούρης και Χρίστος Χατζήπαπας. Μέσα από το έργο των τελευταίων θα επικειρήσουμε να ανικνεύσουμε, μέσα από μια παράλληλη συνανάγνωση, το σατιρικό στοιχείο στη σύγχρονη κυπριακή πεζογραφία.

* Ανακοίνωση που διαβάστηκε στο Διεθνές Συνέδριο Λογοτεχνίας, το οποίο πραγματοποιήθηκε μεταξύ 8ης και 12ης Σεπτεμβρίου 2010 στη Λέσβο κάτω από το γενικό τίτλο «Σατιρική Λογοτεχνία», με συνδιοργανωτές τη Διεθνή Ένωση Κριτικών Λογοτεχνίας και την Εταιρεία Σχολικών Γραμμάτων.

Βέβαια, Κατσούρης και Χατζήπαπας δεν είναι οι μοναδικοί σύγχρονοι Κύπριοι λογοτέχνες, στο έργο των οποίων ικνηλαλείται έντονα και ευδιάκριτα το σατιρικό στοιχείο. Μνεία θα μπορούσε να γίνει π.χ. και στον εξήσου διακεκριμένο Κύπριο πεζογράφο Πάνο Ιωαννίδη και ειδικά στο μυθιστόρημά του «Η αβάσταχτη φιλοπατρία του Π.Φ.Κ.» (1989).

Οστόσο, επέλεξα να ανιχνεύσω το σατιρικό στοιχείο στα πιο πρόσφατα, στα δύο τελευταία έργα των Κατσούρη και Χατζήπαπα, διότι, όπως θα δούμε ση συνέχεια, έχουν μεταξύ τους πολλά κοινά σημεία, αναφορές, ερεθίσματα, τεχνοτροπικές προσεγγίσεις κ.λπ. Αρχικά, τόσο ο Κατσούρης όσο και ο Χατζήπαπας βουτούν στα βαθιά νερά των παιδικών τους αναμνήσεων, προκειμένου, από το ύψος του χρόνου που μας χωρίζει από τότε, να σατιρίσουν, να διακωμαδήσουν και να καυτηριάσουν νοοτροπίες, συμπεριφορές και αντιλήψεις.

Μεταξύ των δύο υπάρχει, βεβαίως, και θεματική εγγύτητα, αν όχι ταυτότητα. Αφού στο στόχαστρο αμφοτέρων τίθενται η ιδιοτέλεια, η ανειλικρίνεια, ο υπολογισμός και η χρησιμοθερία στις ανθρώπινες σχέσεις, ίδιαζων θεματικό μοτίβο που ελκύει αφάνταστα και τους δυο, η διακωμώδηση και ο χλευασμός του ανώτερου κλήρου, τόσο για σεξουαλικές δραστηριότητες, όσο και για επιχειρηματικές, εμπορικές πράξεις. Αμφότεροι δε, ο καθένας με το δικό του τρόπο, «συνομιλούν» στο έργο τους με το γενάρχη της σάτιρας στην κυπριακή λογοτεχνία Βασίλη Μιχαηλίδη.

Η εγγύτητα των δυο συγγραφέων σ' ό,τι αφορά την αξιοποίηση της σάτιρας στο έργο τους έχει να κάμει και με τις τεχνοτροπικές τους προσεγγίσεις και τα μέσα τα οποία μετέρχονται, προκειμένου να σατιρίσουν πότε τους ήρωές τους και πότε τις εποχές, στις οποίες αναφέρονται. Κύριοι μοχλοί

σατιρικής καταγραφής, τόσο για τον Κατσούρη όσο και για τον Χατζήπαπα, η ειρωνεία, ο σαρκασμός, η χλεύη, το χιούμορ, η διακωμώδηση αλλά και η παρώδηση γεγονότων, περιστατικών, φαινομένων και καταστάσεων. Στον πρώτο, βέβαια, υπερισχύει το χιούμορ και στον δεύτερο η χλεύη. Ωστόσο, έχουν αμφότεροι το ίδιο στέρεο σατιρικό-κριτικό υπόστρωμα.

Ας περάσουμε, όμως, στα συγκεκριμένα έργα, στα οποία θα στηρίξουμε τη σατιρική ανίχνευση και τη συνανάγνωσή μας. Από πλευράς Γιάννη Κατσούρη, είναι το ευαύνοπτο μυθιστόρημα «Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν ἡ Οι αγώνες του κερατά» (εκδόσεις ANEY, 2009) και τα διηγήματα «Οι πορνοβοσκοί» και «Το τίμιο μπαστούνι» (εκδόσεις ANEY, 2006). Από πλευράς Χρίστου Χατζήπαπα, είναι οι συλλογές διηγημάτων «Το ασταθές βήμα» (εκδόσεις Γαβριηλίδη, 2009) και «Έρως εν καμίνω» (εκδόσεις Α. Λιβάνη, 2001).

Ώρα, όμως, να αρχίσουμε κατά συγκεκριμένο τρόπο την περιοδιάβασή μας στα τέσσερα πιο πρόσφατα έργα των δύο συγγραφέων. Ξεκινούμε από το αγαπημένο στοιχείο στη γραφίδα τους, τον ανώτερο κλήρο.

Στο κατ' εξοχήν μυθιστόρημά του «Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν ἡ Οι αγώνες του κερατά», ο Γιάννης Κατσούρης διακωμαδεί μέχρι δακρύων τη σήψη, τη διαφθορά, τη διαπλοκή και την ανηθικότητα της κυπριακής μεσαιας τάξης και του ανώτερου κλήρου. Λιπή και απέριπτη η γραφή του, αλλά με έντονα τα χαρακτηριστικά της γλαφυρότητας, της παραστατικότητας και της καυστικότητας.

Εκείνο που πρωτίστως σατιρίζεται σ' αυτό το βιβλίο είναι το ηθικό ἡ για την ακριβεία το ανήθικο τής συνεχούς δοσοληψίας μεταξύ αντιφατικών, αλλά εξίσου ιδιοτελών συνοδοιπόρων. Κι όλες αυτές οι σχέσεις παρατίθενται με ένα πέπλο ειρωνείας να τα σκεπάζει απαλά και με έντονο το στοιχείο

της θεατρικότητας στην όλη παράθεση. Ως γνωστόν, ο συγγραφέας υπήρξε και ένας από τους βαθύτερους και εμβριθέστερους μελετητές των θεατρικών πραγμάτων στην Κύπρο, από την αρχή του περασμένου αιώνα μέχρι και τις μέρες μας.

Η σάτιρα του Κατσούρη επιπυγάνεται και μέσα από τη μανιέρα της καρικατουριστικής υπερβολής, που διανθίζεται με ψήγματα λεπτού και ευφυούς χιούμορ. Μερικώς και πλαγίως, πέραν από τα στοιχεία της κωμωδίας, ο Κατσούρης αξιοποιεί στη σάτιρά του στοιχεία της παρωδίας, πότε για εικλησιαστικές και πότε για πολιτειακές ή δημοτικές διαδικασίες. Με δυο λόγια, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το τυπικό αυτών των διαδικασιών, για να διακωμαδήσει και να απομυθοποιήσει την ουσία τους.

Ενδεικτικά παραθέτω το αποκαλυπτικό και απροκάλυπτα ωμό και κυνικό «modus vivendi», όπως το αναφέρει ρητά, μονολογώντας με τον εαυτό του, ένας από τους κεντρικούς ήρωες του βιβλίου, ο δεσπότης: «Σ' αυτή τη ζωή δε χρειάζεται ούτε μελόδραμα, ούτε πολλή πίστη, ούτε πολλή ηθική. Μόνο ο ρεαλισμός. Και η πονηριά, βεβαίως». (σελ. 59)³ Αυτά τα λόγια εκ στόματος ενός ιεράρχη αποκτούν ιδιαίτερη ωμότητα, που μόνο με καυστική σάτιρα και σαρκασμό μπορούν να τύχουν διαχειρισης.

Από δικής του πλευράς, ο Χρ. Χατζήπαπας έχει πλέον καθιερωθεί ως ο κατ' εξοχήν χλευαστής του κυπριακού κατεστημένου εφ' όλης της ύλης. Αφού, για να χρησιμοποιήσω μια λαϊκή-απλοϊκή έκφραση, «τα ψέλνει κανονικά» στην κυπριακή συντήρηση, στην καθεστηκυια τάξη του τόπου. Σε όλο το έργο του, αλλά κυρίως στα δυο τελευταία βιβλία του, στα οποία θα αναφερθούμε εκτενέστερα στη συνέχεια, ο Χατζήπαπας «ιεροσυλεί» μονίμως και συνειδητά επί της όποιας κατεστημένης και αποστεμένης καθεστηκυιας τάξης, κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής, ιδεο-

Γιάννης Κατσούρης

λογικής, κομματικής, εικλησιαστικής ακόμη και λογοτεχνικής. Έστω κι αν της τελευταίας αποτελεί καταξιωθέν μέλος εδώ και πολλά χρόνια.

Στο τελευταίο του βιβλίο ο Χατζήπαπας πιάνει στο στόμα του τον ανώτερο κλήρο στο διήγημα «Σε πορνείο της Λεμεσού», σελ. 156⁴. Πρόκειται για ένα κυνικά και ωμά ρεαλιστικό, αλλά συνάμα και σαρκαστικό αφήγημα για την ιστορία ενός φαντάρου, που συνάντησε την εξαφανισμένη θεία του σε οίκο ανοχής, τον οποίο βεβαίως επισκέφθηκε ως πελάτης. Αυτός, όμως, είναι ο μύθος-αφορμή, για να ειπωθούν πολλά άλλα πράγματα, με σατιρική μεν διάθεση αλλά με καυστική προσέγγιση, όπως η προστυχία των νταβατζήδων, αλλά και ο έκφυλος βίος ιεραρχών και η ζωή χύμα στον κυκεώνα του 1974.

Το πλέον σπαρταριστό, όμως, διήγημα της συλλογής, το πιο σαρκαστικό και το πιο χλευαστικό είναι «Η πείνα του κυρίου Ραντέσκου». Σ' αυτό καυτηριά-

ζεται, εύστοχα και πειστικά, η χρησιμοθερία και η δοσοληψία ως «modus vivendi» της κυπριακής κοινωνίας, της κυπριακής λογοτεχνίας μη εξαιρουμένης.

‘Ωρα, όμως, να αναφερθούμε εκτενέστερα στον τρόπο, με τον οποίο «συνομιλούν» μέσα από το έργο τους με τον Βασίλη Μιχαηλίδη, τόσο ο Γ. Κατσούρης όσο και ο Χρ. Χατζήπαπας. Ο πρώτος μέσα από το διήγημα «Οι πορνοβοσκοί» (σελ. 9)⁵ και ο δεύτερος μέσα από το διήγημα «Αιωνιότητα» (σελ. 143)⁶. Πάντως, η αλήθεια είναι ότι στη συνομιλία αμφοτέρων με τον Βασίλη Μιχαηλίδη υπερισχύει το λυρικό παρά το σατιρικό στοιχείο. Ωστόσο, ενυπάρχει και αυτό σε δεύτερο, αλλά ουδόλως αμελητέο πλάνο.

Στο διήγημα «Αιωνιότητα», με εύθυμη, καλαμπουριστική διάθεση, αλλά μετερχόμενος υπερρεαλιστικές τεχνικές με την αισθητική κατηγορία του χρόνου, ο Χατζήπαπας αναπτύσσει ένα λυρικό διάλογο με τον Βασίλη Μιχαηλίδη. Το σατιρικό στοιχείο υπεισέρχεται στη σκιαγράφηση των σύγχρονων προσώπων, που πλαισίωνουν το μύθο με εν πολλοῖς ευτράπελες, προδιαγραφές.

Με λογής-λογής εσκεμμένους αναχρονισμούς, αλλά και μεταχρονολογημένες αφηγηματικές παραθέσεις, ο συγγραφέας πετυχαίνει εδώ και μιας μορφής αισθητικό δοκίμιο με επιμέρους αναφορές στον Χάινε, τον Μάρκες και άλλους. Βέβαιως, το σαρκαστικό, σκωπτικό στοιχείο ελλοχεύει μονίμως και ενίοτε κάνει αισθητή την παρουσία του ακόμη και μέσα από χιουμοριστικές αναφορές ή υπαινιγμούς π.χ. για το πάθος του Βασίλη Μιχαηλίδη με το αλκοόλ.

Από πλευράς Γ. Κατσούρη το εκτενέστερο διήγημα «Οι πορνοβοσκοί» αποτελεί ένα είδος απομυθοποιητικής, χιουμοριστικής παρωδίας στο λυρικό αριστούργημα του Βασίλη Μιχαηλίδη «Η ανεράδα». Ρεαλιστικά και σουρεαλιστικά στοιχεία συμπλέκονται αρμονικά, με απώτερο στόχο τη

διακωμώδηση τόσο κοινωνικών ταμπού αλλοτινών εποχών, όσο και τυχοδιωκτικών, χρησιμοθηρικών συμπεριφορών εκ μέρους των ηρώων της αφήγησης.

Ανάμεσα σε άλλα, εδώ διακωμωδείται και σατιρίζεται, με καλαμπουριστικη διάθεση, ο κάθετος ιδεολογικός διαχωρισμός της κυπριακής κοινωνίας, των δεκαετιών του '40 και του '50, σε ακραιφνείς εθνικόφρονες ελλαδολάτρες και αριστερούς, δογματικούς κομμουνιστές.

Αλλά και η σεξουαλική αφύπνιση στα παιδικά χρόνια και τα χρόνια της εφηβείας αποτελεί προσφιλές θεματικό μοτίβο, προσφερόμενο για σάτιρα και για τους δύο συγγραφείς. Πολλές φορές και για τους δύο η σεξουαλική αφύπνιση αποτελεί απλώς το θεματικό εφαλτήριο, προκειμένου να σατιρίσουν και να διακωμωδήσουν πρόσωπα και καταστάσεις σ' έναν ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο.

Στο επίσης εκτενές διήγημα «Το τίμιο μπαστούνι» (σελ. 73)⁷ του Γ. Κατσούρη ένα ευτράπελο περιστατικό, που αναδύει ο συγγραφέας από την παιδική μνήμη, περιγράφεται με εύθυμη διάθεση και λυρισμό, για να σατιρίσει, όμως, κυρίως νοοτροπίες, συμπεριφορές και αντιλήψεις αλλοτινών εποχών. Ο ψόγος έχει κυρίως να κάμει με την ανειλικρίνεια στις ανθρώπινες συμπεριφορές και σχέσεις. Εδώ, μια παράνομη σεξουαλική συνεύρεση παρουσιάζεται ή και εκλαμβάνεται ως θαύμα, φανέρωση του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, προκειμένου να καλυφθούν οι πομπές και ο διασυρμός των εμπλεκομένων ή ο τρόμος των αυτόπτων μαρτύρων, μικρών παιδιών. Παράλληλα, βέβαια, το συμβάν τυγχάνει και χρησιμοθηρικής εκμετάλλευσης από το Ιερατείο. Όσον αφορά τον Χρ. Χατζήπαπα, συνολικά μιλώντας για τη συλλογή διηγημάτων «Έρως εν καμίνω», διαπιστώνουμε μια διάχυτη σατιρική και σαρκαστική διάθεση, που συνυπάρχουν ακόμα και για τα ερωτικής θεματικής διηγήματα, όπου

σάτιρα και σαρκασμός συμπλέκονται και με τον ερωτισμό-αισθησιασμό του συγγραφέα· π.χ. στο διήγημα «Τα πόδια μου» (σελ. 73)⁸ ο συγγραφέας αυτοσαρκάζεται και σατιρίζει την εφηβεία του, τη σεξουαλική αφύπνισή του, πάντα με φόντο κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες της εποχής, στην οποία αναφέρεται.

Το ίδιο και στο διήγημα «Βουκολικοί έρωτες» (σελ. 97)⁹, όπου η σεξουαλική αφύπνιση της εφηβείας προσφέρεται ιδανικά για σατιρική, αυτοσαρκαστική απεικόνιση-αναπαράσταση και ο Χατζήπαπας την αξιοποιεί δεόντως διηγηματογραφικά. Εδώ είναι ενδεικτική η παράλληλη ιστορία δυο εφήβων, ενός αγοριού κι ενός κοριτσιού, με το σμίξιμο μιας αγελάδας κι ενός ταύρου, με το δεύτερο ζεύγος να χρησιμεύει ως πρότυπο και ως σημείο αναφοράς. Άλλα και στο διήγημα «Η συνάντηση» (σελ. 121)¹⁰ συνταιριάζεται αρμονικά η σατιρική προσέγγιση με την απομυθοποίηση-απογύμνωση καταστάσεων, προσώπων, καθεστώτων. Εδώ και πάλι το ερωτικό στοιχείο συμπλέκεται με το πολιτικό και κριτικάρονται αμφότερα με καυστικό χιούμορ και σατιρικό υπόβαθρο.

Βέβαια, το θέμα του σατιρικού στοιχείου στη σύγχρονη κυπριακή πεζογραφία δεν εξαντλείται μ' αυτή την τοπιθέτηση, δεν εξαντλείται καν σε ό,τι αφορά το έργο έστω των δυο δημιουργών Κατσούρη και Χατζήπαπα, πόσο μάλλον για όλους τους άλλους, που δεν έχουν καν μνημονευθεί. Μερικοί από τους σύγχρονους Κυπρίους πεζογράφους, όπως σημειώνει ο πανεπιστημιακός Λευτέρης Παπαλεοντίου, «επιστρατεύουν σε κείμενά τους στοιχεία του φανταστικού και της πολιτικής αλληγορίας, της έκπληξης και της ανατροπής, το χιούμορ, την ειρωνεία, τη σάτιρα και την παρωδία».¹¹

Η σάτιρα θα εξακολουθήσει στο διηγεκές να χρησιμεύει ως εργαλείο, ως μοχλός, ως όχημα μεταφοράς της κοινωνικής κριτικής μέσα από τη λογοτεχνική μετάπλαση της πραγματικότη-

τας. Η σάτιρα θα συνεχίσει μάλλον για πάντα να λειτουργεί λυτρωτικά, καθαρικά και εξαγνιστικά για τα δρώμενα, τα πεπραγμένα, τις ομορφιές και τις ασχήμιες της ζωής και της κοινωνίας. Όσο ο άνθρωπος, ως κοινωνικό ον αλλά και ως δημιουργός, δε χάνει το χάρισμα και το προνόμιο του αυτοσαρκασμού και της κοινωνικής χλεύης, η σάτιρα θα τον συντροφεύει σ' όλες τις εκφάνσεις της δραστηριότητάς του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κατερίνα Κώστου: «Η πρωτεϊκή φύση της σάτιρας», εφημ. «Το Βήμα», 11.8.1996.
2. Δημήτρης Αγγελάτος: «Η σάτιρα, ένας ειδολογικός χαμαιλέων», Περιοδικό «Πόρφυρας», τ. 133.
3. Γιάννη Κατσούρη: «Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενία ή Οι αγώνες του κερατά», Εκδόσεις ANEY, 2009.
4. Χρίστου Χατζήπαπα: «Το ασταθές βήμα», Εκδόσεις Γαβριηλίδη, 2009.
5. Γιάννη Κατσούρη: «Οι πορνοβοσκοί και Το τίμιο μπαστούνι», Εκδόσεις ANEY, 2006.
6. Χρίστου Χατζήπαπα: «Έρως εν καμίνω», Εκδόσεις Α. Λιβάνη, 2001.
7. Όπως στο σημείο 5.
8. Όπως στο σημείο 6.
9. Όπως στο σημείο 6.
10. Όπως στο σημείο 6.
11. Λευτέρη Παπαλεοντίου: «Η λογοτεχνία στην Κύπρο μετά το 1974», περιοδικό «Διαβάζω», τ. 499, σελ. 75.

Ο Γιάννης Κατσούρης παραλαμβάνει το Μεγάλο Βραβείο Θεάτρου Θ.Ο.Κ. από τον τότε Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Τάσο Παπαδόπουλο (7 Iαν. 2008)

Κώστας Χατζηγεωργίου

Ο διηγηματογράφος Γιάννης Κατσούρης

Σήμερα έχουν περάσει τρεις μήνες και δεκατέσσερις ακριβώς μέρες από τη Δευτέρα, 5 του Ιούλη, που μας έφυγε ο Γιάννης. Κι όμως νιώθουμε την παρουσία του ζωντανή ανάμεσά μας. Γιατί από όπου πέρασε ο Γιάννης άφησε βαθιά και ανεξίηλα τάχναρια του. Στην Παιδεία υπήρξε έξοχος δάσκαλος, στις τέχνες και τα γράμματα ξεχωριστός δημιουργός-συγγραφέας και ερευνητής, στα «Κυπριακά Χρονικά», το περιοδικό που με το καινοτόμο πνεύμα του άνοιξε καινούριους ορίζοντες στην κυπριακή λογοτεχνία του 20ού αιώνα, θεμελιωτής και πρωτεργάτης, στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού πηγή ιδεών και πρωτοβουλιών, που έφεραν τα πολιτιστικά μας πράγματα σ'ένα αξιόπρεπο επίπεδο και τους έδωσαν προοπτική και δυναμική για μελλοντική ανάπτυξη. Χωρίς αμφιβολία ο Γιάννης Κατσούρης υπήρξε ένας από εκείνους τους προικισμένους ολίγους, που έχουν συμβάλει τα μέγιστα στη διαμόρφωση και τον καθορισμό της πνευματικής φυσιογνωμίας του τόπου μας.

Ο Γιάννης υπήρξε γενναιόκαρδος στη ζωή του. Στον δρόμο του τού τύχανε πολλές και μεγάλες δυσκολίες, όμως σε καμιά στιγμή δεν έπαψε να είναι δημιουργικός. Στον οικογενειακό και κοινωνικό του βίο παρέμεινε με θαυμαστή καρτερικότητα και σθένος ψυχής ο τρυφερός σύζυγος και ο στοργικός πατέρας. Με τους φίλους του και τους ομότεχνους του κράτησε συνεχή επαφή και επικοινωνία και μοιραζόταν μαζί τους τις σκέψεις και τα αισθήματά του και τους χάριζε γενναιόδωρα τη χαρά με την ευχάριστη και πνευματώδη συντροφιά του. Είχε μεγάλη καρδιά ο Γιάννης και αστείρευτο

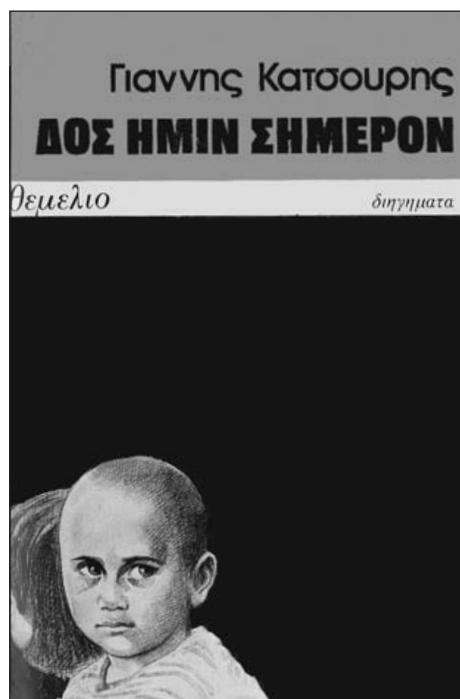
χιούμορ, αλλά και σπάνια ευρυχωρία ψυχής. Νοιαζόταν για το πρόσωπο του άλλου και ήταν ιδιαίτερα συγκινητικό να τον βλέπεις με πόση θέρμη και διακριτικότητα πρόσφερε τη βοήθειά του στους νέους δημιουργούς. Άλλωστε ένας από τους σκοπούς του περιοδικού «Άνευ», το οποίο εκδίδει η Ντίνα και στο οποίο η συμβολή του Γιάννη υπήρξε πολύτιμη και καθοριστική, είναι να δώσει βήμα στους νέους των γραμμάτων και των τεχνών. Το άγρυπνο ενδιαφέρον και η έγνοια του δεν επικεντρώνονται μόνο στα πολιτιστικά πράγματα του νησιού, αλλά και στα ευρύτερα κοινωνικο-πολιτικά, που όντως αποτελούν το περιεχόμενο, στο οποίο κινείται ολόκληρο το έργο του.

Τα αντικρίζει με μια λοξή ματιά, μια κριτική στάση, ανατρεπτική και πολλές φορές κατεδαφιστική, θα 'λεγε κανείς. Με εργαλεία την ειρωνεία, το χιούμορ, το σαρκασμό και τη σάτιρα, ο Γιάννης ανατέμνει την πραγματικότητα και ανατρέπει και απογυμνώνει το καθιερωμένο σύστημα αντιλήψεων και αξιών, το οποίο θεωρεί κατασκεύασμα για εξυπηρέτηση κάποιων σκοπών. Είναι θα 'λεγα ένας από τους συγγραφείς μας που, με παρρησία και τρόπο ασυμβίβαστο, λέει την αλήθεια των πραγμάτων, αποκαλύπτοντας τη μη αλήθεια τους. Αυτή η ασυμβίβαστη στάση, που καθορίζει το ύφος του Γιάννη και αποτελεί φιλοσοφία ζωής, διατρέχει ολόκληρο το λογοτεχνικό του έργο. Την ανικνεύουμε πρώτα στο διήγημα, το είδος με το οποίο ο Γιάννης πρωτοεμφανίστηκε στο λογοτεχνικό προσκήνιο, και το οποίο αποτελεί το αντικείμενο της αποψινής μου ομιλίας. Ο Γιάννης εξέδωσε τρεις συλλογές διηγημάτων. Η

πρώτη, που γραμματολογικά τον κατατάσσει στη γενιά του '60, εξεδόθη το 1966 και φέρει τον τίτλο «Τρεις ώρες», για ν' ακολουθήσουν οι άλλες δύο, «Το σταθερό σημείο» (1973) και το «Δος ημινύ σήμερον» (1979).

Η συλλογή «Τρεις ώρες» αποτελείται από οκτώ διηγήματα και είναι επιλογή από μια σειρά διηγημάτων, που ο Γιάννης είχε δημοσιεύσει προηγουμένως στα «Κυπριακά Χρονικά». Όλα, εκτός από το «Ο Βαγγέλης ο Στέντας», έχουν ως χώρο την Κύπρο και αναφέρονται στην περίοδο της πρόσφατης ιστορίας της που ξεκίνα το 1955, έτος έναρξης του απελευθερωτικού αγώνα, και πάει ώς τα Χριστούγεννα του 1963, όταν ξέσπασαν οι διακοινοτικές ταραχές.

Τα τρία διηγήματα που αποτελούν την πρώτη ώρα του τόμου, «Τα αδέρφια», «Τα μπρούντζινα αγάλματα» και «Το μνημόσυνο», έχουν ως κοινό θεματικό άξονα τον αγώνα του '55-59. Και στα τρία διηγήματα ο Γιάννης προβληματίζεται γύρω από το θέμα του ηρωισμού και θέτει υπό αμφισβήτηση τη στερεότυπη αντίληψη που έχει καθιερώσει γι' αυτόν η δημόσια ρητορεία. Ο Γιάννης διερευνά το θέμα από διάφορες οπτικές γωνίες και πάντοτε, μέσα από τον προβληματισμό των αφηγηματικών του προσώπων, απομυθοποιεί τον ήρωα, τον γυμνώνει από τα διθυραμβικά χαρακτηριστικά που παραδοσιακά του αποδίδονται και τον θέτει μπροστά μας στις αληθινές, ανθρώπινές του διαστάσεις. «Η θυσία δεν εξαγνίζει, καμουφλάρει. Κοροϊδεύει τους πάντες και γελάει στη ράχη τους» (σ. 19), λέει σε μια στιγμή περισυλλογής ο Μιχάλης στα «Μπρούντζινα αγάλματα». Στο «Μνημόσυνο» ο αφηγητής/ομιλητής ξαφνιάζεται, όταν, μέσα από ένα αναστατωμένον ακροατήριο, τον πλησιάζει ο πατέρας του τιμωμένου ήρωα και του δίνει συγχαρητήρια για τον τρόπο με τον οποίο παρουσίασε τον γιο του: «Ξέρετε, διάβασα κι άκουσα πολλά για το γιο μου, ώστε στο τέλος άρχισα να τον χάνω από μπροστά μου...

να μην τον αναγνωρίζω» (σ. 30). Δίπλα στο θέμα του ηρωισμού, ο Γιάννης αγγίζει και μια σειρά από άλλα θέματα όπως ο έρωτας, η ανία, η μοναξιά, το άγχος και η αλλοτρίωση, που δημιουργείται από το ψυχολογικό κενό. Είναι θέματα που συγκροτούν το υπαρξιακό αδιέξοδο του σύγχρονου μεταπολεμικού ανθρώπου όχι μόνο του δικού μας χώρου αλλά και του ευρύτερου ευρωπαϊκού χώρου, ο οποίος με την ανεξαρτησία της Κύπρου έρχεται πιο κοντά μας, γίνεται πιο οικείος. Την υπαρξιακή μοναξιά και αλλοτρίωση βιώνουν οι ήρωες του στα «Μπρούντζινα αγάλματα» σε ώρες περισυλλογής, αλλά και ο Γιώργης στα «Αδέλφια» και ο αδελφός του. Μόνο που του τελευταίου η αποξένωση είναι εκείνη του μετανάστη, ένα θέμα που θα το ξαναπάρει ο Γιάννης στα μυθιστορήματά του «Στυλιανού Ανάβασις» και «Αφελέστατε θειε Μάικλ».

Η δεύτερη ώρα συγκροτείται επίσης από τρία διηγήματα: «Ο Βαγγέλης ο Στέντας», «Η αυτοκτονία» και «Ζαχαροπλαστείο High Life». Το πρώτο μάς μετατοπίζει από το χώρο της Κύπρου στο χώρο της Αθήνας και χρονικά μάς πάει στα φοιτητικά χρόνια του Γιάννη. Εδώ, μέσα από την ειρωνική προσπική της αφήγησης, σχολιάζει την άσκοπη παλικαριά και τη σπαταλημένη ζωή των κουτσαβάκηδων της Αθήνας, τους οποίους συμβολίζει ο παρηκμασμένος πια Βαγγέλης Στέντας, μέσα στην πλήξη και την αλλοτρίωσή του. Τα άλλα δύο, «Η αυτοκτονία» και «Ζαχαροπλαστείο High Life», διαδραματίζονται στο χώρο μας και χρονικά παραπέμπουν στο '60-'63. Είναι τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας, όταν αρχίζει να συντελείται ο κοινωνικο-πολιτικός μετασχηματισμός της κυπριακής κοινωνίας, ιδιαίτερα της αστικής. Κι εδώ οι ήρωες βιώνουν την πλήξη και την αλλοτρίωση, αλλά και την τάση για φυγή, μια φυγή που δεν δίνει διέξοδο, αφού ο ήρωας του «Αυτοκτονία» δεν αυτοκτονεί από ατολμία, και οι άλλοι δυο φεύγουν από το «Ζαχαρο-

πλαστείο», χωρίς να ξέρουν που πάνε. Η τρίτη ώρα κλείνει τον τόμο με δύο διηγήματα: «Φυλάκιο No.1» και «Φυλάκιο No. 2». Χρονικά παραπέμπουν στο '63 και στο ξέσπασμα των διακοινοτικών συγκρούσεων. Η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη και το στοιχείο της αυτοαναφοράς έντονο. Η εστίαση είναι εσωτερική και βλέπουμε τον ήρωα σε στιγμές περισυλλογής να στοχάζεται για το παράλογο του πολέμου και κατ' επέκταση του ηρωισμού. Και τα δύο παρουσιάζουν στενή θεματική συνάφεια με το διήγημα «Ντάραλη» του Χριστάκη Γεωργίου, που αργότερα τα δραματοποίησε σε μονόπρακτο.

Επτά χρόνια αργότερα ο Γιάννης εκδίδει «Το σταθερό σημείο», τη δεύτερή του συλλογή, που περιλαμβάνει πέντε διηγήματα. Κι εδώ ο Γιάννης αντλεί τα θέματά του από τις άμεσες εμπειρίες του. Η ειρωνεία, το χιούμορ, η σάτιρα παραμένουν στοιχεία του ύφους του. Κι αυτά τα διηγήματα όπως και τα επόμενα εμπίπουν στην περιοχή του ρεαλιστικού διηγήματος, που κληροδότησαν στην κυπριακή πεζογραφία ο Γιάννης Σταυρινός Οικονομίδης, ο Λουκής Ακρίτας, ο Γιώργος Φιλίπου Πιερίδης κ.ά. Τα πρώτα δύο, «Το σταθερό σημείο», που δίνει και τον τίτλο στη συλλογή, και το «Τσα Τουέν Φελιξ» χρονικά μπορούμε να τα τοποθετήσουμε γύρω στο 1965, κι έχουν έναν πλατύτερο ορίζοντα όσον αφορά στον χώρο. Και στα δύο η προσέγγιση του Γιάννη παρουσιάζει ένα βαθύτερο φιλοσοφικό στοχασμό. Στο «Σταθερό σημείο», μέσα από τον ιδιόρρυθμο και μονομανή ήρωα του σχολιάζει την έμμονη ιδέα, που διακατέχει τον άνθρωπο να βρίσκεται σε μια μόνιμη αναζήτηση ενός «σταθερού σημείου» στη ζωή και ταυτόχρονα υπαινίσσεται το ανέφικτο μιας τέτοιας αναζήτησης σ' έναν κόσμο αένας ρευστότητας. Το «Τσα Τουέν Φελιξ» μάς παίρνει στα μέσα της δεκαετίας του '60 σε μια εποχή όπου ο κόσμος μαστίζεται από τις ιδεολογικές αντιπα-

ραθέσεις, τον ψυχρό πόλεμο, τις δικτατορίες, την πείνα, τους περιφερειακούς πολέμους, φτάνει να θυμηθούμε το Βιετνάμ. Γι' αυτήν την κατάσταση, ο Γιάννης υπαινίσσεται ότι είμαστε όλοι ένοχοι. Περιχαρακωνόμαστε στη θαλπωρή του σπιτιού μας και στη ψευδαίσθηση ότι προσφέρουμε υπηρεσία στον συνάνθρωπο μας μέσα από τα έργα μας. Κατά τον Γιάννη, μπορούμε ν' απαλλαγούμε από την ενοχή μας, αν εγκαταλείψουμε την άνετη ζωή μας και πάρουμε θέση απέναντι σε τέτοιες καταστάσεις, όπως κάνει ο ήρωας του. Το «Ένας φαντάρος που πότισε τη γη» φαντάζει σαν ένθετο στη συλλογή, αν λάβουμε υπόψη ότι τοποθετείται μεταξύ των δύο πρώτων διηγημάτων και των δύο τελευταίων που αποτελούν δύο ξεχωριστές ενότητες. Έρχεται, θάλεγα, ως προέκταση των «Φυλάκιο No. 1» και «Φυλάκιο No. 2» στις «Τρεις ώρες», γιατί αυτό που στοχεύει κι εδώ ο Γιάννης είναι η στηλίτευση του παραλόγου του πολέμου. Επαναφέρει, όμως, την έννοια του ηρωισμού, την οποία και πάλι παρουσιάζει ως κατασκευή, αυτή τη φορά από μια νέα προοπτική, εκείνη της στρατιωτικής φιλολογίας που κρύβει υποκρισία και ψέμα.

Τα δύο τελευταία διηγήματα, «Ο άγιος» και «Η μοτοσυκλέτα του Αντρέα», που, όπως έχουμε ήδη επισημάνει, αποτελούν μια θεματική ενότητα, χρονικά παραπέμπουν στα παιδικά χρόνια του Γιάννη, που είναι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Χώρος δεν είναι πια η Λευκωσία, αλλά τα περίχωρα. Η αφήγηση είναι πρωτοπρόσωπη με έντονο το βιογραφικό στοιχείο. Ο Γιάννης δεν γράφει αυτά τα διηγήματα από κάποιο νοσταλγικό κέντρισμα, για να αναπαραστήσει τα χρόνια της παιδικής αθωότητας, γιατί και τα δύο εμπίπουν στο πλαίσιο της κριτικής προσέγγισης των πραγμάτων που έχει υιοθετήσει. Εδώ διερευνάται κατά κύριο λόγο η σχέση των ανθρώπων με το θείο, ένα θέμα προσφιλές για τον Γιάννη, αφού αργότερα θα το πραγμα-

τευθεί εκτενέστερα στα πιο σύνθετα έργα του, στη νουβέλα «Το τίμιο μπαστούνι» και το τελευταίο του μυθιστόρημα «Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν». Στο «Ο άγιος» η παραδοσιακή εικόνα του τιμωρού αγίου, που εμπνέει φόβο και δέος, διαλύεται στο όνειρο του παιδιού/αφηγητή και μεταμορφώνεται σ' ένα γλυκύτατο, καθημερινό πρόσωπο, που στέκει δίπλα στους ανθρώπους. Ο διάλογος του παιδιού/αφηγητή μάς θυμίζει έναν άλλο περιφημο διάλογο, εκείνον του Μακρυγιάννη με τον Αη Γιάννη. Βέβαια, μέσα στην αφήγηση δεν λείπει και ο υπαινιγμός για την Εκκλησία, που εκμεταλλεύεται την απλοϊκή θρησκευτικότητα του λαού, για να επιδίδεται ανεμπόδιστα στις οικονομικές της δοσοληψίες και στην άσκηση εξουσίας. «Η μοτοσυκλέτα του Αντρέα» είναι ένα αριστούργημα μαγικού ρεαλισμού. Εδώ ο Αντρέας, ο νεαρός μοτοσυκλετιστής του χωριού, στη φαντασία του παιδιού/αφηγητή ανάγεται σε ήρωα του παραμυθιού. Η επιθυμία του αφηγητή να γίνει κι αυτός μοτοσυκλετιστής σαν τον Αντρέα είναι τόσο έντονη, που τις Κυριακές στην εκκλησία οι άγιοι και ο Χριστός μέσα στο ονειροπόλημά του μεταμορφώνονται σε ανθρώπους, καβαλικεύουν μοτοσυκλέτες και τρέχουν με ιλιγγιώδη ταχύτητα στους αγρούς. Όμως, με την ενηλικίωσή του και τον μετασχηματισμό της κοινωνίας μας, η μοτοσυκλέτα των παιδικών του χρόνων, που τώρα απέκτησε, δεν προξενεί καμιά εντύπωση σε κανένα. Έτσι ο «αληθινός ήρωας» αποδεικνύεται ακόμη μια φορά κατασκεύασμα της φαντασίας και η αναζήτησή του ατελέσφορη.

Έξι χρόνια μεσολαβούν μέχρι την έκδοση του τρίτου τόμου, που περιέχει έξι διηγήματα: «Ο Λουκάς, η Άννα και το πεζώ κονβέρτιπολ», «Νυν υπέρ πάντων αγών», «Μια πατριωτική ιστορία», «Ο ηρωικός γιατρός», «Ο ήρωας» και «Δος ημίν σήμερον», που δίνει και τον τίτλο στη συλλογή. Σ' όλα αυτά τα διηγήματα, ο Γιάννης, όπως και στα άλλα, αφηγείται από μια ειρωνική

προοπτική, η οποία εμπεριέχεται και στους τίτλους. Όλα μαζί καταγράφουν το χρονικό της πορείας προς τη συμφορά και την καταστροφή. Καλύπτουν την προ του πραξικοπήματος περίοδο, το πραξικόπημα και την εισβολή. Εδώ ο Γιάννης αγγίζει μια σειρά θεμάτων. Στηλιτεύει τη δειλία της σιωπηρής πλειοψηφίας, που δεν θέλει να διακινδυνεύσει την καλοπέρασή της, παίρνοντας θέση απέναντι στις πολιτικές δολοφονίες και άλλα εγκλήματα που διαπράπονται από τις αντιμαχόμενες πλευρές της διχασμένης Κύπρου («Ο Λουκάς, η Άννα και το πεζώ κονβέρτιπολ»). Στο «Νυν υπέρ πάντων αγών» καυτηριάζει τις τρομοκρατικές πράξεις της ΕΟΚΑ Β' και απογυμνώνει τον ψεύτικο πατριωτισμό, κατεδαφίζοντας τη μεγαλόστομη και κενή ρητορεία του. Η δράση τους δεν ήταν για την ένωση, αλλά η εξυπηρέτηση ξένων συμφερόντων και ο σφετερισμός της εξουσίας. «Ο καβγάς ήταν για το πάπλωμα», ακούεται να λέει μέσα στις σκέψεις του ο Γρηγόρης, ένας από τους πρωταγωνιστές του διηγήματος. Το βάναυσο πρόσωπο του πραξικοπήματος αποκαλύπτεται μέσα από ένα πιο σύνθετο δίγλημα, σε σύγκριση με τα προηγούμενα, με άφθονο το βιογραφικό στοιχείο, το «Μία πατριωτική ιστορία». Η πλήρης αποδιοργάνωση και το χάος που επεκράτησαν στην επιστράτευση τις πρώτες μέρες της εισβολής αποκαλύπτεται και χλευάζεται στο «Ο ηρωικός γιατρός». Στο «Ο ήρωας» στηλιτεύεται ο προδοτικός ρόλος που έπαιξαν οι πραξικοπηματίες αξιωματικοί στην εισβολή. Αντί να διατάσσουν επιθεση για αντιμετώπιση του εχθρού, διέτασσαν υποχώρηση. Εδώ βλέπουμε και τον Γρηγόρη του «Νυν υπέρ πάντων αγών» να σκοτώνει τον λοχαγό του και ταυτόχρονα να κάνει την πικρή σκέψη ότι αύριο θα τον μνημονεύουν ως

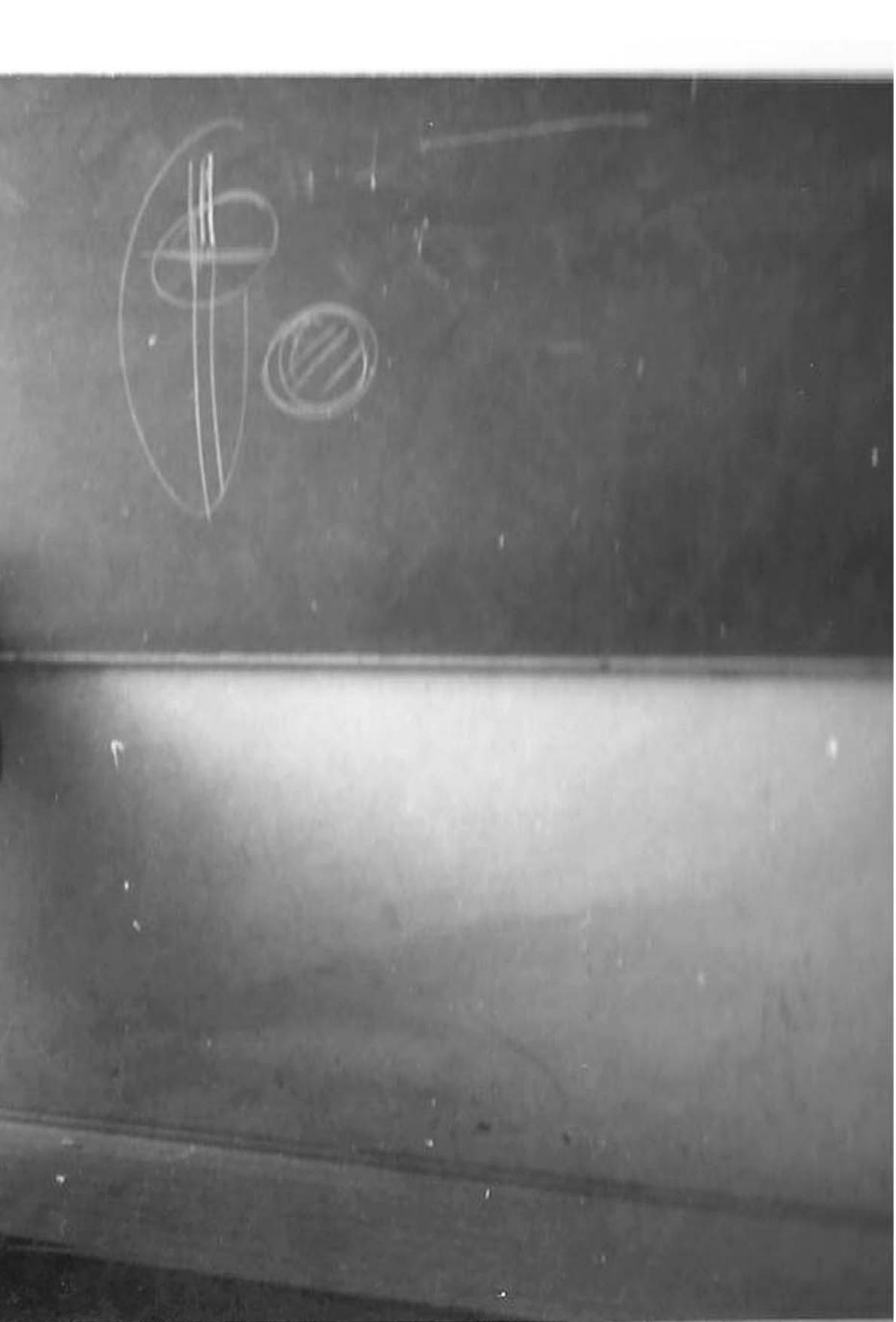
ήρωα. Το βιβλίο κλείνει με το «Δος ημίν σήμερον», όπου καταγράφεται το δράμα του ξεριζώμου και της προσφυγιάς. Είναι εκτενέστερο σε σύγκριση με τα άλλα διηγήματά του κι αυτό δείχνει πως ο Γιάννης προχωρεί σε πιο σύνθετες αφηγήσεις. Ο τίτλος του διηγήματος κρύβει πολλή ειρωνεία. Άλλα προσδοκούσε ο κόσμος μας και άλλα τον βρήκαν. Σάμπως και κάποια μοίρα τον έσπρωξε στο σημείο να εξαρτάται από άλλους για την επιβίωσή του. Όμως ο Γιάννης δεν υπήρξε ποτέ του μοιρολάτρης κι αυτή τη στάση του τη βλέπουμε στον πρωταγωνιστή του διηγήματος, τον Μιχάλη Γεωργίου, έναν ξενιτεμένο που επαναπατρίζεται και κάνει όνειρα για την υστεροφημία του. Μπροστά στη συμφορά, ο Μιχάλης Γεωργίου παίρνει μια θετική απόφαση: να σμίξει με τη Μαρία, μια χήρα με δυο παιδιά και να αρχίσει καινούριο αγώνα για τη ζωή. Τα λόγια, που λέει στη Μαρία μετά την απόφασή τους να σμίξουν, είναι ενδεικτικά: «Δεν έπρεπε κανένας να συνηθίσει την κατάσταση. Δεν έπρεπε η ζωή να 'ναι ένας συμβιβασμός». Αυτός ήταν ο Γιάννης. Ένας ασυμβιβαστος της ζωής. Τις αντιξούτητες που βρήκε στον δρόμο του, όπως έχω πει και στην αρχή της ομιλίας μου, τις αντιμετώπισε με απαράμιλλο θάρρος και αξιοθαύμαστη αξιοπρέπεια. Η στάση του ήταν μια στάση κατάφασης στη ζωή. Ακόμη και σ' εκείνες τις στιγμές, που τον είχε καταβάλει η αρρώστια, κράτησε την ίδια λεβέντικη στάση, καθαρή από κάθε μεμψιμοιρία. Δεν θέλω να πω περισσότερα. Θα καταλήξω μονάχα με τούτο: Ο Γιάννης Κατσούρης ήταν ένας από εκείνους τους σπάνιους ανθρώπους, που ευτυχήσαμε να έχουμε ανάμεσά μας και που μόνο ένας χαρακτηρισμός τούς ταιριάζει: αγκωνάρια του οικοδομήματος που λέγεται ζωή.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Το κείμενο αυτό διαβάστηκε στην εκδήλωση που αφιερώθηκε στον Γιάννη Κατσούρη, στις 19 Οκτωβρίου 2010, στη Δημοσιογραφική Εστία.

Мы съезжаемся
25
(последний раз)

Φωτογραφία αφιερωμένη από τους μαθητές της Στ'2 Εμπορικού 1966-67, στον καθηγητή τους Γιάννη Κατσούρη

Ο Γ. Κατσούρης μελετητής του κυπριακού θεάτρου (με μια προσωπική ματιά)¹

Την εποχή που γνώρισα τον Γιάννη Κατσούρη, στο τέλος της δεκαετίας του 1990, ήμουν νεοφύτιστη υποψήφια διδάκτωρ, με ένα θέμα στα χέρια μου που μου προκαλούσε αμηχανία: το θέατρο στην Κύπρο: από πότε ως πότε; Τι υλικό υπάρχει; Τι ξέρουμε; Τι είναι σημαντικό; Τα πρώτα διαβάσματα που επιχείρησα στην ισχνή βιβλιογραφία, μού δημιούργησαν περισσότερη σύγχυση παρά με διαφώτισαν.

Μου πρότειναν να μιλήσω με έναν μελετητή του θεάτρου. Ήτσι συνάντησα τον Γιάννη Κατσούρη στο φιλόξενο σπίτι της οδού Παπαδιαμάντη, με την παρέα της Ντίνας Κατσούρη, με ανθρώπους να πηγαινοέρχονται: καταξιωμένους στα γράμματα και τις τέχνες και νεότατους. Μαθητές και μαθήτριες του Γιάννη από τη Δραματική Σχολή, νέους μελετητές και λογοτέχνες. Ένα σύγχρονο φιλολογικό σαλόνι, θεατρολογικό, επίσης, ανεπίσημο και ανοιχτό, ανάμεσα σε γάτες, βιβλία και την αγαπημένη του δήθεν ελαφριά αναρότουρτα, άσπονδο εχθρό στην υποτιθέμενη διάιτα.

Ρουφούσα πληροφορίες για το θέατρο της Κύπρου. Όλα άρχισαν να φωτίζονται, αλλά και να αποκτούν χρώματα και να ζωντανεύουν μέσα από τις γλαφυρές

του αφηγήσεις. Άκουσα την ιστορία του κυπριακού θεάτρου ωσάν ένα από τα χυμώδη και ενιοτε σκανδαλιστικά αφηγήματά του. Όλα αυτά τα χρόνια έπαιρνα απαντήσεις στα ερωτήματά μου, μάθαινα για πηγές, τις οποίες είχε ο ίδιος ανακαλύψει, ρωτούσα τη γνώμη του. Ο Γιάννης ήταν γενναιόδωρος, μοιραζόταν τα ευρήματά του. Άνοιγε το δρόμο για νέες έρευνες.

Δεν προτίθεμαι να αναλύσω το περιεχόμενο και τη σημασία του θεμελιώδους για την κυπριακή θεατρολογία δίτομου έργου του για την ιστορία του κυπριακού θεάτρου. Πολλά έχουν λεχθεί, λιγότερα έχουν γραφτεί. Αλλά, επειδή απόψε μιλώ προσωπικά, η έκδοσή του ήταν για μένα χαρά και ανακούφιση: επιτέλους, δύο τόμοι με συστηματοποιημένη την προ της ανεξαρτησίας ιστορία του κυπριακού θεάτρου.

Με γνώση του ελληνικού θεάτρου της περιόδου που μελετούσε, με αντίληψη των φαινομένων και της σημασίας τους, με γνώση των δυσεύρετων θεατρικών έργων των πρώτων δεκαετιών, με σαφή εικόνα των παραμέτρων της θεατρικής ζωής.

Παρήγαγε έτσι ένα βασικό βοήθημα για οποιονδήποτε θέλει να γνωρίσει όχι μόνο το θέατρο,

αλλά και τη συνολική ιστορία του νησιού. Έγκυρο, πλούσιο, εμπεριστατωμένο, ανεκτίμητο. Βάση και οδηγός για πολλές δυνάμεις επί μέρους εργασίες; για το κυπριακό θεατρικό έργο, για τους συγγραφείς, για τους θιάσους, τους καλλιτέχνες, για τον πολιτιστικό χάρτη ενός αιώνα. Και παράλληλα ένα βιβλίο, όπου η παράθεση στοιχείων και γεγονότων γίνεται συναρπαστική εξιστροφηση και ρέουσα αφήγηση. Σπάνιο χάρισμα για επιστήμονα.

Όπως έλεγε κι ο ίδιος, με το κιούμορ και τη θυμηδία που τον χαρακτήριζαν, *Το Θέατρο στην Κύπρο* είναι ένα από τα λιγα κυπριακά βιβλία που έβγαλε τα έξοδα της έκδοσής του, εξαιτίας των βραβείων που έλαβε. Με αφορμή αυτό το έργο, ο Γιάννης Κατσούρης τιμήθηκε όσο λίγοι: με το κρατικό βραβείο για μελέτη από το Υπουργείο Παιδείας, το μεγάλο βραβείο του Θ.Ο.Κ., το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών.

Αλλά φυσικά ποιος θα μπορούσε να αποζημιώσει τον μελετητή για τα δέκα και πλέον χρόνια της έρευνας και της συγγραφής που προηγήθηκαν της έκδοσης του βιβλίου, για τον άπειρο ελεύθερο χρόνο που αφιέρωσε. Ο Γιάννης δεν μεμψιμορούσε. Το κίνητρό του θα μπορούσε να το πει κανείς και ιδιοτελές: ήταν η αγάπη για το θέατρο και το ενδιαφέρον του για την ιστορία του πολιτισμού στον τόπο του. Η έρευνα ήταν γι' αυτόν προσωπική ευχαρίστηση. Έλεγε ο ίδιος σε συνέντευξη στο

ΚΥ.Π.Ε.: «Το να ερευνάς είναι μες το αίμα σου, είναι αυτό το πράγμα που σου αρέσει και δεν μπορείς να ζήσεις χωρίς τούτο. Χωρίς τη μυρωδιά του παλιού χαρτιού»².

Το βιβλίο του Γιάννη και άλλα επι μέρους μελετήματά του δεν είναι μόνο πηγή γνώσης για το παρελθόν. Είναι ένας οδηγός για το μέλλον της κυπριακής θεατρολογίας. Ο Γιάννης Κατσούρης είναι για την Κύπρο ό,τι υπήρξε ο Γιάννης Σιδέρης για το ελληνικό θέατρο: πρώτος συστηματικός μελετητής, θεμελιωτής, δάσκαλος. Προηγήθηκαν δύο αφοσιωμένοι συλλέκτες θεατρικού υλικού: ο Νίκος Νικολαΐδης και ο Μιχάλης Μουστερής. Ο Γιάννης έκανε ένα μεγάλο βήμα πιο πέρα: υπήρξε ερευνητής, εξερευνητής θα έλεγα, σε σκονισμένους τόμους και αρχεία που ο ίδιος ξετρύπωνε, γνωρίζοντας από πρώτο χέρι πρόσωπα και πράγματα, και εν τέλει συνθέτης του υλικού σε μια εικόνα της ιστορίας του κυπριακού θεάτρου σαφή και τεκμηριωμένη.

Ο Γιάννης έφυγε πριν ολοκληρώσει το βιβλίο του για τη θεατρική διαφήμιση. Έφυγε τώρα που αρχίζει επιτέλους, με συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα, η προετοιμασία για τη δημιουργία του θεατρικού μουσείου στη Λεμεσό, που σχεδιάζεται να λειτουργήσει την επόμενη άνοιξη. Η απουσία του είναι ήδη αισθητή, πολλά ερωτήματα που θα μπορούσε να απαντήσει αιμέσως

Το ουαράχην Αντ. Ραδσίτσκος
Κυρίνεια, Πελοπόννησος 1911

Αντ. Ραδσίτσκος

Κυρίνεια και Ορφέας, Α', ρ. 25^ο, 24 Αυγούστου 1911
Υπογρέψη: Κυρίνεια, Αντ. Ραδσίτσκος

ανθρωποινίου, Α, ρ. 26, 31 Αυγούστου 1911

γέφυρα και γαύλη, Α, ρ. 30 28 Σεπτεμβρίου 1911

εκείνος, τώρα θα χρειαστεί πολύ περισσότερος μόχθος για να απαντηθούν.

Με την απώλεια του Γιάννη, ενώ ακόμα ήταν ενεργός επιστήμονας, με ημιτελή έργα, χάσαμε πολλά κλειδιά. Άλλα πολλές πόρτες μάς άνοιξε με την ακούραστη εργασία του. Και εργαζόταν, για να βγάλει το παρελθόν του κυπριακού θεάτρου στην επιφάνεια με αγάπη και ενθουσιασμό, που τον μετέδιδε στο συνομιλητή του.

Μένει σε μας να βρούμε τα κλειδιά για νέες πόρτες και νέους ορίζοντες προς το παρελθόν και προς το μέλλον. Ο καλύτερος τρόπος για να τον τιμούμε είναι να συνεχιστεί η έρευνα και η συγγραφή επιστημονικών έργων γύρω από το κυπριακό θέατρο. Ας ελπίσουμε, νέοι επιστή-

μονες να μοιραστούν αυτή την αγάπη και ότι η πολιτεία θα υποστηρίξει το επίμοχθο και χωρίς έσοδα αυτό έργο.

Ο Γιάννης μάς έλειψε από την πρώτη στιγμή. Ως επιστήμονας μουύ έλειψε από την πρώτη εβδομάδα της απώλειας. Όσο περνά ο καιρός, πληθαίνουν τα ερωτήματα και η σκέψη: «τι καλά να ήταν εδώ ο Γιάννης να μου απαντήσει». Ο Γιάννης Κατσούρης ήταν ένας δάσκαλος για μένα. Προσωπικά θα του είμαι για πάντα ευγνώμων. Και νομίζω ότι δεν είμαι η μόνη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το κείμενο αυτό υπήρξε η συμβολή μου στην εκδήλωση προς τιμήν του Γιάννη Κατσούρη, που πραγματοποιήθηκε την Τρίτη 19 Οκτωβρίου 2010 στη Δημοσιογραφική Εστία στη Λευκωσία.

2. 17 Ιανουαρίου 2008.

μίσες, γραϊκή εξωφρεία. (Οι λαούσιες)
Λογισμός: 9 Μαρτίου 1911, Α', ρ. 1.

Ανθρωπογεωγραφία στα λογοτεχνικά έργα του Γιάννη Κατσούρη

Ένα από τα βασικά γνωρίσματα του λογοτεχνικού έργου του Γιάννη Κατσούρη είναι η ρεαλιστική αφήγηση. Σχεδόν όλα τα διηγήματα και τα μυθιστορήματά του πατούν στέρεα στο έδαφος, στην κυπριακή πραγματικότητα και πολλές φορές σε προσωπικά βιώματα. Και συνεπώς, ο τόπος (και ο χρόνος τις περισσότερες εν πολλοίς) είναι συγκεκριμένος και δηλώνεται μέσα από ποικίλες τοπογραφικές αναφορές, γεγονότα και υπαρκτά πρόσωπα¹.

Κυρίως, όμως, στο λογοτεχνικό του έργο κυριαρχεί η Λευκωσία με το ιστορικό της κέντρο και τους λαϊκούς της τύπους που έζησαν στα μέσα του 20ου αιώνα. Σε τέτοιο μάλιστα βαθμό, ώστε η λειτουργία του χώρου να καθισταται πρωταγωνιστική. Αυτή η Λευκωσία ήταν ιδιαίτερα οικεία στον Γιάννη Κατσούρη, μια και στις παλιές της γειτονιές πέρασε τα παιδικά και τα εφηβικά του χρόνια. Αναπόφευκτα αυτός ο βιωμένος χώρος και οι μνήμες πέρασαν στη λογοτεχνία του. Ήσως πολύ περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο σύγχρονο ομότεχνό του.

Όπως η Αγία Πετρούπολη είναι συχνά παρούσα στα έργα του Ντοστογιέφσκι, η Αλεξάνδρεια στον Καβάφη και η Θεσσαλονίκη στον Μανόλη Αναγνωστάκη, για ν' αναφέρουμε ορισμένες ενδεικτικές περιπτώσεις, έτσι και η Λευκωσία είναι ο τόπος όπου διαδραματίζονται τα περισσότερα από τα έργα του Κατσούρη. Άλλωστε, η Λευκωσία με τον ιστορικό και

πολιτιστικό της πλούτο προσφέρεται γι' αυτό το σκοπό². Έτσι λοιπόν το δέσιμό του με τον παλιό ιστορικό πυρήνα της πρωτεύουσας είναι στενό. Στα έργα του παρουσιάζεται σχεδόν μια εξιδανικευμένη εικόνα της Λευκωσίας που χάθηκε, και αυτό σχετίζεται σ' ένα βαθμό με τον χαμένο παιδικό παράδεισο και την αθωότητα³.

Βέβαια, ορισμένα από τα πεζογραφήματά του μετακυλίονται σε άλλες περιοχές της Κύπρου. Πολύ συχνή είναι π.χ. η αναφορά στον Πενταδάχτυλο⁴ (*Μια πατριωτική ιστορία, Ο ήρωας, Δος ημίν σήμερον από τη συλλογή Δος ημίν σήμερον* (1979), *Στυλιανού Ανάβασις* (1990), *Τζιμ Λόντος και Παράσοχος Μπόρας* (1997)) στα λογοτεχνικά έργα που γράφονται μετά το 1974. Ο Πενταδάχτυλος αναδεικνύεται από τον Κατσούρη σε σύμβολο αντίστασης του τουρκοκρατούμενου νησιού (όπως συμβαίνει και σε πολλούς άλλους Κύπριους λογοτέχνες π.χ. στην ποίηση του Μόντη), σταθερό και αταλάντευτο σημείο προσανατολισμού με ποικίλες συνδηλώσεις. Αναφορές γίνονται ακόμα στην Αμμόχωστο (*Ο Λουκάς, η Άννα και το πεζώ κονβέρτιπολ*) με τους δρόμους, τις παραλίες, τα φώτα, τα καφέ, το γυμνάσιο και τις δισκοθήκες της⁵, στην Κερύνεια (*Nun υπέρ πάντων αγών από Το σταθερό σημείο*) με την παραλία, τα σνακ μπαρ και τον αστυνομικό σταθμό, στους πρόχειρους καταυλισμούς της Δεκέλειας (Δος ημίν σήμερον από την ομώνυμη συλ-

λογή), στην Πάφο (στα μυθιστορήματα *Ta katá Euagóran kai Eugevíav ḥ Oi aigónes tou keratá* (2009) και *Aφελέστατε θείε Μάικλ*, (2001)) με το λιμάνι, τα καταγώγια, τα ξενοδοχεία και τις εκκλησίες της. Αναφορές στο αστικό τοπίο υπάρχουν και σε άλλα πεζογραφήματά του, αλλά πρόκειται για απροσδιόριστο χώρο και δεν αποκλείεται να εννοείται η Λευκωσία: *Στηγμές βουβές* (*Κυπριακά Χρονικά*, 1963), *To μνημόσυνο, Ζαχαροπλαστείο High Life* (από τη συλλογή *Τρεις ώρες* (1966)), *To σταθερό σημείο*, *Tsa Touev Φελιξ* (από τη συλλογή *To σταθερό σημείο*).

Αν και το αστικό περιβάλλον κυριαρχεί στο πεζογραφικό έργο του Γιάννη Κατσούρη, εντούτοις αρκετά από τα αφηγήματά του τοποθετούνται σε αγροτικές περιοχές, σ' ένα ειδυλλιακό, βουκολικό τοπίο. Ο συγγραφέας έζησε στη διάρκεια της παιδικής του ηλικίας στο χωριό του πατέρα του, την Ψημολόφου, και φαίνεται ότι οι μνήμες αυτές πέρασαν στο έργο του. Τα πεζογραφήματα, ανεξάρτητα από τη «σχολή» στην οποία ανήκουν (ρεαλισμός ή μαγικός ρεαλισμός), έχουν έντονο το στοιχείο της φυγής. Τα πρώτα διηγήματα που δημοσιεύεσε στα «Κυπριακά Χρονικά», τα *Ένας νέος* και *Αγανάκτηση* (1962), διαδραματίζονται σε ένα βουκολικό τοπίο. Στην *Αγανάκτηση* ο ήρωας ασφυκτιά στο αγροτικό περιβάλλον και στο τέλος δραπετεύει. Τα διηγήματα *Ο άγιος* και *Η μοτοσικλέτα του Ανδρέα* (από τη συλλογή *Τρεις ώρες*) ανήκουν στο μαγικό ρεαλισμό και ο χώρος προσδομοιάζει με το αγροτικό περιβάλλον της Ψημολόφου. Γίνεται αναφορά στα μποστάνια, στον κάμπο, στα σοκάκια του χωριού, στα βουνά,

στην εκκλησία. Σ' αυτά τα πρώτα βουκολικά διηγήματα η περιγραφή του τοπίου γίνεται με αδρές πινελιές, ίσα ίσα για να δηλωθεί η ύπαιθρος⁷. Άλλα διηγήματα που τοποθετούνται στη φύση είναι *Ta μπρούντζινα αγάλματα* (εποχή του Αγώνα 1955-59, βουνό, μοναστήρι), *Αυτοκτονία* (δρόμος, θάλλασσα), *Φυλάκιο I, II*, *Ένας φαντάρος* που πότισε τη γη (βουνό, ύψωμα, χαράκωμα) (από τη συλλογή *To σταθερό σημείο*) και *Ο ήρωας* (από τη συλλογή *Δος ημίν σήμερον*). Στο αφήγημα *H θεία Άννα* από το βιβλίο *Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας* γίνονται απλές αναφορές στην επαρχία (Τρεις Ελιές, Ευρύχου, Λυσός, Γαλάτα, Αθηένου). Στο μυθιστόρημα *Αφελέστατε θείε Μάικλ* ο πρωταγωνιστής επιστρέφει μετά από πολλά χρόνια στο χωριό του από τη Νέα Υόρκη. Σκοπός του ήταν να εγκατασταθεί μόνιμα, όμως απογοητεύεται από την εγκατάλειψη και επιστρέφει στη Νέα Υόρκη. Στο *Oι πορνοβοσκοί και το Τίμιο μπαστούνι* (2006) τα αφηγήματα τοποθετούνται στα χωριά της ορεινής οροσειράς του Τροόδους. Εδώ, όμως, ο Κατσούρης, σ' ένα μεγάλο βαθμό, μεταφέρει τις συνήθειες και τη ζωή του άστεως. Πρόκειται φυσικά για μια εποχή μεταβατική, κατά την οποία το κλειστό και συντηρητικό περιβάλλον του χωριού ανοίγει προς το ζένο και ανοίκειο. Εδώ ξεκαλοκαιριάζουν οικογένειες χωραϊτών, η κοινωνική ζωή ξεδιπλώνεται στα καφενεία (π.χ. «Αφθονία», «Πανόραμα») με τον μπερντέ του Καραγκιόζη, στα αθλητικά-κομματικά σωματεία, στα κουρεία, και στις εκκλησίες με τις λιτανείες, την περιφορά του Επιπαφίου και τις εμποροπανηγύρεις. Οι κάτοικοι, επηρεασμένοι από τη ζωή στις πόλεις, σχε-

διάζουν να ανοίξουν εσπιατόρια (Εσπιατόριο-καφέ «Η ρομαντική ρεματιά»), ζωολογικό κήπο ακόμα και μπορδέλο! Άλλα και αντίστροφα, είναι η εποχή της αστυφίλιας, οι κάτοικοι φεύγουν από το χωριό κι εγκαθίστανται στο αστικό περιβάλλον της Λευκωσίας (π.χ. ο Ηλίας άνοιξε μπακάλικο – το πρώτο σούπερμαρκετ της Χώρας). Εδώ, φυσικά, περιγράφεται με αδρές γραμμές το φυσικό και όχι το αστικό περιβάλλον⁸, που θυμίζει έντονα Παπαδιαμάντη, π.χ. το διήγημα *Δαιμόνια στο ρέμα*. Άλλα και την Ανεράδα του Βασίλη Μιχαηλίδη, στον οποίο είναι αφιερωμένο το βιβλίο και από την οποία είναι εφανισμένα αποσπάσματα και στίχοι. Στα αφηγήματα αυτά πρωταγωνιστές είναι μικρά παιδιά, όπως και στο *Στυλιανού Ανάβασις*, και είναι χαρακτηριστικό ότι κι εδώ η αφήγηση εκτυλίσσεται μέσα στο νοσταλγικό τόνο για ένα χαμένο παιδικό παράδεισο. Στο *Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν ἡ Οι αγώνες του κερατά*, που διαδραματίζεται σε μια επαρχιακή πόλη, περιγράφεται η εξοχή με τη θάλασσα, την παραλία, την πλαγιά με τους θάμνους, τους ασπαλάθους, τα θυμάρια και τα θρουμπιά.

Ορισμένα από τα έργα του Κατσούρη τοποθετούνται ή αναφέρονται στο εξωτερικό: *Τ' αδέλφια* (Αφρική), *Βαγγέλης ο Στέντας* (Αθήνα) από τη συλλογή *Τρεις ώρες, Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας* (Αθήνα, Παναθηναϊκό Στάδιο), *Αφελέστατε θείε Μάικλ* (Νέα Υόρκη-Μπρόντγουεϊ Άβενιου, Αστόρια, Λονγκ Άιλαντ, Νιου Τζέρσι, Αθήνα, Πλάκα, Στερεά, Πελοπόννησος, Ελευσίνα, Ισθμός), *Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν ἡ Οι αγώνες του κερατά*, (Αθήνα, Λονδίνο).

Άλλα για να επανέλθουμε στη

Λευκωσία, μετά από τη μακρά αυτή παρένθεση, είναι γεγονός ότι ο Κατσούρης γνώριζε σε βάθος την ιστορία και τη γεωγραφία της πόλης. Χαρακτηριστικές είναι οι έρευνές του για την παλιά Λευκωσία είτε αυτές είναι έμμεσες («Το θέατρο στην Κύπρο, 1860-1959», Α' και Β' τόμος, Λευκωσία 2005) είτε άμεσες (στην εφημερίδα «Αγών» διατηρούσε το 1968 καθημερινή στήλη με τον τίτλο «Παλιά Λευκωσία: Ιστορία-ζωή-άνθρωποι»⁹).

Συνεπώς, ένα μεγάλο μέρος του έργου του χωροθετείται στην πόλη που μεγάλωσε. Διηγήματα (π.χ. *Mia πατριωτική ιστορία στη συλλογή Δος ημίν σήμερον*), εκτεταμένα πεζογραφήματα (*Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας*) και το μυθιστόρημα *Στυλιανού Ανάβασις*¹⁰ είναι αφιερωμένα στην παλιά πόλη.

Το μυθιστόρημα *Στυλιανού Ανάβασις* είναι ένα πανόραμα της ανθρωπογεωγραφίας της παλιάς ενιαίας Λευκωσίας, της πόλης προ της εισβολής. Είναι η Λευκωσία της παιδικής και εφηβικής ηλικίας του Γιάννη Κατσούρη, όπως την έζησε ως μαθητής του Παγκυπρίου Γυμνασίου, γι' αυτό και διαπνέεται από έντονη νοσταλγία. Η πόλη μυθοποιείται και μέσα από το βιβλίο, στα πλαίσια της αστικής ηθογραφίας, χαρτογραφούνται οι γειτονιές, οι δρόμοι, σημεία κοινωνικών συναναστροφών είτε πρόκειται για ανοικτούς χώρους (π.χ. πλατείες) είτε για «κλειστούς» χώρους (καφενεία, κινηματογράφοι, ζαχαροπλαστεία, πορνεία) και παρελαύνουν οι λαϊκοί τύποι, πολλοί από τους οποίους είναι υπαρκτά πρόσωπα.

Η ιστορία διαδραματίζεται στην περιοχή ανάμεσα στις οδούς¹¹ (κατα-

γράφονται) Θησέως, Κλεάρχου, Οθέλλου, Τιμουρλέγκ, Ηρακλέους, Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, Ονασαγόρου, Λήδρας, Λεύκωνος, Αισχύλου, Κασσιανού, Χρυσαλινιώπισσας, Ευαγόρου, το άνοιγμα Μπαϊρακτάρη, το άνοιγμα Παλουριώπισσας, το Καιμακλί, τον λόφο Ανεφανή, την Πλατεία Μεταξά¹², στις εικκλησίες του Αγίου Ιωάννη, Αγίου Αντωνίου, Αγίου Σάββα, της Παναγίας Φανερωμένης και της Αγίας Σοφίας. Το χρώμα της παλιάς πόλης δίνουν οι πανύψηλες φοινικιές, οι μιναρέδες της Αγίας Σοφίας, τα κιόσκια («κλειστά και παμπάλαια»), η τάφρος με τους ευκαλύπτους και το βενετσιάνικο τείχος, οι Πόρτες της Αμμοχώστου¹³, της Κερύνειας και της Πάφου, χώροι με ποικίλους κοινωνικούς και ιστορικούς συνειρμούς και συνδηλώσεις¹⁴. Ο συγγραφέας δεν παραλείπει να αναφερθεί σε εμβληματικά σημεία της ιστορίας της πόλης, όπως είναι η Αρχιεπισκοπή, το Φτωχοκομείο¹⁵ πάνω στα τείχη, το Παγκύπριο Γυμνάσιο και το Γυμνάσιο Φανερωμένης, το Γ.Σ.Π., το παλιό και παρατημένο τούρκικο νεκροταφείο (στον Τακτακαλά;), στους κερχανέδες του Λουτρού της Εμεργκές και του Άι Λουκά, τα μπορδέλα πίσω από την Αγία Σοφία, το Σεράγιο, την αγορά του παλιού δημαρχείου, το Γενικό Νοσοκομείο. Ποικίλες και συχνές είναι οι καταγραφές καταστημάτων (π.χ. του μαστρο-Θανάση, το ξυλάδικο, ο αλευρόμυλος του Λεμεσιανού, το ιατρείο του Συπράτου) των χώρων ψυχαγωγίας της εποχής, όπως η ταβέρνα του Παναγώτη, τα καφενεία (όπου η εφηβική παρέα άρχιζε με τσιγάρα γκόλντεν λιφ, μπιρες ή κονιάκ Χατζηπαύλου κι έπειτα

καβαλούσαν τα ποδήλατα και ξεκινούσαν για τη «συνηθισμένη μπουρδελότσαρκα στην Αγία Σοφιά, στην τούρκικη φτωχογειτονιά της Λευκωσίας»), το «καφενείο η Κυθρέα», του «Χατζησάββα»¹⁶, οι χαρτοπαικτικές λέσχες, το ζαχαροπλαστείο «Ολύμπια», το «Μαγικό Παλάτι»¹⁷ και ο «Μαγικός Κήπος» με το κέντρο «Empire», το τούρκικο μαγαζί του Μεχμέτη με τα «ωραία αρνίσια σουβλάκια και κάτι κολοκυθάκια τηγανιτά», η Εμπορική Λέσχη. Πρόκειται για μια πόλη που ο συγγραφέας λάτρεψε.

Στα αφηγήματα *Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας* παρουσιάζεται η ίδια μυθοποιημένη Λευκωσία της παιδικής και εφηβικής μνήμης: το ποδόσφαιρο την Κυριακή στο Γ.Σ.Π., η Λήδρας, η διαφήμιση για τον αγώνα πάλης ανάμεσα στον Παράσχο Μπόρα και τον Τούρκο αντίπαλό του, στο «Μαγικό Παλάτι», τα σοκάκια της πόλης, το παλιό μαγέρικο, η τούρκικη συνοικία και ο αγώνας στο θέατρο «Μπελικ Πασά», το Σεράγιο, ο Άγιος Λουκάς, το Κιόνελι. Άλλα και στο δεύτερο αφήγημα του βιβλίου, *Η θεία Άννα*, που αναφέρεται στην υπαρκτή θεία του Γιάννη Κατσούρη, γίνεται λόγος για την ίδια περιοχή γύρω από το ιστορικό κέντρο, τις καμάρες της Αρχιεπισκοπής, την οδό Αποστόλου Βαρνάβα προς την παλιά Ηλεκτρική, τη δημοτική αγορά και την πλατεία του παλιού δημαρχείου, τα σχολεία και την Ομορφίτα¹⁸. Το διήγημα *Mia πατριωτική ιστορία* διαδραματίζεται την ημέρα του πραξικοπήματος. Άλλα κι εδώ ο ήρωας επιστρέφει στη Λευκωσία της παιδικής του ηλικίας, μέσω της μνημονικής αναδρομής και θυμάται το σπίτι της Αννίκας της πόρνης, το

μαγαζί του μαστρο-Θανάση και τον κινηματογράφο «Αφροδίτη» με τα απαγορευμένα για τους ανήλικους έργα.

Αυτή η αστική, κυρίως λαϊκή, κοινωνία της παλιάς Λευκωσίας, ετερόκλητη και πολύχρωμη, παρελαύνει στις σελίδες του βιβλίου *Στυλιανού Ανάβασις*. Ο χώρος χρωματίζει τους χαρακτήρες των ηρώων και διεισδύει στην ψυχολογία τους, αλλά αυτό συμβαίνει με τους πρωταγωνιστές, γιατί τις περισσότερες φορές γίνεται μια απλή αναφορά, παράθεση ονομάτων χωρίς οποιεσδήποτε άλλες πληροφορίες. Πρόκειται για πρόσωπα σχεδόν αποσυνάγωγα, που εντυπώθηκαν στην παιδική μνήμη του αφηγητή. Τα περισσότερα ξεχωρίζουν για τις ιδιαιτερότητές τους, είτε για τις συνήθειες και την αποκλίνουσα συμπεριφορά είτε για τις σωματικές τους αναπηρίες, προσδίδοντας έτσι έναν τόνο μυστήριο και αλλόκοτο, που κινείται στα όρια του χιούμορ¹⁹, του γκροτέσκο και της καρικατούρας. Σ' αυτό το πλήθος θα συναντήσουμε τον Αντώνη τον μισότυφλο, τον Αλή τον κουρεμένο, τον Αντώνη τον τρόμπα, τον παιδονόμο Μαντρίτη, τον Κώστα «που ήταν Τούρκος και βαφτιστήκε χριστιανός», τον Μαυραντώνη τον Γυμναστή, τον Κοντό (ο γυμνασιάρχης του Πλαγκυρίου Γυμνασίου Κ. Σπυριδάκις), τον Καλλίνικο (ο άρχοντας πρωτοψάλτης της Εκκλησίας της Κύπρου που αναφέρεται και στο βιβλίο *Ta κατά Euaγόραν και Eυγενίαν ἡ Οι αγώνες του κερατά*), τον Ντερβίς τον παπλωματά με τις δύο συζύγους του, την Τζεμαλιέ και την Εμινέ, το δήμαρχο, κ.ά.

Κοντά σ' αυτούς θα προστεθούν η κοντο-Μαρίτσα, η υφάντρα της οδού

Οθέλλου του διηγήματος *Mia πατριωτική ιστορία*, ο Πάτροκλος Σταύρου (Τζιμ Λόντος και Παράσοχος Μπόρας), ο Στυλιανός Χουρμούζιος - ο πρωτοψάλτης της Αρχιεπισκοπής (Η θεία Άννα), η Ιουλία, η μυστήρια γεροντόκροτη που ζούσε στο μεγάλο σπίτι της Αγίου Αντωνίου, ο Αράπης ο επόπτης, ο Μιχαλάκης ο υφασματοπώλης, «που τον λέγανε Υψηλάντη», ο Αντώνης ο μπακάλης, η Θεοδοσία η μονόφθαλμη, η ξανθή δεσποινίδα, «που την τριγύριζε ο κύριος Σαββάκης», η κυρία Ερατώ («κατακόκκινη, με προγούλια που μου θύμιζε έναν κόκορα της αυλής μας»), ο Κώστας «ο χοντρός και κοιλαράς που έφτιαχνε καρέκλες» (Η θεία Άννα), ενώ θα επανεμφανιστεί ο Κώστας του *Στυλιανού Ανάβασις* και ο Ντερβίς ο παπλωματάς. Στο Αφελέστατε θείε Μάικλ, στο λαϊκό πλήθος της παλιάς Λευκωσίας, θα προστεθούν ο Πέτρος ο Πετεινός, κτίστης και μουσικός, ο παρακμασμένος Χρυσόστομος, «μόνιμα ερωτευμένος με κάποιο στρουμπουλό θηλυκό της περιοχής, παρά τα εξήντα τόσα χρόνια του», ο Αγησίλαος, η Αθηνά η κουτσή, ο κύριος Κώστας, «φανατικός αποελίστας και ταβερνόβιος μέχρι πτώσεως». Ο Ντερβίς ο παπλωματάς θα εμφανιστεί κι εδώ, δηλώνοντας την παρουσία του σε τρία συνολικά λογοτεχνικά έργα του Κατσούρη. Γενικά αυτές οι αναφορές σε συγκεκριμένα πρόσωπα και χώρους, που έρχονται και επανέρχονται στα έργα του Κατσούρη, ρίχνουν γέφυρες ανάμεσα στα κείμενα και ενοποιούν τη θεματική του συγγραφέα.

Η Λευκωσία, είναι λοιπόν το σκηνικό, στο οποίο ξετυλίγει την πλοκή των ιστοριών του και σε άλλα έργα ο Γιάννης Κατσούρης. Σ' αυτή την παλιά

Λευκωσία της εποχής του Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. και εξής, είναι συχνές οι αναφορές σε καμπαρέ, όπου οι ήρωες «ψωνιζουν» τον αγοραίο έρωτα (π.χ. τα διηγήματα της συλλογής Τρεις ώρες: Στ' αδέλφια, ο ήρωας μπαίνει στο καμπαρέ με τις Σπανιόλες και την ορχήστρα, στο Μνημόσυνο επισκέπτεται το υπόγειο καμπαρέ Ρόξυ, στο Ζαχαροπλαστείο High Life γίνεται λόγος για την ταβέρνα Μαϊάμι, που έφερε καινούρια νούμερα και συγκεκριμένα Σπανιόλες). Στη συλλογή Το σταθερό σημείο ο ήρωας βρίσκεται μετά το ζαχαροπλαστείο στο πορνείο της οδού Μουσών, στη συλλογή Δος ημίν σήμερον, στο διήγημα Νυν υπέρ πάντων αγών, ο ήρωας, πριν την επιχείρηση κατά του αστυνομικού σταθμού, επισκέπτεται ένα σνακ μπαρ με ξένες που φαινόταν η κυλότα τους,

στο *Mia πατριωτική ιστορία*, ο ήρωας, την ημέρα του πραξικοπήματος, όπως προαναφέρθηκε, θυμάται το σπίτι της Αννίκας της πόρνης των εφηβικών του χρόνων.

Στο μυθιστόρημα *Αφελέστατε θειε Μάικλ*, ο Γιάννης Κατσούρης μάς δίνει μιαν άλλη εικόνα της Λευκωσίας. Αν στο *Στυλιανού Ανάβασις* κυριαρχούσε μια έντονη νοσταλγία, εδώ επικρατεί μια έντονη θλίψη και απογοήτευση²⁰. Γιατί ο ξενιτεμένος δε βρίσκει την πόλη που άφησε πριν από πολλά χρόνια, για να φύγει ως μετανάστης στην Αμερική. Θα κάνει τις βόλτες του στην οδό Ευαγόρου και στη Μακαρίου, θα πιει το «φραπέ του σε μια καφετέρια γεμάτη με πολύχρωμους νεαρούς». Από την Πλατεία Μεταξά και την οδό Λήδρας θα περιπλανηθεί στα σοκάκια, «στην περιοχή της Παλιάς Λευκωσίας», όπου, «ελάχιστα πράγματα έχουν αλλάξει τα τελευταία σαράντα χρόνια. Όμως ο δρόμος του σπιτιού, όπου έζησε ως μαθητής, ήταν μια τραγωδία. Βρισκόταν στην έσχατη παρακμή του, με σπίτια ερειπωμένα, ή σχεδόν ερειπωμένα, με πόρτες κατάκλειστες, χωρίς καμιά απολύτως ζωή». Έπειτα θα βρεθεί στον καφενέ του Θωμά με το ραδιόφωνο στη διαπασών, για να θυμηθεί τους ξεχασμένους τύπους της γειτονιάς του. Την επόμενη μέρα θα πάει στην Πράσινη Γραμμή, απέναντι από τα τούρκικα φυλάκια και θα καταλήξει στο ταβερνάκι της οδού Αξιοθέας.

Γίνεται εμφανές ότι το σκηνικό, μέσα στο οποίο ο Κατσούρης τοποθετεί τους ήρωες και τις ιστορίες του, είναι η εντός των τειχών Λευκωσία²¹, ένας κόσμος που μετά βίας ξεμυτίζει από τα τείχη, το πολύ ένα δρόμο

παρακάτω, στα νέα ανοίγματα, πλησίον της πλατείας Μεταξά (Πλ. Ελευθερίας), στις περιοχές με τα λιγοστά νέα κτήρια που ανεγέρθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι αναφορές στο έργο του πέραν αυτής της γραμμής είναι εξαιρετικά σπάνιες. Αυτή τη Λευκωσία γνώριζε καλύτερα ο Κατσούρης. Αυτή την πόλη έζησε και αγάπησε. Η κατακερματισμένη παλιά πόλη από το 1974 και εξής

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρόκειται, βέβαια, για ένα χαρακτηριστικό που διακρίνει αρκετούς πεζογράφους της γενιάς του Γιάννη Κατσούρη, της λεγόμενης «γενιάς του '60». Αυτό έχει να κάνει με τα δραματικά γεγονότα που καθόρισαν την πορεία του τόπου την τελευταία πεντηκονταετία. Για το ζήτημα αυτό βλέπε Νίκος Ορφανίδης, «Τάσεις της νεότερης και σύγχρονης πεζογραφίας της Κύπρου, Δώδεκα ενδεικτικές περιπτώσεις», Η λέξη, τ. 203-204, ιαν.-ιούν. 2010, σελ. 106-114 και Νάτια Χαραλαμπίδου, «Το θρόισμα από τις φοινικιές και το μενεχεδί χρώμα του Πενταδάχτυλου, Η μυθοποίηση της Λευκωσίας στην κυπριακή πεζογραφία», εκδ. Δήμου Λευκωσίας, 1995.

2. Νάτια Χαραλαμπίδου, ο.π.: «Η κάθε λογοτεχνική πόλη, η πόλη της λογοτεχνίας, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προβολή συλλογικών βιωμάτων και οραμάτων και νοοτροπιών, πόσο μάλλον η Λευκωσία με το ιδιαίτερα πλούσιο πολιτιστικό και ιστορικό της παρελθόν και με τα ιδιαίτερα πολιτικά και πολιτιστικά της προβλήματα».

3. Στυλιανού Ανάβασις, σελ. 179-180: «Έκατσα, λοιπόν, εκεί στο τοιχάκι, όπως παλιά, και κοίταζα κάτω, πέρα από την τάφρο, τη θέα που απλώνοταν μπροστά μου. Πρώτα πρώτα το πετρόπιστο εργοστάσιο σαπωνοποιίας, ύστερα δίπλα τα τούρκικα μνήματα τα ερημωμένα, με τα ξερά χόρτα και τα αγκάθια-σίγουρα καμιά «Αστραπή» δεν το είχε πια για «έδρα»-πιο πέρα το δρόμο προς το λόφο, την «Ανεφανή» και το νέο κοιμητήριο που δε φαινόταν. Αριστερά τον εκτεταμένο κάμπο που επέτρεπε στο μάτι να προκωρήσει ως το χωριό Μία Μηλιά κι ύστερα ως τους επιβλητικούς μαγικούς όγκους του

πέρασε σποραδικά στο έργο του. Τώρα, η νοσταλγία και η μυθοποίηση της αδιαίρετης Λευκωσίας έδωσε τη θέση της στη Θλίψη και την απογοήτευση. Και για να θυμηθούμε μια φράση από το μυθιστόρημα *Ασθενείς και Οδοιπόροι* του Γ. Θεοτοκά με αυτή τη μοιρασμένη Λευκωσία «δεν είχε αλλάξει μόνο το τοπίο, μα και η ψυχή μας».

Πενταδάχτυλου. Και όλα αυτά να είναι, έτσι λιγό θολά από τους υδρατμούς και το σούρουπο, σιωπηλά και μελαγχολικά. Ωραία που ήταν η Λευκωσία, η πατρίδα μου, αυτή την ώρα... Κοιταζα και δε χόρταινα. Κάπου κάπου ένας ποδηλάτης τραβούσε κατά την Παλουριώτισσα ή, αντίθετα, ένα ταξι αντηφόριζε προς την «Ανεφανή», ένας πεζός χανόταν ανέμελος στα χωράφια. Και εκεί δίπλα μου οι τρεις θεόρατες φοινικιές της γειτονιάς, που νόμιζα πως με κοιταζαν από τα ύψη τους, ψιθύριζαν μόνιμα το τραγούδι του ανέμου. Η θεία μου έλεγε ότι έτσι τις θυμόταν πάντα και κείνη και η μάνα της και η μάνα της μάνας της. Θα ήταν διακοσίων χρόνων! Και θα είχαν δει κι ακούσει πολλά! Παιδομαζώματα και σφαγές, εγγλέζικες μπάντες και κατοχικό στρατό που έμπαινε από την «πόρτα της Αμμοχώστου» εν ονόματι της Βικτόριας, νωχελικές καμήλες που έφερναν «πράμα» από το Καρπάσι και τη Μεσαρία, καμπάνες, μουεζίνηδες στους μιναρέδες, σουνέτια στα Τουρκάκια, ταραχές για ψωμί και λευτεριά... Και τώρα, θεέ μου... τι έχουν να δουν τώρα! Αν είναι τουλάχιστον για καλό...»

4. Πότε είναι ο Πενταδάχτυλος με τους «επιβλητικούς μαγικούς όγκους του», πότε με τον «δρόσερό αέρα του» (Στυλιανού Ανάβασις), άλλοτε ο Πενταδάχτυλος ως χώρος άμυνας, από τον οποίο οι φαντάροι εποπτεύουν μέχρι την Κερύνεια και παρακολουθούν τους Τούρκους (Ο ήρωας), ή η οροσειρά προς την οποία ατενίζουν οι ξεριζωμένοι και προσβλέπουν ίσως σε καλύτερες μέρες, αρνούμενοι να πιστέψουν πως τα κράσπεδά του, το βουνό, «που ντυνόταν τα βραδινά του χρώματα» και τα χωριά του, όλα αυτά από τη μια μέρα στην άλλη έγιναν τούρκικα. «Έτσι, από τη

μια μέρα στην άλλη; Τι ειδους σφραγίδα δηλαδή έχουν βάλει που σβήνει μια ιστορία τόσων χρόνων, το μόχτο χιλιάδων ανθρώπων...» (Δος ημίν σήμερον). Είναι ο Πενταδάκτυλός «ου, με την απέραντη μαυρίλα» που τον νιώθει να τον «πλησιάζει, να τον πλησιάζει σαν να’ θελε να τον κουβεντιάσει ή να τον πλακώσει» (*Mia patrīatikή iσtōriā*) και ο χώρος, από τον οποίο ο Διγενής «ξερίζωνε βράχους και τους έριχνε στη Μεσσαορία και της άνοιγε φοβερές ουλές» (*Tzim Lόntos kai Páraschos Mporás*).

5. Το σταθερό σημείο, Ο Λουκάς, η Άννα και το πεζώ κονβέρτιπολ: «Η πόλη κάτω ζούσε αμέριμνη. Με τη συνηθισμένη της, την κραυγαλέα πανηγυριώπη κη όψη της. Τα πολλά φώτα, τις διαφημίσεις, τα τίζου-μποξ, τα λαμπιόνια του κήπου, τις κολόνες του γυμνασίου, τα παρδαλάτων ξένων, το άσκοπο πήγαιν’ έλα. Πιο κάτω τα «καφέ» κατάμεστα και ύστερα οι δισκοθήκες».

6. Είναι χαρακτηριστικό ότι η πλειοψηφία των ανέκδοτων διηγημάτων του τοποθετούνται στην κυπριακή επαρχία.

7. Ένας νέος: «Έμπηξε μια φωνή. Ο κάμπος τ’ απάντησε. Γδύθηκε και ρίκτηκε στο ποτάμι. Τα νερά ήσαν κρύα και καθαρά. Βούτηξε και ξερίζωσε ένα χόρτο του βυθού. Ύστερα ξάπλωσε γυμνός στη γη. Κυλίστηκε στο χορτάρι και κάπινσε τσιγάρο. Η κατοίκα βέλασε. Την στραβοκύταξε και τη μούτζωσε».

Ο άγιος: «Και πήγα στο μποστάνι. Εκείνη τη νύχτα, ήσαν όλα πολύ ήσυχα. Ούτε ένα βέλασμα, ούτε ένα γαύγισμα. Ακόμα και το κυπαρίσσι, εκεί στο βάθος, φαινόταν φιλικό. Πάνω στην πλαγιά ένα φωτάκι, που τρεμόπαιχε, προσδιόριζε το σημείο που έπρεπε να βρίσκεται το μοναστήρι. Τίποτε άλλο».

8. Σελ. 74-75: «Έμεις, τα πιτσιρίκια των οκτώ, δέκα και δώδεκα χρόνων, λίγα χωριατόπαιδα και περισσότερα παιδά ξένων είχαμε όλη μέρα δύο επιλογές. Να ροβολήσουμε ως το ρέμα, να πλατσουρίσουμε στα νερά του, να ψάξουμε για καβούρια, καμιά φορά να περάσουμε το ρέμα και να πιάσουμε τις ανη-

φόρες της απέναντι πλαγιάς. Κάπου εκεί στο μέσσο, αν είκαμε κουράγιο, να προχωρήσουμε μετά φόβου Θεού, σ’ ένα ειδος ρουμανιού που εισχωρούσε εις στα σπλάχνα του βουνού που όμως ποτέ δε φτάναμε στο τέλος...»

9. Μέσα από 100 και πλέον δημοσιεύματα παρουσιάσε την ιστορία της πόλης, τα πρόσωπα, τους αθλητικούς αγώνες, τα εκκλησιαστικά ζητήματα, τα εκπαιδευτήρια, τις σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων κ.ά.

10. Για μια εκτεταμένη αναφορά στην Παλιά Λευκωσία μέσα από το μυθιστόρημα *Στυλιανού Ανάβασις* δες Νάπια Χαραλαμπίδου, ο.π.

11. Σύμφωνα με την Αγνή Μιχαηλίδη, («Χώρα, η Παλιά Λευκωσία», Λευκωσία 1985), οι ονομασίες στους δρόμους δόθηκαν μετά το 1912 από το Δημοτικό Συμβούλιο. Ύστερα από επιλογή ανάμεσα σε διακόσια πενήντα ονόματα από την αρχαία και νεότερη ιστορία της Κύπρου και την ιστορία της Ελλάδας.

12. Η πρώτη ονομασία της ήταν Πλατεία ή Άνοιγμα Χατζησάββα λόγω του παρακείμενου καφενείου. Σήμερα, βέβαια, ονομάζεται Πλατεία Ελευθερίας.

13. *Στυλιανού Ανάβασις*: «Εδώ μονιμώς και πάντοτε βρομούσε κατρουλίες. Εδώ κατουρούσαν για τρακόσια χρόνια όλοι οι άνθρωποι, οι καμήλες και τα γαϊδούρια».

14. *Στυλιανού Ανάβασις*: «Όμως η Λευκωσία βρισκόταν στην ήσυχη της ώρα. Μόλις είχε δύσει ο ήλιος κι όλα πήραν το μενεεδή, χλομό τους χρώμα. Απέναντι, λίγο πέρα από την τάφρο με τους ευκάλυπτους, το βενετσιάνικο τείχος, το «τειχίδ», όρθωνε με επισημότητα τον υπολογίσιμο όγκο του, έτσι καθώς έζωνε τη Λευκωσία ως εκεί που μπορούσε να δει το μάτι σου, ενώ το στόμιο της «πόρτας της Αμμοχώστου» έχασκε κατασκότεινο και ανατριχιαστικό για έναν που δεν ήξερε τον τόπο. Πίσω από το τειχίδ ξεχώριζες ακόμα τα κεραμίδια από τις στέγες των σπιτών, κάτι κιόσκια κλειστά και παμπάλαια, τους μιναρέδες

της Αγιας Σοφιας και τις πανύψηλες εκείνες φοινικίες που, άμα φυσούσε και κουνιόντουσαν πέρα δώθε, νόμιζες ότι θα σπαγαν, θα πεφταν και θα πλάκωναν τις γειτονιές».

15. Κατά τον Κεβόρκ Κ. Κεσισιάν («Λευκωσία, Η πρωτεύουσα της Κύπρου, Άλλοτε και τώρα», εκδ. Μούφλον, 1989) το φτωχοκομείο κτίστηκε ως Δημοτικό Γηροκομείο το 1901. Κατά την Αγνή Μιχαηλίδη (ο.π.) κτίστηκε στους εγκαταλειμμένους αγγλικούς στρατώνες.

16. Στο χώρο του παλαιού καφενείου «Χατζησάββα» υπήρχε λαχανόκηπος με αλακάπι. Το καφενείο έχει, βέβαια, κατεδαφιστεί και στη θέση του κτίστηκε πολυκατοικία (για ένα διάστημα περιουσία του Παγκυπρίου Γυμνασίου). Στο ισόγειο υπάρχει και σήμερα η ονομασία του καφενείου Χατζησάββα σύμφωνα με την επιθυμία του πρώτου ιδιοκτήτη, αλλά δε λειτουργεί πια ως καφενείο.

17. Θέατρο και κινηματογράφος που βρισκόταν στο χώρο του σημερινών ακινήτων Μιτσή. Ανεγέρθηκε κατά την περίοδο του Α' Παγκόσμιου Πολέμου στον βαβατσινόκηπο του Χατζησωκράτη. Στο χώρο του δόθηκαν σημαντικές θεατρικές παραστάσεις από γνωστούς ελληνικούς θιάσους. Εκεί γίνονταν και άλλες πολιτιστικές και κοινωνικές εκδηλώσεις, π.χ. χοροί.

18. Τζιμ Λόντος και Παράσοχος Μπόρας, Η θεία Άννα: «Περνούσαμε λοιπόν από το σπίτι της θείας Μαρής, πλησιάζαμε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο και εκεί στρίβαμε απέναντι και προχωρούσαμε κάτω από τις καμάρες της Αρχιεπισκοπής και μπαίναμε στην Αποστόλου Βαρνάβα προς την "Ηλεκτρική" και την εκκλησία του Προτεστάντου. Βγαίναμε από εκεί στην μικρή πλατεία του Δημαρχείου, που ύστερα έγινε δημοτική αγορά, και φθάναμε στο σχολείο μας, της Φανερωμένης».

19. Το χιούμορ είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της λογοτεχνίας του Γιάννη Κατσούρη.

20. Αφελέστατε θείε Μάικλ, σελ. 211, 212: «Φυσικά, ελάχιστα έμοιαζε η εκτός των τειχών πόλη με ό, τι ο ίδιος θυμόταν από τα μακρινά εφηβικά του χρόνια. Καινούργιοι δρόμοι φύτρωσαν παντού, που σε οδηγούσαν σε νέες γειτονιές, εκεί που κάποτε ήταν εξοχές και χωράφια, ενώ οι πολυκατοικίες, η μία δίπλα στην άλλη, υποδήλωναν ότι ένας αρκετά μεγάλος πληθυσμός, για τα δεδομένα της πόλης-κυρίως μετά το 1974, που άνθρωποι αλαλιασμένοι από τον τούρκικο κίνδυνο άφηναν τα χωριά τους για να στριμωχτούν στις πόλεις-, προσπαθούσε να εξασφαλίσει τη ζωή του κλείνοντάς την ακόμα και σε άβολα διαμερίσματα».

«Στο τέλος, μισομεθυσμένος, έμεινε να κοιτάζει τα παλαιικά αρχοντικά, με τα κιόσκια και τις σιδεριές στα παράθυρα, τα γεράνια που οργίαζαν στα καλντερίμια, και κυρίως τους κουρεμένους φαντάρους, που θα μπορούσαν να ήταν παιδιά του, αν όχι κι εγγόνια του, που στέκονταν ακίνητοι, εφ' όπλου λόγχης που λένε, προστατεύοντας τον ύπνο των κατοίκων της Λευκωσίας από τους μόνιμους κινδύνους. Στο τέλος, μάλιστα, δεν έβλεπε τίποτε άλλο παρά αυτά τα παιδιά, με τα κράνη τους και την άλλη εξάρτυσή τους, μόνα κι αυτά, σε τελική ανάλυση, μια άλλη παραλλαγή του εαυτού του».

21. Στο αρχείο του βρέθηκαν τελευταία σημειώσεις για ένα μυθιστόρημα που ετοίμαζε και το οποίο θα τοποθετούσε και πάλι στη Λευκωσία, αλλά στην εποχή γύρω από τα γεγονότα των Οκτωβριανών του 1931 και την Παλμεροκρατία.

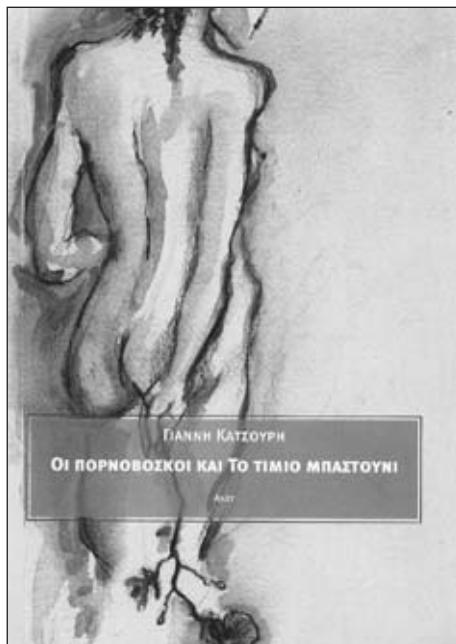
Πέτρος Χριστοφιλίδης

Δύο έργα του Γιάννη Κατσούρη:
Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας,
αφηγήματα, Ωριων, Λευκωσία, 1997
Οι πορνοβοσκοί και Το τίμιο μπαστούνι,
διηγήματα, Άνευ, Λευκωσία, 2006

Ο αφηγητής, ώριμος πλέον, αισθάνεται την ανάγκη να επιστρέψει στα χρόνια της παιδικής κι εφηβικής αιθωρότητας, σ' αυτὸν τον απομεμάκρυσμένο παράδεισο, όταν δεν έχει ακόμη σκληρύνει το σώμα και η ψυχή του ανθρώπου. Είναι τα χρόνια όπου γεννώνται οι απορίες και οι ανησυχίες, οι προβληματισμοί γύρω από τις ανθρώπινες σχέσεις και συμπεριφορές και δοκιμάζονται τα διδάγματα των πρώτων βασικών αρχών και αξιών. Το παιδί διαχωρίζει το νήμα της αληθείας απ' το διακεκομμένο κορδόνι του ψεύδους και ελέγχει, αν επιβεβαιώνται σε κάθε περίπτωση ο αξιακός και ηθικός κανών. Δικαστής των μεγάλων, ερευνητής της καθημερινότητας, ακάματος παρατηρητής των ανθρώπινων πραγμάτων, το παιδί ή ο αφηγητής - παιδί μετρά και αποφαίνεται, γνωματεύει και αναδεικνύει αδικίες, αντιφάσεις, διχογνωμίες. Καθώς τα χρόνια παρέρχονται, η μνήμη ανήσυχη επιχειρεί να ξαναβρεί τους παλιούς τρόπους και να ξανασυνδεθεί με τις χαμένες εικόνες. Φαίνεται πως είναι ευεργετικό να μένει ανοικτό πάντοτε ένα κανάλι επικοινωνίας μας με το παιδικό παρελθόν μας, για να αυτοελεγχόμαστε ως υπεύθυνες ενήλικες προσωπικότητες και να χαλαρώνει το σκληρό βλέμμα, με το οποίο θεωρεί κανείς το διαμορφωμένο πλαίσιο της κανονισμένης ζωής του. Η αναδρομή στο παρελθόν οδηγεί σε

συγκρίσεις και απολογισμούς, ειρωνική αποστασιοποίηση από διάφορα πρόσωπα και πράγματα και συχνά πυκνά διάθεση σαρκασμού και αυτοσαρκασμού – πάντοτε στο όνομα της αληθείας, της δικαιοσύνης και της αυτοκριτικής.

Ο αφηγητής του συγγραφέα εμπλέκεται και στις 4 ιστορίες και η πρωτοπρόσωπη φωνή του παρουσιάζει ολοζώντανα τα πράγματα μπροστά στα μάτια του ανύποπτου αναγνώστη. Η αλήθεια και το ψεύδος, ο μύθος κι η απάτη, η πραγματικότητα και η φαντασία συνυπάρχουν σε καθέναν

από τους 4 θεματικούς άξονες, επί των οποίων κινούνται οι 4 ιστορίες: α) τα αθλητικά ινδάλματα, β) οι παλαιοί δάσκαλοι, γ) οι λαϊκές δοξασίες γύρω από λαογραφικώς ερευνώμενα στοιχεία της φύσης καθώς και δ) η πλάνη των θρησκευτικών και παρα-θρησκευτικών αντιλήψεων μπαίνουν στο στόχαστρο του αφηγητή και μέσα από μια γραφή φυσική, αυθόρυμητη, διόλου «φτιαχτή» και «πιεσμένη αισθητικά και καλολογικά», σχεδόν προφορική ή παιδική, αποκαθίστανται οι κοσμικές αλήθειες και αποκαλύπτονται τα αφηγηματικά πιστεύω, στερεωμένα πλέον, λόγω της ενηλικώσης, και από πολυπληθείς μεσολαβήσασες εμπειρίες. Ο συγγραφέας ανατέμνει τον ανθρώπινο φόβο και το δέος, το ανθρώπινο πάθος και τις εσώτερες ανάγκες των απλών, λαϊκών ανθρώπων, κυριότατα κατοίκων περιφερειακών κοινοτήτων και ορεινών κυπριακών χωριών, τις ζυμώσεις της ανθρωπότητας λαϊκής ψυχής, όταν προσεγγίζει θέματα και θεάματα που ως επί το πλείστον δημιουργούν μια σχέση πομπού και δέκτη, πρωταγωνιστή και κοινού, δρώντος υποκειμένου και πιστών-θεατών. Ο αθλητής-παλαιοστής, που έγινε θρύλος, ισταται υπεράνω των σωματικών δυνάμεων του απλού, λαϊκού ανθρώπου, ο οποίος τον μυθοποιεί και τον θεοποιεί, αλλά και επενδύει τις προσδοκίες του πάνω στον (καθαρό ή βρώμικο) αγώνα, στον οποίον αυτός συμμετέχει· ο δάσκαλος, πάλι, είναι κι αυτός άστρο μιας λαϊκής δημοτικότητας, φορέας μιας δημόσιας εξουσίας και μπορεί να πείθει διά του Λόγου ή να τιμωρεί διά αυστηρών παιδαγωγικών πρακτικών (εδώ δεν ομιλεί η σωματική, αλλά η διανοητική και παιδαγωγική ρώμη, που υπόκειται σε σύστημα

οργανωμένο). Όπως ο θαυμαστής αποθεώνει τον παλαιοστή, που επιβεβαίωσε της σωματικές του δυνατότητες, έτσι και ο παλαιός μαθητής τιμά και σέβεται τον παλαιό δάσκαλο, που επικειρούσε, διά παντοίων τρόπων σε εποχές ολίγων μέσων και ανέσεων, να ισώσει τα στραβόξυλα ψυχή και πνεύματι και να επιβάλει τον αξιακό κανόνα του συστήματος. Η γροθιά του παλαιοστή, γνήσια έκφραση του σωματικού δυναμισμού του, είναι κατ' αναλογία ο Λόγος και η Ποινή του δασκάλου, έκφραση και σφραγίδα της προσωπικότητάς του. Και οι δύο λειτουργούν ως πρότυπα, είτε κρεμασμένοι στους καφενέδες και στα κουρεία, είτε με κάποια θαμπή φωτογραφία στα γραφεία κάποιας Σχολής ή μιας Βιβλιοθήκης. Το παιδί ζητεί απ' τον παλαιοστή αλλά κι από τον δάσκαλο να παιζει στον αγώνα τον καλό, όπου η αλήθεια της ρώμης και της γνώσης λάμπει κρυστάλλινη πάνω από κονιστρες και παιδαγωγικές έδρες. Άλλα ο άνθρωπος αναπτύσσει και άλλες δυνάμεις: Δεν υποκλίνεται μόνο και χειροκροτεί τη σωματική επιβολή, δεν υπείκει μόνο μπρος στην παιδαγωγική ράβδο. Πάλλεται μέσα του και η βιολογική ορμή, το ένστικτο και η ώθηση της αναπαραγωγής, που σκεπάζεται από τα ιερά ιδεώδη της διαπροσωπικής αγάπης και της συναισθηματικής αλληλεγγύης.

Ο λαϊκός άνθρωπος, ενώ παραδέχεται τον ήθικό κανόνα, δεν παύει να βασανίζεται από τον πειρασμό του σωματικού κάλλους. Και εδώ η βόμβα του σώματος τείνει να εκραγει. Είτε το ερέθισμα είναι άμεσο, ορατό και απτό (π.χ. η εμφάνιση μιας θεσπέσιας νεράϊδας, αναδυομένης μέσα από ρέματα και καλαμιές σαν φυσική αποκάλυψη) είτε η περί αυτού διήγη-

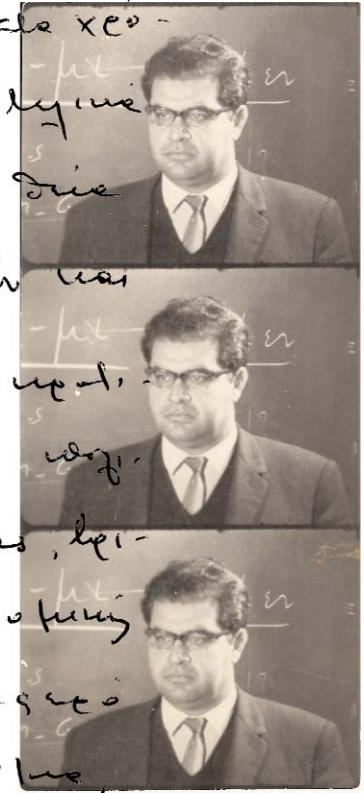
ση δημιουργεί μια παραληρηματική συλλογική φαντασίωση. Για χάρη της σωματικής μέθεξης ή έστω μιας οπικής απόλαυσης του κάλλους, δύναται ο λαϊκός άνθρωπος να απιστήσει, ως μια παρένθεση σε ένα βιο καταναγκαστικής ηθικής πειθαρχίας, να ανεχτεί το διακύβευμα της προσωπικής του αξιοπρέπειας, να κλονίσει έστω και προσωρινά την οικογενειακή του δομή, να «εκτεθεί» στα όμματα των οικείων του, να καταστήσει ακόμη και τον ιερό χώρο της Εκκλησίας απομονωτήριο και κατάλυμα της ερωτικής φλόγας. Υπήρξαν άλλοτε εποχές, οπότε το συλλογικό ασυνείδητο κλυδωνίζόταν με τη διάδοση μιας φήμης, ενός σκανδάλου, μιας ανήθικης και πρωτάκουστης συμπεριφοράς. Ο αφηγητής σχεδόν χαμογελά με τη λαϊκή αφέλεια και ευπιστία και βρίσκει μάλλον συμπαθείς τις συναισθηματικές αντιδράσεις των απλών χωριανών. Από την άλλη όμως πλευρά, φροντίζει να σχολιάζει, πως σε τέτοιες περιπτώσεις ευδοκιμεί είτε η οικονομική απάτη ορισμένων επιτηδείων είτε η θρησκευτική εκμετάλλευση της λαϊκής πίστης. Ο στερημένος ερωτικά αλλά και ο αδύναμος άνθρωπος, που στέκεται ενώπιον της θεϊκής παντοδυναμίας, δύνανται να παγιδευθούν ευκολότατα στα δίκτυα είτε της κοινοτικής είτε της θρησκευτικής εξουσίας. Ο πρώτος φαντασιώνεται πως θα διασκεδάσει το πληκτικόν του βίου του με μιαν ερωτική έξαψη, λάμψη ή κι αυτάπατη, την ίδια ώρα που ο δεύτερος ζυγίζει την πίστη του μπρος στα ιερά εικονίσματα και φοβάται μην απόσχει της ηθικής γραμμής, στιγματίζοντας το πρόσωπο της Ψυχής του. Τι παράξενο παιχνίδι, τι χαριτωμένη διελκυστίνδα είναι αυτή, μεταξύ της σωματικής φλόγας και του ηθικού πυροσβεστήρος:

Ένα παιχνίδι που μας ακολουθεί σε όλη μας την κοσμική πορεία, μια διαρκής εναλλαγή φόβου και πάθους, που οδηγεί στις πλειστες των περιπτώσεων σε κρυφές αμαρτίες ή ανομίες, αλλά και μυστικές εξομολογήσεις, όταν η πίεση της ενοχής ή το φάντασμά της πλανάται σε ώρες προσωπικές.

Διαβάζοντας τις 4 αυτές ιστορίες, γλιστρά ο νους του αναγνώστη σε χρόνους φτωχικούς και στερημένους, σε χρόνους μεταπολεμικούς, όπου εδραιωνόταν η ανάγκη του ανθρώπου για έναν ανελέητο βιοποριστικό αγώνα και την ίδια στιγμή κυλούσε μέσα του και ένα γαργαλιστικό ρυάκι, που ψιθύριζε και την ανάγκη μιας «φυγής», ενός περιστασιακού διονυσιασμού, μιας ζωϊκής απόδρασης. Και από τις 4 ιστορίες ένα πρόσωπο συναιρούμενο συντίθεται, το ανθρώπινο πρόσωπο, που βλέπει να δικοτομείται μέσα του ο εσωτερικός του κόσμος από μια γραμμή, που διαχωρίζει το ισχυρό και το ανίσχυρο, το αληθινό και το πλαστό, το γνήσιο και το «σικέ», την αταξία και την πειθαρχία, την ευπιστία από την καχυποψία, την αφέλεια από τη λογική, το τεκμήριο του πάθους από το πλάσμα και την αυταπάτη, την ατομική φαντασίωση από τη συλλογική πλάνη, τον ρόλο του θύτη από τον ρόλο του θύματος, την ευσέβεια από τη θρησκοληψία, την ιερατική δογματική θεωρία από την εκκλησιαστική διλογολοκία.

Απομένει ρόλος και στον αναγνώστη, να θέσει τον παλαιστή-θρύλο στο βάθρο της πραγματικής του δυνάμεως, να κρατήσει ως διαγωγή - πρότυπο τη σάση της παλαιάς διδασκάλισσας (θείας) Άννας, να καγχάσει με τον κανόνα του επιστημονικού ορθο-

αρχαίων περιφρύνισσαν
 πρέπει νων οδηγήσει λύμα
 οι φρεγώνοι πάντα, σινη με
 οι πέτρες επικαλύπτει χρόνον και
 τα ιπρα έγρα αφεντικό διάβολον
 αρνούμενας, αντού δίνεται πολύ^{ταν}
 σε θράνο ή αγνοούμενοι περι-
 γράψεις ενετίσσαν την αγνοούμενην
 ταν τραγιάλα στό ίδιο ιστού ενδιεγένεσα
 το αυτό το φανταλινό κλίνων,
ουτακάρας με μεταγερματισμόν ι.λ. ζωναν πενί

Καθηγητής Φιλολογικών μαθημάτων στο Γυμνάσιο Θηλέων Παλαιοριατίσσης (1965-69)

λογισμού και της συνετής θρησκευτικής πίστης, μπρος σε διαδόσεις περι (απιθανων) φανερώσεων νεράιδων και Αρχαγγέλων.

Η, βέβαια, και να μην κάνει τίποτε από όλα αυτά, παρά να ψυχαγωγηθεί από τη νόστιμη διήγηση και να ταξιδέψει κι αυτός στη χώρα της παιδικής του ηλικίας, για να θυμηθεί ανάλογες «μικροϊστορίες», που μένουν στη μνήμη ως «παραμυθίες» στο μεταίχμιο λογικής και πρόληψης.

Έτσι κι αλλιώς, στη ζωή όλα χωρούν

και ζητούνε θέση, όπως βέβαια και οι αντίστοιχες εσωτερικές μας ανάγκες, καθώς μας έλκει η αληθινή ιστορία, αλλά (παιδιόθεν) μάς τρέφει και ο λόγος του παραμυθιού.

(Ο Γιάννης Κατσούρης, ευτυχώς ή δυστυχώς, απέδρασε απ' όλα αυτά τα παιγνια και τις κατασκευές της αληθείας· οπότε ας δεχτούμε, πως η μόνη φανέρωσή του θα συμβαίνει εν σκότει του πνεύματος).

Μονεμβασιά, 22.8.2010

ΔΙΠΛΗΜΑΤΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ

ΤΟ ΣΤΑΘΕΡΟ ΣΗΜΕΙΟ

διηγήματα

ΛΕΥΚΩΣΙΑ—ΚΥΠΡΟΣ

2

ΚΡΙΤΙΚΕΣ

Γιάννης Κατσούρης

Στυλιανού Ανάβασης

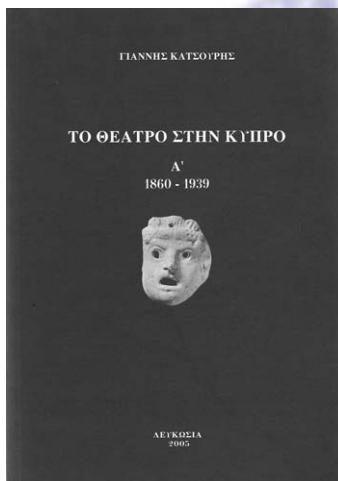
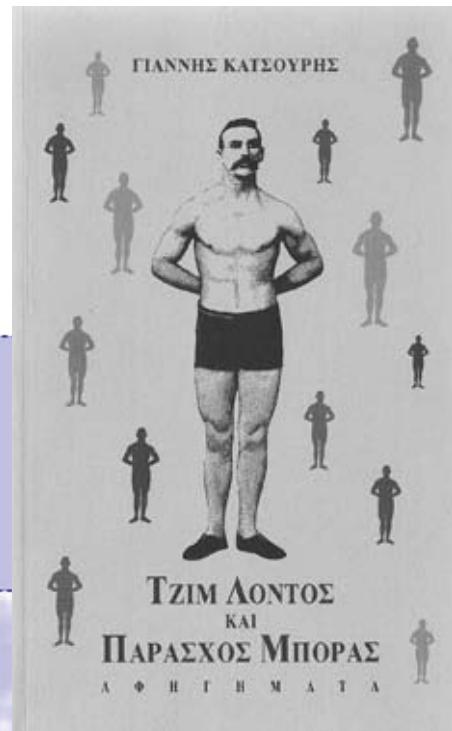
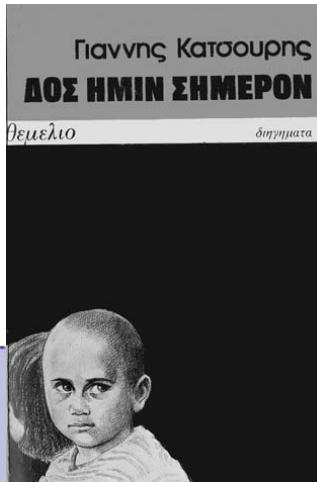
Μυθιστόρημα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ

ΑΦΕΛΕΣΤΑΤΕ
ΘΕΙΕ ΜΑΪΚΛ

Εκδοτικός Οίκος
Α. Α. ΛΙΒΑΝΗ

Τρεις ώρες

«(...) μέσα από τα οχτώ διηγήματα επιχειρεί ο Κατσούρης το ακριβώς αντίθετο από ό,τι επιδιώκουν όσοι γράφουν λογοτεχνία αυτή την εποχή. Τα κεντρικά πρόσωπα-αγωνιστές δεν παρουσιάζονται στην μυθοποιημένη ηρωική τους μορφή αλλά στις ανθρώπινες διαστάσεις τους, γεμάτοι αναστολές, φοβίες, αμφιβολίες και αντιφάσεις, που προκύπτουν φυσιολογικά από την ανθρώπινη φύση, η οποία γνωρίζει και κατανοεί, ιδιαίτερα σε δύσκολες ώρες, τα όρια και τις δυνατότητές της...»

Κώστας Κατσώνης, «Το λογοτεχνικό έργο της Ντίνας και του Γιάννη Κατσούρη», *Nέα Εποχή*, τ. 5-6 (276-277), 2002, σελ. 38

«Σ' αυτά τα πρώτα διηγήματα μπορούμε να εντοπίσουμε τους θεματικούς πυρήνες, γύρω από τους οποίους θα κτίσει το έργο του, καθώς και στοιχεία ύφους και αφηγηματικής τεχνικής που θα αναπτύξει στη συνέχεια για ν' αφηγηθεί το μύθο της σύγχρονης ζωής του νησιού. Από τα πρώτα της βήματα η πεζογραφία του Γιάννη Κατσούρη δείχνει ότι σχετίζεται άμεσα με τις κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις και ιδεολογικές ζυμώσεις, που σημειώνονται στον κυπριακό χώρο στις τρεις δεκαετίες που καλύπτουν την περίοδο από το 1950 μέχρι το 1980. Στίγμα της είναι η ρεαλιστική αναπαράσταση της πραγματικότητας και η κριτική στάση του συγγραφέα απέναντι στα γεγονότα και τα πρόσωπα. Είναι ένας «διάλογος», μια «επικοινωνία», για να χρησιμοποιήσω τους όρους του ρώσου θεωρητικού της λογοτεχνίας Mickail Bakhtin, με τα κοινωνικά συμφραζόμενα της ήδη καθορισθείσης περιόδου...»

Κώστας Χατζηγεωργίου, «Γιάννης Κατσούρης ο διηγηματογράφος και μυθιστοριογράφος – λόγος ανατρεπτικός», *Nέα Εποχή*, τ. 3 (256), 1999, σελ. 9

Το σταθερό σημείο

«Γραμμένα τα περισσότερα σε πρώτο πρόσωπο ενέχουν το στοιχείο της αμεσότητας και ζωντανεύουν καθημερινές σκηνές και στιγμές της κυπριακής κοινωνίας και των ανθρώπων της που αγωνίζονται να επιβιώσουν, με τη δημοσιοϋπαλληλική νοοτροπία και τα προβλήματά τους, με την καταφυγή στα μπορδέλα, με τη θρησκευτικότητα να διαποτίζει έντονα τη ζωή τους, το καινούργιο να τους εκπλήσσει και τον πόλεμο σαν Λάμια να κατατρώει τα παιδιά τους, και τους λογής λογής ιθύνοντες να αναζητούν εύσημα και διακρίσεις. Το ίδιο δηκτικός, απλός, ρεαλιστής και αληθινός και σ' αυτή τη συλλογή διηγημάτων που, όπως είπαμε, τιμήθηκε με κρατικό βραβείο πεζογραφίας».

Κώστας Κατσώνης, «Το λογοτεχνικό έργο της Ντίνας και του Γιάννη Κατσούρη», *Nέα Εποχή*, τ. 5-6 (276-277), 2002, σελ. 38

«Φαίνεται πως το “σταθερό σημείο” για τον Κατσούρη, όχι μόνο στα διηγήματα που εξετάσαμε ίσαμε δω αλλά και στο υπόλοιπο έργο του, είναι η αναζήτηση του αληθινού προσώπου του ήρωα, καθώς και η αλήθεια πολλών πραγμάτων που συνθέτουν την ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα».

Κώστας Χατζηγεωργίου, «Γιάννης Κατσούρης, ο διηγηματογράφος και μυθιστοριογράφος – λόγος ανατρεπτικός», *Nέα Εποχή*, τ. 3 (256), 1999, σελ. 9

«Ο Γιάννης Κατσούρης έχει μιαν ικανότητα ν' αποσυνθέτει τα πράγματα και τους ανθρώπους. Τις πιο πολλές φορές ακολουθά την αρνητική γραμμή. Τέμνει τους χαρακτήρες του μ' έναν τρόπο οδυνηρό και χωρίς ν' αποφεύγει ακόμη και τον σαρκασμό ή και τον κυνισμό, ξεδιπλώνει στο φως τις ακρότατες πτυχές του εσωτερικού κόσμου. Εκείνο που μένει είναι μια άλλη πραγματικότητα σαν ανθρωπογνωστική εμπειρία. (...) ούτε ηρωοποιεί ούτε μυθοποιεί. Παίρνει τους ανθρώπους όπως είναι. Μιλά απροκάλυπτα. Δεν υπάρχουν περιστροφές κι επεξηγήσεις ούτε προσπάθεια να ψυχογραφηθούν τα πρόσωπα που στήνει σαν σύμβολα αυτού που θέλει να πει. Η στάση του αυτή αποτελεί και τον φυσιολογικό καταλύτη των πραγμάτων. Όλα έχουν τη φυσιολογική τους θέση. Κι ο Γ.Κ. δεν την διαταράσσει. Δεν υπεισέρχεται. Αφήνει τη ζωή που περιχέει τα σύμβολά του να αναδυθεί μόνη της και να πει τον δικό της λόγο χωρίς φιλοσοφίες και στόμαφο. Παρ' όλον τούτο υπάρχει ένα λεπτότατο αισθημα που φτάνει –ιδίως στο τελευταίο του διήγημα “Η μοτοσυκλέτα του Αντρέα”– στο λυρισμό. Είναι ένα συναίσθημα αγάπης στον άνθρωπο και μια πιστή στις δυνατότητες της ανθρώπινης καρδιάς».

«Γ. Κατσούρη, Το σταθερό σημείο», εφ. Ο Φιλελεύθερος, 16.1.1974

Δος ημίν σήμερον...

«Στις συλλογές τού Τρεις ώρες και Δος ημίν σήμερον, η περίοδος του '55-'59 και τα χρόνια μετά το 1974 αποτελούν αντίστοιχα την κύρια θεματική του. Χρόνια κατ' εξοχήν αγωνιστικά, εμπνέουν τον συγγραφέα σε συγγραφή αντιηρωικών διηγημάτων. Ο Γ. Κατσούρης δεν παρουσιάζει ιδανικά πρόσωπα. Οι αγωνιστές δεν είναι εξωπραγματικές φιγούρες χωρίς αναστολές, φόβο και αγωνία. Είναι απλοί, καθημερινοί άνθρωποι, που σε μια δεδομένη στιγμή λόγω των εθνικών και πολιτικών επιπταγών επέλεξαν το δρόμο του αγώνα. Οι ήρωές του μοιάζει να μην θέλουν να γίνουν ήρωες με την κλασική έννοια του όρου. Δεν θέλουν να μείνουν απογυμνωμένα μπρούντζινα αγάλματα στη μέση μιας πλατείας. (...) Κάθε ένα από τα έξι διηγήματα της συλλογής Δος ημίν σήμερον αφορά και σε μια διαφορετική πτυχή της Κυπριακής τραγωδίας, που παρουσιάζεται κατά ένα τρόπο δημοσιογραφικό, χωρίς επιπλέον εμβαθύνσεις. Ο λογοτέχνης “απλώνει έτσι μπροστά μας ένα είδος χρονικού, γνοιάζεται περισσότερο για το τι θα πει παρά για το πώς θα το πει”, παρατηρεί ο Π. Παιονίδης. (...) Κατά τον Γ. Κατσούρη ο άνθρωπος εναγωνίως αναζητά το σταθερό σημείο της ζωής, “το νήμα του”, αυτό που θα τον εκφράζει περισσότερο από κάθε άλλο. Ο ίδιος ο λογοτέχνης μοιάζει να ψάχνει αυτό το σταθερό σημείο του, την ανάδειξη ενός μοντέλου ήρωα, κι ίσως τελικά αυτή η ακριβώς η ασταμάτητη αναζήτηση να είναι το κοινό, σταθερό σημείο των ανθρώπων».

Πόλυ Μπίλλα, «Τα διηγήματα του Γ. Κατσούρη», περ. Τετράμηνα, τ. 43, Φθινόπωρο 1990, σελ. 2865, 2868, 2869

Στυλιανού Ανάβασις

«Ενα άλλο που μας γοητεύει στη γραφή του Γιάννη Κατσούρη είναι η καθαρότητα της ματιάς του, που τον κάνει να βλέπει τα πρόσωπα και τα πράγματα στις πραγματικές τους διαστάσεις και να μας τα δίνει ατόφια και γνήσια. Στη γραφή του προσέχουμε μια συνέπεια ύφους και γλώσσας πολύ αξιόλογη. Πουθενά, σε καμιά από τις σελίδες του δεν υπάρχει κενή φλυαρία ή “υφολογική υποθερμία”, για να δανειστώ ένα όρο από το Δ. Μαρωνίτη. Μιλώντας για το ύφος, θα ήθελα να σημειώσω και τούτο: Αν, όπως λέει ο Μπουφόν, “το ύφος είναι άνθρωπος”, στην περίπτωση του “Στυλιανού Ανάβασις” η ρήση αυτή δικαιώνεται πλήρως. Το έργο φέρει ανεξίτηλη την προσωπική σφραγίδα του δημιουργού του από την αρχή ως το τέλος.

Καταλήγοντας, σημειώνω πως στο “Στυλιανού Ανάβασις” έχουμε ένα συγγραφέα που παρουσιάζεται κύριος των εκφραστικών του μέσων και που κατόρθωσε να μας δώσει ένα από τα ωριμότερα και αξιολογότερα έργα της πεζογραφικής μας δημιουργίας της τελευταίας εικοσαετίας».

Κώστας Χατζηγεωργίου, «Γιάννη Κατσούρη, Στυλιανού Ανάβασις» *Νέα Εποχή*, τ. 2 (213), 1992, σελ. 63

«Με αφηγηματική άνεση σε μια ζωντανή, καθημερινή γλώσσα με τους κυπριακούς ιδιωματισμούς και τη γρήγορη εναλλαγή των διαλόγων, σκιαγραφείται με αμεσότητα ο μικρόκοσμος των αγοριών, παντού από την οπική του συμμέτοχου αφηγητή. Τα ιστορικά γεγονότα –ο ένοπλος αγώνας, η ανεξαρτησία– καταγράφονται μέσα από την αντανάκλασή τους στον ιδιωτικό χώρο και απομυθοποιούνται (...) Ο Ελλαδίτης αναγνώστης αναγνωρίζει τη δική του παράλληλη πορεία και νοοτροπία. Ο αφηγητής φαίνεται προάγγελος του καταναλωτικού ευδαιμονισμού που επικράτησε μετά την τραγική δοκιμασία του νησιού. Ο λανθάνων αυτοσαρκασμός υπόβαλλε μια καταλυτική κριτική, όπως η ζωή αντιστρέφει τους καλούς και ηθικούς μέσα από την αδυσώπητη πίεση της λεγόμενης κοινωνικής επιβίωσης. Σώζονται μόνο όσοι πρόλαβαν να φύγουν νέοι».

Μάρη Θεοδοσοπούλου, «Γιάννης Κατσούρης, Στυλιανού Ανάβασις» εφ. *Εποχή*, 28.4.1991

«Το ιστορικό παρελθόν της Λευκωσίας αναδύεται, στο μυθιστόρημα του Κατσούρη, πάντα σε συσχετισμό με το μυθιστορηματικό παρόν. Συνειρμοί καταπίεσης στο παρόν φέρνουν στο νου συνειρμούς καταπίεσης στο παρελθόν και τανάπαλιν. Η ατμόσφαιρα του μυστηρίου και του Θρύλου, την οποία αποπνέουν τα κλειστά κιόσκια της Λευκωσίας και οι μεσαιωνικές καμάρες, συσχετίζεται συνειρμικά και με την παρούσα εμπειρία καταπίεσης από τους Άγγλους, έστω κι αν δεν το συνειδητοποιεί ρητά ο αφηγητής. (...) Ο Κατσούρης επιλέγει και συγκολλεί στοιχεία που

δημιουργούν εικόνες νοσταλγίας και γραφικότητας, όμως δεν υπάρχει συγκατάβαση ή αφ' υψηλού αντιμετώπιση των Τουρκοκυπρίων. (...) Όλα αποτελούν στοιχεία του κόσμου που έζησε ο αφηγητής του, στοιχεία που ο συγγραφέας μπορεί να έζησε κάπως αλλιώς, αλλά επέλεξε να παρουσιάσει μ' αυτό τον τρόπο για να υπογραμμισει αυτό που xάθηκε, την ειρηνική συμβίωση, σε σχέση με το σήμερα, και να επικρίνει τον εφησυχασμό και την αδράνεια πολλών Κυπρίων. (...) Η πράξη νοσταλγίας, όπως υφίσταται στο Στυλιανού Ανάβασις, δεν είναι στατική. Η σταδιακή απομυθοποίηση του κόσμου του αφηγητή ωθεί και τον ίδιο και τον αναγνώστη να πάνε πιο πέρα, στην κριτική αντιμετώπιση του παρόντος, με ή χωρίς τα στοιχεία που γλύκαιναν το παρελθόν, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει και αποκοπή από εκείνα τα στοιχεία που το έκαναν ανθρώπινο».

Νάτια Χαραλαμπίδου, «Η μυθοποίηση της Λευκωσίας στην κυπριακή πεζογραφία», εφ. Ο Φιλελεύθερος, 8.1.1996, μέρος Α'

«Και όμως τον παρακολουθεί στη ζωή του με συμπάθεια· τίποτε δεν είναι άσπρο ή μαύρο», και τούτο «έχει να κάνει με την αντιφατικότητα μιας κοινωνίας που δεν αφέθηκε να προχωρήσει με τα δικά της μέσα» – συντάκτης των φράσεων αυτών είναι ο ίδιος ο Κατσούρης (περ. Ο Κύκλος 21-22 (1986), σ. 176 και αποδέκτης του ο Γ. Φιλίππου Πιερίδης για το διήγημά του Μηδένα προ του τέλους... έχω τη γνώμη πως, τηρουμένων των αναλογιών, θα μπορούσαν να χαρακτηρίσουν εξίσου τη σχέση του μυθιστοριογράφου Κατσούρη με τον ήρωα και αφηγητή του Γιάννη Στυλιανού, του οποίου το τέλος παραμένει, ισως, επίσης ανοικτό σε εκπλήξεις. Μόνον στις τελευταίες σελίδες αυτού του αξιοσημείωτα άρτιου μυθιστορήματος ο Στυλιανού θα αισθανθεί το εύθραυστο των ισορροπιών: «Και μ' έπιασε πανικός και μαζί μια αγανάκτηση για τη βλακεία και την ασχετοσύνη μου. Δεν πήρα χαμπάρι ότι οι Τούρκοι, αν όχι και οι δικοί μας, εξοπλίζονταν για πόλεμο. Μέσα στον πυρετό μου για την επέκταση της 'Αφροδίτης' και για την κομπίνα του ξενοδοχείου δεν μου έμεινε, βλέπεις, καιρός γι' άλλα πράγματα» (σ. 279)».

Μίλτος Πεχλιβάνος, περ. Αντί, τ. 465, 3.5.1991, σελ. 63-64

Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας

«Το βιβλίο αποτελείται από δύο αφηγήματα, όπως τα χαρακτηρίζει ο ίδιος ο συγγραφέας, με τους τίτλους "Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας" και "Θεία Άννα". (...) Στο πρώτο αφήγημα πρωταγωνιστές είναι κατά πρώτο λόγο ο Τζιμ Λόντος και κατά δεύτερο οι Παράσχος Μπόρας και Χάρης Καρπόζηλος, γνωστά ονόματα στο χώρο της πάλης. (...) Κάθε αγώνας, λοιπόν, αυτών των προσώπων, ιδιαίτερα αν ήτανε ενάντια σε τούρκο αντίπαλο, έπαιρνε εθνικές διαστάσεις, διακυβεύονταν η τιμή και το κύρος του έθνους (...) Βλέπουμε, λοιπόν, πως κι αυτό το αφήγημα συνάπτεται κειμενολογικά προς όλο το έργο του Κατσούρη ως προς τη θεματική του, την τεχνική της αφήγησης και το ύφος. Κι εδώ η ειρωνική προοπτική της αφή-

γησης επενεργεί καταλυτικά και ανατρεπτικά πάνω στο συγγραφέα. Όταν αντικρίζει αυτά τα ινδάλματα στην παλαιότρα, η εικόνα του επικού ώρα καταρρέει μέσα του και αντί να έχουν “δέκα μέτρα μπόι”, όπως λέει ο ήρωας του πρώτου διηγήματος στις *Τρεις ώρες*, συρρικνώνται και κατεβαίνουν στα μέτρα του κοινού ανθρώπου. Και πάλι ο Κατσούρης μας απαλλάσσει από τις ψευδαισθήσεις και μας προσγειώνει στην πραγματικότητα».

Κώστας Χατζηγεωργίου, «Γιάννης Κατσούρης, ο διηγηματογράφος και μυθιστοριογράφος – λόγος ανατρεπτικός», *Nέα Εποχή*, τ. 3 (256), 1999, σελ. 17

«Το ένα βιβλίο έρχεται από την Κύπρο με τον τίτλο *Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας* (Ωρίων, Λευκωσία '97) του πεζογράφου Γιάννη Κατσούρη. Μόλις 74 σελίδες. Το μικρό είναι όμορφο, που λέει ο λόγος. Δηλαδή πρέπει να είναι, αλλιώς δεν υπάρχει, μια και δεν μπορεί να καμαρώσει για τον όγκο του. Δύο αφηγήματα όλο κι όλο. Το πρώτο, που δίνει και τον τίτλο στο βιβλίο, είναι ένα καλοζυγισμένο κείμενο, που ζεκίνει από μια παιδική εμπειρία –την εντύπωση από την φωτογραφία του Τζιμη Λόντου– και σιγά σιγά απλώνεται και δένεται με άλλους “μυθικούς” παλαιοτέρες: τον Παράσχο Μπόρα, τον Τουμάζο, τον Καρπόζηλο, αλλά και τον Παναγή Κουταλιανό και τον Διγενή Ακρίτα. Εκπρόσωποι όλοι τους της “ελληνικής λεβεντιάς” που κατατροπώνουν τους ξένους αντιπάλους, συνήθως Τούρκους. Όσους, με τον καιρό, ο αφηγητής αντιλαμβάνεται ότι τον πιο σημαντικό ρόλο στην παλαιότρα τον παιζει “η μέθοδος, η τακτική και οι διάφοροι υπολογισμοί”. Έτσι, ο ήρωας των παιδικών χρόνων γίνεται παραβολή, αλλά με τρόπο αβίαστο, με αισθηση του σωστού τόνου και του χιούμορ. Χαρακτηριστικά που τα συναντάμε και στο δεύτερο αφήγημα, όπου πλάθεται ένας τύπος Κυπρίας δασκάλας του παλιού καιρού, της “Θείας Άννας”».

Χριστόφορος Μηλιώνης, «Σαν το γλυκόμπιλο...», εφ. *Ta Nέa*, 18.9.1997

Οι πορνοβοσκοί και το Τίμιο μπαστούνι

«... Ο Γιάννης Κατσούρης κατορθώνει να στήσει δύο κεφάλα σπαρταριστά διηγήματα, με ρέουσα και ολοζώντανη αφήγηση, αξιοποιώντας αποτελεσματικά τις δυνατότητες του χιούμορ και της σάτιρας, κάποτε και της ειρωνείας και της παρωδίας. Η λογοτεχνική παράδοση (Β. Μιχαηλίδης και Παπαδιαμάντης) είναι μόνο η αφορμή για να κινηθούν τα νήματα της ιστορίας και να αντιμετωπιστούν με ανατρεπτική διάθεση προκαταλήψεις και θρησκοληψίες ενός κλειστού παραδοσιακού κόσμου, οι αιώνιες πολιτικές αντιπαραθέσεις αριστερών και δεξιών και άλλα θέματα της καθημερινότητας».

Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Παιζόντας με τη λογοτεχνική παράδοση, Γιάννης Κατσούρης, Οι πορνοβοσκοί και το τίμιο μπαστούνι», *Nέα Εποχή*, τ. 293, 2007, σελ. 77

Αφελέστατε θείε Μάικλ

«Πάνω απ' όλα, το αξιόλογο μυθιστόρημα του Γ. Κατσούρη Αφελέστατε θείε Μάικλ κερδίζει το στοιχημα της αληθοφάνειας· συστήνει με μυθοπλαστικά μέσα μιαν υπαρκτή κατάσταση, που αναφέρεται στον κόσμο των ξενιτεμένων. Για άλλη μια φορά επανέρχονται και εδώ θεματικά μοτίβα και εκφραστικοί τρόποι που εντοπίζονται και σε προγενέστερα αφηγήματα του συγγραφέα: η ρέουσα και εύληπτη αφήγηση που διανθίζεται με (πικρό) χιούμορ, η απομυθοποιητική ματιά και η ρεαλιστική γραφή, ο ζωικός χαρακτήρας και ο τονισμένος σεξουαλισμός των αφηγηματικών προσώπων. Αντίθετα με τη γραμμική εξέλιξη του μύθου στο Στυλιάνου Ανάβασις, εδώ αξιοποιείται με λειτουργικό τρόπο η τεχνική της αφηγηματικής αναδιπλωσης· με τις συνεχείς και επίμονες αυτές αναδρομές στο παρελθόν στοιχειοθετείται η προσωπικότητα του βασικού ήρωα και του περιβάλλοντός του. Οι αλλεπάλληλες αυτές αναδιπλώσεις και οι ενδοσκοπήσεις συμβάλλουν στην ανάδειξη του ψυχισμού του ήρωα...».

Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Άπιαστα όνειρα μεταναστών», *Nέα Εποχή*, τ. 3-4 (268-269), 2001, σελ. 69

«Το θέμα της μοναξιάς, της ανθρώπινης επικοινωνίας αλλά και της μετάλλαξης της κυπριακής κοινωνίας με τον καιρό σε μια κοινωνία όπου κυριαρχεί το συμφέρον, η με κάθε μέσο επιδιώχη του κέρδους, η ρηχότητα των ανθρώπινων σχέσεων και η αποξένωση τελικά των ανθρώπων, όλα αυτά δίνονται με πολλή μαεστρία από τον Γιάννη Κατσούρη, ο οποίος με αυτό το μυθιστόρημά του καταξιώνεται ως ένας σημαντικός πεζογράφος που εμπλουτίζει με το έργο του τη νεοελληνική λογοτεχνία».

Κώστας Κατσώνης, «Το λογοτεχνικό έργο της Νίνιας και του Γιάννη Κατσούρη», *Nέα Εποχή*, τ. 5-6 (276-277), 2002, σελ. 41

«Η ιστορία μάς ταξιδεύει μπρος πίσω στο χρόνο, μάς μιλά για την παλιά Λευκωσία, για τους κύπριους του σήμερα που δε διαφέρουν και πολύ από τους αμερικάνους στο κυνήγι του χρήματος, για τη νοσταλγία ενός μετανάστη για μια πατρίδα που δεν είναι αυτή που ήταν, για ένα ταξίδι αφύπνισης προς τη γενέθλια γη. Ο συγγραφέας φαίνεται να θέλει να μας πει ότι πολλές φορές τα πράγματα δεν είναι όπως τα φανταζόμαστε ή όπως αρεσκόμαστε να περιγράφουμε, κι ακόμη ότι άλλο να είναι έχεις χρήμα και άλλο να είσαι σκλάβος του. Αυτό δεν είναι ένα βιβλίο για τις χαμένες πατρίδες των πολέμων, αλλά για κείνες της μνήμης. Τα όνειρα, την αγάπη την αθωότητα. Η ματιά του συγγραφέα, συχνά ανάλαφρη, κάνει το κείμενο να ρέει αβίαστα και ευχάριστα, αν και δε λείπει και ο πόνος. Ο πόνος των ανθρώπων για αυτούς που χάνουν, γι' αυτά που αλλάζουν ανεπιστρεπτι. Ένα όμορφο, στ' αλήθεια μυθιστόρημα».

Λάκης Φουρουκλάς, «Γιάννης Κατσούρης: Αφελέστατε θείε Μάικλ», για το www.elogos.gr

Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενιαν ἡ Οι αγώνες του κερατά

«Ο Γ.Κ. είχε σατιρική φλέβα. Αλλά και αισθημα δικαίου. Ενώ θα μπορούσε εύκολα να ξεστρατίσει προς μια εύκολη κατεδάφιση κάθε ιερού και όσιου και να τραβήξει προς το σκανδαλοθηρικό πορνογράφημα, μας φαίνεται πως αντιμετωπίζει με κατανόηση και συμπάθεια τα παραστρατήματα του κλήρου. Φιλοτεχνεί, δε, το πορτρέτο του δεσπότη Ιάκωβου με γήινα χρώματα, καθιστώντας τον συμπαθητική φιγούρα. (...) Ειναι, επίσης, εμφανές, πως η κριτική του συγγραφέα (ας μην λησμονούμε πως η σάτιρα δεν είναι παρά χαμογελαστή κριτική) απλώνεται σε όλο το εύρος του κοινωνικοπολιτικού γιγνεσθαι. Από την υστεροβουλία του απατημένου συζύγου μέχρι τα ύποπτα, αλλά διαχρονικά υπαρκτά, αλισθερίσια του εκκλησιαστικού-πολιτειακού-επιχειρηματικού τριγώνου. Όμως, ενώ ο Γ.Κ. δείχνει μέγιστη ανοχή στα ανθρώπινα πάθη (...) δεν δείχνει ιδιαίτερη ανοχή στις σάπιες διαπροσωπικές σχέσεις. Εντούτοις, ο αριθμός παραμένει όχι απλώς ατιμώρητος αλλά στο τέλος θριαμβεύει κιόλας. Όπως και στην πραγματική ζωή άλλωστε. (...) Όπως και να 'χει, η σκληρή διακωμώδηση των ρασοφόρων από τον συγγραφέα (εμφανής κι εδώ, ιδιαίτερα, όμως, στο αμέσως προηγηθέν διήγημα "Το τίμιο μπαστούνι") θα μπορούσε να θεωρηθεί, από τους καθ' ύλην αρμόδιους, βλάσφημη και ίσως να σήκωνε κι έναν αφορισμό, αν ζούσαμε μερικές δεκαετίες νωρίτερα. (...) Ίσως οι δεσποτάδες να απέκτησαν, επιπέλους, χιούμορ. Ίσως να διοχέτευσαν μέρος της μεγαθυμίας τους στον εκλιπόντα. Ίσως, πάλι, να 'vai που σ' αυτόν τον τόπο κανείς δεν διαβάζει τους συγγραφείς που μιλούν για αυτόν τον τόπο».

Ευάγγελος Καραμίχος, «Ψυχολογία κυπρίου συζύγου», εφ. Ένωσις, 31.7.2010

«Το Κατά Ευαγόραν και Ευγενιαν ἡ Οι αγώνες του κερατά αφηγείται σατιριζει, στηλιτεύει – μα πάνω απ’ όλα “ευαγγελίζεται”. Σίγουρα, το “δάνειο” του βιβλικού τόνου εξυπηρετεί τον σαρκασμό του Γιάννη Κατσούρη, ο οποίος είναι αμειλικτος-πικρός και πικραμένος συγχρόνως, καθ’ όλην την ιστορία. Όμως στην εξέλιξη της πλοκής, αποκαλύπτεται μια έκφανση κυριολεξίας στον όρο “ευαγγελίζεται”, ενώ παράλληλα ο συγγραφέας φροντίζει –με δεξιοτεχνία– να τον υπονομεύει. Αυτή όμως δεν είναι και η πραγματικότητα του μικροαστικού ονείρου – της επιδίωξης που διαφεντεύει τις επιλογές της σύγχρονης ατομικότητας; (...) Καταληκτικά, Τα Κατά Ευαγόραν και Ευγενιαν αποτελεί ένα μυθιστόρημα που καταδεικνύει τη διαμόρφωση των ανθρώπινων σχέσεων μέσα στο καθημερινό παιχνίδι της διαιροκής που χαρίζει οικονομική επιφάνεια και κοινωνική καταξιώση, μα κυρίως εξουσία. Η διήγηση του Γ. Κατσούρη μάς υπενθυμίζει –σχεδόν εφιαλτικά– πως τα όρια επιλογής εντός της μικροαστικής αντιληψης για τη ζωή είναι επιπλαστα, αν όχι ανύπαρκτα. Η μοίρα των αναλώσιμων πολιτών, που δραστηριοποιούνται στον κοινωνικό ιστό υπό συνθήκες συναισθηματικής και πνευματικής εξαγοράς είναι προκαθορισμένη και αμετάκλητη».

Μιχάλης Παπαντωνόπουλος, «Ηθογραφώντας τον σύγχρονο μικροαστισμό», εφ. Ο Φιλελεύθερος, 31.7.2010

«Υπέροχο μυθιστόρημα. Αιρετικό. Ενιοτε και ακραίο, αλλά διαρκώς αληθινό. Άλλωστε σε κλειστοφοβικές και συντρητικές κοινωνίες σαν τη δική μας, όπου μάλιστα η διατύπωση αιχμηρής άποψης αναστέλλεται ή αδρανοποιείται ή και εξαφανίζεται λόγω διαφόρων συμφερόντων, εάν δεν βαρέσεις τη γροθιά στο μαχαίρι, βράσε όρυζαν. Εδώ, λοιπόν, έγκειται η μεγάλη επιτυχία του Γ. Κατσούρη. Παίρνει φόρα και γκρεμίζει τους πάντες και τα πάντα. Με τη διαπεραστική του γραφή, με τον ανεκτίμητο σαρκασμό του, με το ανατρεπτικό στυλ που χαρακτηρίζει εδώ και χρόνια τη συγγραφική, ίσως και την ιδιωτική του, δραστηριότητα. (...) Ναι, ο Γιάννης Κατσούρης γράφει σκωπικώς για τη σοβαροφάνεια που μας πολιορκεί καθημερινώς, αλλά και σοβαρώς για τη σκωπικότητα που μας πολιορκεί καθημερινώς. Αρπάζει το ντουφέκι και πυροβολεί αδιακρίτως. Όμως κάθε σφαίρα που φεύγει από το όπλο του έχει συγκεκριμένο στόχο. Η απληστία, η αυταρέσκεια, ο φαρισαϊσμός, η ματαιοδοξία, η φιλαργυρία, η αρχομανία γίνονται χίλια κομμάτια, χάρη στις εκτελεστικές, που θα πει πνευματικές, ικανότητες ενός από τους εκφραστικότερους συγγραφείς του τόπου».

Ανδρέας Κούνιος, «Γιάννη Κατσούρη, Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν ή οι αγώνες του κερατά», εφ. Αλήθεια, 22.6.2009

Το Θέατρο στην Κύπρο, Α' και Β' τ. (1860-1959)

«Η δίτομη μνημειώδης έκδοση του Γιάννη Κατσούρη για το θέατρο στην Κύπρο δεν είναι ομαδική εργασία, αλλά καρπός της φιλοπονίας ενός ερευνητή, που κατόρθωσε να τιθασεύσει το διάσπαρτο έντυπο υλικό για τη θεατρική δράση στη μεγαλόνησο την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Είναι δε πρωτοποριακή για τα κυπριακά δεδομένα, τόσο για την πληθώρα των ειδήσεων, τη συστηματική ανάλυση και την ενημερωμένη βιβλιογραφία, όσο και για το φιλτράρισμα του συναισθήματος, ώστε να παρουσιαστεί μια καθαρή αντικειμενική εικόνα για την άγνωστη θεατρική Κύπρο.

Η χρονολογική δομή της εργασίας (από τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας έως την περίοδο του Β' Πλαγκοσμίου Πολέμου και του απελευθερωτικού αγώνα) επιτρέπει την παρακολούθηση των τομών και των εξελίξεων, ενώ στο τέλος κάθε ιστορικής φάσης ο συγγραφέας συνθέτει το δραματολόγιο (ξένο, ελληνικό, ντόπιο), την πρόσληψη από κοινό-κριτική και τις διαφημιστικές στρατηγικές του Τύπου.

Στον πρώτο τόμο παρακολουθούμε τις πρώτες δραματουργικές προσπάθειες που έχουν έκδηλο αντιστασιακό χαρακτήρα, με αφετηρία το έργο του Γ. Σιβιτανίδη «Η Κύπρος και οι Ναΐται» (1869), δράμα που παιζόταν μέχρι τη δεκαετία του 1950, και είχε πρόθεση την εθνική αφύπνιση των υπόδουλων Κυπρίων, αφού οι Ναΐτες μπορούσαν να ταυτιστούν με τους Οθωμανούς τυράννους.

Την τελευταία εικοσαετία του 19ου αιώνα δεκατέσσερις ελληνικοί θιασοί περιόδευσαν και δέχθηκαν αυστηρή κριτική για την προχειρότητα των παραστάσεων ή για το υποκριτικό ταλέντο των πρωταγωνιστών με «τας τετριμένας και ακαίρους υπερβολάς». Είναι η εποχή, όπου τοπικές εφημερίδες υποστηρίζουν το θέατρο ως παιδαγωγία του λαού, ως μέσο αισθητικής και διδακτικής καλλιέργειας.

Η τραγωδία «Ορέστης» είναι το πρώτο έργο που παιζεται στην Κύπρο, στο σπίτι του Αβραάμ Χαραλάμπους στη Λεμεσό του 1860. Αυτή η πληροφορία μαζί με ειδήσεις για παραστάσεις στη Λάρνακα από «αυτοχειροτόνητους» ηθοποιούς και με πασάδες ανάμεσα στους θεατές στοιχειοθετούν μιαν ασαφή στις λεπτομέρειες αφετηρία της ιστορίας του θεάτρου στο τέλος της Τουρκοκρατίας και στο πέρασμα στην Αγγλοκρατία (1878).

Η πόλωση μεταξύ ερασιτεχνικού και επαγγελματικού θεάτρου δεν απασχολεί τον συγγραφέα. Αίρει τέτοιου είδους διακρίσεις για να κατορθώσει να αντιμετωπίσει το θέατρο στα πολιτικά και ιστορικά του συμφραζόμενα και όχι αποκλειστικά με τα κριτήρια της αγοράς του θεάματος.

Έτσι, ο δεύτερος τόμος ξεκινά με το εργατικό και συντεχνιακό θέατρο στις πόλεις, μια δραστηριότητα που εντοπίζεται στη δεκαετία του 1920 για να φουντώσει στη δεκαετία του 1940. Κτίστες, τυπογράφοι, εργάτες του Εργοστασίου οδόντων και εργαζόμενες γυναικες οργάνωσαν δικούς τους θεατρικούς ομίλους· προσπάθειες που συνέτειναν στη δημιουργία σημαντικών θιάσων, όπως το Παγκύπριο Θεάτρο Προμηθέας (με σκηνοθέτες τον Αδαμάντιο Λεμό και τον Α. Βάζα), το Νέο Λυρικό και ο διάδοχός του το Κυπριακό Θέατρο. Μάλιστα, τη δεκαετία του '40 είχε καταλάβει την Κύπρο θεατρομανία: οι πάντες ανέβαιναν στη σκηνή, από μαθητές, εργάτες και στρατιώτες μέχρι Άγγλους αποικιακούς υπαλλήλους, μέλη χριστιανικών σωματείων και καλλιτέχνιδες των καμπαρέ.

Το υλικό του Γιάννη Κατσούρη για την κάθισδο των θιάσων της Αθήνας τεκμηριώνει σαφώς την επίδραση που ασκούσαν τα θεατρικά πρότυπα που κατέφθαναν στο νησί. Στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Κύπρος ήταν πλέον ένας μόνιμος σταθμός στο δίκτυο της ελληνικής Διασποράς. Οι παραστάσεις αυτές με ηθοποιούς όπως οι: Βέμπο, Αρώνη, Λογοθετίδης, Κοτοπούλη, Κατερίνα, αδελφές Καλουτά, Λαμπέτη, Παπάς, Χορν, εκτός από την ενημέρωση για τις τάσεις και την αναψυχή που πρόσφεραν, έφερναν και τον αέρα της ελεύθερης Ελλάδας.

Η μοναδική έκδοση είναι βέβαιο ότι θα λειτουργήσει ως σημείο αναφοράς για μεταγενέστερες έρευνες που θα φωτίσουν και θα διευκρινίσουν πτυχές του κυπριακού ελληνισμού και της αφύπνισής του μέσα από την πρακτική της θεατρικής τέχνης.

Ιωσήφ Βιβλάκης, εφ. Καθημερινή, 28.10.2006

«Μοναδικό στο είδος του το δίτομο αυτό βιβλίο έχει την αφετηρία του στη ραδιοφωνική εκπομπή Θεατρικές Αναμνήσεις της δεκαετίας του '60. Ο φιλόλογος και ερευνητής Γιάννης Κατσούρης περισυνέλεγε από τότε το υλικό, που θα τον οδηγούσε στην καταγραφή της θεατρικής ζωής στην Κύπρο από το 1860 μέχρι το 1959. Εφημερίδες, περιοδικά, ιδιωτικές συλλογές και εκδόσεις αποτέλεσαν τις δεξαμενές άντλησης του πρωτογενούς υλικού, το οποίο έτυχε επεξεργασίας, ώστε να αποκτήσει ροή στο χρόνο και να του αποδοθεί η συνάφεια με τα ιστορικά και κοινωνικά γεγονότα, καθώς και με τα λοιπά πολιτιστικά δρώμενα. (...) Η εργασία αυτή είναι η πρώτη συνθετική εργασία πάνω στο θέμα και θα αποτελεί στο μέλλον τη βασική πηγή πληροφόρησης για το Κυπριακό Θέατρο».

«Το Θέατρο στην Κύπρο, Γιάννης Κατσούρης», εφ. *Ta Oktωβριανά* τ. 2, Ιανουάριος 2006

Για το σύνολο του έργου του

«(...) Όμως εκείνο που προσέχουμε στο έργο του Γιάννη Κατσούρη είναι ότι χαρακτηρίζεται από μια συνέπεια ήθους και ύφους. Τα κείμενά του συνδιαλέγονται μεταξύ τους συστηματικά από άποψη προσώπων καθώς από άποψη θεματολογική και υφολογική (...) Σημειώνουμε, επίσης, τη δομική αρτιότητα που παρουσιάζουν τα κείμενα του Κατσούρη, αλλά και την ικανότητά του να χρησιμοποιεί διάφορους κώδικες και επιπεδα ύφους, που συνυπάρχουν στη γλώσσα με τέτοιο τρόπο που να δίνουν αυθεντικότητα στην αφήγηση. Ο λόγος του είναι στην κύρια υφή του "πολιτικός", με την έννοια ότι ο συγγραφέας παίρνει στάση και σχολιάζει θέματα και καταστάσεις που έχουν πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις. Συνεπώς υπονομεύει και ανατρέπει, πάντοτε όμως μ' έναν τρόπο εποικοδομητικό. Κάτω από την ειρωνεία, τη σάτιρα και τον σαρκασμό νιώθουμε την αγάπη του Γιάννη Κατσούρη για τον άνθρωπο, μια αγάπη που λυτρώνει και θεραπεύει συνάμα. Είναι ένας λόγος φιλάνθρωπος, αν μπορώ να χρησιμοποιήσω έναν τέτοιο όρο».

Κώστας Χατζηγεωργίου, «Γιάννης Κατσούρης Ο διηγηματογράφος και μυθιστοριογράφος, Λόγος ανατρεπτικός», Νέα Εποχή, τ. 3 (256), 1999, σελ.17

«Οι εμπειρίες και οι ευαισθησίες του Γ. Κατσούρη διοχετεύτηκαν με ρεαλισμό και ειλικρίνεια στα διηγήματά του. Δεν θα συναντήσουμε σε αυτά εξω-πραγματικές περιγραφές ούτε εξιδανικευμένες καταστάσεις. Δεν θα νοιώσουμε ότι συμμετέχουμε σε ένα περιβάλλον ανθρώπων που δρουν και δημιουργούν ανέμελα, χωρίς προβληματισμούς και εσωτερικό διάλογο. Οι ήρωές του είναι συνθησισμένοι άνθρωποι με τα πάθη και τις αδυναμίες τους και κινούνται σε ένα χώρο προβλημάτων, που στην κοινωνική του τουλάχιστον διάσταση μάς είναι οικείος. (...) Ο Γ. Κατσούρης έχει την πρόθεση να μιλήσει καθαρά για όσα έχουν σχέση με τους ανθρώπους και τις καθημερινές συνθήκες διαβίωσης στη μαρτυρική μεγαλόνησο. Γι' αυτό και η αφήγησή του είναι στρωτή, χωρίς επιτηδεύσεις και ωραιοποιήσεις ή συγκάλυψη γεγονότων. Τον διακρίνει μια ελευθερία στη σύλληψη και τη γραφή. Σκιαγραφεί πότε με χιούμορ, πότε με λεπτή ειρωνεία και πότε με καυστικότητα τα δεδομένα της ταραγμένης εποχής στην οποία ζει. (...) Η λιτή αφήγηση, ο σύντομος διάλογος είναι ξεχωριστές αρετές της γραφής του. Δεν υπάρχουν λυρικές περιγραφές· μένουν μόνο οι άνθρωποι και οι πράξεις τους που παρουσιάζονται χωρίς περιπτά στολίδια, με όλη τους την ταπεινότητα, με όλη τους τη μεγαλοπρέπεια».

Πόλου Μπίλλα, «Τα διηγήματα του Γ. Κατσούρη», περ. Τετράμηνα, τ. 43, Φθινόπωρο 1990, σελ. 2864

Σεπ 26. 9. 1911

Ειδος πράσινης παραγόντος

(μέρος)

πρωτεύοντος

26. 11. 1911

3

ΑΓΝΩΣΤΕΣ

ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ

ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

Τιμο Πρεσβευτής πατέρας Κών, Α., αρ. 43 18 Ιαν. 1912
παραχθείται στην Βασιλική Σοφούλη

Μερική Χρονογραφία, Η γενιδομένη, 4', 41, 1 Δεκ 1912

Διάτιμη Χρονογραφία. Η ποίηση, 4, 46, 8.2.1912

από την Λίλη Πρεσβίτερην
τη διηγήση την Β. Μ.

Βασιλίκη ο Μιχαήλιδος, Φοινίκη
πατέρας καθολικός ο Ηλίας πατέρας
των δέκατες ετών σε αυτήν αγριών

Άλλη διεργασία ήταν

από

63 αναδεικνύεται πατέρας

18.

Ανέκδοτα διηγήματα

**Δημοσιευμένα διηγήματα
στα Κυπριακά Χρονικά
και στον Λ.Ο.Φ.**

**Σημειώσεις για ένα μυθιστόρημα
Δύο άτιτλα ποιήματα**

Θεατρικά

Μελέτες

Ομιλίες

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ανέκδοτα

Матче сиєзін

τούλας

Η πονεμένη ιστορία της κας Τούλας

Κοριτσόπουλο είχε εκλεγεί στα καλλιστεία σταρ Ελλάς! Την ίδια εποχή, λίγο μετά την κατοχή, παντρεύτηκε ένα Γερμανό που γνώρισε στην κατοχή. Έκανε και ένα γυιό ονόματι Αλέξαντρο.

Υστερα χώρισε. Ο Γερμανός πήρε τον Αλέξαντρο και έφυγε. Ζούσε σ' ένα χωριό κοντά στη Φραγκφούρτη.

Ο Αλέξαντρος, που στο μεταξύ έγινε Γερμανός, ακόμα και τώρα καμιά φορά έγραφε γράμματα στα γερμανικά, έστελλε και κάπι φωτογραφίες του, η μάνα του, η κα Τούλα, τις καμάρωνε με τις ώρες, μαζί με τη γειτονιά. Με το δίκαιό της, γιατί φαινότανε παιδαρος ο μικρός.

Η ίδια δε δούλευε. Ζούσε με τα νοίκια από δωμάτια που νοίκιαζε σε φοιτητές και σε άλλους... Ψευτοζούσε δηλαδή με μια μάνα ενενηντάρα, κατάκοιτη, ίσως τη λέγανε Μαργαρίτα, πάντως εμείς δεν ακούσαμε ποτέ το όνομά της... Απλώς όλοι στην αυλή τη φώναζαν η «μαμά», που όμως δεν ήταν μάνα της Τούλας, αλλά μητριά, γυναικα του μακαρίτη του πατέρα της...

Εμείς τέλος ήμασταν φοιτητές, ο αδελφός μου και εγώ, που ψάχνοντας το Σεπτέμβρη τη γειτονιά για «ενοικιάζεται δωμάτιο», πέσαμε πάνω στην αυλή με τα δωμάτια της Τούλας... Το δωμάτιο δεν ήταν από τα καλύτερα που είχαμε δει εκείνη τη μέρα... Όμως ήταν ωραία η ιδιοκτήτριά του! Τριανταπεντάρα, ίσως τριανταεπτά, νταρτάνα με κόκκινα σε κότσο μαλλιά, με τσιγάρο στο χέρι... Υποσχόμενη δηλαδή, και έτσι κλείσαμε το δωμάτιο. Είχε και δική του είσοδο και ακόμα μια τόση δα κουζινίτσα...

Την άλλη μέρα μετακομίσαμε. Φτιάζαμε πρόχειρα-πρόχειρα τα λίγα μας πράγματα και βγήκαμε στην αυλή, έτσι για να κατοπτεύσουμε τα γύρω... και τους γύρω...

Η πρώτη που μας πλησίασε ήταν η κα Πόπη και μας κοιτούσε κατάματα σαν να μας έγδυνε. Έμοιαζε με σεξομανή... Μέναμε και εμείς έτσι άφωνοι, φανερά ενοχλημένοι και περιμέναμε.

– Εμένα με λεν Πόπη, είπε στο τέλος με μια βραχνή φωνή που σε έγδερνε, ζω στο απέναντι δωμάτιο.

– Εμάς μας λεν Μιχάλη και Γιάννη... Είμαστε φοιτητές, στο πανεπιστήμιο.

– Γιατροί;

– Όχι... Δικηγόροι...

– Α! Και στο «α» διέκρινες έναν τόνο απογοήτευσης... Όμως στο τέλος είπε:

– Ελάτε κάτσετε, και μας έδειξε τις καρέκλες έξω από την πόρτα της, σας κάνω καφέ.

Σίγουρα ήταν ένας τρόπος να μπούμε στην κοινωνική ζωή της αυλής...

Και σε μια ώρα μάθαμε πράματα και θάματα. Πρώτα-πρώτα ότι η ίδια δούλευε σε μια βιοτεχνία, ότι δεν γνώρισε πατέρα και μάνα, μεγάλωσε σε ορφανοτροφείο, ότι δεν ήξερε να διαβάζει καθόλου, γιαυτό, αν είχε κάτι σπουδαίο η εφημερίδα, να το διαβάζουμε φωναχτά, ήξερε όμως να διαβάζει την τύχη στον καφέ και μας αναποδογύρισε τα φλυτζανάκια κι ότι την τέχνη την έμαθε από τουρκομερίτισσα μαγειρίσσα που είχανε στο ορφανοτροφείο. Η ίδια η τουρκομερίτισσα την έμαθε και πολλές άλλες τέχνες, αλλά δεν μας τις είπε ποτέ... Ακόμα μας είπε για τη Γωγώ, που δούλευε σε καμπαρέ στην Τρούμπα και που καθόταν στο άλλο δωμάτιο, τώρα κοιμόταν, ότι ήταν εντάξει άνθρωπος, μπορεί νάτανε πουτάνα, δικός της λογαριασμός, όμως ήταν εντάξει, θα το βλέπαμε και μοναχοί μας, όμως καλά κάναμε να προσέχαμε στον καμπινέ, γιατί μια φορά κόλλησε όλη η αυλή βλεννόροια... Υστερά μας μίλησε για έναν κύριο Λούκα που έμενε στο υπόγειο, καλαμπούρι μεγάλο ο τύπος, όμως να προσέχουμε από δανεικά, καμιά φορά ξεχνούσε να τα επιστρέψει, πάντως ήτανε τύπος, με τις γυναικες άλλο πράμα. Άλλοιμονο, αν σε πετύχαινε μοναχό. Η Γωγώ έλεγε ότι αυτός κουβάλησε στην αυλή τη βλεννόροια με τις παρδαλές του... και τον έλεγε ο «αμαρτωλός». Τέλος μας είπε για τη μαμά, ότι στην ουσία αυτή ζούσε την Τούλα με τη σύνταξή της και ότι πάντα έτσι κατάκοπτη τη θυμάται! Όμως θάταν και μεγάλη, το λιγότερο ενενήντα χρονών κι ότι κατουριόταν και κεζόταν απάνω της και την άλλαζε η κα Τούλα... όχι για τη σύνταξη, μα γιατί ήτανε εντάξει με τη μαμά κι ας παραπονιόταν όλη μέρα ότι έγινε νοσοκόμα και ότι τόσα σκατά δεν τάχε δει ούτε στον ύπνο της...

– Ωραία γυναικά, είπε ο αδελφός μου ο Μιχάλης...

Η Πόπη μάς δήλωσε ότι τώρα έσπασε, πριν πέντε χρόνια περπατούσε στο δρόμο και γινόταν το σώσει! Μάτσο οι άντρες πίσω της... Όμως τώρα χάλασε, οι φτωχές δε διατηρούνται, η ομορφιά θέλει καλοπέραση, ύπνο, ξάπλες και μπριντζόλα κι όχι μπουγάδες και τα παρόμοια κι ότι σ' αυτό έφταιγε κι ο Βαγγέλης που δεν έλεγε να της βάλει στεφάνι να ησυχάσει κι αυτή...

Η λειτουργός

- Όχι... όχι... Δεν μπορεί να μεταδοθεί έτσι.
 - Μα αφού έτσι τόγραψε ο συγγραφέας;
 - Μα να πούμε στον κόσμο «Της έκανε έρωτα;» Μας ακούν και μικρά παιδιά!
- Ένα ιδρυμα σαν το δικό μας έχει αποστολήν!
- Μα τότε τι να πούμε;
 - «Κοιμήθηκε μαζί της», δεν είναι καλύτερο;
 - Ξέρω γω. Το νόημα δεν βγαίνει επ' ακριβώς! Κολλήθηκε μαζί της δεν σημαίνει ότι της έκανε και έρωτα· ομιλώ φυσικά εκ πειρας.
 - Σωστόν. Τότε να πούμε...
 - Τι...
 - Ξέρω γω; Άσε να πάρω καλύτερα τον προϊστάμενο. Αυτός πάντα έχει καλές ιδέες.
- Σχημάτισε τον αριθμό.
- Αγησίλαε, με συγχωρείς. Έχω ένα πρόβλημα.
 - Λέγε.
 - «Της έκανε έρωτα» ή...
 - Ποιος, ποιος έκανε έρωτα. Πού; Εδώ στο ιδρυμα; Στο τμήμα μου; Μίλα καθαρά.
- «Όχι, όχι. Δεν κατάλαβες. Σ' αυτό το θεατρικό της κ. Μ. υπάρχει η φράση: «Της έκανε έρωτα». Δεν είναι πάρα πολύ;
- Τι εισηγείσαι;
 - Κοιμήθηκε μαζί της.
 - Το κοιμήθηκε μαζί της, προϋποθέτει κρεββάτι!
 - Το κείμενο πού λέει ότι της έκανε έρωτα;
 - Στις καλαμιές!
 - Ένα λεπτό να σκεφτώ και σε παίρνω πίσω.
- Έκλεισε. Η λειτουργός κι η βοηθός της έκαναν και περιμεναν.
- Κανονικά το έργον αυτό έπρεπε να απορριφθεί εξ αρχής.
 - Σωστά. Και τώρα δεν είν' αργά.
 - Στο κάτω κάτω έχουμε εδώ και κάποιαν αποστολήν. Το ιδρυμα πρέπει να είναι άψογον. Η στάση του ρυθμίζεται βάσει ορισμένων αρχών. Να το πω στον Αγησίλαο.
- Σχημάτισε πάλι τον αριθμό.
- Αγησίλαε, έχω μιαν ιδέα. Είναι αργά να απορρίψουμε το έργο;
 - Αστειεύεσαι; Η κ. Μ. είναι κόρη του προέδρου της Επιτροπής «Παροχών και Βοηθημάτων». Δε γίνεται. Άλλωστε προγραμματίστηκε.
 - Ναι, έχεις δίκαιο.
 - Άσε με να σκεφτώ! Μη με ξαναενοχλήσεις!
- Έκλεισε.

- Ο απαίσιος!
- Θα του περάσει, μην απελπίζεσαι. Φέρε μου το κείμενο. Διάβασε. «Χτες πάλι της έκανε έρωτα», το λέει καθαρά δυστυχώς.
- Όχι δα. Πού;
 - Στις... καλαμιές
 - Μανια αυτός ο άνθρωπος με τις καλαμιές.
 - Αν βάλουμε συνουσιάσθηκαν; Η λέξη είναι ιατρικός όρος, δε θα ενοχλήσει και βγαίνει και το νόημα μια χαρά.
 - Δεν κυριολεκτούμε πάλι. «Της έκανε έρωτα» δε σημαίνει μόνο συνουσία, αλλά πιθανώς και χάδι και φιλιά κι άλλα καρυκεύματα...
 - Σωστό.
- Κοίταζε η μία την άλλη με αμηχανία.
- Εκείνη την ώρα μπήκε η κ. Μ.
- Α, καλώς την. Ότι μιλούσαμε για το έργο σας, Βρισκόμαστε σε μια μικρή αμηχανία. Βλέπετε, το ίδρυμα ως οργανισμός κοινής ωφελείας δεν μπορεί να λέει μερικά πράγματα. Η στάση του ρυθμίζεται βάσει ορισμένων αρχών. Καταλαβαίνετε φαντάζομαι.
 - Όχι.
 - Να, λέω για κείνη τη φράση σας «Της έκανε έρωτα». Διερωτόμαστε με τη συνάδελφο, αν μπορούσαμε να το αλλάξουμε λιγάκι. Να απαλύνουμε την εντύπωση. Εσείς τι ακριβώς εννοούσατε;
 - Ότι την απαύτωσε, πώς το λένε! Βάλτε «απαύτωσε».
 - Όχι, όχι, προς Θεού! Ξέρετε... Αν δεν ήταν εκεί στις «καλαμιές» ίσως το πράγμα να διορθωνόταν. Αλλά δε γίνεται, ε;
 - Όχι. Αν βάλουμε την «καβάλλησε»;
 - Προς Θεού!
- Η βοηθός γέλασε πονηρά.
- Αυτό δε μοιάζει και λιγό με χτηνοβασία, συν τοις άλλοις;
 - Έχετε δίκαιο. Βέβαια το πράγμα δεν είναι και πολύ τρομερό, γιατί εκείνος που «της έκανε έρωτα» ήταν ο σύζυγος. Το πράγμα είναι νόμιμο. Τώρα οι «καλαμιές» μπήκαν έτσι λόγω «ποιητικής αδείας». Ξέρετε ο Γιαννάκης και 'γω καμια φορά, έτσι για αλλαγή...
 - Καταλαβαίνω, όμως...
 - Κι εγώ καταλαβαίνω, είπε η βοηθός.
- Έκατσαν και κοίταζαν η μία την άλλη. Παράγγειλαν καφέδες.
- Εκείνη την ώρα χτύπησε το τηλέφωνο.
- Ναι, Αγησίλαος εγώ... Ναι... ναι... είναι καλή ιδέα... μπράβο, Αγησίλαος... ομολογώ ότι εγώ δεν το είχα σκεφτεί... Ναι, ναι εντάξει. Γεια σου.
 - Ο Αγησίλαος, παιδιά, λέει, να το αφήσουμε έτσι. Πρέπει να σεβόμαστε τα κείμενα, όμως εκεί στο επικινδυνό σημείο να χαμηλώσουμε με τρόπο τον τόνο της φωνής!
- Όλοι τους ανάπνευσαν...

Χρονικό

Άλλαξε ταχύτητα. Η μηχανή μούγκρισε κι ώρμησε κατά την ανηφόρα. Τί να σου κάνει κι αυτή! Δέκα χρόνια δουλεύει σα σκλάβα... καλά και που αντέχει. Κι αυτός ο δρόμος έχει τα χάλια του... Δασικός σου λέει ο άλλος... Είναι βέβαια και τα χωριά. Όμως ποιος τάξερε πριν... Ούτε ο Θεός! Τόπε κι ο γέρος.

- Ούτε ο Θεός... ούτε κανένας.
- Και πώς ζείτε;
- Ζούμε; Και σώπασε...

Με το δίκαιο του που δεν είχε όρεξη για κουβέντα... Μέσα-μέσα πέταγε καμιά φράση αδιάφορα. Λες κι ήταν ξένος...

- Φτωχά πράγματα. Το μεροκάματο ναι κι όχι...
- Οι άλλοι κουβέντιαζαν σχεδόν εύθυμα. Μια μάνα, η κόρη της κι ένα μωρό, ένας άλλος στη γωνία... Σχεδόν έξω απ' τ' αυτοκίνητο...
- Μας στρίμωχναν τόσο καιρό κι οι Τούρκοι... Πού να βγεις στο δάσος...

Υστερα ήρθε η σιωπή και η ζέστη. Αύγουστος. Κι η σκόνη του δρόμου... Και το μουγκρητό της μηχανής...

- Είστε όλοι απ' τον Πύργο;
- Όλοι...
- Τώρα όμως πάνε οι Τούρκοι. Νάταν κι άλλοι. Καθάρισε ο τόπος.

Το μετάνοιωσε αμέσως. Καλύτερη ήταν η αδιάφορη κουβέντα. Για την ανομβρία, τη σοδειά, τη φτώχεια... Κοίταξε λοξά το γέρο. Ευτυχώς ήταν ατάραχος. Έτσι έδειχνε τουλάχιστον... Κι όσο σκεφτόταν ότι αυτό του τόπε εκεί στον Ξερό. Τηλεφωνούσε τις τελευταίες πληροφορίες στην εφημερίδα του κι ο κόσμος γύρω του σα μελίσσι. Του άρεσε. Εκείνη τη στιγμή ήταν ένα πολύ σημαντικό πρόσωπο...

«... και Γεώργιος Νικολάου απ' τον Πύργο. Κάνανε ξαφνική επίθεση ψες οι Τούρκοι... Πήρανε και το ύψωμα. Τους διώξανε φυσικά το πρωί οι δικοί μας...».

- Ευτυχώς! έκανε ο κόσμος.
- Κι ύστερα.
- Ο Γεώργιος Νικολάου είναι γυιος μου... Θα με πάρεις εκεί;
- Αναψε τσιγάρο. Πρόσφερε και του γέρου. Προσπάθησε ν' αλλάξει την κουβέντα.
- Θα βρω πουθενά να κοιμηθώ απόψε;
- Κι αν δε βρεις να ρθείς σπίτι μου στο ανώγι... Θα γνωρίσεις και το γυιο μου, πέταξε η γριά.
- Μένει εκεί;
- Πολεμάει! Μας μήνυσε χτες. Είναι καλά!

Αδύνατο! Η κουβέντα πάντα σκάλωνε εκεί. Έπρεπε να το πάρει απόφαση. Στο κάτω-κάτω πολεμικός ανταποκριτής ήταν... και πήγαινε στο μέτωπο... Όμως έκανε άλλη μια προσπάθεια.

– Τι λες, φέτος πήγε καλά η γεωργία;

– Κάπι έγινε...

‘Υστερα σιγά-σιγά κύλησε η κουβέντα για το χωριό. Ήτσι σιγά κι αόριστα. Σχεδόν εκνευριστικά... για ένα γέρο πατέρα...

– Δεν είναι πια ζήση εδώ. Γίναμε πολλοί. Τι να σου κάνει η γεωργία. Άλλαξε κι ο κόσμος. Κλέφτες και απατεώνες, κάθε καρυδιάς καρύδι. Ο ένας να βγάλει το μάτι του αλλουνού... Τα κόμματα, η πείνα. Τριά τέσσερα χρόνια πριν ξεκοιλιάστηκαν δυο φίλοι για τρία πόδια γης...

– Ναι, θυμάμαι.

Δε θυμόταν φυσικά...

Αυτό ήταν κάπι σαν πρόκληση. Τόπιασε με το πρώτο... Τις ήξερε καλά αυτές τις μικροπαντρεμένες. Το λέει η Ψυχή τους... κι ας «έχουνε αντράδες πρίγκηπες» κι όχι αυτούς τους κερατάδες τους άντρες τους. Άσε τώρα που πολεμάνε κιόλας. Κοκορόμυαλες δηλαδή. (Δυσανάγνωστο στο κείμενο) Επομένως, θάτανε πολύ ωραία να κοιμόταν στο σπίτι της απόψε. Αν ίσχυε φυσικά η πρόσκληση. Βέβαια η μικρή ήθελε πρώτα ένα καλό μπάνιο κι ένα καλό τριψιμο με γυαλόχαρτο.

– Τα σπίτια σας στο χωριό έχουνε μπάνιο;

– Αμέ! Και μπάνιο έχουμε και κουζίνα και κοτέτσι!

– Εμένα στο κοτέτσι θα με βάλετε;

Χαχάνισε η γριά.

Ντράπηκε. Ο γέρος είχε ένα γυιο σκοτωμένο εκεί στο χωριό. Κι αυτός ήθελε να πειράξει τη μικρή... Ένα τόσο δα πράμα βρωμιάρικο...

Σώπασαν όλοι. Μονάχα το μοτέρ του αυτοκινήτου ακουγόταν. Αγκομαχούσε σαν ετοιμοθάνατος. Θα το διαλύσω το ρημάδι, σκέφτηκε, πριν προλάβω να το ξεχρεώσω... Ωστόσο, κάθε τόσο έριχνε και μια ματιά στη μικρή που θήλαζε τώρα το μικρό...

«Όχι και σπουδαία πράματα για την ηλικία της... Δεκαεφτά χρονών κορίτσι. Φαινεται ο γυιος της γριάς ξέρει καλά τη δουλειά του! Μόνο που πολεμάει τώρα... Για τρία πόδια γης... ίσως και λιγότερο... Βέβαια θα τη γλυτώσει! Οι μάχες πάνε προς το τέλος τους... Φαντάσου όμως να μείνει απόψε σπίτι της... και να έχει και το γυαλόχαρτο και να κάνει και το μπάνιο της μικρής και εκεί που θα την καβαλάει ύστερα με την ησυχία του, να 'ρθει το μαντάτο. Ο άντρας σου έπεσε ηρωικώς μαχόμενος! Έλα ντε, τι κάνεις τότε, κύριε Αντρέα; Κι η μικρή; Στέκεται προσσοχή στο κρεββάτι... κι ο άλλος ο μαντατοφόρος; Τι θα πει η μικρή. Και 'γω ηρωικώς μαχομένη πίπτω;

Όχι, όχι. Δεν έχει τέτοια λεπτότητα σκέψης... Μάλλον θα του πει αυτουνού... Άντε κάντο... Ένας ήρωας ψόφιος μπορεί να θρέψει όλα του τα παδιά... Έ ρε πλάκες!

– Α σικτίρ! Φώναξε.

Οι άλλοι τον κοιτάζαν. Κι η μικρή μαζί.

– Ήταν μια πέτρα στο δρόμο...

Α σικτίρ... Ήτανε ένας γάιδαρος με περικεφαλαία. Τουλάχιστον χρειαζόταν λίγος σεβασμός στη μνήμη του γυιου του γέρου... Δεν μπορούσε να σκέφτεται τέτοιες ανοησίες... Εδώ τόσοι άνθρωποι εκεί στη Μανσούρα παιζανε τη ζωή τους κορώνα γράμματα... Θυσιάζονταν για ένα ιδανικό! Δεν το πίστευε. Δεν το πίστευε καθόλου, πως διάολο έρχεται μια στιγμή που νιώθεις έτσι άδειος. Άδειος απ' τα πάντα! Φύσηξε τον καπνό του τσιγάρου...

Ο γέρος κάποια στιγμή μίλησε.

– Πρόσεξε εδώ, η στροφή είναι επικίνδυνη.

Είχε δίκιο.

– Γιατί δεν φτιάχνουνε τους δρόμους;

– Είμαστε μόνοι εδώ πάνω. Ποιος να ενδιαφερτεί;

– Η κυβέρνηση!

– Και τι είμαστε εμείς...

– Σκοτώνεστε, να τι είσαστε. Πολεμάτε!...

– Η κυβέρνηση σκέφτεται τις πολιτείες... Τους πολλούς τους ψήφους.

Νευριάσε για καλά. Τον κερατά! Έχει γυιο σκοτωμένο, που ακόμα δεν τον έθαψε, και σου λέει τρίχες. Σου κάνει πολιτική. Ήρεμη πολιτική. Λες και δεν συμβαίνει το παραμικρό. Και 'γώ ο ήλιθιος ξεκινάω απ' το σπιτάκι μου, χαραμίζω το αμάξι μου για νάρθω δω πάνω. Να νοιώσεις το μεγαλειό, λέει! Κι ύστερα να κάνω τον κόσμο να κλάψει, καθώς θα διαβάζει τις ατάκες μου, εκτός κι αν κονομήσω καμιά αδέσποτη, θάμουν ο πρώτος πεσών δημοσιογράφος! Μεγάλα πράματα. Πολύ μεγάλα ... και δε μου φτάνει η βλακεία μου, κάθομαι και κουβαλάω μαζί μου όλο αυτό το τσούρμο. Έπρεπε να πάρω μόνο τη μικρή! Κι αυτή δηλαδή επειδή είχε μαζί της το μικρό... Στο κάτω-κάτω δεν με ενδιαφέρουν αυτοί οι τύποι! Κι αν χαθούνε όλοι τους, καρφί δεν μου καίγεται.

Ήταν ακόμα στο δάσος σαν πιάσαν τον κατήφορο. Τώρα η ατμόσφαιρα ήταν διαφορετική. Μπροστά τους μια σειρά από στρατιωτικά καμιόνια τους καθυστερούσε. Ήταν φορτωμένα με φαντάρους που πήγαιναν στο μέτωπο... Γελούσαν δυνατά, τραγουδούσαν και αστειεύονταν μεταξύ τους. Είχαν βγάλει τα χιτώνιά τους και λιάζονταν. Ένας έτρωγε πορτοκάλι και πέταξε τις φλούδες στους φαντάρους των άλλων καμιονιών. Ένας άλλος τον αναγνώρισε.

– Να γράψεις αύριο στην εφημερίδα σου ότι με είδες δω πάνω. Βάλε και τη φωτογραφία μου.

– Δεν πρέπει, κύριε, πρώτα να σκοτωθεί; Φώναξε ο διπλανός του.

Ήσαν όλα παιδιά δεκαοχτώ-είκοσι χρονών.

Βάλθηκε να προσπερνά ένα-ένα τ' αυτοκίνητα. Κάθε φορά που τα κατάφερνε με δυσκολία, δεχόταν τις φωνές των φαντάρων. Πείραζαν τη μικρή... Της έστελλαν φιλιά, έπιαναν τα γεννητικά τους όργανα, της φώναζαν.

- Πού θάσαι απόψε;
- Θέλω και 'γω σειρά...

Η μικρή γελούσε, της άρεσε και χαριεντίζόταν. Το διασκέδαζε δηλαδή!

«Ηλιθιοί... Οι ήρωες της αύριον... Κι αυτή η παλιοσκρόφα... και σου λέει ο άντρας της πολεμάει...»

Η γριά, με τους φαντάρους, βρήκε την ευκαιρία να ξεσπαθώσει πάλι...

- Να όψουνται οι άπιστοι...

- Σώπα, ρε μάνα, έκανε η μικρή. Οι μάχες όπου νάναι τελειώνουν. Τώρα θάπεσε η Μανσούρα. Δεν άκουσες ραδιόφωνο; Δε βλέπεις αυτούς πώς το διασκεδάζουν; Κι άρχισε πάλι το θήλασμα του μωρού.

Καλά το κατάλαβε. Αυτήν θα τη βόλευε ο καθένας με δέκα σελίνια. Το μωρό ούτ' έκλαψε ούτε κουνήθηκε. Το χρειαζόταν το θήλασμα... Και κείνοι όλοι οι μαντράχαλοι να γουρλώνουν τα μάτια και να σφυρίζουν.

- Θέλω και 'γω... Θέλω και 'γω!

Έτσι πάει ο άνθρωπος να σκοτωθεί; Έτσι;

Πιο κάτω το δάσος καιγόταν. Η ζέστη ήταν φοβερή... μια κόλαση.

Ίδρωνε. Αυτό δεν ήταν πια ταξίδι, μα καταναγκαστικά έργα. Η πυρκαγιά, αυτοί οι βλάκες οι φαντάροι, η σκόνη, ο γέρος, η μικρή, η γριά και τ' αυτοκίνητο όλο με την πρώτη να σκούζει σαν το σφαγμένο βόδι... Σίγουρα θα το κάψει. Άσε που μόλις ξεμπερδέψει, θα θέλει ένα κάρο λεφτά, για να το ξαναφέρει στο λογαριασμό... Δε θα μείνει βίδα στη θέση της... και θάχει και τη Νίτσα να φωνάζει όπως πάντα...

- Λάκη, δεν είναι κατάσταση αυτή!

- Πρώτα-πρώτα, δεν είμαι Λάκης. Είμαι Μιχάλης!

- Ένας κύριος που συνοδεύει μια δεσποινίδα δεν μπορεί να κυκλοφορεί μ' ένα αμάξι σε τέτοια χάλια...

- Μα εγώ δε συνοδεύω καμιά δεσποινίδα...

- Λάκη, είσαι πρόστυχος.

- Σώπα!

Φτου! Τώρα που θυμήθηκε τη Νίτσα, θυμήθηκε και τα γαϊδουράγκαθά της.

- Εκεί που θα πας, Λάκη, έχει γαϊδουράγκαθα;

- Έχει.

-Να μου φέρεις.

- Κάνεις δίαιτα;

- Είσαι ανάγωγος!

Χαμογέλασε... Α σιχτήρ... γαϊδουράγκαθα. Μυαλό μια φορά οι γυναίκες...

Γύρισε στο γέρο...

- Δε μου λες, δω πάνω έχει γαϊδουράγκαθα;

- Γιατί;

- Έχω ένα ζώο εκεί κάτω στη Λευκωσία...
- Ζώο; Τι ζώο;
- Γίδα, κατσίκα κάπι τέτοιο...

Κι όμως η Νίτσα δεν ήταν ολότελα ζώο... Είχε και τις καλές της στιγμές.

Σχεδόν ήταν εύθυμος τώρα... Σφύραγε μάλιστα κάπι πολύ πεταχτό. Είχε ξεχαστεί ολότελα... Κάποια στιγμή κοιτάξε λοξά το γέρο.

Κάπνιζε κι έβλεπε μπροστά του... Τα χωράφια, τα δέντρα, τα βουνά, δεν κατάλαβε τίποτα. Λοιπόν, αυτός ο γέρος ήταν ένα αίνιγμα. Ένα μυστήριο αίνιγμα που δεν μπόρεσε να το ερμηνέψει... Είχε το γυιο του σκοτωμένο... Κι αυτό ήταν όλο. Ούτε δάκρυ... ούτε ένας αναστεναγμός. Τίποτε...

Αυτόν όμως τι τον ενδιέφερε; Δεν τον αρκούσε ο ιδρωτας, η ζέστη... Το αυτοκίνητό του που μούκριζε; Κι ο ανόητος πολύ το χάρηκε, σαν ο αρχισυντάκτης τον διώρισε πολεμικό ανταποκριτή. Δουλειά υπεύθυνη. Να κρέμμεται ο κόσμος απ' το δικό του τηλεφώνημα. Δεν τούφτανε το φουτμπόλ; Προχωρεί ο Κώστας, τριπλάρει δυο αμυντικούς παίκτες, ένα σουτ, ένα θεσπέσιο σουτ κι ο κεραυνόπληκτος Νικολάου μαζεύει την μπάλα απ' τα δίχτυά του, ενώ η κερκίδα ουρλιάζει Ολυμπιακός-Ολυμπιακός...

Και η Νίτσα;

-Νίτσα, γδύσου!

- Δεν λεν ποτέ σε μια δεσποινίδα να γδυθεί... Τη γδύνει ο κύριος και μάλιστα πολύ διακριτικά...

Και δώστου κουμπιά και κουμπάκια και κόπιτσες κι ένα σωρό άλλα κολοκύθια... μέχρι που να ματώνουν τα χέρια σου...

Τότε ακούστηκε και η πρώτη κανονιά.

Το χωριό ήταν ανάστατο.

Ρώτησε τον καφετζή.

- Έπεσε το τουρκοχώρι δίπλα.

- Η Μανσούρα;

- Όχι, ένα άλλο μικρό.

Η γριά πετάχτηκε απάνω.

- Αλήθεια, έπεσε;

Όλοι κοίταζαν κατά το μονοπάτι... Κόσμος πολύς έτρεχε προς τα εκεί.

- Κι αυτοί πού πάνε;

Ο καφετζής γέλασε.

- Περίπατο!

- Ήταν πλούσιο το τουρκοχώρι;

- Θα δούμε!

Ξανακοίταξε προς τα εκεί. Τώρα στο μονοπάτι ήταν κι η γριά κι έτρεχε. Έτρεχε να προλάβει τους άλλους, να τους προσπεράσει, αν ήταν δυνατό.

Πότε στο διάστημα έφυγε αυτή, πώς δεν την πήρε χαμπάρι... Και θα τον φίλοξενούσε κιόλας απόψε. Κι ούτε γεια σου δεν τούπε.

Γύρισε στη μικρή.

- Εσύ δε θα κατεβεις; Δε θα πας να προλάβεις τη μάνα σου;
- Έγώ έχω το μωρό!

Δηλαδή αν της έλεγε άφησέ το εδώ, να δεις που θα του το πάσαρε... Πάντως να πεινούσε αποκλείεται... Το θήλαζε για καλά όλη μέρα.

Γύρισε στο γέρο πάλι.

- Θες ένα καφέ; Να κρυώσει κι η μηχανή.
- Τι ώρα είναι;
- Μεσημέρι.
- Να πιούμε.

Κατέβηκαν απ' τ' αυτοκίνητο κι έκατσαν στον καφενέ. Φώναξε και τη μικρή... Φώναξε και τον καφετζή.

– Καφέ δεν έχει. Που να ψήνω τώρα καφέδες. Δε βλέπεις τι γίνεται; Έχει λίζο και τριαντάφυλλο και πορτοκαλάδα.

- Πλάκωσε κόσμος. Γίνεται τζίρος, ε;
- Να φέρω λίζο;
- Φέρε πορτοκαλάδες.

Μάλλον δε θάφερνε τίποτε. Ένα σύνταγμα φαντάροι στριμώχνονταν στο μαγαζί του. Τα νέα έδιναν κι έπαιρναν. Άντεχε ακόμα το τελευταίο φυλάκιο των Τούρκων εκεί στη Μανσούρα. Κι ύστερα είχαν σειρά τα Κόκκινα. Ακόμα μιλούσαν για τους δικούς μας που σκοτώθηκαν ψες και για το γυιο του γέρου. Έφταγε, λέει, κοιμήθηκε στη σκοπιά και δεν πήρε χαπάρι τους Τούρκους· έτσι χάθηκαν όλα τα παιδιά.

Δεν άντεξε.

– Μα αφού χάθηκαν όλα τα παιδιά, πώς ξέρετε ότι έτσι έγινε το κακό;
– Γιατί ο μακαρίτης λέγανε ήταν υπναράς!
– Τώρα κουβέντες είν' αυτές; Οι άλλοι πολεμάνε και σκοτώνονται και σεις κάθεστε εδώ και μαλακίζεστε;

Ο γέρος τον έκοψε...

- Άστους, Ό,τι θένε λένε...
- Όχι, δηλαδή, αλλά τελοσπάντων και λίγος σεβασμός. Α σικτίρ.

Εκείνη τη στιγμή ερχόταν κόσμος πολὺς απ' το μονοπάτι κι ήταν φορτωμένοι ό,τι φανταστείς... Ένας κουβαλούσε στον ώμο ολάκερο μπαούλο, άλλος στρωσίδια. Η γριά έφερνε δυο κατσίκια με τ' ένα χέρι και με τ' άλλο κουβαλούσε έναν τενεκέ...

Μόλις είδε τη μικρή φώναξε.

- Τι κάθεσαι και κοιτάς; Ήλα να βοηθήσεις...
- Εδώ δεν υπάρχει αστυνομία; Είναι ντροπή...
- Φτωχόκοσμος, δεν σούλεγα; έκανε ο γέρος.
- Πάμε να φύγουμε...

– Και τη μικρή, τη γριά;

– Βλέπεις δεν φορτώνω γιδια στ' αυτοκίνητα. Αν ήταν μόνο τομάρια...

Ξεκινήσε... Σε λίγο βγήκε απ' το χωριό και ακολούθησε το χωματόδρομο που θα τον έβγαζε στον Πύργο... Γύρω ήταν ένα φαλακρό βουνό γεμάτο ρυτίδες. Τίποτε άλλο...

– Όμως είναι ντροπή!

Ο γέρος τούδωσε τσιγάρο.

– Δεν ξανάρθες στα μέρη μας, έτσι; Ξέρεις τι σημαίνει να περιμένεις ψωμί απ' αυτές τις πέτρες... Και σαν πεις να τις περιποιηθείς, κάνεις τα πολυσβόλα να κακαρίζουν... Άσε τα παιδιά που φεύγουνε απ' εδώ δεκατεσσάρων δεκαπέντε χρονών...

– Ναι, χρειάζονται έργα υποδομής...

Μίλησε στον εαυτό του. Όμως... Όμως τη μικρή δεν έπρεπε να την αφήσει. Λάθος...

Σιώπησε. Προσπάθησε να βάλει σε μια σειρά τις σκέψεις του. Τίποτε. Ήταν μπλεγμένος σε έξαλλη υπόθεση... που τον παράσερνε αυτό ήταν όλο. Παράτησε την προσπάθεια και μίλησε.

– Εγώ σου λέω, εκεί στην πολιτεία η γριά θα πουλούσε τη μικρή.

– Μπορεί.

– Και το λες έτσι ήσυχα;

– Σάμπως είναι καλύτεροι τούτοι οι σκοτωμοί; Το μακελιό; Και τον κοίταξε κατάματα.

Δεν απάντησε. Καλύτερα. Σάμπως ήξερε κι αυτός... Καλύτερα νάταν προσεκτικός με το δρόμο, το μονοπάτι πες καλύτερα. Να μην πάθει καμιά μεγάλη ζημιά.

– Εδώ έχει γαϊδουράγκαθα, αν θες!

– Τι ώρα είναι η κηδεία;

– Στις τρεις.

Ήταν δύο η ώρα.

– Άστα... Να πάμε μια ώρα γρηγορότερα...

Αυτό ήταν! Ο γέρος σίγουρα ήθελε να καθυστερήσει τη δύσκολη στιγμή. Τώρα τον τσάκωσε. Ήταν η πρώτη χαραμάδα στην καρδιά του... Μπορεί δηλαδή... Μπορεί.

Όμως φαντάσου και τη Νίτσα!

– Έφερες τα γαϊδουράγκαθα;

– Όχι!

– Γιατί;

– Τα φάγανε οι άνθρωποι, δεν αφήσανε ούτε ένα κλαδάκι.

– Με δουλεύεις.

– Όχι! λόγω τιμής σου λέω!

Είδα και κάμποσους εκεί στις πλαγιές... Σέρνονταν στα τέσσερα και μασουλούσαν όλα τ' αγκάθια.

- Και γιατί, πώς μπορούσαν;
- Μπορούσαν. Πειναγαν, λέει...
- Με δουλεύεις σίγουρα! Δεν έχει άνθρωπο που πεινάει σήμερα... Άκου που σου λέω.

Μιλούσε πολύ σοβαρά η Νίτσα!

Φάνηκε για καλά το χωριό... Κάπι σπιτάκια και δέντρα πολλά... Κι ένα καμπαναριό. Ένα στερεότυπο καμπαναριό που δέσποιζε.

- Εσείς κάτω έχετε νερό. Φαίνεται απ' τα δέντρα.
- Ναι. Κάπι γίνεται. Γη όμως δεν υπάρχει...
- Είναι η θάλασσα... το Ψάρι.
- Εμείς είμαστε στεριανοί...

Ορίστε! Παντού υπάρχει κάτι. Φτάνει να μην είναι στενοκέφαλοι οι άνθρωποι. Φτάνει ν' αδράχνουν τη φύση απ' τα μαλλιά και να της αλλάζουν τα φώτα. Να της στίβουνε το ζουμί, όταν το βρούνε.

- Θες τσιγάρο;
- Ναι, έκανε ο γέρος. Τρέμανε κάπως τα χέρια του. Ο άνθρωπος δεν είναι ποτέ κοτρώνι... Τόνοιωθε τώρα καλά. Όμως ένοιωθε ότι κάπι έπρεπε να του πει... Να του δειξει λίγη συμπάθεια... Όχι από υποχρέωση. Όχι... αλλά γιατί ήταν ένας γέρος, χωριάτης, ένας αξιοπρεπής γέρος, ένας άνθρωπος...
- Έχεις και άλλα παιδιά;
- Πέντε.
- Αγόρια;
- Τέσσερα αγόρια κι ένα κορίτσι.
- Ευτυχώς!
- Ευτυχώς;
- Θέλω να πω... είναι κάπι... Μη μου πεις...
- Είναι ο Δημήτρης, ο Μιχάλης, η Μαρία, ο Γιώργης, ο Σταύρος... Ο Αντρέας όμως; Ο Αντρέας...;

Και τώρα, κυρία Νίτσα μου, δεν τάκανα θάλασσα; Όχι πες μου. Ένας Δημήτρης είναι το ίδιο μ' έναν Αντρέα...

Ίδιος, αν με ρωτάς, ο πατέρας του Αντρέα.

Έκατσε κάτω απ' το πλατάνι στον καφενέ. Διπλα στην εκκλησία. Ο γέρος στεκόταν εκεί χαμένος. Η καμπάνα χτυπούσε και ένα πλήθος μαυροφορεμένων στριμώχνονταν στην είσοδο. Γυναίκες, παιδιά. Προπαντός παιδιά... Σπουδαίες παιδικές εντυπώσεις θα 'χουνε, σκέφτηκε.

Ο γέρος κοίταξε τον κόσμο, ύστερα τον Αντρέα...

- Πρέπει να πάω. Και σήκωσε το χέρι σα να χαιρετούσε.
- Ύστερα ορθώθηκε, έβαλε όση σταθερότητα μπορούσε στο βήμα του και προχώρησε. Εκεί στην είσοδο όμως κοντοστάθηκε, χαλάρωσε κι έκατσε στο πεζούλι... Κάποιοι άρχισαν το κλάμα.

Σηκώθηκε, πήρε τη φωτογραφική του μηχανή και πλησίασε. Έψαξε και βρήκε δύο γριές με κάπι άλλες νέες και στάθηκε και περίμενε. Μόλις πιάσανε το μοιρολόι έβγαλε δυο πόζες. 'Υστερα έφυγε κι έκαστε πάλι κάτω απ' το πλατάνι... Έβγαλε το μαντήλι του και σκουπίστηκε...

Η ειδηση ήρθε σαν αστραπή! Έπεσε η Μανσούρα!

Μια χαρά κι ένα χάχανο κι ένας θριαμβος έπιασε τον καφετζή και προχώρησε ώς εκεί που καθόταν. 'Υστερα προχώρησε πάρα πέρα κι ανακατεύτηκε με την καμπάνα και τα «άμωμοι εν οδῷ».

– Πάει τέλειωσε κι αυτό. Κι οι χωριάτες παράγγειλαν ούζα. Του παράγγειλαν και του ίδιου.

Όμως αυτός σηκώθηκε. Ήθελε να δει από κοντά τη Μανσούρα, να βγάλει και λίγες φωτογραφίες. Το πεδίον της μάχης. Μπήκε στ' αυτοκίνητο και έκαστε. Έβαλε μπρος το μοτέρ... Όμως δεν μπορούσε να κινηθεί. Έξαφνα ο δρόμος γέμισε κόσμο! Από τη μια ήταν οι φαντάροι που φώναζαν και τραγουδούσαν κι απ' την άλλη τα φέρετρα κι οι παπάδες κι οι μαυροφερεμένοι που βγαίνανε απ' την εκκλησία κι αυτός στη μέσην ξεκάρφωτος να μην ξέρει τι να κάνει. Έσβησε το μοτέρ. Περίμενε. Οι δύο παρατάξεις σιγά-σιγά θα ενώνονταν κι ο σαματάς θάταν μεγάλος. «Κλαυσίγελως». Μπράβο του. Να τίτλος για ρεπορτάζ! Ο παπάς έκανε μια ευχή και ρώτησε.

'Υστερα έβαλε το σταυρό του.

– Δόξα σοι ο Θεός! και συνέχισε την ψαλμουδιά και την προσευχή στον ύψιστο, που πάντα είναι με το μέρος των νικητών.

– Δόξα σοι ο Θεός! έκαναν κι οι άλλοι.

Εκείνη τη στιγμή φάνηκαν τα αεροπλάνα. Ωρμούσαν απ' το βουνό με τα στόματα ανοιχτά κατά το χωριό. Ήταν η φασαρία τους που σε τρόμαζε πρώτα-πρώτα κι ύστερα οι σφαίρες κι οι βόμβες. Ήταν κι οι γυναικες που στρίγγλιζαν και οι φαντάροι που πέφτανε κατά γης κι ο παπάς που δρασκέλαγε το φράχτη κι ο γέρος που έτρεξε και χώθηκε κάτω απ' το γεφύρι... και τα παιδιά που μπερδεύονταν με τους μεγάλους. 'Υστερα ήταν τα σπίτια που άρχισαν να καπνίζουν κι η εκκλησία κι ένα πρόχειρο νοσοκομείο... και κάπι νοσοκόμοι κι ένας γιατρός... Και τα φέρετρα που κείτουνταν εκεί καταμεσής της πλατείας. Ήταν τέλος το μοιρόλοι· οι στριγγλιές.

... Πού καιρός για γαιδουράγκαθα, κυρία Νίτσα! Όσα δεν μασούλησαν οι άνθρωποι, τάφαγε η φωτιά. Ναι, κυρία Νίτσα... Να σου πω και για το γέρο... Ένα φέρετρο καταμεσής της στράτας κι εκείνος κάτω από το γεφύρι να κατουράει απ' το φόβο του... Κι ο άλλος, ο Αντρέας, που δεν είναι Δημήτρης για Μιχάλης, και τι διάολο άλλο... μοναχός... καταμεσής της στράτας. Μοναχός, κατάλαβες... Εγώ ήθελα μόνο το φουτμπόλ και τη γκόμενα κι ο άλλος ο γιατρός το τάβλι του στην «Ευσέβεια»... Κι όλοι τους να κουνάνε τα πόδια ξαπλαρωμένοι όπως εσύ, κυρία Νίτσα... Γελοιά, κυρία Νίτσα, βλάκα, κύριε αρχισυντάχτα... Σας το λέει στα σίγουρα, όπως άλλος γάιδαρος. Ο Μιχάλης, κυρία Νίτσα. Ασιχτίρ...

Έβαλε την πρώτη, πάτησε γκάζι κι έφυγε σα σίφουνας. Και δεν πα' νάκαιγε τη μηχανή!

Το κατούρημα

‘Υστερα σκέφτηκε πως αν κατουρούσε θα ξεθόλωνε το μυαλό του... Γιατί σε τέτοιες στιγμές μπορούσε να σκεφθεί απερίσπαστος. Κατευθύνθηκε σε κείνο το κτίσμα που ήταν τα παραλιακά ουρητήρια... Ένα κτίσμα με αψίδες, πολύ μεγαλοπρεπές για τη δουλειά, που έμοιαζε με βυζαντινή εκκλησία.

Η θάλασσα διπλα ήταν ολότελα καλμαρισμένη, ο ήλιος ιριδιζε, η πρωινή νοτιά όμως ήταν ακόμα διαπεραστική. Προχώρησε περίπου ευτυχής! Όταν πλησίασε, ένοιωσε να τον πιέζει η ανάγκη... Ήτσι πάθαινε πάντα όλη μέρα. Μπορούσε να κρατήσει το κάτουρό του, όταν όμως πλησίαζε τον καμπινέ, δεν κρατιόταν. Σίγουρα δεν ήταν ολότελα φυσιολογικό το φαινόμενο...

Εκεί τον σταμάτησε κάποιος...

- Πού πάτε;
- Μα να κατουρήσω...
- Απαγορεύεται.
- Γιατί; Δεν είναι ουρητήριο;
- Είναι.
- Τότε...

– Πρέπει πρώτα να ρθει το υγειονομείο... ο επόπτης... Να το ελέγχει πρώτα και μετά να παραδοθεί στη δημόσια χρήση. Ήτσι γίνεται κάθε πρωί, ένιωθε και κάτι σταγόνες στο σώβρακο. Άρχισε να χοροπηδά.

- Τι ώρα θα ρθει το υγειονομείο;
- Στις οκτώμιση.
- Κοίταξε το ρολόι του. Δεν θάντεχε.
- Εγώ θέλω να κατουρήσω.
- Ο γιατρός μάς το απαγορεύει. Σου τόπα.
- Θα τα κάνω απάνω μου!
- Αυτό είναι δικό σου πρόβλημα!
- Κάνε μια εξαίρεση, δεν βλέπεις την κατάσταση;
- Και να βρω εγώ τον μπελά μου...

Του γύρισε την πλάτη και προχώρησε προς τη θάλασσα... Θα κατουρούσε εκεί... Είναι γνωστό ότι η Μεσόγειος χρειαζόταν κάποια ενίσχυση...

Κοίταξε δεξιά κι αριστερά... Ψυχή Θεού δεν υπήρχε... Άνοιξε το παντελόνι του, έβγαλε το πράμα του, άναψε το τσιγάρο –πάντα έτσι έκανε– κι αφέθηκε... Αμέσως το κατούρημα διέγραψε μια μεγαλο-

πρεπή τροχιά... «Το σίγουρο είναι», σκέφτηκε, «ότι δεν πάσχω από προστάτη», και αφέθηκε να κοιτάζει τη θάλασσα, τον ήλιο, ένα ανύποπτο κύμα που προσπαθούσε να φθάσει το παπούτσι του...

«Έχουν να λένε», ξανασκέφτηκε, «ότι το χέσιμο είναι μια απ' τις μεγάλες ηδονές του ανθρώπου... όμως και το κατούρημα δεν πάει πισω... Ευτυχώς που δεν μπήκα στο μπουντρούμι του υγειονομείου...» Η μυρουδιά της απολύμανσης θα τούφερνε εμετό... Θάχανε αυτή τη χαρά...

Τότε ένοιωσε ένα χέρι στον ώμο του... Γύρισε. Ο αστυνομικός τον πρόλαβε και μίλησε πρώτος.

- Δεν έχεις τουαλέττα σπίτι σου;
- Έχω, αλλά είναι στη Λευκωσία!...
- Γιατί δεν πήγες στο ουρητήριο;
- Μου το απαγορεύει ο φύλακας...
- Όλοι οι επιδειξίες αυτό μας λεν...
- Είσαι στα καλά σου... Μόνο η θάλασσα με βλέπει. Κι έχει δει πράματα...

Πήγε να γελάσει.
– Ας την πλάκα... Πάμε!
– Πού;
– Στο τμήμα...
– Μα γιατί;
– Για προσβολή της δημοσίας αιδούς!
– Για να προσβάλλεται η δημόσια αιδώς πρέπει να υπάρχει κοινό...
Εγώ είμαι κατάμονος!
– Και εγώ δεν είμαι κοινό;
– Είσαι όργανο.
– Και ως όργανο πρέπει να βλέπω τ' όργανό σου! Ωραία λογική.
Έλα πάμε.

Νευρίασε.
– Δεν πάω πουθενά!
– Έλα με το καλό... Για να μη σου προσάψω και δεύτερη κατηγορία!
Αντίσταση κατά της αρχής...
– Να σε βράσω και σένα και την αρχή σου!
Έτσι βρέθηκε στο αστυνομικό μητρώο...

Say 26. 9. 1911. Gaudich. upicau
J. P. D. J. P. D. neopeltios

26. 11. 1911

H jwaiak la apas che A.
Gudie akyu uen la Gw

Lp. 43

Ying

Ying. T'fengkuu uen roan'llin, A, Lp. 43 18/2
monggur ^{th.} Poforong

Reichenb. Xanthopeltis H. (yindown), A, 41, J

Murium Xanthopeltis. H. (yindown), A, 41,
also into Ying. Reichenb.
la hing in B.M.

Bangkuu. M. xanthopeltis. Reichenb.
nei xanthopeltis. H. Kungoog wos
las sejok si. san cili cypurus

How stephan t'feng

62' avalek fuké for

Δημοσιευμένα
διηγήματα
σε περιόδικά

Ο κλέφτης (Λ.Ο.Φ.* , 1957)

- Διάολε, δεν θα γίνουμε άνθρωποι· γιατί, λέω, να φοβούμαστε το φως, τον ήλιο, τον αστυφύλακα; Από τι πάστα νάμαστε φτιαγμένοι;

- Άστα τώρα αυτά. Τι να τα κάνει εκείνο το χούφταλο τόσα λεφτά. Ο παλιοτοκοφλύφος. Εγώ λέω καλά κάναμε που τον ξαλαφρώσαμε. Πάρε τσιγάρο. Και μην το σκέφτεσαι. Όλοι γιατροί θάμαστε;

- Κι όλο λέω, ρε Μιχάλη, άλλη φορά δεν ξαναπάω σε δουλειά και πάλι νάμαι. Δεν αντέχω τη φυλακή πια!

Τον έπιασε βήχας διαολεμένος. Αναταρασσόταν ολόκληρος.

- Κι αυτός ο βήχας. Λες νάναι φθισή;

- Απ' το τσιγάρο είναι.

- Κι αν είναι;

- Δεν είν' έτσι της φθισης. Ξέρω. Δεν θυμάσαι τη Βαγγελία;

- Πέθανε αυτή;

- Τραβιέται στου Φιλοπάππου· μα θα πεθάνει. Της τόπε ο γιατρός.

- Και γιατί δουλεύει;

- Για να πεθάνει γρηγορώτερα.

- Τέλος πάντων, μοιράζε να δούμε τι πιάσαμε. Χαμηλά να μη μας βλέπουν. Καλά είναι.

Έχωσαν τα χαρτονομίσματα στις τσέπες τους.

- Μη φεύγεις, ρε Μιχάλη, κάτσε ακόμα. Δεν μπορώ νάμαι μόνος. Σα να μου πιάνεται η αναπνοή.

- Μπας κι άρχισες τις πρέζες πάλι;

- Το φοβάμαι κι αυτό, σαν είμαι μόνος. Ο διάολος είναι διάολος.

- Να βρεις γυναίκα για συντροφιά. Έρχεται και χειμώνας. Γειά σου, και χαχανίζοντας έφυγε.

- Πιάσε, ρε Μιλτο, άλλονα κατοστάρι.

- Στα μεράκια σου είσαι, βλέπω.

- Ναι, ρε Μιλτο. Έλα κάτσε να πιούμε ένα.

- Φχαριστώ, ο γέρος βλέπει. Άλλη φορά.

Επινέ γουλιά-γουλιά κι έβηχε. Στη μικρή τούτη ταβέρνα βρισκόντουσαν τρεις τέσσερις χαμάληδες που κατέβαζαν τις φασουλάδες τους σιωπηλά. Παρακάτω

* Λογοτεχνικός Όμιλος Φοιτητών

ένας μεθυσμένος κοίταζε σαν αποβλακωμένος. Μέσα-μέσα έφτυνε με θόρυβο χάμω.

Έτσι, χωρίς να ξέρει το γιατί, τη μνήμη του τη γέμισε το Κατινάκι. Τί νάκανε άραγε; Δω μέσα τη γνώρισε. Μια μέρα που η ταβέρνα ήταν φίσκα, όλο φωνές και χάχανο. Ήρθε να φάει. Δεν είχε τραπέζι αδειανό. Την είδε να ψάχνει με το μάτι για καμιά γωνιά. Αθέλητα σήκωσε το πόδι του απ' τη διπλανή καρέκλα.

– Επιτρέπετε;

– Ναι, κάτσε.

Παράγγειλε το φαΐ της. Φτωχά πράγματα. Θάναι μεροκαματιάρα, σκέφτηκε. Οι άλλες τρώνε καλά. Και λίγο μεροκάματο.

– Να σε κεράσω ένα κρασί, δεσποινίς;

– Ευχαριστώ, δεν πίνω, με ζαλίζει. Χαμογέλασε.

– Ένα όμως; Μίλτο, ένα ποτήρι.

– Στην υγειά σας.

– Τρώτε συχνά εδώ;

– Ναι, είναι φτηνά και καλά. Μόνο που καμιά φορά δεν βρίσκω να κάτσω. Ευτυχώς που είσαστε σεις τώρα...

– Γιατί;

– Να... γιατί δεν θα τολμούσα να κάτσω διπλα σ' άλλον. Σεις μου θυμίζετε κάπι γνώριμο, κάπι φιλικό. Κοκκίνισε.

– Δουλεύετε δω κοντά;

– Ναι, στο εργοστάσιο. Το συμπαθούσε τούτο το κορίτσι.

– Είσαι όμορφη.

Χαμογέλασε.

– Όχι, δεν είμαι.

– Πώς σε λένε;

– Κατίνα, δεν ειν' όμορφο όνομα, ε;

– Κατίνα, αν δεν έχεις φίλο, έλα μαζί μου.

Είσαι καλή κοπέλλα, έχω και δωμάτιο. Μπορεί και να σε παντρευτώ. Γιατί όχι, σκέφτηκε, τσούλα δεν είναι. Εμείς οι φτωχοί πρέπει να σμίγουμε.

– Μπας και μας δει η τύχη;

– Όχι, μα για να παρηγοριούμαστε. Να λέει ο ένας τ' αλλουνού τις πίκρες, τις χαρές, τα όνειρα...

– Τα όνειρα...

Της χάιδευε το χέρι.

Εκείνο το βράδυ ήταν απ' τα καλύτερα της ζωής του. Μέχρι που ξέχασε και την απαραίτητη ένεσή του. Καλύτερα. Το πρωί τούψησε και καφέ, πριν φύγει για τη δουλειά της. Κι εγώ είμαι ένα ρετάλι, σκέφτηκε. Αποφάσισε να κόψει τα ναρ-

κωπικά. Θα δουλέψω, διάσιλε, είμαι νέος, και θα την παντρευτώ. Μόνο που για δουλειά δεν έκανε. Τα χέρια του τρέμανε, τα κόκκαλά του μοιάζανε σάπια κι η θέλησή του πολύ λιγή. Και τα ναρκωτικά δεν κόβουνται τ' άτιμα. Το 'ριξε στο πιοτό και στις νυχτερινές δουλειές. Η Κατίνα τον αγαπούσε και δεν έλεγε τίποτε, ούτε ακόμη σαν τον έβλεπε ξερό απ' την ένεση ροχαλίζοντας, φωνάζοντας, παραμιλώντας. Προσπαθούσε μόνο με το γλυκό, με κανένα μισόλογο να τον κάνει να καταλάβει. Τα μάτια της πόσο κόκκινα ήσαν τώρα! Το εργαστάσιο το παράτησε. Σχεδόν πεινούσαν κι ο καιρός περνούσε και κάτι καλές αναμνήσεις ξέφτισαν. Όσουπο μια μέρα δεν άντεξε σαν τον ειδε τύφλα στο μεθύσι. Τον είπε μεθύστακα, αχαΐρευτο, χασικλή, πρεζάκια, κλέφτη, παλιάνθρωπο, τούσπασε κι ένα πιάτο στο κεφάλι κι έφυγε. Έφυγε μ' ένα γείτονα ώς τ' άλλο πρωινό. Τον βρήκε να την περιμένει.

– Ήρθες;

– Ναι.

– Θα φύγεις.

– Το ξέρω.

Έσιαχνε τα λιγοστά πράγματά της. Πόσο είχε γεράσει αυτούς τους μήνες!

– Άκου, Κατίνα. Δεν φταις εσύ. Σου λέω να φύγεις, δεν σε διώχνω. Για το καλό σου δηλαδή. Για ό,τι είπες ψες, έχεις δίκαιο.

– Ξέχαστα, δεν τόθελα.

– Κατίνα.

– Αν με γνώριζες πριν κανένα χρόνο, θάμαστε πολύ ευτυχισμένοι.

– Το πιστεύω, Κατίνα!

Της έπιασε το χέρι.

– Κατίνα, να πας σε κανένα εργοστάσιο να δουλέψεις πάλι, όχι αλλού.

– Ναι, ξέρω. Του χάιδεψε τα μαλλιά. Γεια σου...

– Γεια... έκλαψε σαν μωρό παιδί.

Αλήθεια πούναι τώρα, ώρα της καλή, που νάναι το φτωχό το Κατινάκι;

– Δώσε, ρε Μίλτο, άλλο ένα κατοστάρι. Να πάρει ο διάολος το βήχα μου.

Σπαρταρούσε απ' το βήξιμο. Τα μάτια του δάκρυζαν.

Αύριο κι όλας στο γιατρό. Ας ειν' καλά τα λεφτά του γερο-μαγκούφη. Μπορεί να προλάβει κανείς τίποτις κακό. Σαν την άλλη φορά. Μόλις χούφτιασε πολλά λεφτά, πήγε στο γιατρό για τα ναρκωτικά και σώθηκε. Μα πώς σώθηκε! Θυμάται τότε στην κλινική το θολωμένο του μυαλό, την ξεραϊλα στο στόμα του, την οδυνηρή ανάγκη του δηλητηρίου, τις άγριες φωνές τους, τα μουγγρητά, τα παρακάλια του για μια ενεσούλα.

– Ευτυχώς που κλέβουμε μέσα-μέσα. Η ζωή είναι καλή πανάθεμά την, κι η δική μας η χαμοζωή ακόμα.

– Μίλτο, έλα. Πάρε.

– Φεύγεις;

– Ναι, πάω για ύπνο. Για ύπνο! Στο νεκρικό του δωμάτιο, που έμοιαζε με τάφο, στο άδειο δωμάτιό του, το μουγκό. Τι να γίνει; Δεν ήταν όμως έτσι στο πατρικό του. Εκείνο μύριζε σπίτι, οικογένεια· κι ήταν κι εκείνο ένα δωμάτιο. Σηκώθηκε.

Έχει δίκιο ο Μιχάλης, χρειάζεται γυναικά! Έτριψε τα χέρια να ζεσταθεί. Προχωρούσε. Η βροχή έπαψε, κι η άσφαλτος γυάλιζε. Σαν νάταν καλά έτσι. Μόνο που χρειάζεται παλτό, για να δούμε. Κούμπωσε το σακκάκι, έχωσε τα χέρια στις τσέπες. Άρχισε να σφυρίζει. Ο αέρας τον συνέφερε. Έπαψε να σκέφτεται. Νόμιζε τον εαυτό του λεύτερο πουλί να πετάει παντού τιτιβίζοντας χαρούμενα. Ανάπνεε βαθειά... Ανακατεύθηκε με τον κόσμο. Ένοιωθε τ' άρωμά του, τις κουβέντες του, τα γέλια του. Χαμογελούσε κι αυτός. Περιπλανήθηκε για ώρα πολλή, χαζεύοντας χωρίς να ξέρει πού πάει.

Και τώρα για ύπνο! Θα σου σκαρώσω ένα υπνάκι ως το πρωί. Χαμογέλασε.

Πλέχτηκε στα σοκκάκια, προχωρώντας για το σπίτι του. Συμπαθούσε πολύ την ολοκληρωτική τούτη γαλήνη των φτωχόδρομων. Με τα χαμηλά σπίτια και τα φωτισμένα παράθυρα. Ξάφνου σε μια γωνιά διάκρινε μια γριά με φουφού και με κάστανα. Τη φουκαρού, σκέφτηκε. Αυτή να πούμε είναι πιο γερή από μένανε. Κι όμως ζει τίμια. Αισθάνθηκε κάτι σαν ντροπή. Την πλησίασε.

– Καλησπέρα, θεια.

– Καλησπέρα, παιδί μου.

– Δεν μου λες θεια. Δεν έχεις κανένα να νοιαστεί για σένα;

– Όχι. Μα τα καταφέρνω. Μια ψυχή είμαι.

– Μόνο αυτά έχεις για πούλημα;

– Ναι, κι αύριο πάλι έχει ο Θεός.

– Πόσο κάνουν;

– Όλα;

– Όλα.

– Κανένα δεκαπεντάρι.

– Δώστα όλα. Τον έβλεπε παράξενα. Αυτός δεν περιμενε. Γρήγορα-γρήγορα τ' άρπαξε με τα δυο του χέρια και τάβαλε στις τσέπες. Της πέταξε ένα πεντάρι έτσι απότομα σαν ρομπότ.

– Καληνύχτα θεια.

– ...

Σχεδόν έτρεχε. Τραγουδούσε δυνατά.

Ξεφλούδισε ένα κάστανο. Γεια σου, θεια μερακλού.

Κι η νύχτα προχωρούσε. Τ' αστέρια λάμπανε όλα κει πάνω. Και τα φώτα της φτωχογειτονιάς σβύσανε σιγά-σιγά, ώσπου σε λίγο δεν έμεινε τίποτα...

Και τα καράβια φεύγουν... (Λ.Ο.Φ., 1957)

Στα τέλη του έβδομου αιώνα μ.Χ. ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου, Ιουστινιανός Β', έστειλε καράβια στην Κύπρο, για να παραλάβουν τον πληθυσμό του νησιού και να τον μεταφέρουν σε μια νέα πόλη που έκτισε γι' αυτόν στον Ελλήσποντο, μη δυνάμενος να τον προστατέψει διαφορετικά απ' τις επιδρομές των Αράβων. Το ταξίδι π' ακολούθησε ήταν δραματικό και λίγοι φτάσανε στον προορισμό τους.

Εδώ παραθέτουμε μια σκηνή της αναχωρήσεως...

Ο γέρο-Ιγνάτης ολομόναχος, μ' ορθάνοικτα μάτια και σκονισμένα γένια, κοίταξε κατά την θάλασσα και, μ' όλο που η όρασή του τον δυσκόλευε και τα μάτια του θόλωναν, δεν έλεγε να τα ξεκαρφώσει απ' τα καράβια, που υπερήφανα λικνιζόντουσαν στ' αλαφρό κύμα του κόλπου.

Δούλεψε σήμερα παλληκαρίσια μ' όλα τα γεράματα, μα η κούρασή του λες κι έφυγε μαζί με τους χωριανούς του, που τώρα, αφήνοντας τον τόπο τους, κινούσαν για μια νέα πολιτεία στον ίσκιο της Πόλης, έτσι που τ' αχόρταγα χέρια των Κουρσάρων να μην τη φτάνουν.

Τα καράβια δέχτηκαν πρόθυμα τα πολυβασανισμένα κορμιά και τώρα πια δεν άκουγες παρά ένα κλάμα μωρού, ένα μακρόσυρτο μοιρολόι· για κάτι νιους που χάθηκαν απ' το λεπίδι του Μαύρου, έναν παραπονιάρικο λυγμό για την τωρινή τους κατάντια.

Κάτι σκιές σάλευαν πότε-πότε και κάτι άλλες κοίταζαν κατά δω, λες για να συλλάβουν για τελευταία φορά την εικόνα της Πατριδας, που στη νυχτερινή ομίλη διαλυόταν, οπασία ανάλαφρη, αγαπητή.

Κι ο γέρος έμενε κατάμονος στη γη του...

Δεν του ήταν μπορετό να τη χωριστεί πια· είχε τόσο βαθειά ριζώσει σ' αυτήν, που κάθε μεταφύτεψη θάταν χαμένος κόπος. Ήταν δεμένος μαζί της σαν τα βόδια στο ζυγό. Δεν μπορούσε να φτανταστεί πρωινό ξύπνημα χωρίς τη λεύκα της αυλής του, χωρίς τα νοτισμένα φύλλα της θεριεμένης κληματαριάς του, χωρίς την αχτίδα του δικού του ήλιου, που χαμογελούσε, καθώς στεφάνωνε την κορφή του καλωσυνάτου βουνού του.

Μάταια ο παπάς τον παρακάλεσε, τούκλαψε σχεδόν. Γιατί να φύγει; Δεν θα πεθάνει της πείνας, τούτος ο τόπος έθρεψε τόσους και τόσους.

– Εσύ, παπά μου πήγαινε. Γιατί να τ' αφήσω αλλού; Μη θαρρείς πώς θάμαι μόνος; Με το μάτι κυκλόφερε τα γνώριμα κατατόπια του.

Κι ο παπάς τόδε καλά. Αν μπορούσε, ούτ' αυτός θάφευγε. Έβλεπε όμως τους κουρελιασμένους ανθρώπους του με τα σφιγμένα χείλια και τα τρομαγμένα μάτια, τα γιομάτα απόγνωση κι η καρδιά του ράγιζε. Απ' την άλλη οι φωνές του δάσους, το κάλεσμα των κυπαρισών, το παρακαλεστικό τραγούδι της πηγής, μιλούσαν μέσα του, λέγοντάς του: μείνε. Τα δεκαπεντάχρονα αγόρια, ο Ιγνάτης κι αυτός φιγουράρισαν στην φαντασία του να σκαρφαλώνουν στους απόκρημνους βράχους, να γεύονται το ματωμένο καρπό της αγριομουριάς, ν' αναπαύονται στις ρεματιές πάνω στις βιολέπτες και στο θυμάρι, η καρδιά του φτερούγισε...

Μια σπιγμή είδε μπροστά του ολοκάθαρα τη μορφή της γυναικάς του που κοιμόταν στο κοιμητήριο του χωριού τους, πλάι στους άλλους νεκρούς συγγενείς... «Πού μ' αφήνεις; Σε περιμένω πλάι μου», κι όλο τούγκεφε... κι η καρδιά του σφίκτηκε...

Προσευχήθηκε πολύ. Θυμήθηκε τα λόγια του προκατόχου του: «Μόνο συ μπορείς να βοηθάς τούτο το μελισσολό...», και τ' απεφάσισε. Ντράπηκε μάλιστα για τους δισταγμούς του.

Και σαν όλο το τσούρμο, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, βρέθηκαν στα καράβια, πλησίασε το γέρο-Ιγνάτη.

– Γεια σου, γέρο μου...

Τα χοντρά χέρια τους ήσαν κρύα. Χαμήλωσαν τα μάτια. Έτρεμαν.

– Μη μου ξεχνάς τη μακαρίτσα, ε; Ο Θεός μαζί σου.

Έκανε να φύγει. Μα ξάφνου απότομα γύρισε πίσω, αγκάλιασε το γέρο με πάθος και τον φίλησε. Έκλαιαν σαν μωρά κι οι δυο.

Ο Ιγνάτης είδε το σουλούπι του παπά να ξεμακραίνει πάνω στη βάρκα.

– Γεια σου...

Ο αέρας ανέμιζε το ράσσο του.

Τα κανόνια του καραβιού βρόντησαν. Τα αγκομαχητά των άγκυρων σκόρπισαν ανατριχίλες. Τα πανιά λευτερωμένα φούσκωναν σιγά-σιγά. Φωνές, παραγγέλματα, ακροβατικά, αναρριχήματα στ' άρμενα...

Κι οι πρύμνες γέμισαν ανθρώπους δύστυχους, που θέλανε να δούνε. Το βουνό τους που προστατευτικά τούς παράστεκε τόσα χρόνια, το γέρο-πλάτανο της πολιτείας τους με το πυκνό φύλλωμα, τα χαμόσπιτά τους, που χάσκανε μισογκρεμισμένα, κατάμαυρα απ' τις φωνές και το κακό.

– Φεύγουνε, ψιθύρισε ο γέρος. Σαν μόλις τώρα να το σκέφτηκε. Η μαγική νύχτα των κύκλωνε από παντού, πνιγοντάς τον με το πηχτό σκο-

τάδι και τη γαλήνη της. Ένοιωθε τον εαυτό του άβουλο πλασματάκι σ' απέραντη έρημο...

Μα έτσι απότομα τινάκτηκε κι άρχισε να τρέχει δεξιά-αριστερά, μαζεύοντας ξύλα, κλαδιά, φρύγανα. Τάκαμε σωρό μεγάλο και με το τσακμάκι τ' άναψε, κι όσο οι φλόγες θέριευαν, παιγνιδίζοντας με τη νύχτα, το πρόσωπό του άστραφτε, γέμιζε άγρια χαρά, ικανοποίηση, παράδοξη τρέλλα ιερή... Ανάσανε με δυσκολία.

– Με το σκοτάδι δεν θάβλεπαν τίποτε..., ψιθύρισε. Και τα καράβια μάκραιναν. Οι καμπάνες τους ξέσκιζαν τα σκοτάδια. Τα σύννεφα ταξιδεύανε κι αυτά· μια νυχτερίδα στη λάμψη της φλόγας εξαφανίστηκε τρομαγμένη. Κι όταν πια η φωτιά φούντωσε για καλά, αρπάζοντας το ρούχο του, το σήκωσε ψηλά, ανεμίζοντάς το με μανιά, φωνάζοντας άγρια μ' όλη τη δύναμη των γέρικων πλεμονιών του.

– Γειαά, γειαά σας. Καλό ταξίδι!!!

Στη νυχτιά η φωνή του ακουγόταν βραχνή, δυνατή, φουρτουνιασμένη θάλασσα που σκάει στους βράχους κι έβλεπες το μικρό του σώμα να συσπάται, ν' ανεμίζει, να κυρτώνει, να ισιώνει, να λούζεται στον ίδρωτα. Όσουπο στο τέλος απόκαμε. Τα χέρια του απελπισμένα απ' την κούραση έπεσαν, και σαράβαλο αξιοθρήνητο σωριάστηκε σ' ένα βράχο.

Έμεινε εκεί κάμποση ώρα, χωρίς να σκέφτεται, να αισθάνεται. Τα ρούχα του ύγραιναν απ' την ομίχλη και το σώμα του αναρριγούσε στο φύσημα μιας πνοής πιο δυνατής. Πότε-πότε ένα ξύλο έσκαγε στη φωτιά. Όσουπο ένοιωσε ένα πράμα θερμό, κάπι σαν χάδι αγαπημένης να του χαιδεύει το μάγουλο, το λαιμό, τα γένια, να του θερμαίνει την ύπαρξη.

Άνοιξε τα μάτια.

– Εσύ είσαι;

Ανασηκώθηκε. Τ' αγκάλιασε.

– Κι εσύ μόνο, φτωχό μου κατσικάκι; Ψιθύρισε παραπονιάρικα. Όλοι τους φύγανε, κανένας δεν έμεινε. Πάει ο παπάς μας, πάει κι η Αρετούλα μας η καλή, πάει κι ο Βαρνάβας ο χωρατατζής. Τους βλέπεις; Να, εκεί κάτω. Φαίνεται ένα πανάκι ακόμη. Εκεί μέσα όλοι τους. Τόφερε έτσι, που η μουσούδα του να κολλήσει στο πρόσωπό του.

– Μείναμε μόνοι.

– Μπέε...

Κι η νύχτα προχωρούσε. Το πανί χάθηκε κι αυτό. Κι ο λγνάτης με το κατσικάκι βλέπανε το γιαλό...

S H N C R = S C

R I A G N A M Y E
G R A V I T E (1 9)

- W e i n f e r n i c h t : a) M u n d e r l e i n
b) O u t w a r d e r v a , i f
c) B ' B e f u n d e r

T h r e e d i ' o p e n ' t h r e e
T h r e e B e s u n i n g s a
i n P u n c h a .

P o c h i z

O n c o p i n g s , o c h i s ,
o c e s t r a l i t e r o t , m a p
c o n s i s t e n t v o l o n i t i

H M y n o k o n , n : f r
c o n t r a d i c t i o n s

ΣΓΟΡΗΜΕ
20 - 1940)

malealogii. (1822).

(3) టెల్కుస్ (1940). 113

our editor's report will speak

مآ ٦٣١٢ هـ

surge abouts, fig. 10.

gusfrueckus

also: *Leucosia* *leucostoma* *leucostoma*

and the *Acme* is 1.00,

infecting, and attacking

Στιγμές βουβές

(Κυπριακά χρονικά, 1963)

Γυρίσαμε όλοι στο παράθυρο.

– Στο διάολο πια, σκασμός!

Ο τυφλός φώναξε.

– Την μπάλα μου, θέλω την μπάλα μου, σας λέω!

Ήταν δώδεκα χρονών.

– Σιωπή, θέλω να διαβάσω, ακούτε...

– Άι παράτα μας και συ μωρή. Να διαβάσεις! Εγώ πεθαίνω. (Ήταν η μάνα, αιώνια άρρωστη).

– Μαύρη ειν’ η νύχτα στα βουνά...

– Πατέρα, σε παρακαλώ, πατέρα, σταμάτησε το τραγούδι. Πρέπει να πάρω αυτή την υποτροφία, καταλαβαίνεις; Πρέπει να φύγω... να φύγω.

– Ο κλέφτης ξεσπαθώνει... ξεσπαθώνει...

– Την μπάλα μου.

– Σκάστε όλοι σας λοιπόν.

– Πονώ, να εδώ... πονώ.

– Ο κλέφτης ξεσπαθώνει.

– Θέλω την μπάλα, θέλω να κλωτσώ.

– Θα πεθάνω... θα πεθάνω, αχάριστε, και συ τραγουδάς.

– Την μπάλα.

– Πονώ.

– Σκασμός.

– Πεθαίνω.

– «Εσύ ’σαι η αιτία που υποφέρω».

– Πονώ.

– Σκασμός, σκασμός!

Την άλλη μέρα έγραφε σαν τρελλή. Έπρεπε να επιτύχει. Να φύγει... Έσφιγγε τα δόντια και μάτωναν... ιδρωνε και κρύωνε κι έγραφε... Κάπι τη ρώτησε η διπλανή. Της απάντησε σκόπιμα λάθος... Έκρυβε το γραπτό της από κάθε ειδους μάτι σαν θησαυρό... κι έγραφε κι όλο έγραφε, γιατί τάξερε όλα. Και μάτωνε το στόμα κι ιδρωνε και κρύωνε κι ας ήταν καλοκαίρι... Και δεν σκεφτόταν τίποτε άλλο, παρά μόνο να φύγει...

Ένα τηλεφώνημα

- Συγχαρητήρια, δεσπονίς!
- Μα σοβαρά; Δεν κοροϊδεύετε;
- Σοβαρά. Θερμά συγχαρητήρια. Θα σας ξαναπάρουμε για λεπτομέρειες.

Δυο μάγουλα κόκκινα ξεπετάχτηκαν στους δρόμους.

Οι μεγάλες πολιτείες είναι ένα όνειρο. Φώτα. Βιβλιοθήκες. Κάθεσαι μέσα και ρουφάς τη σοφία του κόσμου και γεμίζεις... γίνεσαι στέρνα. Κι είναι ησυχία... απόλυτη ησυχία... Ύστερα κάνεις τη βόλτα σου στα πάρκα... Εκεί υπάρχουν περιστέρια και κύκνοι και μικρά παιδιά, πολλά παιδιά, παχουλά και γερά... Δυο μάτια μπορεί να σε κοιτάζουν... νοιώθεις παράξενα, μα ευχάριστα... σα μια ζέστη να σε πλημμυρίζει... κι ύστερα... Αχ πόσα, πόσα πράγματα δεν είναι οι μεγάλες άγνωστες πολιτείες...

Τηλεφώνημα

- Ξέρετε, δεσποινίς ήτανε λάθος!
- Λάθος;
- Δυστυχώς! Λυπάμαι!
- Εγώ, όμως...
- Πολύ λυπάμαι.
- Λάθος!
- Ναι, η υποτροφία εδόθη πια.
- Τώρα;
- Η φωνή σταμάτησε να μιλά.
- Τώρα;

Στο σπίτι η μάνα φωνάζει. Τίποτε δεν έχει, μα φωνάζει. Είναι στο κρεββάτι. Πάντα μούχλα και ξέμπλεκα μαλλιά. Ο τυφλός πριν ήταν ένα αγοράκι όλο ζωή, τώρα στριγκλίζει, δεν θέλει να υποταχτεί. Ένα άλλο αδελφάκι ψήνεται στον πυρετό, το θερίζει ο καρκίνος. Βγάζει άναρθρες κραυγές σιγανές. Ο πατέρας απόψε δε γύρισε... ακόμη καλύτερα... κι όλα είναι βαριά.

Ευτυχώς βρήκε μια δουλειά. Ψευτοδουλειά δηλαδή.

Γιατί; Γιατί;

Ξάπλωσε στο κρεββάτι, σκέπασε το πρόσωπο με τις κουβέρτες. Θα προσπαθήσει να κοιμηθεί.

Ένας νέος

(Κυπριακά χρονικά, 1962)

Έμπηξε μια φωνή. Ο κάμπος τ' απάντησε. Γδύθηκε και ρίκτηκε στο ποτάμι. Τα νερά ήσαν κρύα και καθαρά. Βούτηξε και ξερίζωσε ένα χόρτο του βυθού.

Ύστερα ξάπλωσε γυμνός στη γη. Κυλίστηκε στο χορτάρι και κάπνισε τσιγάρο.

Η κατσίκα βέλασε. Την στραβοκοίταξε και τη μούτζωσε.

– Δεν σκάζεις, λέω γω!

Σηκώθηκε κι ανέβηκε στο δέντρο. Το κούνησε δεξιά, αριστερά κι αισθάνθηκε τη γλύκα του ιλιγγού.

Ήταν μεσημέρι.

Έλυσε την κατσίκα και της έδωκε μια καρπαζιά.

– Τρεχτοί να πάμε στο χωριό.

Είχε ιδρώσει και ο λάρυγγάς του στέγνωσε. Στο πρώτο σπίτι σταμάτησε.

– Κυρά Βασιλική... νερό. Κυρά Βασιλική...

Δεν ήταν κανένας.

– Πού στο διάολο πήγανε όλοι τους έτσι ώρα.

Έσπρωξε την πόρτα και μπήκε στην αυλή. Μια κότα κακάριζε. Γύρισε και κύταξε τον πετεινό.

– Κι αυτός ο κερατάς καμαρώνει! Άει να χαθείς, ρε κόπανε!

Τούριξε μια πέτρα.

Η κατσίκα βέλασε πάλι.

– Άνοιξε κι η δική σου όρεξη, κοκώνα μου; Μπρος φύγαμε. Θηλυκό δεν είσαι και σου;

Έφθασε στο σπίτι.

– Μάνα, μάνα, πεινώ!

– Μπα σε καλό σου.

– Πεινώ, πεινώ σου λέω, φαΐ!

– Ένα λεπτό.

– Άντε, κουνήσου λοιπόν!

– Πάει τρελλάθηκε αυτός.

– Έλα, μωρέ μάνα, φέρε φαΐ και άσε τον εξάψαλμο. Φέρε μου και την εφημερίδα.

– Δεν έχει σήμερα.

– Καλύτερα.

Τούστρωσε το τραπέζι.

– Φέρε κι εληές και κανένα χόρτο... και γιαούρτι.

– Σιγά, παιδί μου, θα πνιγείς!

– Νερό.

Χάδεψε την κοιλιά του και σηκώθηκε.

– Πού θα πας;

– Στον πατέρα.

– Γιατί;

– Έτσι, βαριέμαι σπίτι.

– Πάρε και το ζεμπίλι μαζί σου.

Και τώρα μπρος για τη Μαρία. Τεντώθηκε πάνω στο γαϊδούρι. Παρ' ολίγο να πέσει. Έστριψε δυο στενά και βρέθηκε στην έξω γειτονιά. Κατηφόρισε απ' την άλλη μεριά του λόφου.

– Εδώ δεν σε βλέπει ούτ' ο Θεός! Και να σε δει, δηλαδή, θα σου πει μπράβο!

Πήδηξε τον φράκτη του περιβολιού. Ανάμεσα στα δέντρα φάνηκε το σπίτι.

– Μαρία... Ψιτ, Μαρία...

Εκείνη γύρισε το κεφάλι.

– Είσαι τρελλός. Σουπά να μην έρχεσαι το μεσημέρι.

– Εγώ δεν φοβάμαι κανένα.

– Το πρωί πού ήσουνα;

– Στα χωράφια... Έλα.

– Κι ο άντρας μου;

– Ο γέρος σου, κυρά μου, ας πάει να κλαδεύει τα κέρατά του. Έλα μέσα.

– Όχι.

– Έλα, σου λέω. Κλείσε την πόρτα και τα παράθυρα. Όχι, άστα παράθυρα, κάνει ζέστη.

– Τα περιστέρια πεινάνε. Να πάω να τους ρίξω στάρι.

– Ας πεινάνε.

Τη φίλησε.

Έτριψε τα χέρια. Χαμογέλασε. Αυτή η ζωή θέλει καλοπέραση. Το άτιμο το θηλυκό σε πεθαίνει στο νάζι. Υστερά όμως...

– Άντε, ρε, κουνήσου. Και νάσουνα φοράδα, έ; Θα πετούσαμε.

– Ρε πατέρα, πολύ κουράζεσαι.

– Ε βέβαια, τι νοιώθεις εσύ από δουλειά!

– Εγώ; Δώσε το κλαδευτήρι.

Ο πατέρας έκατσε στον ίσκιο ενός δέντρου. Τον καμάρωνε. Αυτό το παιδί είναι σπουδαίο!

– Εσύ που ξέρεις γράμματα, ρίξανε χθες τον αστροναύτη οι Αμερικάνοι;

Κούνησε τους ώμους του.

– Δεν πάνε να κουρεύωνται όλοι τους!

Τρεις ώρες κλάδευε. Ο γέρος πήρε και τον υπνάκο του.

– Καλά, πάμε. Τι καταλαβαίνεις με αυτό το σινεμά...

– Μητέρα, μάνα πεινώ!

– Καλά, μη φωνάζεις.

– Πεινώ σου λέω... φαΐ!

– Ένα λεπτό.

– Άντε λοιπόν, κουνήσου.

– Πάει τρελλάθηκε ο γυιός μου.

– Φέρε και χόρτα και καμιά εληά... και γιαούρτι και άσε τον εξάψαλμο...

Άφησε τα βόδια και σκούπισε τον ιδρώτα του.

– Αηδία. Εγώ έπρεπε να ζω κάπου αλλού.

Ο γέρος μισάνοιξε τα μάτια.

– Δεν έχουμε καιρό, Φώτη, πρέπει να τελειώνουμε.

Ο γυιος έπιασε πάλι τα γκέμια.

– Να με πάρει ο διάολος. Να με πάρουν όλ' οι διαόλοι της Κύπρου.
Τι γεωργία, τι βιομηχανία. Παντού γίνεσαι μηχανή.

Πέρασε κάπως μακριά απ' τ' αλώνι η Κούλα. Ήταν ξυπόληπτη. Τον κοίταξε και του χαμογέλασε.

– Δεν πας να κουρεύεσαι, λέω γω!

Σιγουρά, σκέφτηκε, θάχει να πλυθεί τρεις μήνες. Το θυμάται, μυρίζει πολύ άσχημα. Δεν ξυρίζει ούτε τα πόδια της. Αυτό το πράμα δεν μπορεί νάναι γυναίκα. Κατά τα άλλα, όπως όλα τα θηλυκά σ' όλες τες πολιτείες του κόσμου. Η ηθική τους βρίσκεται μοναχά στην κομπιναιζόν τους.

Νευρίαζε.

Ο ήλιος έκαιγε. Ήταν μεσημέρι.

Ο γέρος του καθόταν στην ίδια καρέκλα απ' το πρωί. Δεν μπορούσε, βλέπεις, να εργαστεί πια. Πώς άντεχε, Θεέ μου.

– Λες να σκέφτεται; Αποκλείεται. Αποκτηνώθηκε. Όπως όλοι σ' αυτό το καταραμένο μέρος. Δεν ξέρουν ποιος ήταν ο Μπαλζάκ, ο Μαρξ, ο Αϊζενχάουερ, δεν ξέρουν καν τόνομα του υπουργού γεωργίας... Κι ύστερα έχουν γνώμη για όλα. Ψηφίζουν, παντρεύονται, αγωνίζονται. Εγώ γιαυτούς είμαι ένας αιρετικός. Με περιφρονούν... με κοροϊδεύουν.

Γέλασε με τη σκέψη του. Με περιφρονούν... Αναισθησία.

Τα βόδια γύριζαν κυκλικά στ' αλώνι. Κάπου-κάπου σταματούσαν. Μόλις άκουγαν τη φωνή του, ξεκινούσαν πάλι.

– Άμα βγάλω κέρατα, θάμαι σαν αυτά! Μερικοί με λεν θεότρελλο. Άλλοι λένε πως στην Ευρώπη έκανα και σε φρενοκομείο. Είχα όμως ωραίες γυναίκες και μια βιβλιοθήκη.

Τα βιβλία τα καίει η μάνα του τον χειμώνα για ζεστασιά.

– Προχθές την Κυριακή κοινώνησα απ' το ίδιο κουταλάκι με τον πατέρα, την Κούλα πούχει ουλίτιδα, τον Πετρή, τον Μάνθο, τη Μαρία του Μιχάλη, τον άλλο τον Πετρή και τον καντηλανάφτη. Τόκανα, γιατί δεν μπορώ πια να συζητώ. Τίποτα δηλαδή δεν μπορώ να κάνω. Ούτε να διαβάσω, ούτε να γράψω. Δεν τραγουδώ, ούτ' ερωτεύομαι. Καμιμιά

φορά νομίζω πως γίνουμαι φάντασμα, απ' αυτά που κυκλοφορούν στις λαγκαδιές μας...!

Βουβαμάρα. Ούτε αέρας δεν φυσούσε.

Άφησε τα γκέμια.

Τα βόδια ρίχτηκαν στο μάλαμα.

– Πού πας; Τούκανε ο γέρος κι ανασήκωσε λίγο το κασκέτο του.

– Ξέρω;

– Τότε;

–

– Τότε;

– Τότε... παράτα με.

Κάποτε αγαπούσε την οικογένειά του... Κάποτε, όταν έλειπε...

Οι σκύλοι γαύγιζαν. Τα κοτόπουλα ανακατευόντουσαν στα πόδια του. Το χωριό μόλις φαινότανε. Το καμπαναριό και το σχολείο. Δεν ξανακοίταξε πισω. Ήτρεχε όσο πιο γρήγορα μπορούσε.

Το γράμμα το περιμένε μέρες τώρα.

Βούρκωσε, πριν το ανοίξει. Όμως έκλαψε πολύ σαν το διάβασε.

– Το παιδι! Το καημένο το παιδι!

Έφριξε το γράμμα στη τσάντα κι έτρεξε στο θείο. Αυτός είχε και μυαλό και μέσα. Κάτι θάκανε για το καημένο το παιδι.

Ο θείος άκουσε την υπόθεση μάλλον βαριεστημένα. Ύστερα σιγά-σιγά έκατσε, άναψε τσιγάρο και διάβασε:

«Αχλαδόκαμπος, 29/7/66.

Αγαπητέ μπαμπά και μαμά,

Τώρα είμαι στρατιώτης στο KEN πεζικού Αχλαδοκάμπου. Η ζωή εδώ είναι αθλία. Δεν ξέρομεν ούτε πότε τρώμεν ούτε πότε αναπαυόμεθα. Είμεθα συνεχώς ιδρωμένη...»

– Ο βλαξ το -νη τόχη με ήτα... πάντα τόλεγα πως είναι κουτεντές...

– Το καημένο το παιδί... αναστέναξε πολύ σιγά η μαμά, έτοιμη να ξαναβάλει τα κλάματα...

«... Το νερόν που πίνομεν θα είναι μέχρι 40° C. Η κούρασις μάς αφάνισεν, τα νεύρα μας εσπάσαν, η αύπνια μάς μαστίζει. Κοιμόμαστε μόνον εππά ώρες περίπου, αλλά ξέρετε τι θα πει να τρέχεις όλη μέρα και να στερείσαι τον ύπνο;

Δεν αρκούν όλα αυτά και νέος κίνδυνος εμφανίζεται ενώπιόν μου και προσπαθώ με κάθε τρόπον να τον αποφύγω. Όπως άκουσα από ανοικτούς κύκλους, τον λόχον μου θα τον μεταθέσουν στον Πενταδάκτυλον ή στην Μανσούρα. Αναλογίζεσθαι τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσω, αν πάθω αυτήν την συμφοράν;

Δι' αυτό, σας παρακαλώ να κάνετε κανένα τηλεφώνημα του θείου που έχει τόσα μέσα, να μου εξασφαλίσει καλύτερο μέλλον στη στρατιωτική μου σταδιοδρομίαν!»

– Το καημένο το παιδι...

– Τα μέσα τάχω για τους ανθρώπους, όχι για την αφεντιά του!

«... άλλωστε αν πάω κει πάνω, πώς θα διαβάζω για τις εισαγωγικές εξετάσεις του Πανεπιστημίου; Το όνειρό σας δηλαδή και το δικό μου, να γίνω χτηνιατρος θα πάει περίπατο...

Αν θελήσει λοιπόν ο θείος το ζήτημα λύεται. Σήμερα στον τόπο μας, τα μέσα παιζουν τον κυριώτερο ρόλο...

Σας φιλώ,
διατελώ μετά τιμής
ΛΑΚΗΣ

- Τον μπαγάσα, τον παλιάνθρωπο...
- Αριστείδη!
- Το γαιδούρι, τον προδότη.
- Μα γιατί Αριστείδη, τι σούκανε το καημένο το παιδί!
- Δε θέλει να κάνει το χρέος του. Και η πατρίδα του κινδυνεύει. Με κάπι τέτοιους είναι που θα χάσουμε την Κύπρο... Αν όλοι ήσαν σαν αυτόν, καήκαμε.
- Εγώ δηλαδή δεν ήμουνα άνθρωπος που πολεμούσα τέσσερα χρόνια... Αλβανία, Πίνδο, Μέση Ανατολή; Άλλά εμείς δεν είχαμε ψυχή. Ούτε όνειρα, ούτε θέλαμε, βλέπεις, να γίνουμε... κτηνίατροι. Εσύ τον χάλασες, Μελπομένη, και να το ξέρεις...
- Και τώρα...
- Δεν έχει τώρα. Θα κάνει το καθήκον του!
- Όμως... τι να του γράψω;
- Θα του γράψω εγώ!
- Όχι όμως να πληγώσεις το παιδί...
- Όχι... Θα γίνω μαζί του σαν κοριτσάκι...
- Μου το υπόσχεσαι;
- Ναι!
- Σίγουρα;
- Μελπομένη, είπα, vai, και άπαξ το πω, πάει, τέλειωσε...
- Τουλάχιστον πριν γράψεις, περιμενε να σου περάσει ο θυμός...

Λευκωσία 3η Αυγούστου, 1966

Αγαπητέ μου Λάκη,

Τυχαία έπεσε στα χέρια μου μια επιστολή σου προς τη μάνα σου και σαν μεγαλύτερός σου θεωρώ χρέος μου να συζητήσω μαζί σου τις δυσκολίες που συναντάς στη στρατιωτική σου ζωή.

Πριν προχωρήσω, θέλω να σημειώσω και τούτο: Πιστεύω πως είσαι ένα άξιο παλληκάρι, καμαρένο από καλή πάστα και ότι μπορεί να γίνεις ένα δημιουργικό κύπαρο μέσα στην κοινωνία.

Για ό,τι γράφεις στην επιστολή σου, δεν σε μέμφομαι, απλώς σου εφιστώ την ποσοχή.

Συγκεκριμένα.

1. Περιγράφεις με απελπισία τις συνθήκες ζωής στο στρατόπεδο. Αγαπητό μου παιδί, πρέπει να εννοήσεις ότι στο στρατό θα υποστείς πολλές ταλαιπωρίες. Στην αρχή μάλιστα τα βάσανα του στρατιώτη είναι

μεγαλύτερα. Δεν δέχομαι το σημείο που λες ότι τα νεύρα σου έσπασαν. Δεν το δέχομαι, διότι αλοίμονο αν τόση μόνο είναι η αντοχή σου στις κακουχίες. Αν δεν αντέχεις στις αντιξοότητες και στις δυσκολίες, είσαι καταδικασμένος να αποτύχεις στη ζωή σου. Ζωή και επιτυχία είναι στο βάθος ένας αγώνας αντοχής και γνώσεως του τι ακριβώς ζητάς.

2. Περιγράφεις σαν κίνδυνο που πρέπει οπωσδήποτε να αποφύγεις και σαν συμφορά, την πιθανότητα να υπηρετήσεις στην Μανσούρα ή τον Πενταδάκτυλο. Κι όμως, Λάκη, πρέπει να θεωρήσεις σαν εξαιρετική τύχη, αν τελικά βρεθείς φρουρός στα κρίσιμα και νευραλγικά αυτά σημεία του νησιού μας. Μόνο έτσι θα δώσεις το παρόν σου στο προσκλητήριο, που η ιστορία επεφύλαξε για τη γενιά σου. Και νάσαι βέβαιος πως αύριο θάσαι περήφανος γι' αυτό. Η συναίσθηση ότι επετέλεσες το καθήκον σου απέναντι στην πατρίδα και τους συνανθρώπους σου, πιστεψέ με, πως θα σου δίνει μεγάλη χαρά. Εκτός των άλλων, πρέπει να γνωρίζεις ότι η δύσκολη κοινή ζωή με τους συντρόφους σου θα δημιουργήσει μεταξύ σας φιλίες πιθανώς για όλη σας τη ζωή.

3. Ζητάς τέλος να φροντίσουμε για νάχεις ένα καλύτερο μέλλον στο στρατό. Λάκη, εγώ πιστεύω μ' όλη μου την ψυχή πως καλύτερο μέλλον για σένα είναι η εκτέλεση του καθήκοντος στο ακέραιο, που το φιλότιμό σου δεν πρέπει να σου επιτρέψει να υστερείς απέναντι σε κανένα. Και σε καλώ να απορρίψεις ιδέες σαν κι αυτή ότι μόνο τα μέσα παιζουν ρόλο και να τάξεις ένα σκοπό στη ζωή σου, ν' αποδυθείς σ' ένα γενναιό αγώνα για την κατάχτηση της ζωής με την αξία σου, το πνεύμα σου και τον δυναμισμό σου.

Με αγάπη
ο θείος Αριστείδης

Το ξαναδιάβασε και του άρεσε. Κοίταξε με προσοχή, μήπως τούφυγε κανένα ορθογραφικό λάθος. Όχι. Ήταν εν τάξει... Έτσι δε θάχε στο κεφάλι του ούτε την αδελφή του, με το «καημένο το παιδί», ένα μαντράχαλο ένα και ογδονταπέντε ύψος...

Σε λίγες μέρες ήρθε η απάντηση:
Αγαπητέ μου θείε,

Έλαβα το γράμμα σου της 3ης τρέχοντος και ειλικρινώς εχάρηκα πολύ, διότι είδα ότι προβλέπεις με ρεαλισμόν μελλούσας καταστάσεις. Αυτά που εδιάβασα στο γράμμα τα νοιώθω και εγώ τώρα, αλλά θα μου ήτο αδύνατο να τα εννοήσω πριν 2 βδομάδες όπου ήτο η κρίσις των ταλαιπωριών και επεκράτει μέσα στο στρατόπεδο μια γενική σύγχυσις. Αυτά που έγραψα ήτο η κατάστασις της στιγμής που επέστρεψα από πυροσβεστικήν αποστολήν. Συγκεκριμένως, παρ' ολίγον έλειπεν την

ημέραν εκείνην να καούμεν σαν ποντίκια μέσα στο στρατόπεδο όλοι οι στρατιώτες από την φωτιά, η οποία προχωρούσε συνεχώς και επιβουλευόταν να καύσει τα καύσιμα της μονάδος. Όλοι οι στρατιώτες έτρεξαν ημίγυμνοι όπως ήσαν (ήτο ώρα αναπαύσεως) προ αυτού του γεγονότος. Εγώ έτρεξα πρώτος από τους πρώτους και αναδύθηκα εις δράσιν. Μετά λίγο αφίχθη και ο κ. Συνταγματάρχης και ο Ταγματάρχης, ο διοικητής ενός στρατοπέδου των Οηέδων, που ευρίσκεται δίπλα στο στρατόπεδό μας. Ο κύριος Συνταγματάρχης ήθελεν να ανταλλάξει φίλοφρονήσεις με τον Άγγλο αξιωματικό, αλλά δεν ήξερε Αγγλικά και έτσι έπαιξα εγώ τον διερμηνέα. Μετά την δουλειά μου έφαγα και μιαν με το μπαστούνι του κυρίου Συνταγματάρχη, διότι δεν ήμουν ντυμένος εντάξει «στρατιωτικά». Και όχι μόνον εγώ, αλλά και πολλοί άλλοι δοκιμασαν την σκληρότητα του κυρίου Συνταγματάρχου: διότι δεν άφησαν το στρατόπεδο να καεί για να ντυθούν ευπρεπώς. Αυτή είναι η πραγματική κατάστασις, αγαπητέ ξάδελφε, και όχι η έλλειψη Ψυχραιμίας, θάρρους και διαθέσεως προς δράσιν εκ μέρους μου. Νευριάζει ναι ή όχι ο άνθρωπος που τρέχει διά της βίας, σέρνοντας ένα παντελόνι το οποίο τον διπλασιάζει και ένα ζεύγος παπούτσια αντί 41 νούμερο, το ένα 44 και το άλλο 46; Τί λες εσύ; Τώρα φυσικά πολλά προβλήματα ελύθησαν και επειδή εσυνηθίσαμεν, οι ταλαιπωρίες μας ευχαριστούν, διότι ηύραμεν τρόπον με τον οποίο να διασκεδάζομαι τις δυσκολίες που αναφύονται μέσα - μέσα.

Συγχώρησέ με διά τα γράμματα που θα είναι τόσον δυσανάγνωστα, αλλά δεν μπορώ εις αυτήν την θέσιν, την ανθυγιεινήν, να γράψω καλύτερα.

Ευχαριστώντας σε διά τας συμβουλάς.

Με αγάπη
Λάκης

Ο θείος έμεινε σκεφτικός... Σαν να μιλούσε με τον εαυτό του. 'Υστερα τσαλάκωσε το γράμμα.

– Ποτέ του δε θα μάθει Ελληνικά, ο αλήτης!

Φόρεσε σιγά-σιγά το καπέλλο και πήρε το μπαστούνι του. Άναψε τσιγάρο.

– Στο κάτω-κάτω νέος είναι, ας υποφέρει! Όσο για την ανθρωπιά, ήταν βέβαιος ότι στο στρατό δεν είναι απαραίτητη.

**Δύο άτιτα
ποιήματα**

Έψηαξε μπράτσα μπρούντζινα
κι ύστερα πήγε να πεθάνει μονάχος.
Μέσα-μέσα κοίταξε απ' το παράθυρο
τα κορίτσια με τις κοντές φούστες.
Έπαιξε χαρτιά με το χάρο.
Ενώ εκείνη είχε γαλάζια μάτια
και ξανθά μαλλά.
Κέρδισε στο παιγνίδι.
Όλα όμως είναι μια ιδέα.
και πέθανε, λένε, τρελλός.

Φπιάξε ατσάλινα τα μπράτσα
Οι βοριάδες κι οι χιονιάδες
είναι για τους δυνατούς.
Κι εμείς μοιάζονμε ρετάλια
πεταγμένα στις βιτρίνες
άχαρα, τσαλακωμένα.
Κάμε μάχες μανιασμένες
με τσεκούρια στο κεφάλι
κλείσε μέσα σου τα κάστρα
τις πλατείες, τους λαούς.

Σημειώσεις για ένα μυθιστόρημα

Η βάση του θα είναι από στοιχεία, όπως διατυπώθηκαν στην τηλεοπτική σειρά «Άρτος και θεάματα».

Σκοπός του θα είναι: Μέσα από την ανέλιξη μερικών καθημερινών ιστορικών αστών, αλλά και άλλων, να διαγράφει μια εποχή από τα χρόνια του 1920 ώς το 1950.

Οι ιστορίες μπορεί να είναι:

α) Ευριπίδης - Ευτέρη.

Ο γυιος τους (Αντρέας). Η γυναικα του γιου του (Αμαλία η θεατρίνα).

β) Αλέξανδρος, φίλος στενός... Ουσιαστικά περιφερόμενος άνεργος αλλά καλλιεργημένος.

γ) Μια λαϊκή οικογένεια, ίσως ένας φούρναρης με τη φαμελιά του, ίσως μικρομπακάλης.

δ) Ένας θιασος και κάποιοι ξένοι θεατρίνοι, που μπορεί να μοιάζουν σαν ένα είδος χωριού στα τεκταινόμενα.

Ιστορικό φόντο: Τα δύσκολα μεσοπολεμικά χρόνια. Τα Οκτωβριανά (1931) και τα παρεπόμενά τους. Παλμεροκρατία. Η εσωτερική κατάσταση της Κύπρου... Οι συντεχνίες. Η αντιπαράθεση δεξιάς-αριστεράς... Η τοκογλυφία στα χωριά.

Σημειώσεις για ένα μυθιστόρημα εποχής (1920-1940)

Ιστορικά γεγονότα: α) Μικρασιατική καταστροφή (1922)

β) Οκτωβριανά (1931)

γ) Β' Παγκόσμιος Πόλεμος (1940)

Πάνω απ' όλα η Αγγλοκρατία.

Τόπος: Βασικά και κατά κύριο λόγο η Λευκωσία.

Πρόσωπα:

Ο Ευριπίδης, αστός, συντηρητικός, δεξιός, υφασματέμπορος, καλός οικογενειάρχης αλλά και νυχτοπερπατών.

Η Μελπομένη, η γυναικα του, Λευκωσιάτισσα, όχι ιδιαίτερα μορφωμένη, όχι ιδιαίτερα ωραία. Νοικοκυρά της καλής κοινωνίας.

Ο Αλέξανδρος, φίλος της οικογένειας, γεροντοπαλλήκαρο, ευκατάστατος, Λευκωσιάτης, κυνικός, αυτοσαρκαζόμενος. Φίλος του Ευριπίδη, παιζουν τάβλι στο μαγαζί κάτω από την τέντα του... Τακτικότατος θαμώνας της Εμπορικής Λέσχης, εραστής όποιου θηλυκού βρει μπροστά του.

Ο Κωνσταντίνος, γιος του Ευριπίδη και της Μελπομένης. Ωραίος, ζωηρός, πατριώτης, αριστερός και ανυπότακτος.

Η Αμαλία, θεατρίνα και μέλλουσα σύζυγός του.

Καίτη, μια άλλη θεατρίνα άλλης εποχής.

Μια Σμυρνιά, σαντέζα, που ονειρεύεται τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη.

Ένας φούρναρης και η γυναίκα του με τα παιδιά τους. Ο λαός. Ο γιος του είναι αυτός που θα σκοτωθεί στα γεγονότα του 1931. Θα μπορούσε να ήταν ο Ονούφριος Κληριδης, φτωχός εργάτης της καταπίεσης γίνεται σε μια στιγμή ήρωας... Νεαρός με παιλιοπάουτσα και τρύπια κάλτσα. Μια μοίρα που δεν ξέρεις που σε οδηγεί.

Η ΛΕΥΚΩΣΙΑ του μεσοπόλεμου. Λήδρας, δρόμοι, άνθρωποι, τύποι, οι Τουρκομαχαλλάδες.

Το μυθιστόρημα μπορεί (;) να ξεκινήσει μια νύχτα στα Οκτωβριανά του 1931 μετά τη διαδήλωση και το κάψιμο του κυβερνείου με τον Κωνσταντίνο να περιπλανιέται τραυματίας στο Κουπάτι και να χτυπά την πόρτα του Αλέξανδρου. Εκείνος θα τον περιθάλψει και θα τον φροντίσει και θα τον πάει στην κλινική Ιερωνυμίδου για επιδεση των τραυμάτων.

Στο σπίτι του Αλέξανδρου και στην κλινική οι πρώτες περιγραφές από Κων/ντίνο... Φόβος αστυνομίας. Εκεί στην κλινική ονειροπολεί. Σημαντική η πορεία από κυβερνείο, μόλις νύχτωσε... Ο Κων/ντίνος κατευθυνόμενος στο σπίτι του Αλέξανδρου. Τραγουδάει μόνος του. Οι διαβάτες στο δρόμο αραιώνουν. Το ποδήλατο (Το μαγαζί μου για ένα ποδήλατο).

Οργάνωση:

Θα μπορούσε να ξεκινήσει λίγο μετά τα γεγονότα της 21ης Οκτωβρίου του 1931, το βράδυ, όταν περιπλανιέται ο Κων/ντίνος, ιδρωμένος, λερωμένος και τραυματισμένος πάει στο σπίτι του Αλέξανδρου.

Απ' εκεί σε κλινική. Επιδεση τραυμάτων. Μένει εκεί... Αρχίζει να σκέφτεται.

Πάει πίσω στα χρόνια του 1920 και 1930. Παιδικά χρόνια, εφηβικά. Τα πρώτα ανδρικά. Το υφασματεμπορικό του πατέρα που στο βάθος δεν τον ενδιαφέρει... Έρωτας με Αμαλία. Πόσο τυχαίο ήταν και πόσο μερικές πράξεις του ανθρώπου αλλάζουν τη ζωή... Επαναστάτης, πολιτεύομενος και οικογενειάρχης με την Αμαλία...

Στη σκέψη της Αμαλίας πάει στο θίασο, πάει στις δυσκολίες και στην υπόσχεσή του να τη γνωρίσει με τη μάνα του...

Επεισόδια:

Σκηνές άφιξης Μικρασιατών...

Εγκατάσταση - Ζωή... (Αναστάσης)

Σκηνές οικογενειακής ζωής και εξοχικών κέντρων, το θέατρο, το Γιαγκύπριο Γυμνάσιο, η Αρχιεπισκοπή.

Σκηνές εξέγερσης του 1931. Η Εμπορική Λέσχη, τα καπαρέ, Ονούφριος Κληριδης, ο μπακαλόγατος που μια στιγμή γίνεται ήρωας.

Σκηνές Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Καμβάς: Ευριπίδης - Μελπομένη - Παιλιά ερωτική ιστορία με Καίτη. Ένα νόθο που θα εμφανιστεί. Αστικές συνήθειες.

Ταυτόχρονα ο Αλέξανδρος πιο ελεύθερο πνεύμα. Έρωτας Καίτης - Ευριπίδη.

Έρωτας (σύγχρονος) Αλέξανδρου - Σμυρνιάς. Η Σμυρνιά που πέρασε και από πορνείο!!;

Ο γυιος αναπτύσσεται στον μεσοπόλεμο.

Συντεχνίες, διεκδικήσεις, Δεξιά, Αριστερά - Διαμορφώνεται πολιτικά... Τσακωμοί με τον πατέρα του. Φυλάκιση λόγω Οκτωβριανών.

Ευριπίδης (μαύρη αγορά). Φυλακή.

Αμαλία, το στήριγμα του σπιτιού. Παιδιά.

Καίτη - κάπου μέσα σ' αυτόν τον κυκεώνα της το θέατρο...

Σημειώσεις για ένα μυθιστόρημα εποχής (1920-1940)

a) Αστική Οικογένεια: Ο σύζυγος, η σύζυγος, ο γυιος. Υφασματέμπορας, δεξιός παραδοσιακός, αλλά και άνθρωπος που νυχτοπερπατά. Ο Ευριπίδης.

Η σύζυγος: Αστή λευκωσιάτισσα. Η Ευτέρη.

Ο γιος: Πιο μοντέρνος, αριστερός, θα ανατρέψει τα πράγματα. Ο Κων/ντίνος.

Φίλος της οικογένειας: Αστός, οικονομικά ανεξάρτητος, γεροντοπαλλήκαρο, ο Αλέξανδρος.

Καίτη: Θεατρίνα, περαστικός έρωτας του... Ευριπίδη.

Σουλτάνα: Ιδιοκτήτρια cafe santan, ωραία χοντρή Σμυρνιά... (θύμα της Μικρασιατικής Καταστροφής).

Νεαρή Θεατρίνα Αμαλία: Θα γίνει η γυναίκα του Κων/ντίνου, παρά τις αντιδράσεις της οικογένειάς της, θα γίνει υποδειγματική.

ΕΠΟΧΗ: Τα χρόνια μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, που φτάνει στην Κύπρο σαν απόχοις από κάμποσους πρόσφυγες.

Ταυτόχρονα: Αγγλοκρατία

Γεγονότα του 1931. Τραυματισμός Κωνσταντίνου. Αναστάτωση - Εξόπιστοι.

Β' Παγκόσμιος Πόλεμος.

Σουμερική και Βαβυλωνιακή Μυθολογία

(Βροντές, κεραυνός)

Διας: (από μακριά): Είμαι ο Διας! Ο Πατήρ αντρών και Θεών!

(Κεραυνός)

Διας: (πιο κοντά) Είμαι ο Διας! Ο πατήρ αντρών και Θεών! Ερμή!

Ερμής: Μα... μάλιστα, πατέρα!

Διας: Τσακκίσου και κάλεσε τη σύναξη των Ολυμπίων!

Ερμής: Μάλιστα, πατέρα!

Διας: Και πάψε να με λες ... πατέρα!

Ερμής: Μάλιστα, πατ... (πιο σιγά) Στα μπουρίνια του είναι πάλι ο πατέρας...

(Κεραυνοί, κεραυνοί, σαματάς)

Διας: Όλοι παρόντες; Ερμή, τον κατάλογο.

Ερμής: Ήρα!

Ήρα: (Ψυχρά) Παρούσα!

Ερμής: Ποσειδών!

Ποσειδών: (αξιοπρεπώς) Παρών.

Ερμής: Άρης!

Άρης: (άγρια) Παρών.

Ερμής: Αθηνά! (παύση). Πιο δυνατά: Αθηνά!

Αθηνά: (που ήταν αφηρημένη) Ε, πα... παρούσα...

Ερμής: Ήφαιστος!

Ήφαιστος: (γεροντικά λεπτή φωνή) Παρών.

Ερμής: Αφροδίτη!

Αφροδίτη: (τσαχπίνικα) Παρούσα...

Ερμής: Απόλλων!

Απόλλων: (λίγες νότες, τραγουδιστά) Παρών.

Ερμής: Εστια!

Δίας: Καλά... καλά φτάνει! Τους υπόλοιπους τούς βλέπω. Τσακκίσου να πεις της Ίριδας να φέρει νέκταρ... (Βήχει, καθαρίζει τη φωνή του) Θεοί και Θεές! Σας κάλεσα εδώ για κάτι το πολύ σοβαρό! Ψες δεν είχα ύπνο και άνοιξα κάτι περγαμηνές, πούκλεψε λίγες μέρες πριν ο Ερμής από κάποιον Ηρόδοτο...

Αθηνά: Τον ιστορικό!

Δίας: Μη με διακόπτεις, Αθηνά! Και είδα εκεί μέσα για κάτι άλλους Θεούς κάπου στην Ανατολή...

Πολλοί μαζί: Άλλους Θεούς; Χα... χα... χα...

Αθηνά: Γιατί γελάτε! Μπορει! Γιατί όχι;

Δίας: Περιεργη είσαι, κόρη μου: Υπάρχουν άλλοι Θεοί εχτός από μας;

Φωνές: Όχι... όχι... Αποκλείεται!

Δίας: Λοιπόν αυτός ο... ο... ο...

Αθηνά: Ο Ηρόδοτος.

Δίας: Λοιπόν αυτός, ο Ηρόδοτος μιλούσε για Θεούς και Θεές και πιστούς που θυσιάζουνε σ' αυτούς ακόμα και ανθρώπους και τους έχουνε ναούς τρανούς όλο χρυσάφι και σμάλτο και κάνουνε γιορτές και πανηγύρια και γλεντάει ο κόσμος και τους ψέλνουνε ύμνους και τους αφιερώνουν αναθήματα...

Φωνή: Δεν είναι δυνατόν!

Δίας: Έτσι λέει ο... ο... Ηρόδοτος. Όμως, αν έτσι είναι τα πράγματα, όπως καταλαβαίνετε κινδυνεύουμε και μεις και η δόξα μας κι ο Όλυμπος...

Φωνή: Να πάει ο Ερμής εκεί κάτω να εξετάσει...

Ερμής: Πάλι εγώ; Ας πάει κανείς άλλος.

Άρης: (βαρειά) Να πάω εγώ να καθαρίσω την κατάσταση;

Δίας: Σιγά, Άρη. Μη βιάζεσαι. Αν υπάρχουν αυτοί οι Θεοί, θα κινδυνέψεις.

Φωνή: Τότε.

Φωνή: Να στείλουμε ένα θνητό! Ένας θνητός πάνω, ένας κάτω δε χάθηκε ο κόσμος...

Δίας: Να... σκεφτούμε. Να σκεφτούμε. Σα Θεοί πούμαστε, θα βρούμε τη σωστή λύση!

(Χτυπήματα στις πόρτες)

Δίας: Ερμή, κοίταξε ποιος είναι.

Ερμής: Μάλιστα, πατέρα (φεύγει, φτερούγισμα)

Δίας: Λοιπόν;

Ερμής: Ένας κάποιος... μυστήριος... Είναι ντυμένος με προβιές, κρατάει τόξο, βέλη και... κεραυνούς!

Δίας: Κεραυνούς;

Φωνή: Αδύνατον...

Ερμής: ... Ναι... ναι κεραυνούς. Σαν τους δικούς σου, πατέρα...

Φωνή: Λοιπόν;

Ερμής: Θέλει να μιλήσει στη σύναξή μας...

Δίας: Να... περάσει. Ένα λεπτό όμως. Ήφαιστε, φέρε μου πεντέξι κεραυνούς... διά παν ενδεχόμενο... Εσείς οι άλλοι σιωπή. Πρέπει να δείξουμε τον πολιτισμό μας.

(Μπαίνει ο Μαρδούχ: φτερουγίσματα)

Μαρδούχ: Καλημέρα σας, Μαρδούχ. Ο Ύψιστος Θεός της Βαβυλώνας! Κρατάω στα χέρια μου τις τύχες των ανθρώπων μου και με την απέραντη σοφία μου απονέμω τη δικαιοσύνη εκεί στη Βαβυλώνα και στους τόπους του Ευφράτη και του Τίγρη...

(Σάλος)

Φωνή: Μα τι λέει αυτός!

Δίας: Ησυχία. Λοιπόν;

Μαρδούχ: Έμαθα για τη σύναξή σας και ήρθα να σας γνωρίσω. Τα προβλήματά σας, όπως αντιλαμβάνεστε, είναι και δικά μου προβλήματα. Βασιλεύουμε στους πιο πολιτισμένους λαούς του κόσμου... Λοιπόν, να καθήσω:

Δίας: Εμείς εδώ στον Όλυμπο δεν αναγνωρίζουμε άλλους Θεούς. Είμαστε απόλυτοι άρχοντες.

Μαρδούχ: Και μεις εκεί στη Βαβυλώνα! Άρχουμε εδώ και μερικές χιλιάδες χρόνια, πριν εσείς αποχήσετε ακόμα υπόσταση...

Δίας: Α, είστε και αναιδής! (θυμωμένα) Ερμή, σύλλαβέ τον!

Ερμής: Να... να σας συλλάβω, κύριε;

Δίας: Βγάλτον έξω και κράτησέ τον μέχρι να σου πούμε.

Μαρδούχ: Καλά... καλά. Βγαίνω! Να ξέρετε όμως, ότι εσείς μόνοι σας θα με ξανακαλέσετε... (φτερούγισμα).

Διας: Λοιπόν, τώρα τι γίνεται μ' αυτόν τον... Μαρδούχ... Είναι λέει
Θεός στη... Βαβυλώνα...

Φωνή: Να εξετάσουμε.

Διας: Αθηνά... Αθηνά...

Αθηνά: Ε... παρούσα.

Διας: Πάλι αφηρημένη είσαι; Τι είν' αυτή η Βαβυλώνα, ξέρεις;

Αθηνά: Η Βαβυλώνα; Ναι... κάτι... θυμάμαι.

Διας: Για λέγε λοιπόν!

Αθηνά: Ναι! Πέρα απ' τις θάλασσές μας, πιο πέρα κι απ' τη Φοινίκη,
είναι ύστερα μια... έρημος... πέρα κι απ' αυτή την έρημο είναι κάτι
ποτάμια... εκεί είναι κι η Βαβυλώνα, λένε, κάτι σα χωριό... ίσως
πολιτεία... Δεν ξέρω ακριβώς...

Διας: Έχει πολλούς κατοίκους;

Αθηνά: Δεν... ξέρω...

Διας: Κι έχουνε Θεούς;

Αθηνά: Δεν ξέρω... πατέρα.

Διας: Κανένας από σας ξέρει;

(Ησυχία)

Διας: Δε θα βρεθεί λοιπόν κάποιος να μας διαφωτίσει; Κρίμα στη
σοφία μας. Ευτυχώς που δεν υπάρχουν εδώ θνητοί...

Αθηνά: Βρήκα πατέρα!

Διας: Λέγε!

Αθηνά: Να φέρουμε εδώ τον Ηρόδοτο. Αυτός σίγουρα θα ξέρει...

Διας: Ερμή! Ερμή! Πού πήγε αυτός;

Αθηνά: Είναι με τον Μαρδούχ.

Διας: Άρη, πρόσεχε τον εσύ και φρόνιμα. Και πες του Ερμή να ρθει...
(Φτερούγισμα)

Ερμής: Πλατέρα;

Διας: Τσακίσου και φέρε μας αυτόν τον... τον...

Αθηνά: Ηρόδοτο.

Διας: Ψάξε στα Τάρταρα, στα Ηλύσια... στον Άδη. Κανόνιστα με τον
Πλούτωνα... και φέρτον. Γρήγορα!

(Φτερουγίσματα) - (Μουσική).

«Το Θεατρικό» (ημιτελές)

Σαλόνι αστικό. Η Ντίνα, πενήντα χρονών περίπου, πάνω στην ηλεκτρική αναπηρική καρέκλα, μόνο ένα χέρι κινείται, αλλά καλοδιαπηρημένη. Είναι προσεκτικά μακιγιαρισμένη και ντυμένη. Περιφέρεται στο σαλόνι, αγγίζει με τα χέρια της να δει αν έχουν σκόνες, ερευνά τα πάντα με σχολαστικότητα. Μια στιγμή γέρνει κάπι να φτιάξει στο τραπέζι μάντηλο και μένει γερμένη. Δεν μπορεί να σηκωθεί, παρ' όλες τις προσπάθειές της.

Ντίνα: Α, σικτίρ, βάσανο... Κράση... Κράση... (περιμένει). Πού στο διάόλο χάθηκε αυτή η πουτάνα... Κράση... Κράση...

Κράση: Έρχομαι!... Έρχομαι...

Ντίνα: Τρέξε, ντε, θα σκοτωθώ, δε βλέπεις;
(μπαίνει τρεχτή η Κράση)

Κράση: Πάλι τα ιδια! (Τη σηκώνει) Είπαμε όχι τα δύσκολα...

Ντίνα: Κάπι πρέπει να κάνω... Έφυγα από τη θέση μου, γαμώτο.

Κράση: Ένα... λεπτό (Την παίρνει από πίσω με το γνωστό τρόπο).

Ντίνα: Και τα πόδια. (τα φτιάχνει) Λίγο πιο μπροστά... Έτσι...

Κράση: Εν τάξει!

Ντίνα: Φτιάξε μου και την μπλούζα.

Κράση: Καλή είναι!

Ντίνα: Φτιάξε την! (Η Κράση τη φτιάχνει). Το μακιγιάζ;

Κράση: Καλό.

Ντίνα: Τα μάτια... τα μάγουλα.

Κράση: Να δω... (Η Ντίνα κάνει μάγουλα) Καλά! (με το χέρι απλώνει λίγο το κόκκινο στα μάγουλα).

Ντίνα: Θέλω νάμαι εντάξει. Αυτές οι καρακάξες έρχονται για να με λυπηθούν. Θα τους κόψω τον αέρα. (Ξανακοιτάζεται, αλλάζει κουβέντα). Τα αλμυρά να τα ζεστάνεις στο μάικρο... τριάντα δευτερόλεπτα... όχι παραπάνω, γίνονται σφουγγάρια!

Κράση: Ξέρω... ξέρω.

Ντίνα: Το τσάι...

Κράση: Ξέρω εγώ...

Ντίνα: Και το δίσκο...

Κράση: Ασημένιο... ξέρω εγώ!

Ντίνα: Ξεράδια εσύ, όλα τα ξέρεις!

Κράση: Αυτές... φιλενάδες;

Ντίνα: Συμμαθήτριες! Κωλόγριες!... Αν τις δω στο δρόμο, δε θα τις καταλάβω!... Παρελθόν!

Κράση: Παρελθόν; Τι είναι παρελθόν...

Ντίνα: Τίποτε, αρχαία πράματα...

Κράση: Κυρία, άμα ζεστάνω αλμυρά, φέρω τσάι όλα εντάξει, εμένα να φύγει; Να πάει κάτω;

Ντίνα: Κατάλαβα! Πάλι «φυσικές ανάγκες»; Διονύσης;

Κράση: Όχι... όχι Διονύσης πάει! Finish! Τώρα Νίκο!

Ντίνα: Μωρή ξεκαλιάρα, θα τηλεφωνήσω στον άντρα σου! Νάρθει να σε ξεμαλλιάσει.

Κράση: Άντρας μου Βουλγαρία... Νίκος Κύπρο... Άλλο Βουλγαρία, άλλο Κύπρος!

Ντίνα: Κατάλαβα. Κάθε λιμάνι και καημός! Εντάξει, να πας. Στις εννέα να είσαι πίσω. Τρεις ώρες πήδημα είναι κανονικά!

Κράση: Κανονικά... κανονικά!

Ντίνα: Φουκαριάρα... μη μου κουβαλήσεις κανένα aids, γιατί...

Κράση: Εμένα πάντα βάζει (κάνει την κίνηση με το δάκτυλο και το προφυλακτικό).

Ντίνα: (που συνεχίζει τη σκέψη της): γιατί αν το αρπάξεις εσύ, θα κολλήσει όλ' η χώρα! Ό,τι δεν έκαναν οι Τούρκοι, θα το κάνεις εσύ!

Κράση: Ξέρω... ξέρω εγώ!

Ντίνα: Τρομάρα σου! (Προχωρεί στο γραφείο, ανοιγει, βγάζει λεφτά και της δίνει) Έλα ν' αγοράσεις πέντ' έξι κουτιά (κάνει την κίνηση της Κράσης). Να σου βρίσκονται. Διά παν ενδεχόμενον, που λένε.

Κράση: Πλαν... πώς είπες;

Ντίνα: (αργά) Διά παν ενδεχόμενον.

Κράση: Δεν καταλαβαίνει. Τι είναι «Διά παν ενδεχόμενον»;

Ντίνα: Δύσκολο να σου εξηγήσω...

Κράση: Να μη μάθει; Να μείνει τούβλο;

Ντίνα: Ορίστε! Άκου ένα παράδειγμα, ίσως καταλάβεις. Ερωτώ: Οι καλόγηροι παντρεύονται;

Κράση: Ποιοι καλόγηροι; Παπάδες... φουστάνια;

Ντίνα: Ναι, ναι... Οι καλοί καλόγεροι, όχι οι άλλοι, στα μοναστήρια... παντρεύονται;

Κράση: Όχι!

Ntiva: Κάνουν παιδιά;

Krásou: Μεταξύ τους;

Ntiva: Όχι, βρε ζωντόβιο λογ γενικώς...

Krásou: Όχι... όχι...

Ntiva: Όμως ο καλός θεούλης τους έδωσε και μια τσουτσούνα τριάντα πόντους, δια παν ενδεχόμενο! Μπήκες τώρα.

Krásou: (με θαυμασμό) Τριάντα πόντους, α!!...

Ntiva: Άι στο διάολο, που θα κάνω το δάσκαλο στους σεξομανείς.
(Κτυπά η πόρτα, πάει η Krásou ν' ανοίξει). Περιμένε. (Παιρνει θέση με το τροχοκάθισμα και πόζα).

Krásou: Καλά (με απορία).

Ntiva: Όχι... όχι (αλλάζει θέση), εδώ καλύτερα. Την μπλούζα μου (της φτιάχνει την μπλούζα, ξαναχτυπά η πόρτα). Σκασμός, λυσσάξατε. Θέλω το φως να πέφτει από την καλή μου μεριά. Περιμένε, μην ανοίξεις ακόμα, (τοποθετείται) εντάξει! Άνοιξε τώρα.

Krásou: Πέρασε... (περνά μια, μια) Δώσε παλτά! (Η Ntiva παρακολουθεί. Αρχίζει και χαμογελά, χωρίς να εγκαταλείπει την πόζα και τη μάσκα της και περιμένει).

(Μπαίνουν μέσα η Mariá, η Αντιγόνη, η Niva. Όλες της ίδιας ηλικίας. Η Mariá στα μαύρα, ντυμένη όμως προσεγμένα, καλοδιατηρημένη χήρα. Η Αντιγόνη, σωματώδης, χοντρή, άκομψη, χωρισμένη, έχει και λίγο μουστάκι στο απάνω χείλος. Η Niva, φορμαρισμένη, φαίνεται η πιο πλούσια, επιδεικτική, παντρεμένη με εργολάβο).

Mariá: Ntiva μου! (πηγαίνει και τη φιλά, ψεύτικα, στα μάγουλα) Με κατάλαβες;

Ntiva: (σκέφτεται λίγο) Για τ' όνομα του Θεού! (αβέβαιη) Mariá. (Εκείνη γνέφει vai). Δεν άλλαξες καθόλου. Είσαι κούκλα, όπως και τότε!

Mariá: Ούτ' εσύ. Είσαι μια χαρά...

Ntiva: Έλα πέρασε...

Αντιγόνη: Εμένα με κατάλαβες;

Ntiva: Εσύ, πρέπει να είσαι η...

Αντιγόνη: Δυσκολεύεσαι, βέβαια. Έβαλα και τριάντα κιλά τα μαυρογέρημα. Η Αντιγόνη. Η Αντιγονάρα, καλέ, που λέγατε εσείς οι μισκήνες!

Ntiva: Αντιγόνη μου! Σαν μπαούλο έγινες, αγάπη μου! Κατά τα άλλα είσαι μια χαρά! Να χτυπήσω ξύλο.

Αντιγόνη: Ε όχι και μπαούλο...

Ntiva: Θέλω να πω, να προσέξεις τα κιλά σου, χρυσή μου, γιατί έχουν αφηνιάσει. Κάτσε!

Niva: Εγώ είμαι η Niva, σου το λέω να μη βασανίζεσαι. Είμαι εγώ που σούφαγα το Μίλτο, θυμάσαι;

Ntiva: Τον λεχρίτη. Τον βλέπεις καμιά φορά; Είναι ακόμη τόσο κωλόπαιδο;

Niva: Είναι ο άντρας μου!

Ntiva: Τάκανα ως συνήθως μούσκεμα. Συγγνώμη.

Maria: Κάθε κουβέντα και καρφι!

Niva: Όχι... όχι κωλόπαιδο είναι, τι κωλόπαιδο, κωλόγερος του κερατά, θα στα πω! (προχωρεί για να κάτσει) Έγινε στα γεράματα μέγας πηδηχταράς ο τύπος.

Ntiva: Άρα θα τρως καλά!

Niva: Εγώ; Τ' αλλοδαπά τσουλιά.

Ntiva: Τι προτίμηση; Παμφάγος ο λεχρίτης. Να σου ζήσει! Ελάτε, απλώστε τις κορμάρες σας!

(Βολεύονται στο σαλόνι. Η Ntiva παίρνει μια θέση για να τις βλέπει όλες.)

Ntiva: Όλη η παλιοπαρέα είναι παρούσα!

Maria: Ύστερα από τριάντα χρόνια, μια εισβολή και μια ξεγυρισμένη προσφυγιά!

Niva: Τριανταρία για να είμαστε ακριβείς. Λείπει, βέβαια, η καημένη η Τούλα.

Ntiva: Ναι, η Τούλα.

Maria: Την έφαγε η κακιά η αρρώστια. Στο άνθος της ηλικίας της.

Αντιγόνη: Την είχες δει στο κρεββάτι; Είχε γίνει ένα τόσο δα πραματάκι... Διάφανη, λες και ήταν από τζέλι!

Ntiva: Όχι καθόλου. Ούτε ήξερα. Είδα μόνο το αγγελτήριο της κηδείας στην εφημερίδα. Από τότε διαβάζω τα αγγελτήρια. Είχα πάθει.

Niva: Άτυχη. Βασανίστηκε τόσο πολύ να βρει άντρα και μόλις τον βρήκε...

Ntiva: Την σκαπούλαρε.

Αντιγόνη: Μπορεί να ήταν και η πιο τυχερή, πού ξέρεις...

Maria: Λείπει και η Ελένη που βρίσκεται στη Μελβούρνη...

Αντιγόνη: Αυτή έρχεται κάθε δυο τρία χρόνια με τις καπελλαδούρες της, τους κολιέδες της, και ψαρεύει τεκνά στη Μακαριου. Έτσι λένε δηλαδή, εγώ δεν ξέρω, ούτε κι είδα!

Niva: Δε ξέρεις, όμως την έθαψες κανονικά!

Maria: Κι εγώ πιστεύω ότι είναι κακεντρέχειες του κόσμου. Η Ελένη απ' ό,τι θυμάμαι ήταν θεοφοβούμενη!...

Αντιγόνη: Μα γι' αυτό και τα 'φτιαξε κατά καιρούς μ' ένα διάκο, έναν παπά κι έναν αρχιμανδρίτη.

Ntiva: Ρε εσείς, δεν ήρθατε εδώ για να ασχοληθούμε με τις σεξουαλικές επιδόσεις της Ελένης, αλλά για να ασχοληθούμε ομαδικά. Αιωνία η μνήμη της μιας και ας πηδιέται η άλλη! Πάμε παρακάτω. Πώς ήταν και με θυμηθήκατε;

Niva: Έχει καιρό που το λέγαμε. Πότε όμως το ένα, πότε το άλλο, ξέρεις πώς γίνονται αυτά τα πράγματα.

Αντιγόνη: Ύστερα δυσκολευόμαστε, πώς να στο πω.

Ntiva: Πώς ν' αντιμετωπίσετε μια γυναικα που κάθεται στην αναπηρική καρέκλα. Το παθαίνουν πολλοί, μόλις με δουν χάνουν τα λόγια τους ή κάνουν ότι δε βλέπουν.

Maria: Δεν έχουμε και πείρα σε τέτοια...

Ntiva: Όπως βλέπετε, αν εξαιρέσουμε το όχημα, είμαι φυσιολογική! Ή σχεδόν φυσιολογική. Επομένως, χαλαρώστε και καλμάρετε. Μπορείτε να ρωτήσετε ό,τι θέλετε, δεν έχω πρόβλημα. Μάλλον να σας πω εγώ. Αρρώστησα το '78 και έκαστα στο αναπηρικό στα 1993. Από τότε διεκδικώ τα δικαιώματά μου κανονικά και εν ανάγκη τα βάζω με τον κάθε κερατά που θα μου τα στερήσει...

Niva: Ναι. Διαβάζουμε στις εφημερίδες.

Ntiva: Και θα διαβάζετε.

(Μπαίνει η Κράση)

Krasi: Το τσάι είναι έτοιμο.

Ntiva: Αυτή είναι η Κράση. Εκ Βουλγαρίας. Τα... πόδια μου, τα χέρια μου, τα... πάντα μου... Ναι, φέρε τα. Ξέρεις εσύ!

(Η Κράση φεύγει)

Ntiva: Βιάζεται. Θέλει να βγει απόψε!

Αντιγόνη: Με γκόμενο;

Ntiva: Με πατριάρχη! Βέβαια με γκόμενο! Ήταν ο Διονύσης, που κατά που λέει, τον σχόλασε, τώρα είναι ο Νίκος. Στη Βουλγαρία είναι ο Ιβάν, ο σύζυγος που λένε! Όπου λιμάνι και καημός.

Niva: Τι καλά! Όπου λιμάνι και καημός!

Αντιγόνη: Εμείς να το δούμε. Ρέψαμε στην κουζίνα με τη Σριλανκέζα και την τηλεόραση.

Ntiva: Ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα!

Αντιγόνη: Ρόδο βλέπω. Πήδημα δε βλέπω! Αντιγονάρα, Αντιγονάρα, αλλά η μαλακία που με δέρνει είναι άλλο πράμα...

Maria: Είναι και η... αξιοπρέπεια!

(Μπαίνει η Κράση φορτωμένη με δίσκο, με τσάι, φλυτζάνια. Μετακινεί ένα τραπεζάκι και το βάζει στη μέση)

Κράση: Έτοιμο το τσάι. (Φεύγει).

Μαρία: Καλή είναι!

Ντίνα: Φαγώσιμη. Αν κάποιος, μάλιστα, πεινά... είναι ό,τι χρειάζεται! Τα πάντα εξασφαλισμένα.

Μαρία: Τι καλά... Θεέ μου.

(Ξαναμπαίνει η Κράση με τα αλμυρά. Τα βάζει δίπλα)

Κράση: Με θέλετε άλλο;

Ντίνα: Να πας, καλή διασκέδαση. Στις 9 πίσω.

Κράση: Εντάξει. Καλά να περάσουμε! Γεια σας.

Ντίνα: Να περάσετε!

Κράση: Δύσκολη η γραμμάτικα. Γεια σας. (Φεύγει).

Ντίνα: Λοιπόν, ό,τι είχα να πω, το είπα. Τα δικά σας τώρα... Έχουμε να γεφυρώσουμε ένα κενό τριάντα χρόνων. Μαρία...

Μαρία: Τι να σου λέω τώρα. Χάλια μαύρα. Αυτή τη στιγμή είμαι μόνη σ' ένα σπίτι, μ' έναν άντρα στο νεκροταφείο, ένα γυιο στην Αμερική και μια κόρη στην Αθήνα, παντρεμένη εκεί.

Ντίνα: Μοναξιές δηλαδή...

Μαρία: Κυκλοφορώ κυρίως... στο νεκροταφείο... Έμαθα όλα τα μονοπάτια του, όλους τους τάφους της γειτονιάς του Μιχάλη, όλους τους «ένοικους» με τα ονόματά τους, λες και είμαι σπίτι μου... Καμιά φορά συνομιλώ και μαζί τους... Τα λέμε έτσι ήσυχα και ωραία και με το Θεό, ανακουφίζομαι...

Ντίνα: Ψυχολογική διάθεση χάλια. Ηθικό πεσμένο! Όμως αυτό φτιάχνεται, λίγη καλή θέληση.

Μαρία: Πώς;

Αντιγόνη: Μια βόλτα στη Μακαρίου ίσως...

Μαρία: Με καπελλαδούρες, κολιέδες και τα συναφή; Να μου λείπει... Κυκλοφορώ ακόμα και σε φιλανθρωπικά ιδρύματα... Εκεί να δεις τραγωδία και αθλιότητα, όχι τόσο σ' αυτούς που τους ρίχνουμε ένα κομμάτι ψωμί, αλλά σε μας... τις λεγόμενες «κυρίες»... Με την υποκρισία μας, τις μαλακίες μας, τις αιώνιες πουτανιές και όλα τα γνωστά.

Ντίνα: (σιγανά, λες και θυμάται) Κι όμως! Εδώ θα μπορούσες... Ήσουνα δυναμική και κυρίως όμορφη...

Niva: Η πιο όμορφη της τάξης...

Μαρία: (με μια ελαφρή έξαψη). Τίποτε δεν ήμουνα! (Τα φώτα σιγά-σιγά σβήνουν, φωτίζεται μόνο η ίδια, που έτσι απομονώνεται από το περιβάλλον, μιλά πιο μαλακά και αφηγηματικά). Τίποτα δεν ήμουνα. Ένα φτωχοκόριτσο Ψηλό και κομπλεξικό, άσε τι έδειχνα, που για να τελειώσω το γυμνάσιο χρειάστηκαν θεοί και δαιμονες και διάφορες φιλανθρωπικές... «δωρεές», που τις μισούσα θανάσιμα και που τώρα τις ανταποδίνω, ίσως από κακία... (παύση) Σιγουρά από κακία... Μια χρονιά κινδύνεψα να μείνω στην ίδια τάξη από τις απουσίες, γιατί δεν είχα παπούτσια να φορέσω κι έμενα στο σπίτι... Ή μάλλον είχα, οι σόλες τους όμως ήταν τόσο τρύπιες που δεν τολμούσα να σηκώσω το πόδι... Τι να προλάβει ένας εργάτης πατέρας με τέσσερα παιδιά, όχι ιδιαίτερα ξύπνιος, γι' αυτό και έγινε εργάτης, και όχι ιδιαίτερα δουλευτής, γι' αυτό και έμεινε εργάτης.

Κάποτε τόλμησα να πω μέσες άκρες τις ανασφάλειες και τα βάσανά μου στο Δημητρίου, το φιλόλογό μας, που τον ένοιωθα λίγο πιο κοντά μας. Δεν κατάλαβε ο άνθρωπος, δεν έπιασε ούτε τον παραμικρό παλμό της καρδιάς μου και μου έκανε μάθημα με τα άσχετα, τα δασκαλίστικά του... Εμένα μου τρέχανε τα σάλια, που έβλεπα εσάς όλες στα διαλείμματα να κατεβάζετε τα σάντουιτς και τα κρουασάν, κι αυτός μου μιλούσε για τρίχες.

Από τότε δεν είπα σε κανένα τίποτα. Είχα αποφασίσει, τελεσιδικά, ότι θα περνούσα το λούκι μοναχή μου... κι αυτό έκανα! Όταν ήμουν στις πολύ μαύρες μου... Όταν τέλειωνα τα διαβάσματά μου και διάβαζα σαν τρελλή, λίγο πριν δύσει ο ήλιος, κατέβαινα στην παραλία και χανόμουν ονειροπολώντας σ' εκείνη την απέραντη αμμουδιά του Βαρωσιού μας... Ήταν η μόνη ώρα που επέτρεπα όνειρα για τον εαυτό μου. Και έλεγα στη θάλασσα πολλά και διάφορα, τρελλά και λιγότερο τρελλά. Εκείνες τις ώρες ήμουνα σιγουρη ότι θάρχονταν και καλύτερες μέρες. Πως θα είχα μια τόση δα δουλειά, σιγουρη και καθημερινή, ένα ζευγάρι όμορφα παπούτσια, σαν εκείνα της Κοραλλίας, κι ένα ποδήλατο για να κυκλοφορώ, όπως όλες σας, και μετά και τα άλλα, τα κοριτσίστικα, τα γνωστά. Ήμουνα δέν ήμουνα τότε δεκαέξη χρονών... (παύση) Το τελευταίο ήταν που πραγματοποιήθηκε πρώτο. Κι ήταν ο Μιχάλης, που εμφανίστηκε μια βραδυά μπροστά μου στο δικό του ποδήλατο, το νικελένιο, και μου είπε «καλησπέρα». Και εγώ τότε, ως μπούφος, αντί να ανταποδώσω το χαιρετισμό, τράπηκα εις «άτακτον» φυγή!

Ο Μιχάλης ήταν ο νεαρός των ονείρων μας... Ο ωραίος της εποχής, όπως ξέραμε όλες μας! Ψηλός, αθλητικός, έπαιζε και μπάλα στην «Ανόρθωση», λίγο ξανθός, με γαλάζια μάτια που σε κοίταζαν και νόμιζες ότι είχε διάθεση να σε ειρωνευτεί...

Κάποιες από σας, νομίζω η μακαρίτισσα, ισχυρίζόταν ότι απλά μόνο έδειχναν τη βλακεία του... Έγώ έκανα μια βδομάδα να της μιλήσω, όμως αργότερα, πολύ αργότερα, διαπίστωσα ότι είχε δίκαιο. Ο ωραίος Μιχάλης δεν ήταν ξύπνιος! Καημένη Τούλα... με τόση παρατηρητικότητα και να μην τη σκαπουλάρεις.

Χρειάστηκαν δεκαπέντε μέρες για να του ανταποδώσω το χαιρετισμό. Γιατί ο τύπος ήταν κάθε απόγευμα στο... πόστο του. Πάντα στο ίδιο ποδήλατο, το ένα πόδι στο καλτερίμι, το άλλο στο πετάλι, φορώντας το ίδιο χαμόγελο. Ε, λοιπόν, αυτό ήταν το μέγα λάθος μου. Απ' εκείνο το απόγευμα, τα πράγματα ακολούθησαν το δρόμο τους... Έμεινα με το Μιχάλη ώς τις 24 Μαρτίου του 1996, που με άφησε... Εκείνος ήταν πενηνταέξη χρονών κι εγώ σαρανταέξη...

Παντρευτήκαμε μόλις τέλειωσα το σχολείο. Το θυμάστε άλλωστε, ήσασταν όλες κουμπάρες, εκτός από τη μακαρίτισσα. Σε δυο χρόνια είχα και τα δυο μου παιδιά. Και τότε κατάλαβα, πόσο η Τούλα είχε δίκαιο... Ο Μιχάλης δε στέριωνε σε δουλειά, δεν ήταν καπάτσος, δεν άρπαζε τις ευκαιρίες από τα μαλλιά... Μόλις τα φέρναμε βόλτα... Φυσικά οι σόλες των παπουτσιών των παιδιών ήταν πάντα εντάξει... Όμως, εγώ δεν αξιώθηκα να έχω το ποδήλατό μου. Και με τα δυο βρέφη στην αγκαλιά δεν μπορούσα να δουλέψω. Άσε που και νάβρισκα δουλειά, δεθα μ' άφηνε να βγω από το σπίτι... Ήταν ζηλιαρόγατος... Ένας ωραίος, ειρωνικός και ανάξιος ζηλιαρόγατος... Ήταν πορεύτηκα τη ζωή μου για είκοσι χρόνια και στο Βαρώσι και στην προσφυγιά. Ωστόσο τότε γλυτώσαμε το αντίσκηνο, χάρη σε μια γεροντοκόρη θεία στη Λεμεσό. Μόλις μεγάλωσαν ο Αντώνης και η Ευτυχία και πήραν το δρόμο τους, τότε πήρα και τη μεγάλη απόφαση να κυνηγήσω μια τόση δα καριέρα... και για τον εαυτό μου, αλλά και γιατί άρχισαν τα σοβαρά προβλήματα με την καρδιά του Μιχάλη. Ήθελα νάχω κάτι στο χέρι... και βολεύτηκα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη, όπου είμαι ως και σήμερα μ' ένα καλό μισθό, ένα διαμέρισμα δύο υπνοδωματίων και ένα αυτοκίνητο σχεδόν σαράβαλο. Α! Έχω και την τηλεόρασή μου και βλέπω μετά μανίας όλες τις μαλακίες που μου σερβίρει, εγχώριες και ξένες... Ελάχιστες φορές πήγα σε σινεμά, πιο λιγες ακόμη σε θέατρο, δύο φορές σε δεξιωση, δεν έκανα τουρισμό, δεν έκανα τίποτε εκτός από τα δύο παιδιά, που πήραν των ματιών τους και έφυγαν... Μου τηλεφωνούν όμως μια φορά τη βδομάδα...

Η θυσία του Ισαάκ

(Μια συνηθισμένη κρεβατοκάμαρα ενός πλούσιου χτηματία)

Σκηνή

(Ηλεκτρολόγος, Αβραάμ)

Αβραάμ: Αργείς ακόμα;

Ηλεκτρολόγος: Όχι, σ' ένα λεπτό τελειώνω.

Αβραάμ: Άντε μπράβο. Γιατί δε θέλω να μάθει κανένας γι' αυτή τη δουλειά.

Ηλεκτρολόγος: Ποιος να μάθει! Άλλωστε δε φαινεται και τίποτα. Τα καμούφλαρα όλα μια χαρά... (Κάθε λίγο κοιτάζει απ' το παράθυρο)...

Αβραάμ: Αν μιλήσεις, φουκαρά μου, κάληκες.

Ηλεκτρολόγος: Και γιατί να μιλήσω. Σπίτι δικό σου είναι, ό,τι θες κάνεις! Δεν είναι παράνομο... Παράνομο είναι να βάζεις μεγάφωνα στο σπίτι τ' αλλουνού! Όμως ξέρω γιατί το κάνεις.

Αβραάμ: Ξέρεις; Τι ξέρεις;

Ηλεκτρολόγος: Να, θέλεις να κάνεις τσακωτή την κυρία... και καλά κάνεις... Όλος ο κόσμος ξέρεις ότι... λουλουδιάζει...

Αβραάμ: Λουλουδιάζει; Η κυρία; Και τώρα; Με ποιον; Που; Λέγε...

(Του ταρακουνά τη σκάλα)

Ηλεκτρολόγος: Δουλειά δική σου αυτή... Τα μεγάφωνά μου όλα θα στα πουν... Υπομονή. Τόσα χρόνια περίμενες. Ένα δύο κέρατα παραπάνω δε χάλασε ο κόσμος...

Αβραάμ: Σκασμός και βιάσου... Μπορεί να μπει από στιγμή σε στιγμή ο Ισαάκ...

Ηλεκτρολόγος: Μην ανησυχείς. Δε θα ρθει!

Αβραάμ: Και συ που το ξέρεις;

Ηλεκτρολόγος: Τον βλέπω... κάνει μπανιστήρι της Λουκίας που γδύνεται...

Αβραάμ: Και βλέπεις και συ;

Ηλεκτρολόγος: Ή κάπι βλέπω κι εγώ... αμαρτία είναι δηλαδή;

Αβραάμ: Γρήγορα κάτω!... Δεν μου αρέσουν αυτά! Η Λουκία είναι του σπιτιού μου!

Ηλεκτρολόγος: Κομμάτι όμως ε;... (κατεβαίνει) Η δουλειά σου έγινε πρώτης τάξης. Μ' αυτά τα μηχανήματα μπορείς και να μιλήσεις απ'

τη σοφίτα, μπορείς και ν' ακούσεις τα πάντα. Ακόμα και τα κουνήματα...!

Αβραάμ: Τη σκάλα σου και δρόμο τώρα και είπαμε. Αν σου ξεφύγει τόσο, σ' έπνιξα.

Ηλεκτρολόγος: Εντάξει. Γεια...

Αβραάμ: Έλα, πάρε! (Του δίνει λεφτά). Εντάξει!

Ηλεκτρολόγος: Εντάξει. Γεια.

Αβραάμ (μόνος): Λουκία... Ισαάκ... Ναι που θα ρθούνε. Αυτή για να ντυθεί θέλει δυο ώρες... Λουκία... Λουκία... Ισαάκ.

Λουκία: (απ' έξω) Ένα λεπτό... έρχομαι.

Ισαάκ: (απ' έξω) Και γω πατέρα. Έρχομαι σε δυο λεπτά...

Αβραάμ: Εδώ μέσα πάμε να γίνουμε μπουρδέλο... Αν πω και φύγω καμιά σπιγμή, έχει να γίνει...

Λουκία (Με ρόμπα): Με φώναξες;

Αβραάμ: Ε, ναι, σε φώναξα... Τι χάλια είν' αυτά...

Λουκία: Δεν πρόλαβα να ντυθώ... Ξέρεις είμαι γυμνή από κάτω...

Αβραάμ: Και που θες να το ξέρω!

Λουκία: Αν δεν πιστεύεις δηλαδή... (κάνει μια κίνηση)

Αβραάμ: Σιγά μωρή... Έρχεται ο Ισαάκ.

Ισαάκ: Με φώναξες π...

Αβραάμ: Έλα δω εσύ.

Ισαάκ: Τι είναι πάλε, μπαμπά;

Αβραάμ: Πρώτα πρώτα κλείσε το παντελόνι σου... Πού ήσουνα;

Ισαάκ: Διάβαζα.

Αβραάμ: Με τα πανελόνια ανοιχτά;

Ισαάκ: Και γιατί, απαγορεύεται;

Αβραάμ: Σκασμός. Τι διάβαζες;

Ισαάκ: Το καινούργιο μου κώμικς.

Αβραάμ: Κοτζάμ μαντράχαλος και να μου διαβάζει κώμικς... Φτου σου κερατά!

Ισαάκ: Α... για να σου πω πατέρα... Στο κάτω-κάτω δεν είμαι κανένα...

Αβραάμ: Βρε ζώαν, ποιου τα πουλάς αυτά; Αν σε ξαναδώ έξω απ' το δωμάτιο της Λουκίας, θα σε σφάξω. Κατάλαβες;

Λουκία: Μα που ήθελες να τον δεις... Μέσα στο δωμάτιό μου;

Αβραάμ: Χάσου από μπροστά μου κάθαρμα. (Την κεραυνοβολεί μ' ένα βλέμμα).

Ισαάκ: Άμα ειν' έτσι, θα το πω της μαμάς να σε κανονίσω... (φεύγει)

Λουκία: (Γελά)... Ο ... μικρός σού μοιάζει.

Αβραάμ: Ε, άει στο διάολο και σου! Αφού το ξέρεις, δεν είναι γυιος μου!...

Λουκία: Ήθελα να πω... σεξουαλικώς...

Αβραάμ: Γιατί εγώ είμαι μπανιστηριτζής;

Λουκία: Όχι καλέ... μ..., μα... έχεις και συ τις περιέργειές σου με τις γυναικες... (Τον πλησιάζει προκλητικά).

Αβραάμ: Άλλο αυτό...

Λουκία: (Τον αγκαλιάζει) Έλα τώρα... Μη θυμώνεις... Στο κάτω-κάτω το παιδί δεν έκανε κανένα έγκλημα... (Πάει να βγάλει τη ρόμπα).

Αβραάμ: Τι κάνεις εκεί, είσαι στα καλά σου;

Λουκία: Να σου καλμάρω λιγάκι τα νεύρα... Δε θες;

Αβραάμ: Η κυρία σου είναι στην εκκλησία!

Λουκία: Μα γι' αυτό σου λέω... Έκανα και το μπάνιο μου...

Αβραάμ: Όχι... όχι... Αυτό ειν' ανήθικο (Καμπάνες). Ακούς την καμπάνα; Δεν κάνει; Απόψε... Αλλά, όχι... Ούτε απόψε... Αύριο ξημερώνει Κυριακή... Θα δω ... Άντε πήγαινε τώρα... και όχι πολύ θάρρος με το μικρό... Αυτός είναι κάπρος... Με φτάνουνε τα κέρατά μου!

Λουκία: Ζηλιαρόγατε... (του σκάει ένα φιλί. βγαίνει)

Αβραάμ: Κατά βάθος δεν έχει άδικο εκείνος ο τσόγλανος! Είναι θηλυκό η άτιμη... (πηγαίνει στην τουαλέττα της Σάρρας. Κάθεται, κτενίζεται, κοιτάζεται στον καθρέφτη) Τι ωραία όμως, αν ήταν γυιος μου... (μια γκριμάτσα) Ή τι ωραία, αν δεν ήταν γυιος μου, αλλά δεν έμοιαζε του άλλου... Όμως... όμως... Α σικτήρ. Αυτά παθαίνει, όταν κανείς παντρεύεται νέα γυναίκα! Και ωραία γυναίκα που... λουλουδιάζει... και που η μάνα της είχε... παρελθόν κι έτσι, κύριε Αβραάμ Αβρααμίδη, έγινες ρεζίλι των σκυλιών. Ούτε επίτροπος δε θα βγεις την άλλη τετραετία. Ούτε τα λεφτά σου δεν μπορείς να χαρείς, διότι πας κερατάς και τυχερός...

(Μπαινει η Σάρρα)

Σάρρα: Μα τι μουρμουρίζεις, αγάπη μου.

Αβραάμ: Μουρμουρίζω... πώς να μη μουρμουρίζω...

Σάρρα: Μα τι έχεις; Πάλι με τις δουλειές σου;

Αβραάμ: Οι δουλειές μου παν περίφημα από τότε που γεννήθηκε ο Ισαάκ!

Σάρρα: Ειδες τύχη που μας έφερε αυτό το παιδί;

Αβραάμ: Όμως αυτό το παιδί σήμερα έκανε μπανιστήρι της Λουκίας...

Σάρρα: Μόνο;

Αβραάμ: Δηλαδή τι ήθελες...

Σάρρα: Είναι γνωστό, ότι ένα απ' τα πρωταρχικά καθήκοντα των υπηρετριών είναι να ικανοποιούν τις μερικές ανάγκες των υιών, αν όχι (με νόημα) και των πατεράδων τους...

Αβραάμ: Δεν ξέρεις τι λες!

Σάρρα: Καλά... καλά... Θα τον βρω και θα του κάνω παρατηρήσεις. Μη χολοσκάς... Ηρέμησε...

Αβραάμ: Η εκκλησία πως πήγε;

Σάρρα: Είναι σπουδαία αυτή η εκκλησία... Μόνο σ' αυτή νοιώθω να πλησιάζω το Θεό. Βέβαια, απόψε δεν είχε ψάλτες, αλλά ευτυχώς ο Βασίλης τα λέγε όλα μια χαρά. Ξέρεις τι φωνή έχει αυτός.

Αβραάμ: Και ήταν ο Βασίλης στην εκκλησία; Ο επιστάτης μας;

Σάρρα: Μα φυσικά!

Αβραάμ: Άφησε δηλαδή τις δουλειές του για να πάει να ψάλλει...

Σάρρα: Να υμνει τον Κύριο, θέλεις να πεις...

Αβραάμ: Πάει, θα το διαλύσουμε δω μέσα. Α... δε γίνεται... Αυτά όλα θα τα κόψω...

(Ακούγεται φωνή τραγουδιού)

Αβραάμ: Να τον τώρα το ρίξε στο τραγούδι!

Σάρρα: Όχι καλέ! Αυτός δεν είναι ο Βασίλης. Είναι ο Ισαάκ μας!

(Αυλαία)

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

ΜΕΛΕΤΕΣ

Το Θέατρο στην Κύπρο (Α' και Β' τόμος, 1860-1959)

Προλογικό Σημείωμα

Ο Β' τόμος του έργου *Το Θέατρο στην Κύπρο (1940-1959)* καλύπτει τις θεατρικές δραστηριότητες στα χρόνια από την έναρξη του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου ως την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, χρόνια δύσκολα και δραματικά, γιατί περιλαμβάνουν και τον απελευθερωτικό αγώνα των Κυπρίων (1955-1959).

Διερευνάται, δηλαδή, μια εποχή πλησιέστερη προς τη σύγχρονη δική μας, σε σχέση με τα χρόνια που μελετώνται στον πρώτο τόμο, που επιτρέπει την πιο εύκολη πρόσβαση σε πηγές, που μπορεί να είναι και προφορικές, δεδομένου ότι πολλοί από τους συντελεστές της τότε θεατρικής δραστηριότητας βρίσκονται στη ζωή και προσφέρουν πληροφορίες, εντυπώσεις και κρίσεις από πρώτο χέρι, αν και κάποτε η μνήμη αδυνατεί να επαναφέρει τα ενδιαφέροντα στοιχεία στις σωστές τους διαστάσεις χωρίς φυσιολογικές παραμορφώσεις και ατέλειες. Εξάλλου, οι γραπτές πηγές, έντυπα, προγράμματα, φυλλάδια κ.λπ. είναι πολύ πιο πλούσιες. Για παράδειγμα, οι καθημερινές, πια, εφημερίδες, εκτός από τα πολεμικά και πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, που είναι μικρού σχήματος και μονόφυλλες, είναι πιο «γεμάτες» σε θεατρικές πληροφορίες, κριτικές, κρίσεις και σχόλια. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπήρξαν πολλές δυσκολίες στη διερεύνηση των δεδομένων της θεατρικής ζωής της Κύπρου, που οφείλονται κατά κύριο λόγο στην έλλειψη στον τόπο μας ενός συγκροτημένου Θεατρικού Αρχείου.

Και στο Β' τόμο, η μέθοδος εργασίας και παράθεσης της ύλης είναι η ίδια με εκείνη του Α'. Διαφέρει μόνο στις *Ερασιτεχνικές Δραστηριότητες* των πόλεων, που δεν παρακολουθούνται κατά πόλη, αλλά κατά χρονολογική σειρά. Οι θεατρικές δουλειές μεταφέρονται, πια, από πόλη σε πόλη, γιατί αναπτύχθηκαν οι συγκοινωνίες και αυξήθηκαν οι θεατρικές στέγες.

Τέλος, θέλω και εδώ να ευχαριστήσω όσους με βοήθησαν στην ολοκλήρωση του έργου μου και αυτούς που ανέφερα στο *Προλογικό Σημείωμα* του Α' τόμου, αλλά και τους Α. Κουδουνάρη και Ν. Παναγιώτου, που με προθυμία μου έδωσαν πληροφορίες, όταν τις ζήτησα, τον Π. Γεωργίου και τους συνάδελφούς του στο Αρχείο Εφημερίδων του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, που έκαναν ό,τι μπορούσαν, για να με βοηθήσουν στην ερευνητική μου προσπάθεια και ακόμα την Ελ. Κατσούρη και τον Σ. Σωκράτους, που επιμελήθηκαν το εξώφυλλο των δύο τόμων του έργου αυτού.

Όμως, με την ολοκλήρωση του Β' τόμου *Του Θεάτρου στην Κύπρο*, δεν ολοκληρώνεται η ενασχόλησή μου μ' αυτό. Η πολύχρονη δουλειά σε αρχεία και παλιές εφημερίδες και περιοδικά μού επέτρεψε να συγκεντρώσω ένα τεράστιο σε όγκο υλικό, που φυσιολογικά δεν πέρασε στην ύλη της εργασίας αυτής και που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε επι μέρους μελέτες. Ελπίζω να έχω τη δύναμη και το χρόνο να το αξιοποιήσω.

9/2005

Το θέατρο στην Κύπρο, Τόμος Β'

(Απόσπασμα)

β. Η διαφήμιση

Από την εισαγωγή της τυπογραφίας στην Κύπρο στα 1878 και ως το 1959, η ενημέρωση για την τρέχουσα θεατρική δραστηριότητα γινόταν με ανακοινώσεις ή και διαφημιστικές καταχωρήσεις στον εβδομαδιαίο και ημερήσιο τύπο. Ως τα χρόνια του 1910 μόνο με ανακοινώσεις και από την επόμενη δεκαετία και με διαφημισεις σε πλαισίο.

1. Εφ. Νέος
Κυπριακός Φύλαξ,
12.10.1943

Άλλοι τρόποι ενημέρωσης ήσαν τα μονόφυλλα (φέιγ βολάν) που διανέμονταν από πόρτα σε πόρτα και στις διάφορες συνάξεις, αλλά και ο παραδοσιακός ντελάλης, που περιφερόταν από δρόμο σε δρόμο και πληροφορούσε το κοινό για τις θεατρικές αλλά και τις κινηματογραφικές παραστάσεις.¹

ΣΑΒΒΑΤΟΝ 27 Νοεμβρίου

Με τέλωνται και τα διάλογα. Καταθέτει έτοι τέλους και τα εμφανισθή ΠΑΟΥΣΕ Διάτη οκτώντος του «ΝΕΟΝ ΑΥΡΙΚΟΝ» γεμάτη δικτυόβλα ώμορφη, ή Α.Μ. ή Βασιλίσσα των Κυπριακών Επιθεωρήσεων

«Η Άλλαγή»

Καλεσμένον: Λ. ΓΙΑΝΝΙΔΗ, ΧΡ. ΚΑΡΠΙΟΥ, Π. ΤΑΛΙΔΑΔΡΟΥ
—Επεργραφασα και συντονισμός κινέμνου: Λ. ΓΙΑΝΝΙΔΗ
—Μουσική: ΦΡ. ΜΙΣΕΛΛΙΔΗ.

—Δημοσκόλια: Α. ΒΑΖΑ —Σκηνογραφία: Τ. ΚΑΝΘΟΥ,
—Η Άλλαγή είναι ή το σκηνάριο και το δρόση
—η Ευθέωσης που έχει φαντασθεί Τό γεγονός δε
—κατασκευασθεί σε μορφή δραματικής παράστασης
—παρασκευής της Κύπρου μεταπούσης της Κομητείας της Σερρών
—παρασκευής της ΦΡ. ΜΙΚΕΛΛΙΔΗΗ σίνας άρκτην νά έγι-
—γυρθεί ήτη λεπτυνίστης της
—Η γιαστή ΟΡΧΙΣΤΡΑ παρακαλείσθε μέ δύο ντά
—δρυγασα.
—ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΓΓΡΩΜΟΙ ΠΡΟΒΟΛΕΙΣ Βά γοντεύουν
—την δραστική με τα απόντα διναιρώδη και διεθνά χρω-
—ματα
—Όλοι οι θεατές με στάθμης τους:
—Η δημοδάλην ουράνιο ΟΔΓΑ ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ, ή
—συμποθέστατη συμμετέρτη ΣΤΑΛΑ ΣΕΝΟΥ, ή χαρ-
—τωμένη συμμετέρτη ΡΕΝΑ ΒΑΣΟΥ, ή διαυγειτή
—καρατερία ΓΙΩΤΑ ΜΕΤΖΙΤΗ, ή δυνυκρήτη
—καρατερία ΜΙΚΟΣ ΠΑΠΑΤΕΡΗΣ, ή
—διαυγειτή ΚΥΡΙΑΚΑΛΗΣ, ή διαυγειτή ΚΥΡΙΑΚΑΛΗΣ,
—διαυγειτή ΚΑΡΑΤΗΣ, ΚΥΡΙΑΚΑΛΗΣ, ή
—λυρικού διαδότον του Κυπριακού Λογοτεχνικού Θεάτρου
—ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΙΑΣ και ΧΑΡΗΣ, ή συμμεθότερας τιμ-
—ώτος ΠΑΝΤΕΛΑΝΗΣ, και διαυτανδής θημισυργός
—λαϊκών τύπων Α. ΜΑΚΡΙΔΗΣ.

—Όρα έναρξεως 9 μ.μ. άκριτως.
—Τιμεί εισέδρα: Ήμερημένα (άλλατα) αελ. 3
—Εβδ. αελ. 2.

Εισιτήρια προσωλούνται στο ΡΙΑΛΤΟ ήμέ-
—ραν και νύκτα.

2. Εφ. Νέος
Κυπριακός Φύλαξ,
27.11.1943

Στα χρόνια του 1940-1959 η παρουσία της θεατρικής διαφήμισης στις εφημερίδες ήταν εντυπωσιακή και σε συντότητα και κάποτε και σε μέγεθος, ακόμα και στα χρόνια του πολέμου, όπου η δυνατότητα σε διαφημιστικό χώρο των εφημερίδων ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη. Υπήρχαν μάλιστα περιπτώσεις, που διαφημισεις των θιάσων κυριαρχούσαν σ' αυτές τις μονόφυλλες και λίγο αργότερα, μετά τον πόλεμο, τις δίφυλλες εφημερίδες.

Μια παρατήρηση, που θα μπορούσε να διατυπωθεί γι' αυτό το ζήτημα, είναι ότι σε περιόδο θεατρικής ακμής, οι θεατρικές καταχωρήσεις, εκείνες του κυπριακού

θεάτρου, γιατί οι άλλες των ελληνικών θιάσων εξαρπιόνταν από την οικονομική ευρωστία των επιχειρηματιών που τους διακινούσαν, ήσαν πολύ πιο συχνές και συνήθως μεγάλες σε μέγεθος, όπως στα χρόνια ανάμεσα στα 1943 και στα πρώτα μεταπολεμικά, ενώ στα χρόνια της θεατρικής μιζέριας, εκείνα του 1950, μικρές. Ακόμα στην αρχή της δεκαετίας του 1940 προσφέρονταν περισσότερο για ανάγνωση, ενώ σιγά-σιγά εξελίσσονταν περισσότερο σε οπτικές, περιοριζοντας τα κείμενα και διατηρώντας μόνο τα βασικά μηνύματα.

Οι διαφημίσεις κυρίως της πρώτης κατηγορίας χαρακτηρίζονταν από υπερβολή, φλυαρία, αφέλεια, προσπαθούσαν να είναι ευρηματικές και σίγουρα στόχευαν περισσότερο στον εντυπωσιασμό παρά στην ενημέρωση του κοινού.

Στη συνέχεια παρατίθενται διάφορα μονόφυλλα που συννά καταχωρούν και τη διανομή τους έργου που διαφημίζουν.

γ. Άλλες διαφημιστικές καταχωρήσεις

Στον εγχώριο καθημερινό τύπο, υπήρχαν και άλλες καταχωρήσεις, που είχαν σκοπό να προβάλουν ένα επερχόμενο θεατρικό γεγονός. Κι αυτές ήσαν οι διάφορες αγγελίες και τα σημειώματα, οι φωτογραφίες ή σκίτσα ηθοποιών μέσα σε κείμενα ή πάνω από αναλυτικές λεζάντες και τα παντός είδους σχόλια.

Φυσικά δε θα ήταν δυνατό να παρατεθεί εδώ όλ' αυτό το υλικό, που άλλωστε δε θα υπηρετούσε κανένα σκοπό. Απλά θα σημειωθούν κάποια δείγματά του που έχουν, για διάφορους λόγους, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη θεατρική ατμόσφαιρα που δημιουργούσαν ή για τον έντεχνο τρόπο που καθιστούσαν, π.χ. μια απλή είδηση, σε καρποφόρο διαφημιστικό μήνυμα.

Στα χρόνια του 1945 και 1946 εμφανίζονταν κατ' επανάληψη στον τύπο σκίτσα του Αδ. Λεμού, που προφανώς ήθελαν να υπογραμμίσουν τη μεγάλη σημασία που είχε, ένας προσοντούχος ηθοποιός με θητεία στο ελληνικό θέατρο να αναλαμβάνει διευθυντής, σκηνοθέτης και ηθοποιός στο πρώτο κυπριακό θέατρο πρόζας, τον *Προμηθέα*, στα 1945.²

Την ίδια χρονιά δημοσιεύονταν δυο ενδιαφέροντα σκίτσα της συμπαθεστάτης δ. Σοφίας Βέμπο και του συγγραφέως της ευφυούς επιθεωρήσεως *Ραντεβού* στην Αθήνα κ. Μ. Τραϊφόρου. Και τα δύο έφεραν την υπογραφή του Σπ. Βασιλείου.³

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια σειρά φωτογραφιών της Β. Μανωλίδη στα 1948 με την ευκαιρία της παρουσίας του Θιάσου της και του Γ. Παπά στο νησί. Εκτός από τα πορτραίτα της ηθοποιού, υπήρχε μια φωτογραφία που την εμφάνιζε στο ρόλο της Ιωάννας της Λωραίνης, στο ομώνυμο έργο του Μ. Άντερσον, μια άλλη μαζί με το Θ. Κρίτα και την Έγκριντ Μπέργκμαν, που επίσης υποδύθηκε τον ίδιο ρόλο στον κινηματογράφο, με τη λεζάντα: Ο κ. Κρίτας μεταξύ δύο διακεκριμένων πρωταγωνιστριών της Έγκριντ Μπέργκμαν και της Βάσως Μανωλίδου. Μια έμμεση αλλά σαφής υπόδειξη για την αξία της Ελληνίδας ηθοποιού που ήδη είχε υπογραμμισθεί και από ένα άλλο σημείωμα που παράθετε την εγκωμιαστική γνώμη του κορυφαίου Αμερικανού συγγραφέως για την ερμηνεία της στο έργο

του και τέλος φωτογραφίες της από την παράσταση της *Ρεβέκκας* της Ντυ Μωριέ και από τα Θαμπά τζάμια της Πρινσλάου μαζί με το Γ. Παπά.⁴

Αναφέρουμε ακόμα μια φωτογραφία με τις τέσσερις μαζί πρωταγωνίστριες, τις αδελφές Καλουτά, τη Μ. Κρεβατά και τη Ρ. Ντορ, του Ελληνικού Μουσικού Θίασου που ήλθε στο νησί στα 1949,⁵ που δήλωνε τη δυναμικότητα του συγκροτήματος σε γυναικεία στελέχη, ένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικό και καλοφτιαγμένο σκίτσο του Μ. Κοκκίνη που με τον *Εθνικό Μουσικό Θίασο* ήταν στην Κύπρο στα 1950,⁶ μια φωτογραφία που έδειχνε το συνεργείο του *Θίασου Μαρίκας Κοτοπούλη* το εργαζόμενον εντατικώς για την κατασκευήν των κοστουμιών της Ορέστειας και που συνοδευόταν με εκτεταμένο σχόλιο για το τι θα παρουσίαζε ο θίασος⁷ στην Κύπρο στα 1951, που ήθελε να υπογραμμίσει τη σοβαρότητα με την οποία αντιμετώπιζε την τραγωδία. Μια άλλη με τίτλο *Ο κ. Ψαθάς εις Κύπρον παρουσίαζε το γνωστό θεατρικό συγγραφέα και το Θ. Κρίτα μαζί με...* τον Οικουμενικό Πατριάρχη, επίσης του 1951.⁸ Όπως η φωτογραφία της Μπέρκμαν έτσι και αυτή του Πατριάρχη οφείλονταν βέβαια στο διαφημιστικό δαιμόνιο του δραστηριότατου θεατρικού επιχειρηματία Θ. Κρίτα.

Φυσικά υπάρχουν και εκατοντάδες φωτογραφίες και άλλων Ελλήνων ηθοποιών αλλά και δεύτερων και τρίτων όπως και εκατοντάδες κείμενα που προέρχονταν από τους ίδιους τους θίασους, όπως υπάρχουν και μια σειρά συνεντεύξεις πρωταγωνιστών που επειδή θίγουν και άλλα προβλήματα θα εξεταστούν στη δεδομένη στιγμή.

Ότι συνέβαινε με τους ελλαδίτες ηθοποιούς συνέβαινε και με τους Κύπριους, και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό. Τα σχόλια και οι φωτογραφίες της Μ. Λάμπρου στα χρόνια του 1944-45 ήσαν πολλές,⁹ το ίδιο και άλλων ηθοποιών όπως της Φλ. Δημητρίου, της Κ. Ευαγγελίδη, της Ε. Κυριακίδη, του Ν. Παντελίδη, του Χ. Χατζηκυριάκου, της Α. Φραντζεσκάκη, του Α. Μούστρα – μια μάλιστα μαζί με το Δ. Ψαθά που και ο δυο στο κείμενο χαρακτηρίζονταν «δύο αγαπημένοι φίλοι και καλοί συνεργάτες που η φιλία τους χρονολογείται από την ημέρα που κι οι δυό άρχισαν να συνεργάζονται με το Θίασο Κοτοπούλη – ο μεν Ψαθάς σαν συγγραφέας, ο δε Μούστρας σαν ζεν πρεμιέ»¹⁰ - του Εύη Γαβριηλίδη, του Μ. Αντωνιάδη, του Φ. Καραβιώτη, της Χλ. Κυπριανού και του Χρ. Ελευθεριάδη, του ζεύγους Μετζίτη, του Βλ. Καυκαριδη και πολλών άλλων.

Όλα όσα ειδαμε να έχουν σχέση με τη διαφήμιση, τελικά δημιουργούσαν ένα ισχυρό ενδιαφέρον για το θέατρο στην Κύπρο, ντόπιο και ελλαδικό, που επέτρεπε, σ' όσους θίασους ήσαν οργανωμένοι, να επιβιώνουν. Ευκολότερα οι καλοί ξένοι, δύσκολα οι ντόπιοι. Όμως αυτή η προϊστορία επέτρεψε στο θέατρο να υπάρξει και να ετοιμαστεί για την εξόρμηση των χρόνων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ένας τέτοιος ντελάλης ήταν ο Ν. Καρύδης, που έδρασε στα χρόνια του 1930-1950. Άφησε ένα πολύ ενδιαφέρον αρχείο της εργασίας του, που όμως αυτή τη στιγμή λανθάνει.
2. Ο Α. Λεμός μαζί με τη σύζυγό του ήλθαν από την Αιγυπτο, όπου διατηρούσαν θίασο και όπου άφησαν δάφνες και παχυλούς μισθούς, βλ. εφ. *Εσπερινή*, 31.8.1945. Ακόμα σκίτσα με σχετική ειδησιογραφία: εφ. *Ανεξάρτητος*, 23.8.1945, εφ. *Ελευθερία*, 29.11.1945, εφ. *Ελευθερία*, 30.8.1946, κ.λπ.
3. Εφ. *Ελευθερία*, 27.11.1945, αρ. φ. 5433 και 5435.
4. Για τη φωτογραφία στο ρόλο της Ιωάννας της Λωραίνης, εφ. Δημοκράτης, 8.9.1948, για τη φωτογραφία με την Μπέργκμαν, εφ. *Έθνος*, 22.8.1948, ενώ για τη γνώμη του Αντερσον, βλ. θ.π., 7.7.1948, ο.π., 10.7.1948 και 10.9.1948.
5. Εφ. *Έθνος*, 10.8.1949.
6. θ.π., 22.11.1950.
7. Εφ. *Νέος Δημοκράτης*, 4.7.1951.
8. Εφ. *Ελευθερία*, 20.1.1951.
9. Π.χ. «Οι καλλιτέχνες μας», που το υπογράφει Ο Θεατρικός στα 1944, ήταν ένα άρθρο που αναφερόταν στη Μ. Λάμπρου με εγκωμιαστικό τρόπο. Εφ. *Ανεξάρτητος*, 23.1.1944.
10. Εφ. *Ελευθερία*, 9.7.1957.

Με τον Μίκη Θεοδωράκη μετά από παράσταση (11 Σεπτ., Κύπρια 1993)

Βασίλης Μιχαηλίδης: Η ζωή και το έργο του, εκδ. Χρ. Ανδρέου, 1987

Εισαγωγή

Η μελέτη που ακολουθεί είναι η διδακτορική μου διατριβή. Υποβλήθηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσ/νικής και ενεκρίθηκε το 1985. Εδώ παρουσιάζεται ξαναδουλεμένη με κάποια νέα στοιχεία.

Σκοπός της ήταν: Να μελετήσει α) τα καθέκαστα της ζωής και της δραστηριότητας του Βασίλη Μιχαηλίδη, για να αποκατασταθεί η πραγματικότητα, που φρόντισε να συσκοτίσει η συγκίνηση κάποιων μελετητών για την περίπτωση του άτυχου ποιητή, αλλά και ένας ιστορικός ρομαντισμός β) την προσωπικότητά του, δηλαδή την παιδεία του, τις θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτικές του πεποιθήσεις, αν επιτρέπεται ο τελευταίος αυτός όρος για την περίπτωσή του και για την εποχή του, και γ) να μελετήσει προκαταρκτικά το έργο του, συγκεντρώνοντας πολλά ποιήματά του που βρίσκονταν σκορπισμένα σε δυσεύρετα έντυπα, εντοπίζοντας άλλα άγνωστα και μερικές φορές ανυπόγραφα, κατατάσσοντας ολόκληρο το έργο του και χρονολογώντας το, όπου ήταν δυνατό, και τέλος, διερευνώντας τις επιδράσεις του από τη δημοτική, ποιητάρικη και λόγια ποίηση της εποχής.

Είμαι σίγουρος πως ό,τι παραπέρα θα θεωρούν μελέτη αυτή δεν είναι τελειωτικό. Είναι ενδεχόμενο, μια παραπέρα έρευνα γύρω από τη ζωή και το έργο του Βασίλη Μιχαηλίδη να φέρει στο φως νέα στοιχεία, που θα συμπληρώσουν ή ακόμα και θα διαφοροποιήσουν την εικόνα για τον ποιητή και τις δραστηριότητές του. Ταυτόχρονα, όμως, πιστεύω ότι η εργασία αυτή είναι ένα βασικό βοήθημα για εκείνον που θα θελήσει να προχωρήσει στη μελέτη ενός ποιητή, που δίκαια χαρακτηρίστηκε «εθνικός», και ενός έργου που σίγουρα είναι πολύ σημαντικό για την ελληνική λογοτεχνία της Κύπρου.

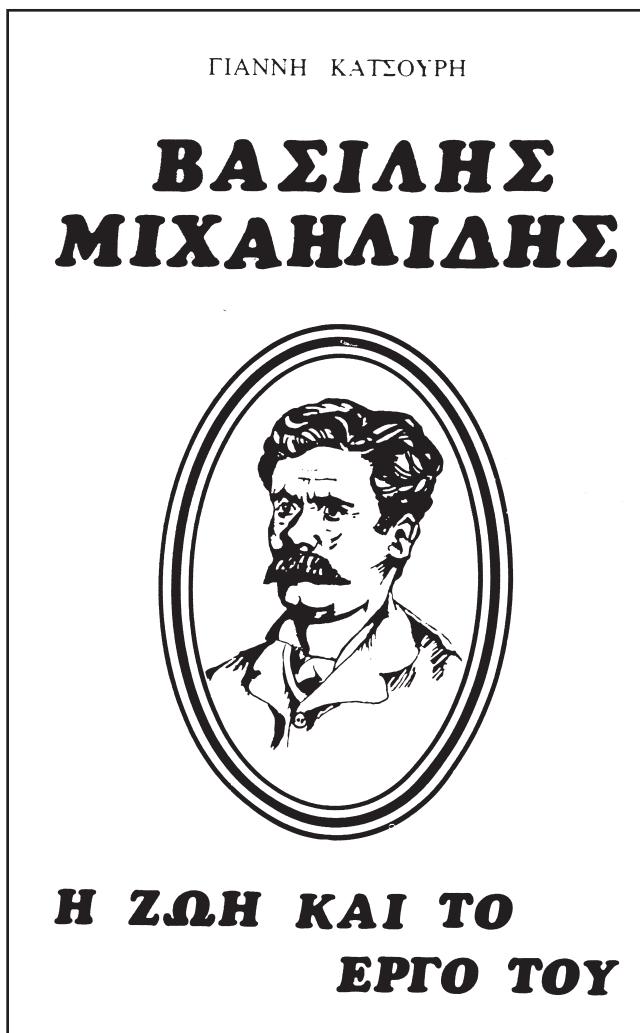
Μερικά από τα συμπεράσματα της μελέτης αυτής είναι ενδεχόμενο να θεωρηθούν παρακινδυνευμένα. Όμως, προτιμώ αυτού του ειδούς την προβληματική, έστω και με τους κάποιους κινδύνους που ενδεχόμενα να περικλείει. Προσωπικά δε με ενδιαφέρει μια έρευνα που δεν καταλήγει να είναι ερμηνευτική, έστω και αν γι' αυτή την ερμηνεία ελλείπουν κάποια επιμέρους στοιχεία. Εξάλλου, η ημέρα που ο μελετητής της λογοτεχνίας της Κύπρου θα έχει στη διάθεσή του όλα τα στοιχεία που χρειάζεται για τη δουλειά του, είναι δυστυχώς ακόμα πολύ μακριά.

Όμως, πριν κλείσω το σημείωμα αυτό, θέλω να αναφερθώ και στην τραγωδία του οποιουδήποτε ερευνητή των κυπριακών πραγμάτων, που δεν ανήκει σε ένα ερευνητικό κέντρο και επομένως δεν κάνει έρευνα επαγγελματικά. Ο άνθρωπος, λοιπόν, αυτός βρίσκεται μόνος με το μεράκι του, που κανένα αρχείο ή καμιά βιβλιοθήκη δεν μπορεί να του το ικανοποιήσει. Η έρευνα πάνω σε οποι-

αδήποτε πικρή του πολιτισμού του τόπου μας στις δύσκολες στιγμές που περνάμε είναι και επιτακτικό και εθνικό καθήκον.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τις εκδόσεις Χρ. Ανδρέου, που ανέλαβαν να εκδώσουν το δικό μου πολύχρονο μόχθο ως τον πρώτο τόμο ενός διτόμου έργου, του οποίου ο δεύτερος τόμος, που καταρτίστηκε με επιμέλεια των εκδόσεων Χρ. Ανδρέου, περιλαμβάνει άπαντα τα ευρισκόμενα ποιήματα του Βασίλη Μιχαηλίδη. Η όλη προσπάθειά μου θα παρέμενε πολυγραφημένη, όπως κατατέθηκε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, αν δεν ανελάμβαναν την έκδοσή της οι εκδόσεις Χρ. Ανδρέου.

10.1.1987

Ένα ποίημα του Α. Μαππούρα για τον Π. Λιασίδη

Στις 29.9.1985 πέθανε στην προσφυγιά, συγκεκριμένα στο Τσιακιλερό της Λάρνακος, ο Λυσιώτης πολύ καλός λαϊκός ποιητής Παύλος Λιασίδης (γεν. 23.3.1901). Την ίδια μέρα ο επίσης λαϊκός ποιητής ή καλύτερα ποιητάρης Ανδρέας Μαππούρας (1918-1997) από την Αραδίππου,¹ έγραφε το πιο κάτω ποίημα:

«Εφυες με παράπονο της προσφυγιάς θκειε Παύλο
Τζι εν θα 'χουμεν συνάδερφον όπως εσέναν άλλο.
Σαν να 'σουν ένας τζιύρης μας με τις παραντζελιές σου
τζι έθελα πάντα να πατώ μέσα στις αυλατζιές σου.
Αν εύρεις τους συντρόφους μας τζιει κάτω τζει στον Άδη
πε τους κανέναν ποίημα, ας ένι τζαι για σημάδι,
Παλαίσην για τον Κουρουζιάν, τον Γιώρκο Κατσιαντώνη
πε τους το λλιανίσκουμεν ώσπου περνούν οι γρόνοι.
Τζι αν ιβρεθούμεν κάποτε στον Άδην τζι εν κκισμέπι
τζι έσιει λαούτο τζιαι βκιολιά κάμνεις μας ζιαφέπι.
Έναν κλωνίν βασιλτζιάν στεφάνιν σου χαρίζω
τζι ως που 'χω πάνω μου οπνάν εννά σε μακαρίζω».

Το ποίημα αποπνέει λαϊκή συγκίνηση και αναφέρεται σε πρόσωπα και πράγματα που αξιζει τον κόπο να σχολιαστούν. Απ' ό,τι ξέρω είναι και ανέκδοτο.²

Ο Ανδρέας Μαππούρας ήταν στα 1985, που γράφεται το ποίημά του, ένας από τους λίγους εν ενεργείᾳ ποιητάρηδες, ένα κατάλοιπο, αν θέλετε, μιας «ένδοξης τέχνης», που παρακολουθούσε με την αφηγηματική του ποίηση τα πιο σημαντικά γεγονότα της κυπριακής ζωής,³ χωρίς, συνήθως, να φτάνει σε υψηλά ποιητικά επίπεδα, χωρίς να αρνείται βασικά στοιχεία της ποιητάρικης αντίληψης και χωρίς να γνοιάζεται ιδιαίτερα για να την εξελίξει.

Ο Μαππούρας εκτιμά ιδιαίτερα τον αποβιώσαντα Λιασίδη που τον θεωρεί, μ' όλο που ο τελευταίος δεν υπήρξε, τουλάχιστο στα εξήντα τελευταία χρόνια της ζωής του, ποιητάρης και μάλιστα επαγγελματίας,⁴ ένα ειδος πατέρα και δασκάλου που πάντα τον επηρέαζε, γι' αυτό και προσπαθούσε ν' ακολουθήσει «τις αυλατζιές του», τα χνάρια του, χωρίς βέβαια επιτυχία.

Σημαντική, όμως, είναι η αναφορά στο ποίημα του Μαππούρα στους πεθαμένους ποιητάρηδες, «τους συντρόφους μας», από τους οποίους ξεχωρίζει τον «Παλαίσην», τον «Κουρουζιάν» και τον Γιώρκον τον Κατσαντώνην και η προτροπή στο Λιασίδη, αν τους εύρει στον Άδη – η αντίληψη του μετά θάνατον χώρου των νεκρών είναι καθαρά λαϊκή αλλά και αρχαιοελληνική, εκείνη δηλαδή του «κάτω κόσμου», «τζει κάτω τζει στον Άδη» λέει ο Μαππούρας, να τους πει, αφού τους απαγγείλει κανένα ποίημα για σημάδι, για γνωριμία, ότι όσο περνούν τα χρόνια λιγοστεύουν οι συνάδελφοι του και η τέχνη τους σιγά-σιγά εξαφανίζεται. Είναι γνωστό ότι η ακμή της ποιητάρικης τέχνης συμπίπτει με τα χρόνια του μεσοπόλε-

μου.⁵ Αργότερα οι νέες συνθήκες ζωής, παιδείας, αναψυχής και πληροφόρησης – οι ποιητάρηδες ήσαν και «ομιλούν πρακτορείον ειδήσεων»,⁶ ανάγκασαν την τέχνη τους να σιγήσει.

Ο Χριστόφορος Θ. Παλαισης (1872-1949) από το Αυγόρου, θεωρείται από τους πιο σπουδαίους και ικανούς ποιητάρηδες στην Κύπρο – ο Κ. Γ. Γιαγκουλλής τον αποκαλεί «κράτιστον»⁷, που συχνά καταφέρνει να ξεφεύγει από τα όρια των συνήθως στιχοπλόκων συναδέλφων του, γιατί διαθέτει ομαλότητα στην περιγραφή, ειρμό, χιούμορ, ευκολία στο ρηματικό ηθογραφικό πλούτο⁸, γι' αυτό και οι φυλλάδες και τα ποιήματά του κυκλοφορούσαν πολλά χρόνια μετά το θάνατό του.

Ο Λοϊζος ή Λοϊζής Ζ. Κουρουζιάς (1884;-1954) από την Αραδίππου, απ' όπου, άλλωστε, και ο Μαππούρας, εκτός από συντάκτης αφηγηματικών ποιημάτων, υπήρξε και εύστοχος και καλός «τσιαπιστής» με πολλά βραβεία στο ενεργητικό του σε διαγωνισμούς του κατακλυσμού. Ο Μαππούρας θήτεψε στα νειάτα του κοντά του, τραγουδώντας και πουλώντας τις φυλλάδες του σε χωριά και πανηγύρια⁹ και επομένως επηρεάστηκε απ' αυτόν, για να ακολουθήσει το επάγγελμα του ποιητάρη.

Τέλος, ο Γεώργιος Α. Κατσαντώνης (1915-;) είναι ένας από τους πολλούς λαϊκούς ποιητές της οικογένειάς του. Πατέρας του ήταν ο Αντώνης Α. Κατσαντώνης (1874-1968), ικανός στιχουργός κυρίως λυρικών και ερωτικών ποιημάτων, ο αδελφός του ο Κώστας Α. Κατσαντώνης (1922) και ανεψιός του ο Αντώνης Ν. Κατσαντώνης (1941).¹⁰

Ο Μαππούρας, λοιπόν, προτρέπει το Λιασίδη να συναντήσει στον «κάτω κόσμο» έναν επιφανή ποιητάρη, τον Παλαιση, «δάσκαλο» με την ευρεία σημασία της λέξης, το χωριανό και δικό του δάσκαλο, τον Κουρουζά, και το Γιώρκο Κατσαντώνη. Φυσικά είναι δύσκολο να καταλάβουμε γιατί επιλέγει ειδικά το «Γιώρκο» και όχι τον πατέρα ή/τον αδελφό του ή και άλλους πολύ γνωστούς ποιητάρηδες, ας πούμε τον Τζαπούρα, Αζίνο, Πριγκόπουλο κ.λπ., εκτός και αν απλά το «Κατσαντώνη» το βοηθούσε να «ταιριάσει» το στίχο με τη λέξη «γρόνοι».

Οπωαδήποτε η μελλοντική εικόνα που φαντάζεται ο Μαππούρας, πως αυτοί οι τρεις και με τον μόλις αποθανόντα Λιασίδη και τον ίδιο, μπορεί κάποια στιγμή να βρεθούν όλοι μαζί, εκεί στα δώματα του Άδη και με «λαούτα τζαι βκιολιά», τα λαϊκά όργανα της Κύπρου, να διασκεδάσουν – να κάμουν «ζιαφέππι» και φυσικά να το ρίξουν στα «τσιαπιστά», όπως γίνεται σε παρόμοιες περιπτώσεις, είναι εύστοχη και απαλύνει τη θλιβερή εικόνα του θανάτου.

Το ποίημα τελειώνει με τον Μαππούρα να χαρίζει «έναν κλωνίν βασιλιτζιάν», κάτι σαν το κλαδί της ελιάς για τους αθλητές της αρχαιότητας, και με τη συγκινητική δήλωση ότι θα μακαρίζει το Λιασίδη, ώσπου έχει πάνω του «οπνάν», πνοή. Εφ' όρου ζωής.

Ως κατακλειδα, θα μπορούσε να λεχθεί, ότι ένας ποιητάρης, που δε διακρίνεται για την ιδιαίτερη ευαισθησία του και ποιητική ικανότητά του, άλλωστε έγινε

ποιητάρης μόνο και μόνο για να ζήσει, επειδή συνέβηκε ένα σημαντικό γεγονός, όπως ο θάνατος του «αναγνωρισμένου» Λιασίδη, κατάφερε ν' απογειωθεί συγκινησιακά, για να ζήσει ένα ποίημα, με τρυφερότητα και αγάπη και κυρίως με ελληνικό λαϊκό χαρακτήρα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για περισσότερες πληροφορίες για τον Μαππούρα, βλ. Κ. Γ. Γιαγκουλλή, *Κύπριοι λαϊκοί ποιητές*, τόμος πρώτος, Λευκωσία 1982, σ. 341-4, όπου και παρατίθεται σύντομη, αλλά ενδιαφέρουσα «Αυτοβιογραφία» του.
2. Ευγενώς μας παραχωρήθηκε από τον Ιωσήφ Ιωσηφίδη.
3. Π.χ. «Η ανεξαρτησία της Κύπρου», Σύνταξις: Α. Μαππούρα, χ.τ., χ.χ. σ. 5, «Η μάχη του αεροδρομίου Λευκωσίας, 20 Ιουλίου 1974. Συνέβη για τη διάσωσην του αεροδρομίου», τιμή 500 μιλας, χ.τ., χ.χ., σ. 17. «Ο τραγικός θάνατος του Υπουργού Πλαιδείας Πλάνου Ιωάννου και άλλων δύο Νέων από το Παλιομέτοχο σε αυτοκινητικό δυστύχημα στις 17.2.1982. Συντάκτης: Ανδρέας Π. Μαππούρας εξ Αραδίππου Λάρνακος 1982, χ.τ., σ. 8. Και για άλλες φυλλάδες Κ. Γ. Γιαγκουλλής, *Κύπριοι λαϊκοί ποιητές*, τόμος πρώτος, Λευκωσία 1982, σ. 341 κ.ε.
4. Δυο ποιητάρικες φυλλάδες ο Λιασίδης τύπωσε μόνο στα 1921. Τα καθέκαστα της προσπάθειάς του να γίνει επαγγελματίας ποιητάρης, πουλώντας τις: Γιώργου Μολέσκη, *Παύλος Λιασίδης*, η δύναμη του ποιητικού ταλέντου, Κύπρος 1995, σ. 26 κ.ε.
5. Κωνσταντίνου Γ. Γιαγκουλλή, *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου, Προλεγόμενα - Βιο-βιβλιογραφία (1536-1975)*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 60 κ.ε. όπου και πίνακες με στατιστικά στοιχεία σχετικά με την έκδοση ποιητάρικων φυλλαδίων.
6. Κ. Κύρρη, *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου*, Λευκωσία, 1961, σ. 4.
7. Χριστόφορου Παλαίση, *Άπαντα*, τόμος Α' (1896-1913), επιμέλεια Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής, Λευκωσία 2000, σ. 7, όπου και άλλες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του.
8. Κ. Κύρρη, *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου*, Λευκωσία 1961, σ. 6.
9. Κ. Γ. Γιαγκουλλή, *Κύπριοι λαϊκοί ποιητές*, τόμος πρώτος, Λευκωσία 1981, σ. 244-245, όπου σύντομο βιογραφικό του έγραφε ο Α. Μαππούρας. Και στην «αυτοβιογραφία» του Α. Μαππούρα, σ. 341, κ.ε., πληροφορίες για τον Κουρουζιά.
10. Για τους Κατσανώνηδες, ο.π., σ. 177-203.

Λεόντιος Μαχαιράς (Ένας πολίτης του μεσαιώνα)

Η αρχή είναι απατηλή: «Εβουλεύτηκα έν ονόματι του αγαθού Θεού του εν τριάδι προσκυνουμένου...». Ακόμη ένας λοιπόν Βυζαντινός Χρονογράφος; Ή κάτι παρόμοιό του. Ένας απ' εκείνους τους στεγνούς καλόγηρους, τους παραμυθάδες, με τον πολύ φόβο Θεού, το ψεύτικο ή αληθινό αδιάφορο, και με τη λίγη ιστορική συνειδηση; Ή ακόμα ένας απλοϊκός γραφιάς που έκατσε να μας δώσει μια ιστορία από τότε που πλάστηκε ο κόσμος, με τη γνωστή συνταγή, για να φτάσει σε σημαντικά και ασήμαντα γεγονότα της εποχής του. Πολέμους, σκάνδαλα, μηχανορραφίες, λεπτομέρειες, κ.λπ.

Τα εφόδια συνήθως ενός τέτοιου επίδιοξου «ιστορικού» είναι γνωστά. Λαϊκή γλώσσα γεμάτη σολικισμούς, απέραντη θρησκευτικότητα, καμιά μεταφυσική αγωνία, πλην της γνωστής χριστιανικής, προσήλωση στο Βυζαντινισμό του, που τον σκεπάζει ο αγαθός Θεός, εκτός αν είναι πολύ αμαρτωλός, μια πεπατημένη μέθοδος που δεν αρνείται την αντιγραφή, την ανακριβεία και την ιστορική απλοϊκότητα και τέλος μια χάρη και καμιά φορά δροσεράδα, αθέλητη;

Είναι λοιπόν και ο Μαχαιράς ένας Βυζαντινός; Ή μήπως απλά και μόνο ένας Βυζαντινός της παρακμής, του δεκάτου πέμπτου αιώνα;

Ναι, θάλεγε ο πρόχειρος αναγνώστης. Ιδού η δεύτερη απόδειξη: «... Δες πως μας παραπονά ο φρένιμος Σολομών και λαλει· ψέματα των ψεμάτων, όλα είναι ψέματα...»

Κι όμως. Ο πολίτης αυτός του μεσαιώνα είναι κάτι άλλο. Μια προσωπικότητα πολύ πέρα απ' τα καλούπια τα γνωστά. Όχι γιατί είναι μια εξαιρετική προσωπικότητα ή γιατί είχε ένα πνεύμα ανοιχτό, πλατύ, σφυρηλατημένο στ' αλώνι της γνώσης, της επιστήμης του καιρού του ή τέλος γιατί μια παράδοση, ας χρησιμοποιήσω το γνωστό, Ελληνοχριστιανική, που του επέτρεψε να ηγηθεί πνευματικά του λαού του, του σκλάβου λαού του. Όχι...

Συλλαμβάνω τούτη την προσωπικότητα πολύ διαφορετικά. Ας τον δούμε από πιο κοντά, αρχίζοντας κατά τα ειωθότα. Την εποχή του.

Φραγκοκρατία στην Κύπρο. Ύστερα από αγοραπωλησίες. Ύστερα από μια φθορά ανεπανόρθωτη του Βυζαντινισμού στην περιοχή... Ένας κάποιος Ισαάκιος με ένδοξο ή τουλάχιστο σεβαστό επίθετο: Κομνηνός... Μνήμη φριχτή και απαίσια. Και πολύ δικαιώς...

Φραγκοκρατία λοιπόν! Όχι όμως της μητρόπολης. Γέννα των σταυροφοριών. Επίφαση ο σταυρός, πιότερο κυνηγετικό μιας χίμαιρας, μιας τύχης, αποφυγή μιας πραγματικότητας.

Δε φαντάζομαι ένα φράγκο νοικοκύρη να παρατά τα πάντα, για να εγκατασταθεί εφ' όρου ζωής στην άλλη άκρη του κόσμου... Αν ήταν πολύ θρησκευόμενος, θα ήταν το λιγώτερο απ' την άλλη απλοϊκός ή παρασυρμένος...

Φραγκοκρατία, όμως, στην ανατολή σήμαινε για τους ντόπιους και άλλα

πολλά εχτός της χαμένης ελευθερίας, αν ποτέ τούτη σ' αυτά τα μέρη ήταν χειροπιαστή... Πρώτα-πρώτα στέρηση του κατ' εξοχήν πόρου της ζωής... Τιμαριωτισμός. Ύστερα καθολικισμός σε αντίθεση με μια Ορθοδοξία... Συμφιλίωση των δύο αδιανόητη, ακόμα και για μυαλά πιο ξύπνια απ' εκείνα του λαού. Άρχοντες Βυζαντινοί προτιμούν το σαρίκι, λένε, παρά την καθολική κουκούλα. Ακόμα σήμαινε για την Κύπρο ένα κράτος πάντοτε περίπου ανίσχυρο, πειρατικό (αναφέρει ο Μαχαιράς πολλές πειρατικές επιχειρήσεις των φράγκων βασιλιάδων του νησιού), ανίκανο ακόμα να συνεννοηθεί καλά-καλά με τους υπηκόους του.

Μέσα σ' αυτό το διάγραμμα θα υποφέρει πολύ ο λαός. Στα χρόνια της Φραγκοκρατίας αναφέρονται και πείνες και στερήσεις και διωγμοί που ξεπερνούν τα όρια και του εγκλήματος. Όμως, ο λαός ζει και διατηρεί και την εθνικότητά του. Όχι για τους γνωστούς λόγους που συνήθως σερβίρουμε. Προσωπικά δεν πιστεύω σε περιούσιους λαούς του Κυρίου ούτε σε εκλεκτούς. Άλλού άνθιζε ένας Ευριπίδης, αλλού ένας Σαιξιηρος, αλλού ένας Γκαΐτε, ένας Άινστάιν. Άλλωστε, αν δεχόμασταν κάπι τέτοιο, θα φτάναμε σε θεωρίες που πολύ μεν αγαπήθηκαν στα τελευταία σαράντα χρόνια, αλλά και πολύ μισήθηκαν για να καταρρεύσουν τελικά.

Ο λαός διατηρήθηκε για πολύ πιο απλούς λόγους. Πρώτα-πρώτα, γιατί οι κυριαρχοί του ήταν κακής ποιότητας. Ύστερα, γιατί δεν οργάνωσαν μια συνδυασμένη επιθετική πολιτική, ούτε θρησκευτική ούτε εθνικοπολιτική. Ευτυχώς βεβαιώνται. Ήσαν πολύ ευχαριστημένοι με τον ευδαιμονισμό τους και το τι είχαν στα χέρια. Ο λαός ποτέ δεν τους ενδιέφερε. Τον αγνοούσαν και τον περιφρονούσαν... Διατηρήθηκε, λοιπόν, γιατί περιφρονήθηκε, για παράδειγμα απαγόρευσαν την Ορθοδοξία, δεν την διέβρωσαν, απλούστατα την μετατόπισαν και της στέρησαν υλικά αγαθά... Την πιεσαν δηλαδή μονάχα στο ευαισθητό της σημείο. Έτσι τελικά ψυχολογικά τη δυνάμωσαν... Κι αν καμιά φορά κανένας φραγκόπαπας, αποσταλμένος του πάπα ή κάπι τέτοιο, πολύ φανατικός ώξυνε πολύ τα πράγματα, ερχόταν η πολιτική εξουσία για να τον βάλει στη θέση του. Ένα παράδειγμα ο βασιλιάς Πέτρος ο Α'.

Τούτο το φράγκικο κράτος της Κύπρου απ' την άλλη δεν έγινε ποτέ του ισχυρό. Αν έζησε τόσους αιώνες, έζησε γιατί σοβαρά δεν ενδιαφέρτηκε κανένας γι' αυτό. Στη μάχη της Χοιροκοιτίας ο Άραβας εχτρός σύντριψε τον στρατό των Φράγκων, αιχμαλώτισε τον βασιλιά, θα μπορούσε να καταλάβει το νησί. Δεν τόκανε· αποχώρησε και ζήτησε μονάχα λύτρα... Φοβόταν άραγε τη μητρόπολη; Αμφιβολο. Τα φραγκικά κράτη εδώ στην ανατολή ήσαν πολλά. Τα περισσότερα οικογενειακά.

Να, λοιπόν, το σκηνικό της εποχής. Ας δούμε τώρα και την πορεία ενός αυτόχθονος της εποχής. Αν ήταν ένας απλός χωρικός, θα ζούσε στο περιθώριο, στα χωράφια του αφεντικού του, σαν ένα είδος καματερού ζώου. Η καλύτερή του προοπτική η αλλαγή του αφέντη του, πράγμα όχι σπάνιο. Ζούσε, λοιπόν, περίπου σαν ζώο... Χωρίς καν μίσος για τον ξένο. Εχτός αν έπεφταν στον τόπο δεινά

μεγάλα. Η πείνα ας πούμε... Τότε μπορεί να φτανε στην επανάσταση. Όχι την εθνική, μα της επιβίωσης και πάντοτε ανοργάνωτα...

Υπήρχε και άλλη τάξη Κυπρίων. Οι βιοτέχνες, οι τεχνίτες, οι εμποράκοι. Αυτοί ζούσαν καλύτερα βέβαια, αλλά ήσαν, έπρεπε να ήσαν, και πιο πιστοί στο καθεστώς. Ζούσαν απ' αυτό, απ' τους ξένους άρχοντες που μπορούσαν να ξοδέψουν.

Τέλος ήταν και μια άλλη τάξη, ολιγάριθμη ωστόσο. Ήταν η ολότελα προσκολλημένη στην κυβέρνηση. Λακέδες στα ανάχτορα και στα μέγαρα, γραμματικοί, λιγάκι ισχυροί. Αυτοί ήσαν οι πιο τυχεροί. Μπορούσαν να ζήσουν άνετα και από κοντά τη μεγάλη ζωή... Κάποτε-κάποτε ανέβαιναν και σε αξιώματα· όχι βέβαια τα πρώτα, μα οπωσδήποτε σε αξιώματα. Τότε μάθαιναν πολλές βρωμιές, ένα σωρό σκάνδαλα. Στο τέλος συνήθιζαν και σ' αυτά, τα θεωρούσαν φυσικά. Σπάνια αγανακτούσαν, γιατί δέχτηκαν ολότελα την κατάσταση.

Ένας αυτής της κατηγορίας ήταν ο Μαχαιράς. Ένας ευσυνείδητος υπορέτης μιας κατάστασης παραδεχτής... Είχε το προσόν να θέλει να γράψει και την έγραψε.

Σαν πέρασαν τα χρόνια, εμείς οι μεταγενέστεροι τούτον τον άνθρωπο, τον σχεδόν άγνωστο, τον φευγαλέο, τον ανακαλέσαμε, τον εχτιμήσαμε και τον βρήκαμε ακόμα και γουστόζικο... Ίσως να μην έχουμε άδικο... Όμως, ας δούμε τη χρονογραφία του από πιο κοντά.

Διηγιέται απ' την άφιξη της Αγίας Ελένης στην Κύπρο και φτάνει ώς τα...

(ημιτελές)

Κώστας Αρζόγλου, Ντίνος Λύρας, Αλέκος Μιχαηλίδης, Άννα Παναγιωτοπούλου,
Γιάννης Κατσούρης

Ο μιλίες

a) Πρώτη Απριλίου 1955. Ομιλία προς τους συμφοιτητές του (Ε.Φ.Ε.Κ.)

Μια έκρηξη. Και στη σιγαλιά της νύχτας η άσπιλη γαλήνη ταράζεται. Αγωνία, φωνές, τρεχάματα.

Ένα φωτάκι, ένα καντήλι που αέναα, αγωνιώδικα χρόνια και καιρούς παιγνίδιαζε θλιβερά τη φλογίτσα του, μεγαλώνει, φουντώνει, θεριεύει, γίνεται δάδα, γίνεται πυρκαγά, γίνεται προβολέας και φωτίζει τα πάντα, τους πάντας από βουνοκορφή μέχρι ακρογιάλι, ζεσταίνει τις ψυχές, αναθαρρεύει τα σώματα, θερμαίνει τον ήλιο.

Πρώτη Απριλίου '55.

Μια θέληση, ένας προαιώνιος πόθος χιλιετηριδων, ένας νέος κρικος στην αλυσίδα της θυσίας, του ολοκαυτώματος, της τιμής. Ένας σίφουνας, ένας στρόβιλος που στο διάβα του παίρνει, καταστρέφει τους ρυπαρούς, τους δυνάστες, τους τυράννους, τους προδότες· ένας στρόβιλος που η κορφή του φθάνει ίσαμε τ' άστρα, τον ουρανό και μεταρσιώνεται σε μεγαλείο και δόξα και τιμή.

Το γαλήνιο νησί με τις τόσες χάρες... και τα θλιμμένα δειλινά, το νησί που γέννησε Αφροδίτες, νεράιδες, Πάνες, το νησί που τα τόσα πάθια του ύμνησαν γλυκόφωνες φλογέρες και τραγουδιστάδες φημισμένοι, τινάζεται απάνου σύσσωμα με μια ψυχή, ένα στόμα, σπάει τις φλογέρες παιρνει σάλπιγγες και παιανίζει της λευτεριάς τη χρυσαυγή.

Τα παλληκάρια ορκίζονται «Λευτεριά ή Θάνατο», οι μάνες σφίγγουν τις καρδιές, η Ελληνίδα για αγώνα Λευτεριάς είναι πάντα σπαρτιάτισσα, οι μαθητές αφήνουν βιβλία στα θρανία και οι κοπέλλες δεν υφαίνουν στον αργαλειό, μήτε προικιά, μήτε σημαίες, πολεμάνε κ' αυτές.

Ω μεγαλείο υπέρμετρο, ω θέαμα μεγαλόπρεπο, ω άσπιλη φλόγα ιερή.

Αυτό όλο το φούντωμα, η μέθη, η αντίβοή των βουνών και των πεδιάδων παίρνει σάρκα και οστά συναρμολογίεται σε γίγαντα θεώρατο και απροσπέλαστο, που γίνεται τιμωρός εκδικητής, που παίρνει το φραγγέλιο και χτυπά αλύπητα τους αθλίους, τους νεοβαρβάρους, που στήνει το ανάστημα του κυμματοθραύστη στις ορδές των κατακτητών.

Είναι η Ε.Ο.Κ.Α. κ' ένας ήρωας που οι πέτρες του ριγμένες απ' τον Πενταδάκτυλο τραυμάτιζαν τη Μεσαορία και που οι αγώνες του με το Χάροντα έγιναν τραγούδι τρανό σ' όλα τα στόματα, ολόιδιος εκείνος ακρίτας του Ελληνικού Νότου, είναι ο αρχηγός της, ο Διγενής.

Διγενής, όνομα, θρύλος φοβερός για τους εχθρούς της πατρίδας, τους σκοτεινούς ακροβάτες, ελπίδα για σκλαβωμένες γενιές, πιετός στην ιστορία, αυγή της Λευτεριάς.

Κ' όλοι οι επιλεκτοί Ελληνες, όλοι εκείνοι που ζουν με θεία οράματα και φλόγα, όλοι εκείνοι που κανένα δηλητήριο δε μόλυνε την αγνότητα της καρδιάς του συσπειρώνονται γύρω στον αρχηγό, ακρίτες κ' αυτοί και γράφουν τη λαμπρότερη σελίδα της κυπριακής ιστορίας. Απ' την πρώτη μέρα του ξεσκωμού ως τα σήμερα, τρία χρόνια δηλαδή, επιπλείται το θαύμα της φυλής, της φυλής που δεν λυγά ούτε απ' τη φοβέρα, ούτε απ' το βούνευρο ούτε απ' το χρήμα...

Μάχεται ο Κύπριος σαν Αθηναίος στον Μαραθώνα, σαν Βυζαντινός στα Ιεροσόλυμα, σαν Κολοκοτρώνης στα Δερβενάκια, σαν Παπαφλέσσας στο Μανιάκι, σαν φαντάρος στην Πίνδο, σαν τίμιος Έλληνας στο Γράμμο. Μάχεται σαν Ονήσιλος για τον Ελληνισμό, σαν Ευαγόρας για τον Πολιτισμό, σαν Συγκλητική για την ελληνική τιμή, σαν Κυπριανός για τη θρησκεία, τα ιερά και τα όσια μας.

Ιδού η τρανότερη απόδειξη της ελληνικής ενότητας από τότε που η ιστορία σμίγει με το μύθο ώς τα σήμερα. Ιδού γιατί ο Έλληνας σ' όλες τις περιπτώσεις δείχνεται άξιος των πατέρων του. Είναι φτιαγμένος με χαλικιά της ακρόπολης και αίμα νηρών, αγίων, οσίων. Είναι φτιαγμένος ως σφυρηλατημένος στον αγώνα των Θερμοπυλών, του Μαραθώνα, της Πόλης της Γραβιάς. Και ιδού τώρα και η γελοιοποίηση των κατακτητών, ίδια με εκείνην των Ιταλών του Σαράντα, ίδια με τη γελοιοποίηση της κραταιάς οθωμανικής αυτοκρατορίας, μπροστά στο νευρώδη Δαυίδ. Θέλησαν να καταπνίξουν οι μικροί μιαν ιδέα, μιαν ψυχικήν αλκή χιλιετηριδών με υλικά μέσα. Θέλησαν να πνίξουν φωνές που έρχονται υπόκωφες, γεμάτες υποβολή από τάφους δοξασμένους και συνεπαίρουν, γεμίζουν δέος τις ψυχές όλες. Θέλησαν να κουρελιάσουν Εθνικήν υπερηφάνειαν, όμοιαν που κανένας άνθρωπος σε κανένα μήκος και πλάτος δεν έχει, γιατί δεν του την έδωσε η ιστορία του.

Και νόμισαν πως είναι εύκολο να το πετύχουν κ' αφού μας ειρωνεύτηκαν στην αρχή, αφού μας κατηγόρησαν για ετεροφώνους και ανωρίμους, αφού μας αρνήθηκαν τον πολιτισμό μας, πού 'ναι η βάσις του δικού των, αφού θέλησαν να μας μιάνουν την ιδέα μας παρουσιάζοντάς την σαν θέληση ξένη κ' απέτυχαν, χρησιμοποίησαν τα μεγάλα μέσα, τη βία, την καταπίεση, τα βασανιστήρια.

Αντί να σταθούν εκστατικοί μπρος στο θαύμα π' αντίκρυσαν, αντί να διαιρέσουν τις δυσχιλιάδες μας με τα εκατομμύριά τους, για να δουν τη διαφορά, αντί σαν τίμοι να αποκαλυφθούν ενώπιον του σθένους και της πιστής μας, αντί τέλος να ντραπούν, έγιναν αναιδείς, αισχροί, εγκληματίες. Άνοιξαν στρατόπεδα και φυλακές, λες κ' η ψυχή δαμά-

ζεται πισω απ' τα σιδερα, λεηλατησαν, βασανισαν με τον πιο βάρβαρο τρόπο, έστησαν αγχόνες, σκότωσαν, έκαψαν. Στη λύσσα τους ξέχασαν πως η επιτυχia ενός αγώνα εξαρτάται και από τις θυσίες. Και θυσίες και ήρωες, οι ιδιοι άθελά τους γέμισαν το πάνθεόν μας.

Άμα η Ψυχή φθάσει στο ανώτατο σημείο της, και άμα αφομοιώσει την ιδέα σε πιστη, καμιά δύναμη, κανένα εμπόδιο δεν μπορεί να σταματήσει τη θυελλώδη προέλασή της.

Οι αγχόνες γίνονται φάροι έμπλεοι φωτός, που οδηγούν τους εναπομείναντες στα βραχώδη και κυματώδη πελάγη και στις πιο δύσκολες κακοτοπιές της αντιστάσεως. Οι αγχόνες γίνονται σύμβολα και κηλιδώνουν εις τους αιώνας τους ανθρώπους που τις έστησαν χάριν... των πετρελαίων. Οι αγχόνες γίνονται προσευχητάρια, από τα οποία οι νεώτεροι θα φωτίζονται και θα ξέρουν το δρόμο τους στην κρίσιμη στιγμή κ' οι φυλακές, τα χαλκουργεία που σφυρηλατούνται, οι δεσμώτες για καινούριους αγώνες και νέες δόξες.

Κάποτε ο Τσώρτσιλ είπε: Τώρα δε θα λέμε πια πως οι Έλληνες πολέμησαν σαν ήρωες μα οι ήρωες σαν Έλληνες.

Μια διαπίστωση τιμητικώτατη που λέχτηκε από ξένο και μάλιστα Άγγλο. Μια διαπίστωση που αν και την παραδέχονται οι συμπατριώται του, στην Κύπρο την κηλιδώνουν με τις αναίσχυτες αντιδράσεις τους.

Αντιδράσεις, που λόγω αυτών, οι αληθινά πολιτισμένοι άνθρωποι τους απένειμαν τα παράσημα του ναζισμού και της μεσαιωνικής μεθοδολογίας όσον αφορά τους τρόπους καταπιέσεως των υποδούλων.

Ας το καταλάβουν καλά αυτό οι Άγγλοι. Αρκετά καταρράκωσαν το γόλητρο της αυτοκρατορίας τους, αρκετά γελοιοποίησαν τους στρατάρχες και τους στρατούς των. Ας έχουν υπ' όψιν των εκείνο το ιστορικό. Να 'χα δυο Ψυχές, να δώσω για την πατρίδα.

Μα αν μόλια ταύτα θέλουν να συνεχίζουν την τακτική τους, ας τη συνεχίσουν. Δε μας τρομάζει ο αγώνας, Δεν τρόμαζε κανένα Έλληνα από τότε που πλάστηκε η Ελλάδα. Και πλάστηκε παλιά, πολύ παλιά, τότε που αυτοί ήσαν ποιος ξέρει τι ήσαν!

Τα έθνη πρέπει να ζουν σαν οι πολίτες ξέρουν ν' αγωνίζονται και να πεθαίνουν τιμημένα. Σαν παραβγαίνουν την ίδια την ιστορία τους, σαν δεν ντρέπονται για το παρόν.

Και η Κύπρος κ' η Ελλάδα θα ζήσουν πολύ ακόμα, γιατί αναλλοιώτες φυλάπουν σε χρυσές κιβωτούς τις υποθήκες της φυλής. Και ειν' αυτές:

Τα χιλιάδες όχι που σ' όλες τις περιπτώσεις αντέταξεν μπρος στην πρόκληση και στον οδοστρωτήρα του βαρβάρου ο ελληνισμός.

Το ίδιο όχι που αντιπάσσει ο κυπριακός λαός καθημερινά στην αναισχυντή βία.

Το όχι που βγαίνει απ' τα τρίσβαθα της οντότητάς μας και που κάνει τους δειλούς ανδρείους, τους μικρούς γενναιίους, τους γέρους νέους. Το όχι που μεταμορφώνει τη γυναικά σε αμαζόνα και τους κοινούς θνητούς σε αθανάτους.

Ένα όχι θεόρατο, τρομερό, που πάνω του τσακίστηκαν στρατιές ολόκληρες, υπερήφανες.

Γί' αυτό και θα νικήσουμε. Θα νικήσουμε, γιατί δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς. Θα νικήσουμε, γιατί είμαστε Έλληνες. Θα νικήσουμε, γιατί μας το βροντοφωνάζουν χιλιάδες φωνές από χιλιάδες μεριές. Θα νικήσουμε, γιατί το θέλει ο Θεός.

Συνάδελφοι,

Το να μιλάμε και να πλέκουμε εγκώμια ή και διά της αηδίας μας να παραδίνουμε τους καταχτητές στο αιώνιο όνειδος, δεν είναι ο μοναδικός σκοπός αυτηνής της συγκεντρώσεως. Έχουμε κ' ένα άλλο καθήκον, που ξεπηγάζει κατευθείαν απ' τα τρίσβαθά μας, μια και βρεθήκαμε στις κρίσιμες στιγμές της πατρίδας μας μακριά. Να σταθούμε ευλαβικά, κατανυχτικά, γεμάτοι δέος μπρος σ' αυτό που γίνεται κει κάτω. Ν' αφήσουμε την ψυχή μας να πετάξει νότια, εκεί που το ελληνικό κάλλος και μεγαλείο τόσο όμορφα σμίγει με της αντρείας την τιμή και του όπλου τον αντίλαθο... Κ' αφού διασχίσει τον καταγάλανο αιθέρα μας, απαλά ν' απλώσει τα φτερά της σ' ανταριασμένες βουνοκορφές και σ' απόκρημνες χαράδρες, σε βουκολικές ρεματιές και καρπερές πεδιάδες. Ν' αφήσουμε την ψυχή μας να ενώσει τη φωνή της με το θρόισμα των πεύκων, των πουλιών τα τιπβίσματα και των ρυακιών τα κελαρύσματα και να πλησιάσει τις πολύπαθες μορφές των αγωνιστών μας με τα ροζιασμένα χέρια και τη φλόγα στην καρδιά και μαζί τους να κάτσει σ' ευτυχία ψυχική. Δε θα μιλήσει, τι να πει; Ούτε κουράγιο θα δώσει, γιατί τέτοιο η ελληνική τους ψυχή πλημμυρίζει. Μα να δρέψει λίγο απ' την ευωδιά τους και απ' τη φεγγοβολιά τους ν' αποκήσει φως, φως που καταυγάζει κατευθείαν από τους παλμούς της καρδιάς τους.

Έπειτα να ενωθεί με του θυμαριού τη μυρουδιά και γύρω τους να στήσει χορό κατανυχτικό... να τραγουδήσει τα ελέές τους, τις θυσίες τους, τα έργα τους τα μεγάλα... Μετά να εισχωρήσει στις ανήλιες φυλακές και στα μεσαιωνικά μπουντρούμια. Εκεί που τόσοι υπερήφανα κρατούν το κεφάλι, παρά το βασάνισμα του κορμιού και να τους δώσει τον ασπασμό των ελεύθερων αδελφών. Να τους σφίξει το χέρι και να το φιλήσει, να γύρει πλάι τους και να τους ψιθυρίσει. Ω

αδέλφια, πόσο ανυπέρβλητοι φανήκατε στις δύσκολες σπιγμές σας. Ω αδέλφια, στη χώρα μας που δεν ήταν μπορετό να σας βοηθήσουμε και να φάμε μαζί το μαύρο σας ψωμί... Ω αδέλφια, πόσο μεγάλοι είστε! Και προχωρώντας στο ιερό προσκύνημά της η Ψυχή μας, θα πάει να βρει μάνες μαυροφορεμένες, που ο χαμός των παιδιών τους δε γέρασε τα πρόσωπα, που η θλιψη δε σαραβάλιασε το σώμα, που το μοιρολόι μπρος στα σκηνώματα των παιδιών τους το αντικατέστησαν με τον Εθνικό Ύμνο. Θα καθίσει μαζί τους και θ' αρχίσει μαζί με τα έπη του Διγενή, του Διάκου και του Κωνσταντίνου, το τραγούδι των Καραολήδων, των Δράκων, του Αυξεντίου, των Πατάτσων... Θα γύρει το κεφάλι στην ποδιά τους και θα οραματιστεί τις αγχόνες σαν σύμβολο ιερό θρησκευτικό. Ως τώρα δυο είναι τα σύμβολα του ελληνισμού: ο σταυρός και η αγχόνη. Μετά θα πορευετε στη χορταριασμένη γης και θα βρει τα ψηλόλιγνα κυπαρίσσια, που στη βάση τους ένας σταυρός απέριπτος θενα λέει ένα όνομα που θά 'χει γίνει ένας θρύλος· θρύλος που στο άκουσμά του οι γενιές οι κατοπινές θα χύνουν δάκρυα της ευγνωμοσύνης τους. Θα πλανηθεί γύρωθι τους κάμποση ώρα και θα σκεφτει την τελευταία νύχτα της ζωής τους· ο ένας ζήτησε το ευαγγέλιο τελευταία πεθυμιά, ο άλλος κλασσική μουσική και ο τρίτος Πλάτωνα και θ' ανατριχιάσει με το άκουσμα των θουρίων των τραγουδισμένων με τη σταθερή φωνή τους λίγο πριν απ' την ύστατη σπιγμή τους. Θα ακούσει το Ζήτω η Λευτεριά, την τελευταία τους λέξη και θα νοιώσει τη γαλήνη που θ' απλώνεται γύρω τους, που με την αγνότητά τους, θ' αγκαλιάζει τα ζεστά ακόμη κορμιά τους.

Τότε οι ψυχές μας θενα τρέξουν στα γύρω χωράφια και θα μαζέψουν αγκαλιές αγριολούλουδα, θα πλέξουν στεφάνια και θα τα εναποθέσουν στους τάφους τους μυρωμένους κ' έπειτα θα γονατίσουν, θα γείρουν στο χώμα και θα προσευχηθούν.

Ω εσείς μάρτυρες· ω εσείς που θυσιάσσετε τα ροδοπέταλα των είκοσι χρόνων σας για την πατρίδα· ω εσείς που ράνατε το βωμό της ελευθερίας με το αίμα σας· ω άγιοι του ελληνισμού, βοηθείστε το έθνος μας. Κάντε το δυνατό, χαλύβδινο που ν' αντέξει σ' όλες τις μπόρες και σ' όλες τις καταιγίδες. Ατσαλώστε τα μπράτσα μας, εμφυσείστε μας λίγη απ' τη δύναμή σας, μεσιτέψετε στον Κύριο για την Κύπρο μας. Δώστε μας το σθένος σας και σας δίνουμε το λόγο μας να σας πλησιάσουμε. Να κάνουμε το παν, για να ανατείλει η χαρμόσυνη μέρα, η μέρα που μαζί σας θενα ψάλλουμε το:

*Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά¹
και σαν πρώτηντειωμένη
χαιρε ω χαιρε Λευτεριά...*

β) Ομιλία για την τέχνη

Κύριε Υπουργέ,

Κυρίες και Κύριοι,

Στα 1972, αν δεν κάνω λάθος, είχα πάει στην γκαλερύ του «Χίλτον» για να δω μια έκθεση ζωγραφικής. Τ' όνομα του ζωγράφου που εξέθετε δεν τόξερα. Ήξερα μονάχα πως ήταν ένας νέος Τουρκοκύπριος καλλιτέχνης. Η έκπληξή μου απ' την πρώτη ματιά που έριξα στα έργα του ήταν μεγάλη. Οι πίνακές του έμοιαζαν πολύ με τους πίνακες του μακαρίτη Χριστόφορου Σάββα. Η ίδια αντίληψη των μεγάλων επιφανειών, τα ίδια ζεστά μεσογειακά χρώματα, τα κόκκινα, τα μπλε, τα πράσινα. Η ίδια ακόμα αφαιρετική διάθεση.

Τον πλησιασα, γνωρίστηκα μαζί του, και τον ρώτησα, αν ήξερε τον Χριστόφορο Σάββα. Μ' απάντησε ότι πρώτη φορά άκουγε τ' όνομα αυτό. Δεν ήταν δύσκολο, έστω κι αν δεν ήμουν ειδικός, να καταλάβω τι συνέβαινε. Ο Τουρκοκύπριος ζωγράφος, Γιλμάζ Χακκερί τον λένε, ως καλλιτέχνης που ήταν, έπιασε τον παλμό του χώρου, του περιβάλλοντός του και τον μετουσίωσε σε τέχνη. Όπως ακριβώς ο ομότεχνός του Σάββας! Το γεγονός ότι αυτός ήταν Τούρκος, ενώ ο Σάββας Έλληνας, δεν έπαιξε κανένα ρόλο. Σε μια δεδομένη στιγμή, οι φυλετικά διαφορετικοί αυτοί άνθρωποι, είχαν τους ίδιους κραδασμούς για τον τόπο τους.

Όμως υπάρχει και συνέχεια!

Ο Γιλμάζ έγινε φίλος μου και σε λιγό καιρό, φίλος μ' όλους τους συνάδελφους της Μορφωτικής Υπηρεσίας.

Ερχόταν ταχτικά στο γραφείο μας, στην αρχή μόνος του κι ύστερα μ' έναν άλλο νεαρό Τούρκο, επίσης, ζωγράφο και συζητούσαμε ώρες πολλές, πρώτα για τέχνη και ύστερα για την πολιτική κατάσταση, που και σε κείνα τα χρόνια ήταν επίσης πολύ δύσκολη και για μας τους Έλληνες της Κύπρου και για κείνους, τους Τούρκους της Κύπρου.

Μας καταλάβαινε και τον καταλαβαίναμε. Κι ακόμα ήτανε σίγουρος, όπως ήμασταν κι εμείς, ότι εκείνο που συνέβαινε στην Κύπρο δεν είχε να κάνει τίποτε με τον κυπριακό λαό...

Μια κάποια μέρα ο Γιλμάζ μού έφερε και την πρώτη ποιητική του συλλογή. Την έχω ακόμη στη βιβλιοθήκη μου με την αφιέρωσή του. Μόνο που δεν μπόρεσα ποτέ να τη διαβάσω.

Ύστερα ήλθαν τα γεγονότα του 1974 και χάσαμε τον Γιλμάζ, όπως και εκείνος εμάς... Είμαι σίγουρος, όμως, πως αν ζει, καμιά φορά θα θυμάται τη φιλία μας, που μ' όλους τους φραγμούς, που υπήρχαν ανάμεσά μας και τους γλωσσικούς και τους γνωστούς άλλους, άνθισε χάρις στην τέχνη...

Κυρίες και Κύριοι,

Αν μίλησα για τη φιλία μου με τον Γιλμάζ Χακκερί, δεν τόκανα βέβαια για να εκθέσω ένα επεισόδιο της προσωπικής μου ζωής, που στο κάτω-κάτω δεν

είναι απαραίτητο να ενδιαφέρει τους τρίτους, αλλά για να καταδειχθούν, με τη βοήθεια μιας εμπειρίας, μερικά πράγματα.

Πρώτα, ότι η τέχνη γενικά, προσφέρει πολλά στην επαφή και αλληλοκατανόηση των ατόμων και επομένως και των λαών και μάλιστα με μια δραστικότητα που εκπλήσσει.

Και ύστερα, ότι η λογοτεχνία, ως τέχνη, έχει βέβαια τις ίδιες ιδιότητες, αν ξεπεράσει ένα βασικό εμπόδιο, που προέρχεται απ' την πρώτη ύλη που χρησιμοποιεί, τη γλώσσα, πράγμα που δε συμβαίνει, για παράδειγμα με τη ζωγραφική ή τη μουσική.

Το εμπόδιο αυτό, όσο κι αν φαίνεται τεχνητό, στην πραγματικότητα είναι πολύ μεγάλο, αν σκεφθεί κανένας τις εκατοντάδες ζωντανές γλώσσες που υπάρχουν και που καθιστούν, σε πολλές περιπτώσεις, ακόμα και την απλή, καθημερινή επικοινωνία, δύσκολη. Αυτό όμως είναι ένα άλλο θέμα.

Λιγό πιο πριν, χρησιμοποιήθηκαν οι λέξεις «τέχνη» και «δραστικότητα». Επανέρχομαι, λοιπόν, σ' αυτές. Και πρώτα-πρώτα στην έννοια «Τέχνη». Φυσικά δε φιλοδοξώ απόψε να την εξετάσω φιλοσοφικά ή έστω αισθητικά. Θέλω μονάχα να αναφέρω μερικά απλά συστατικά της έννοιας αυτής, που για μένα έχουν σημασία και που αισθάνομαι ότι υπηρετούν το αποψινό μας θέμα.

Για να έχουμε, λοιπόν, τέχνη, είναι απαραίτητο να τεθούν σε κίνηση δυο λειτουργίες της ανθρώπινης φύσης. Η νοητική και η συναισθηματική. Το μυαλό και η καρδιά. Φυσικά αυτό δεν είναι κάπι καινούριο. Είναι πια αποδεκτό απ' τους πολλούς.

Ακόμα θέλω να πω, σχετικά με την έννοια «τέχνη» ότι για μένα, και παρακαλώ να με συγχωρήσετε που διαρκώς μιλώ υποκειμενικά, δεν υπάρχει άλλη τέχνη παρά αυτή που αποκαλούμε «στρατευμένη». Η τέχνη δηλαδή που τίθεται στην υπηρεσία κάποιων ιδεών ή σκοπών, που έχουν να κάνουν με τον άνθρωπο, τη ζωή του, το μέλλον του, το περιβάλλον του, την ευτυχία του, την προσωπική και την κοινωνική. Δε νομίζω να υπάρχει κανένας μας που να είδε ένα πραγματικό ζωγραφικό δημιούργημα ή να διάβασε έστω και ένα λογοτέχνημα που στην ουσία του να μην είναι «στρατευμένο». Όλα τα έργα τέχνης στο βάθος τους είναι στρατευμένα, αφού τάσσουν κάποιους σκοπούς. Απ' το δημοτικό τραγούδι ώς την Γκουέρνικα ή την Τζοκόντα, απ' τους πλατωνικούς διάλογους ώς την Ποιμενική του Μπετόβεν, τον Σαιξπηρ και τον Ντοστογιέβσκι.

Φυσικά παραμένει πάντα η επιφύλαξη ποια «στράτευση» είναι η ορθή και ποια όχι και αν η στράτευση πρέπει να επιβάλλεται εκ των άνω ή να ωριμάζει.

Ένα έργο τέχνης, λοιπόν, αφού για να πραγματωθεί, επιστράτευσε το μυαλό και την καρδιά του δημιουργού του και αφού έταξε ένα σκοπό και ένα στόχο, δεν μπορεί παρά να είναι δραστικό στον αποδέκτη του. Το κοινό δηλαδή. Βέβαια, το ότι οι ομάδες ανθρώπων δέχονται την επιδραση ενός συγκεκριμένου καλλιτεχνήματος, είναι ένα θέμα που συζητείται. Όμως, δε συζητείται καθόλου, γιατί είναι αναμφισβήτητο ότι ο άνθρωπος ή οι ομάδες ανθρώπων απ' τη φύση τους είναι δεκτικοί στο καλλιτέχνημα. Για τον απλούστατο λόγο ότι έχουν καρδιά,

μυαλό και κάποιους στόχους στη ζωή τους, ενσυνείδητους ή υποσυνείδητους. Δηλαδή, έχουν τις ίδιες ιδιότητες με το δημιουργό (έστω και σε μικρότερο βαθμό πολύ συχνά).

Τρανή απόδειξη αυτού του πράγματος είναι το γεγονός ότι η τέχνη συνόδευσε την πορεία των λαών ανάμεσα στις χιλιετρίδες και ότι ακόμα η τέχνη συνοδεύει τον άνθρωπο, τον κάθε άνθρωπο απ' τη στιγμή που θα γεννηθεί ως τη στιγμή που θα εγκαταλείψει αυτό τον κόσμο. Επομένως, η τέχνη είναι κάτι αναπόσπαστο απ' το λαό. Είναι κάτι, αν θέλετε, που τον ολοκληρώνει.

Η ροή, στην οποία ήδη αναφερθήκαμε, η σχέση δηλαδή καλλιτέχνη-δημιουργήματος-αποδέκτη, τουλάχιστο στην αρχέγονή της μορφή, που ο καλλιτέχνης και αποδέκτης ήσαν του ίδιου ποιού, δε χρειαζόταν καμιά εμπιστοσύνη ή ειδική εκπαιδευση. Κανένας δε χρειάστηκε κατάρτιση, για να τραγουδήσει τη χαρά, τη λύπη του, τα οράματά του... Το τραγούδι ανάβλυζε από μέσα του, εκφραζόταν και ταυτόχρονα προχωρούσε στο άλλο άτομο, ομάδα ανθρώπων με την ίδια διάθεση και γινόταν αυτόματα χτήμα όλων. Και έτσι αποχτούσε χωρίς κανείς να το καταλάβει καλά-καλά την ομαδικότητα...

Όμως, στις όχι αρχέγονες μορφές της τέχνης, όταν τα πράγματα αρχίζουν να υποτάσσονται σε λειτουργίες πέραν απ' το καθημερινό μυαλό και το απλό συναίσθημα, όταν παρεμβάλλονται αισθητικοί νόμοι, ειδικές φόρμες, κοινωνικά σχήματα, τεχνικές καταχήσεις, τότε και ο δημιουργός αποσπάται απ' το σύνολο και γίνεται ένα είδος πνευματικού πρωτοπόρου ηγέτη. Τότε, υπάρχει κίνδυνος και ο λαός να παραμείνει στα δικά του απλά σχήματα και ν' αποξενωθεί απ' το σύνθετο πια δημιούργημα. Γ' αυτό και προβάλλεται αυτόματα και η υποχρέωση του κράτους και προς το δημιουργό και προς το λαό... Η αποξένωση πρέπει ν' αρθεί. Και πρέπει να αρθεί, γιατί η εύκολη λύση είναι ο αφορισμός που λέει «η τέχνη είναι για τους λίγους», που οδηγεί όμως σε μια πνευματική ολιγαρχική αντίληψη, ανάξια για δημοκρατίες που οι ίσες ευκαιρίες, όχι μόνο για Φωμί και δουλειά, αλλά και για αισθητική χαρά είναι δικαιώματα που καταχήθηκαν με ίδρωτα και αίμα...

Η υποχρέωση του κράτους, που αναφέραμε, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η προσπάθειά του να κάνει τον καλλιτέχνη, να βρει το κοινό του και το κοινό τους καλλιτέχνες του. Για να δουλέψει αυτή η υποχρέωση, πρέπει νάναι (δυσανάγνωστο στο κείμενο).

Το πράγμα δεν είναι εύκολο, αλλά δεν είναι και ακατόρθωτο... Κι έχουμε πολλά παραδείγματα κρατών που κατάφεραν με τη σωστή εκπαιδευση, τη διαφώτιση και καθοδήγηση να έχουν μόνιμη τη ροή που αναφέραμε πιο πριν. Τότε ο τόπος ανθίζει πολιτιστικά, βρίσκει την ταυτότητά του, ημερεύει... Προχωρεί δηλαδή στα ψηλότερα σκαλοπάτια αυτού που ονομάζουμε ευημερία!

Τότε, όμως, και ο δημιουργός αποχτά ένα σπάνιο προνόμιο, που ταυτόχρονα είναι και υπέρτατη ευθύνη προς το λαό του... Να κάνει σωστά τη δουλειά του, αποφεύγοντας τους ακραίους ακροβατισμούς, που μπορεί να γοητεύουν μόνο την ψυχική του ευφορία. Το καθήκον του είναι, τα θεία, τώρα που του έδωσε η

φύση, να τ' απλώσει, για να τα χαρούν οι άνθρωποι, όλος ο λαός, αλλά και για να παραδειγματιστούν και να πάρουν κουράγιο, ν' αυξήσουν το ψυχικό τους σθένος, για να καταχτήσουν ό,τι οφείλουν να καταχτούν οι άνθρωποι.

Αυτά όλα που αναφέρθηκαν ως τώρα έχουν να κάνουν με τη λειτουργία της σχέσης δημιουργού και λαού και τη σχέση της δραστικότητας της τέχνης σ' ένα συγκεκριμένο χώρο.

Η ευθύνη, όμως, της τέχνης δε σταματάει ως εδώ. Για τον απλούστατο λόγο ότι η τέχνη, εννοώ και πάλι την καλή τέχνη, την άξια της αποστολής της, δεν είναι ποτέ εθνική, αλλά πάντοτε υπερεθνική, παγκόσμια. Ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που έχουμε να κάνουμε μ' ένα δημιούργημα σαφώς εθνικιστικό ή και σωβινιστικό. Όσο κι αν τούτο το τελευταίο φαίνεται παράδοξο, θα το υποστηρίξει ένα παράδειγμα πολύ οικείο σε μας, από την 9η Ιουλίου του 1821, του μεγάλου μας Βασίλη Μιχαηλίδη. Αφού λοιπόν ο Μιχαηλίδης περιγράφει στο τέλος του έργου του τη σκηνή της εκτέλεσης του Αρχιεπισκόπου και των δεσποτάδων και μάλιστα πολύ ζωηρά, καταλήγει με τους δυο αυτούς στίχους:

*Το ματζελλείόν που γίνηκεν τζ' οι Τούρτζοι ελυπηθήκαν
δεν είσιεν πλάσμαν πων είπεν απού καρδκιάς: εν κρίμαν!*

Δηλαδή: Για την εκτέλεση που έγινε, λυπήθηκαν όχι μόνο οι Έλληνες αλλά και οι Τούρκοι κι όλοι είπαν, από καρδιάς, απ' τα μύχια τους ότι ήταν κρίμα. Πράμα που σημαίνει ότι μπροστά στο συγκεκριμένο έγκλημα, η καταδίκη ήταν ομόφωνη, ανεξάρτητα φυλής και θρησκείας. Όπου και πάλι αίρεται ο λαός, σε θέση απόλυτα ηθική και καταδικάζεται ο εγκληματίας, ο άνθρωπος που διάταξε την εκτέλεση. Ο Σουλτανικός άρχοντας που καταπίεζε εξ ίσου Έλληνες και Τούρκους.

Σ' αυτό, λοιπόν, το σημείο ο μεγαλοϊδεάτης και απόλυτα εθνικόφρονας, λόγω εποχής, ιστορικών δεδομένων και άλλων στοιχείων Βασίλης Μιχαηλίδης, χωρίς καλά καλά να το καταλαβαίνει και επειδή είναι γνήσιος καλλιτέχνης, ποιητής, ξεπερνά τη συνηθισμένη αντίληψη που ήθελε στους Έλληνες και τους Τούρκους δυο καταστάσεις, διαφορετικές και τοποθετεί τα πράγματα στις σωστές τους διαστάσεις, αποχτά δηλαδή παγκοσμιότητα.

Σκόπιμα χρησιμοποιήθηκε ένα παράδειγμα ακραίο που μάλιστα προερχόταν από εποχή που οι άνθρωποι και οι λαοί δεν είχαν ακόμα απόλυτη συνείδηση της θέσης τους και το κυριότερο δεν είχαν συνείδηση ότι εκείνο που συνέβαινε με τις σχέσεις τους με τους άλλους λαούς, δεν ήταν δικό τους πρόβλημα αλλά πρόβλημα άλλων παραγόντων, ξένων προς αυτούς και ότι οι διαφορές τους δεν ήσαν παρά τεχνητές.

Αν λοιπόν ένας ποιητής του 19ου αιώνα που μεγάλωσε σ' ένα στενό περιβάλλον, είχε στιγμές που δρούσε σαν πολίτης του κόσμου αυτού, δεν είναι νοητό ένας σημερινός ποιητής, ένας καλλιτέχνης να δραι κατά διαφορετικό τρόπο. Δεν έχει δηλαδή εκλογή. Επομένως, το συμπέρασμά μας ότι η τέχνη είναι υπερεθνική και παγκόσμια παραμένει και γίνεται μάλιστα ισχυρότερο σε σημείο που δύσκολα να μπορεί ν' αμφισβητηθεί. Έτσι η ανάγκη πολλών τρανταχτών παραδειγμάτων, που μπορεί εύκολα να έχει κανείς στη διάθεσή του απ' όλα τα αρι-

στουργήματα όλων των τεχνών, όλων των εποχών να καθισταται περιπτή.

Όμως, τι σημαίνει ακριβώς παγκοσμιότητα στην τέχνη; Και πάλι για μένα ο όρος είναι απλός. Όπως απλό είναι και το περιεχόμενό του. Είναι η τέχνη εκείνη που περιέχει αλήθειες που μπορούν νάχουν αντίκρυσμα σ' όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη μας. Και τέτοιες αλήθειες, εκτός απ' εκείνες που έχουν να κάνουν με τα προσωπικά συναισθήματα του ατόμου, του έρωτα, τη χαρά, τη λύπη κ.λπ., είναι οι μεγάλες αξίες της ζωής, όπως τις καθαγιάσαν οι πολύχρονοι κοινωνικοί αγώνες των λαών. Η λευτεριά, η κοινωνική ισότητα, η κοινωνική αρετή, ο σεβασμός, ο αγώνας για ό,τι ακόμη δεν επιπεύχθηκε και που προσβάλλει την ανθρώπινη ιδιότητα.

Μια τέτοια τέχνη, βέβαια, δεν έχει άλλη εκλογή, παρά να τάσσεται στην υπηρεσία όλων των λαών της γης. Επομένως, είναι και το ισχυρότερο μέσο για μια πλατειά επαφή ανάμεσά τους για αλληλογνωριμία και αλληλοκατανόηση σε βάθος. Αυτό πάλι υποδηλώνει ότι η ίδια η τέχνη, που ως τώρα ειδαμε σαν συστατικά της, τη στράτευση, τη δραστικότητα και την παγκοσμιότητα, δεν έχει κανένα πρόβλημα ουσίας, προκειμένου να υπηρετήσει το σκοπό της.

Αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα, αυτό είναι καθαρά τεχνικό, μεθοδολογικό και βρίσκεται σ' όσους παράγοντες τάχτηκαν να την υπηρετήσουν, να την αναδείξουν και να χρησιμοποιήσουν τους κρουουνός της αλήθειας της, έτσι που να κάνουν και πρακτικά χρήσιμη την ύπαρξή της, για να βοηθήσουν την ανθρωπότητα και να καταξιώσουν τον ίδιο τον εαυτό τους.

Όλα όσα λέχτηκαν ως τώρα για την τέχνη γενικά ισχύουν και για τη λογοτεχνία που το ένα και μοναδικό της μειονέκτημα, που αναφέραμε στην αρχή, το γλωσσικό, το υποκαθιστούν κάποιες άλλες ιδιότητές της. Μια τέτοια ιδιότητά της είναι το ότι το λογοτεχνικό δημιούργημα μπορεί την ίδια στιγμή να προσφερθεί μαζικοποιημένα, σε χιλιάδες αντίτυπα, πράγμα που δε συμβαίνει π.χ. με τις εικαστικές τέχνες, που προορίζονται στην αυθεντική τους μορφή για ένα σαλόνι ή ένα μουσείο ή με άλλες τέχνες όπως το θέατρο και τη μουσική, που χρησιμοποιούν για μέσο πιο ισχυρό, από μια μετάφραση, τους ερμηνευτές. Ακόμα, η λογοτεχνία έχει και ένα άλλο προσόν. Δημιουργεί για το δημιούργημά της και τον αποδέκτη του για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, μια ιδιαίτερη σχέση, πολύ κατάλληλη για προβληματισμένες προεκτάσεις. Αυτές οι τελευταίες αρετές της λογοτεχνίας, προκειμένου να εχπληρώσει την αποστολή της, την κάνουν πραγματικά πολύτιμη και δυνατό όπλο στα χέρια εκείνων που αναφέραμε ότι τάχτηκαν να την αναπτύξουν και να τη διαδώσουν, για να ωφεληθούν οι λαοί απ' τα διδάγματά της. Δηλαδή ερχόμαστε στο ερώτημα: Τι πρέπει να γίνει, για να μην πηγαίνει χαμένη μια ευκαιρία που μας προσφέρεται; Η απάντηση δεν είναι εύκολη. Όσοι διεθνείς οργανισμοί για παράδειγμα, θέλησαν να υπηρετήσουν τους λαούς με το λογοτεχνικό δημιούργημα, δε φαίνεται να πέτυχαν. Κάποτε που το Συμβούλιο της Ευρώπης αποφάσισε να εκδίδει σε γλώσσες που μιλιούνται πλατειά, έργα γραμμένα σε γλώσσες με μικρό κοινό, δεν μπόρεσε να προχωρήσει σε παραπάνω από δέκα εκδόσεις. Όλοι αυτοί οι οργανισμοί περιπεπλεγμένοι σε θεω-

ρητικολογίες και πολυδαιδαλους διοικητικούς μηχανισμούς και υποταγμένους σε πολιτικές σκοπιμότητες, απλά και μόνο υποδηλώνουν ένα ακαδημαϊκό ενδιαφέρον.

Το βάρος, λοιπόν, πέφτει στους ώμους των κρατών. Και φυσικά των κρατών εκείνων που δε φοβούνται την πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη των υπηκόων τους και ακόμα των κρατών εκείνων που έμαθαν να σέβονται και τους άλλους λαούς, που δεν ανήκουν στη δική τους επικράτεια.

Προς αυτή την κατεύθυνση, εμείς ως Κύπρος έχουμε να κάνουμε πολλά. Τα πιο πρώτα είναι: Η ενδυνάμωση της δικής μας λογοτεχνίας και ύστερα η εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που έχουμε με τις πολιτιστικές συμβάσεις, που συνεχώς υπογράφουμε με ξένα κράτη, είτε με άλλες μορφές συνεργασίας που θα εξεύρουμε και θα προγραμματίσουμε.

Κύριε Υπουργέ,

Κυρίες και Κύριοι,

Είμαι απόλυτα σίγουρος ότι οι άνθρωποι και οι λαοί είναι δεκτικοί στο καλό και στο ωραιό. Και όχι μόνο είναι δεκτικοί, αλλά και διατεθειμένοι να αγωνιστούν, να το υπερασπίσουν και να το επιβάλουν. Η ευθύνη ανήκει στους ταγούς και σε μας τους λογοτέχνες ή καλλιτέχνες...

Οι μεγάλες φωνές της τέχνης είναι πασίγνωστες. Τις ξέρουμε. Τις άλλες μπορούμε να τις αναζητήσουμε. Λίγο να ψάξουμε και θα βρούμε χιλιάδες Νεσιέ Γιασίν και Γιλμάζ Χακκερί, που προσπαθούν να μας πουν απλές αλλά μεγάλες αλήθειες και μάλιστα με μια νεανικότητα και δροσιά που συγκινούν.

Απ' εκεί και πέρα, φυσικά είναι ο ωραιος μόχθος, ο μόχθος που καταξιώνει στα σίγουρα. Γιατί οι λαοί, όλοι οι λαοί της γης, και πάλι είμαι σίγουρος γι' αυτό που λέω, προτιμούν αντί να σκοτώνονται, να χαίρονται, να ερωτεύονται, να καταλαβαίνουν, να γνωρίζονται μεταξύ τους, να δημιουργούν, να εξανθρωπίζονται, να φτιάχνουν ένα αύριο καλύτερο.

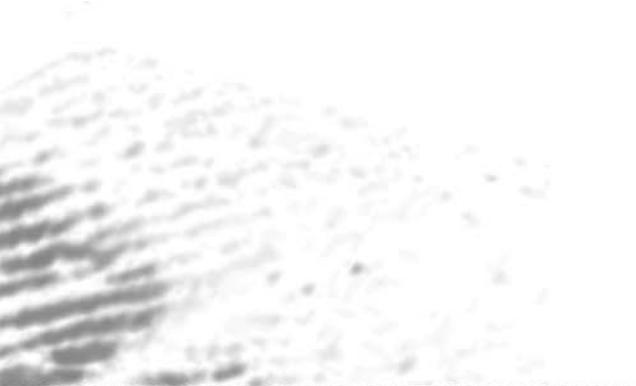
Ευχαριστώ.

Holgye címűnek ~~írói~~ művekben rögtön ér katalógusba
de fődájára is megírva... Sali. Céldorff elírja
Katalán kiadványtól a címke általában

Les dirémos. Si no te gusta no te lo
quiero decir... "La única fiabilidad que i posee
es la que tiene en su interior. La confianza que
tienes en ti mismo es la que te lleva a la

“Il déjeuner d'Inga n'est pas négligeable, il est riche, il apporte de la force et il aide à vaincre l'épuisement. C'est pourquoi il faut faire un repas copieux au moins une fois par jour. Cela aide à vaincre l'épuisement et à préparer l'organisme pour les exercices physiques. C'est pourquoi il est important de faire un repas copieux au moins une fois par jour. Cela aide à vaincre l'épuisement et à préparer l'organisme pour les exercices physiques.

Casi todos clasifican estos.

4

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ

ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ

1. Με μαθήτριες του Λυκείου Παλουριώτισσας σ' εκδρομή
2. Από τη βάπτιση του Χριστόδουλου Κατσούρη
Διακρίνονται η Ντίνα, ο Άθως Λυκαύγης (νονός),
ο Γιάννης και ο παππούς Πλαναγιώτης.
3. Στην Αθήνα με το γιο του Χριστόδουλο (1975-1977)

Στο σπίτι στην Αμμόχωστο (1967)

Ντίνα Κατσούρη

Τίποτα πια δεν ήταν το ίδιο

Τίποτα πια
δεν ήταν το ίδιο
εκεί στο Μενεού.
Τα παγκάκια
γύρισαν την πλάτη
στη θάλασσα.
Τα ψάρια
αυτομόλησαν στη στεριά.
Οι βουκέμβιλιες
αρνούνται να αναφριχθούν.
Τα κότερα και τα άλλα πλεούμενα
χωρίς τιμονιέρη.
Η ανατολή να μην ανατέλλει
και η δύση
να μη ρίχνει τα πέπλα της.
Μόνο κατά ένα περίεργο τρόπο
η θάλασσα
ήταν απόλυτα ήρεμη
λες και την είχε χαϊδέψει
ένα αγαπημένο χέρι.

01/08/2010

Τα καράβια

Καθισμένος όπως πάντα
στο γνωστό παγκάκι
έβλεπε με αγωνία
τη μεγάλη αναταραχή στο λιμάνι.
Να συνωστίζονται εκεί
κάθε είδους πλεούμενα.
Ψαρόβαρκες, κότερα, πολεμικά πλοία
κρουαζιέροπλοια, ψαροκάικα, ταχύπλοα σκάφη.
Όλα να αγωνιούν για την αναχώρηση.
Μα κανένα να μη φεύγει.
Να μένουν καθηλωμένα στο λιμάνι
με τους ναύτες να απειλούν και να βρίζουν
και τους καπετάνιους
ανήμπορους να αντιδράσουν.
Μετά την απρόσμενη ομίχλη
κανένα πλεούμενο
δεν ήταν πια στο λιμάνι.
Βρέθηκαν ως μινιατούρες
στα ράφια ενός εξοχικού
εκεί στο Μενεού.

03/08/2010

Η Γοργόνα

Καθότανε στο γνωστό παγκάκι
εκεί στο Μενεού
και κοίταζε αφηρημένα τη θάλασσα.
Μια ξαφνική φουσκοθαλασσιά
ξέβγαλε στα πόδια του
μια γοργόνα.
Της έγνεψε
να καθίσει δίπλα του
και αυτή τον ρώτησε ξέπνοα:
–Ζει ο Βασιλιάς Αλέξανδρος;
Την κοίταξε βαθιά στα πράσινα μάτια της
και της απάντησε:
–Η ελπίδα δεν πρέπει
να πεθαίνει ποτέ.

19/10/2010

Το παγκάκι

Μεγάλη αναστάτωση
στο Δημοτικό Συμβούλιο
εκεί στο Μενεού.
Πώς είναι δυνατόν
ένα παγκάκι
ν' αρνείται τον εκσυγχρονισμό και τη διακόσμηση
Κάθε που το πλησιάζουν οι εργάτες
από το κάθισμα και την πλάτη του
ξεπηδούν χιλιάδες σελίδες
και χιλιάδες γραμματοσειρές.
Κάθε που το αγγίζουν
εκτοξεύονται στον ουρανό
ωσάν βεγγαλικά
μυθιστορήματα, διηγήματα, θεατρικά έργα
και κάθε είδους μελέτες και στοχασμοί.
Αλλοι μίλησαν για θάμα
και άλλοι προβληματίστηκαν βαθειά.
Στο τέλος εγκατέλειψαν την προσπάθεια
και το άφησαν ως τουριστικό αξιοθέατο.

5/11/2010

Δημήτρης Λυπουρλής

**Γιάννης Κατσούρης,
Ο πνευματικός άνθρωπος,
ο φίλος**

Πρωτογνώρισα (καλύτερα: πρωτοσυνάντησα) τον Γιάννη, όταν το 1985 υποστήριξε στη Σχολή μας, τη Φιλοσοφική Σχολή της Θεσσαλονίκης, τη διδακτορική του διατριβή με θέμα τον Κύπριο ποιητή Βασίλη Μιχαηλίδη («Ο Κύπριος ποιητής Βασίλης Μιχαηλίδης. Συμβολή στη μελέτη της ζωής, της προσωπικότητας και του έργου του»). Ακόμη θυμούμαι τις στέρεες θέσεις που υποστήριξε ο Γιάννης. Κυρίως θυμούμαι τα δυνατά επιχειρήματα, με τα οποία στήριξε τις θέσεις του – σε μια τέτοια, βέβαια, περιπτωση το «δυνατά» σημαίνει «πειστικά, πειστικότατα». Γί' αυτό και η διδακτορική διατριβή του Γιάννη τιμήθηκε από τη Σχολή μας με τη μεγαλύτερη διάκριση. Ξαναδουλεμένη με κάποια νέα στοιχεία, η εργασία αυτή του Γιάννη προσφέρθηκε στο ευρύ κοινό το 1987 με τον τίτλο «Βασίλης Μιχαηλίδης, η ζωή και το έργο του». Από το 2002 έχουμε στη διάθεσή μας «συμπληρωμένη και διορθωμένη» τη δεύτερη έκδοση του έργου («Βασίλης Μιχαηλίδης. Η ζωή, η προσωπικότητα και το έργο του»). Πρόκειται για μια αληθινά λαμπρή διτομή έκδοση, για μια εξαιρετικά επιμελημένη μονογραφία, πολυτιμότατη για κάθε μελετητή του μεγάλου αυτού Κύπριου ποιητή, «που δίκαια χαρακτηρίστηκε 'εθνικός」. (Α' τόμος «Η ζωή και το έργο του», Β' τόμος «Άπαντα»).

Λίγα χρόνια μετά την πρώτη μου συνάντηση με τον Γιάννη, μού έγινε η τιμή να προσκληθώ να διδάξω ως επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Κύπρου. Από τις πρώτες μου επιθυμίες ήταν να παρακολουθήσω μια παράσταση του Θ.Ο.Κ.. Έκοψα, θυμούμαι, εκείνη την Κυριακή το εισιτήριό μου και, μόλις μπήκα στο θέατρο, συνάντη-

σα εκεί τον Γιάννη – ήταν η εποχή που ο Γιάννης διηγύθυνε τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας. Τον χαιρέτισα εγκάρδια, εγκάρδια με χαιρέτισε κι εκείνος. Από τότε γίναμε πια φίλοι. Στις συναντήσεις με άλλους φίλους (ένα από τα μεγαλύτερα κέρδη μου από την Κύπρο είναι οι λαμπρές φίλieς που έκανα εκεί), ο Γιάννης ήταν φιλικότατος, ευδιάθετος και πάντοτε στο κέντρο της συντροφιάς. Στο μικρό μου ραδιόφωνο μού άρεσε να τον ακούω να παίρνει συνεντεύξεις από τους τελευταίους εκπροσώπους παραδοσιακών επαγγελμάτων, που έσβηναν πια και στην κυπριακή κοινωνία. Στα βιβλία του (μυθιστορήματα και διηγήματα) έβλεπες –και χαιρόσουν– το σπινθηροβόλο πνεύμα του: περιγράφοντας στιγμές και γεγονότα από την κυπριακή ιστορία και κοινωνία έβρισκε την ευκαιρία να σχολιάζει –με γερή δόση χιούμορ– και να καυτηριάζει –με γερή δόση τόλμης, αυστηρότητας και ευθυκρισίας– κακώς κείμενα της κυπριακής καθημερινότητας. Στις μελέτες του ήταν ολοφάνερο το κριτικό και το συνθετικό του πνεύμα.

Τώρα όλα αυτά, δυστυχώς, μας λείπουν – λείπουν κυρίως από τους δικούς του, τη φιλιτατή Ντίνα και τον Χριστόδουλο. Ο Γιάννης δεν πρόλαβε να δει και να χαρεί τα εγγόνια του. Η αγάπη μας τους συνοδεύει όλους. Ο Γιάννης πλούτισε τη ζωή μας με πολλές ωραίες, ολοζώντανες αναμνήσεις. Του χρωστούμε ευγνωμοσύνη. Από την κυπριακή κοινωνία θα λείπει πια –δυστυχώς– το οξύ κριτικό του πνεύμα, απόρροια της μεγάλης αγάπης του για τον τόπο του.

Τάκης Χατζηδημητρίου

Η ΑΠΑΡΧΗ Ο Γιάννης Κατσούρης και τα «Κυπριακά Χρονικά»

Ήταν αλλιώτικο το ταξίδι της επιστροφής. Ήταν ένα ταξίδι μέσα στη μαγεία της θάλασσας και του φωτός, μέρες άνοιξης του 1959. Απριλιάτικος ολόλαμπρος ήλιος, μια θάλασσα γαλήνια, που άλλαζε συνεχώς χρώματα, κι ένας κόσμος ανάκατος. Χριστιανοί που πήγαιναν στους Αγίους Τόπους για το Πάσχα και μουσουλμάνοι που πορεύονταν προς τη Μέκκα να συναντήσουν τον προφήτη. Κι ανάμεσά τους δυο ασεβείς, που όχι μόνο δεν προσεύχονταν στο κάλεσμα του παπά ή του μουεζίνη, αλλά φαίνονταν να αναζητούν το θέαμα σαν ένα σκηνικό, που ερχόταν από έναν άγνωστο σ' αυτούς κόσμο. Ό,τι συνέβαινε πάνω στο καράβι, ήταν κάτι το απρόσμενο, μια έκπληξη, μια δωρεά που τους πρόσφερε η μοίρα.

Διαφορετικά ήταν τα αισθήματα κι ο κόσμος του καραβιού, όταν ξεκινούσαν για τις σπουδές τους. Αυγουστιάτικος ήλιος, που λαμπύριζε πάνω στην ταραγμένη θάλασσα και τα μελτέμια, που ανατάραζαν το καράβι που δεν έλεγε να ησυχάσει.

Και να τους έχει όλους τους πρωτότυπους, γαντζωμένους στο κατάστρωμα να σκέφτονται πιο πολύ τη ζάλη και το ανακάτεμα του στομαχιού, παρά το θάμα που ονειρεύονταν να ζήσουν στη μεγάλη πολιτεία.

Ήμασταν η γενιά που στο δημοτικό μάθαιναν τον αγγλικό εθνικό ύμνο και στο Γυμνάσιο τον ελληνικό. Η γενιά του δημοψηφίσματος, της αφύπνισης

και του ξεσηκωμού. Φεύγαμε με έγνοια γι' αυτό που αφήναμε πίσω μας. Προορισμός του μεγάλου για μας ταξιδιού η Αθήνα. Ζούσαμε με τους ελληνικούς μύθους. Μόνο η σκέψη ότι θα περνούσαμε μέσα από τα νερά της Σαλαμίνας και ότι θα αντικρίζαμε πέρα από τον Πειραιά την Ακρόπολη, γέμιζε την ψυχή μας με συγκίνηση.

Η επιστροφή ήταν αλλιώτικη όχι μόνο για τους συνταξιδιώτες, αλλά και για άλλους λόγους. Γυρίζαμε όχι απλά με το πτυχίο, αλλά και με ό,τι ζήσαμε στην Ελλάδα εκείνη τη δύσκολη μετεμφυλιακή δεκαετία του 1950 και του 1960. Μέσα από τη στέρηση, την καταπίεση ενός αδιστάκτου αστυνομικού κράτους, άρχιζε να αχνοφέγγιει η ελπίδα της αναγέννησης στην Ελλάδα.

Φύγαμε με την αγγλοκρατία και γυρίζαμε με την Ανεξαρτησία.

Όταν τα όπλα σίγησαν, τουλάχιστον εναντίον της αποικιακής δύναμης, πρόβαλε το ερώτημα: Ποιοι είμαστε και πού πάμε; Για αλλού ξεκινήσαμε και αλλού καταλήξαμε. Εκεί που τα νομίζαμε όλα σίγουρα και ασφαλισμένα με την ένωση με την Ελλάδα, ξαφνικά βρεθήκαμε μετέωροι κι απαράσκευοι, υποχρεωμένοι να αναλάβουμε πρωτοφανείς ευθύνες. Όταν κληθήκαμε να κυβερνήσουμε το δικό μας κράτος, αισθανθήκαμε ιλιγγο. Μπορούμε να πούμε πανικό.

Όμως, ήταν πλούσια η συγκομιδή της ιστορίας. Ό,τι μεσολάβησε ήταν εκπληκτικό. Όλοι και όλα δοκιμάζονταν και φαίνονταν να είναι τα όριά τους απεριόριστα. Όλα ξανοίγονταν μπροστά μας κι όλα ήταν δυνατά.

Εκείνοι που πάλεψαν για την ελευθερία της Κύπρου δεν ήταν μόνο οι ένοπλοι, αλλά και οι διανοούμενοι. Οι δυνάμεις που απελευθερώνονταν εκείνη την εποχή δεν ήταν μόνο οι αγωνιστικές. Ήταν και οι πνευματικές. Κι αυτές μάλιστα από πολλά χρόνια πριν. Κι είναι αυτές οι πνευματικές δυνάμεις, που καλούνταν να ξαναβγούν στο προσκήνιο. Με αυτές θα κατακτούσαμε τους καιρούς που έρχονταν και με αυτές διεκδικούσουμε δικό μας ρόλο και θέση στο σύγχρονο κόσμο.

Όλα ξεκίνησαν στο ταξίδι της επιστροφής... Είχαμε ο Γιάννης κι εγώ μια κοινή έγνοια κι αγωνία: Τι θα βρίσκαμε με το γυρισμό μας, τι θ' απαντούσαμε.

Η κουβέντα έφερε στην επιφάνεια αυτά που είκαμε κοινά, πριν ακόμη ξεκινήσουμε για την Αθήνα, τη «Μαθητική Εστία». Εκεί πρωτοδοκίμασαν τα δάχτυλά μας τη δίψα της γραφής. Θυμηθήκαμε ονόματα, ποιήματα, διηγήματα κι ανακαλύψαμε ότι όχι μόνο δε μας έλειψε η φλόγα κι η αγάπη για τη λογοτεχνία, την τέχνη και τον πολιτισμό, αλλά αντίθετα είχε αυγατίσει τόσο, που γινόταν πια τρόπος ζωής.

Το Παγκύπριο Γυμνάσιο ήταν δύσκολο σχολείο, όμως δεν έμενε μόνο στη σχολαστικότητα των μαθημάτων. Φυσικά εξαρτιόταν και από τους δασκάλους.

Ο Ν. Κρανιδιώτης μάς διάβαζε διηγήματα και ποιήματα. Ιστορίες όπως ο «Γλάρος» του Βενέζη έμπαιναν βαθιά μέσα στην ψυχή μας.

Διόρθωντε τα δοκίμια του περιοδικού «Κυπριακά Γράμματα» στην έδρα και για να μένουν ήσυχοι οι μαθητές μάς έβαζε γραπτές εργασίες. Ο Γιάννης θυμάται ότι, όταν κάναμε φασαρία, μας έλεγε:

–Σιωπή, γιατί θα σας κάνω μάθημα.

Έτσι τα «Κυπριακά Γράμματα» έγιναν κομμάτι και της δικής μας ζωής. Περιμέναμε με ανυπομονησία το νέο τεύχος, που λαχταρούσαμε να διαβάσουμε. Αργότερα ο Μερεμέτης μάς προέτρεπε να διαβάσουμε φιλοσόφους κι ο Σπυριδάκης μάς μετέφερε την αγάπη για τον ελληνικό πολιτισμό και την ιστορία. Ο Επιτάφιος του Θουκυδίδη στάθηκε το αποκορύφωμα των γυμνασιακών μας σπουδών.

Οι μουσικές ακροάσεις μάς έφεραν σε επαφή με τη μουσική, και οι θεατρικές παραστάσεις, σχολικές αλλά κι ελληνικών θιάσων, μάς άνοιξαν και το δρόμο για το θέατρο.

Όταν πήγαμε στην Αθήνα, ήταν όλα αυτά τα ερεθίσματα, που λειτούργησαν για να ξανοιχτούμε σε ευρύτερους χώρους του πνεύματος και της τέχνης.

Οι εποχές που ζήσαμε στην Αθήνα ήταν δύσκολες. Την επομένη του εμφύλιου πολέμου αλλά και του κυπριακού Έπους. Το 1958 ο Γιάννης γράφει το θεατρικό έργο «Και επι γης Ελευθερία». Το παρουσιάζουν στην Αθήνα οι φοιτητές της Ε.Φ.Ε.Κ. μαζί με το μονόπρακτο «Τα Σκλαβωμένα Χρι-

στούγεννα» του Κώστα Κορέλλη, άλλου μεταγενέστερα βασικού στέλέχους των «Κυπριακών Χρονικών». Στο Πανεπιστήμιο ο Γιάννης μπήκε στον «Λογοτεχνικό Όμιλο Φοιτητών». Η απασχόληση εκείνη την εποχή με τη λογοτεχνία στην Ελλάδα ήταν ένα είδος υπέρβασης. Παιζει μέσα στον «Όμιλο» πρωταγωνιστικό ρόλο. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι συναντήσεις του «Όμιλου» γίνονταν στην Ε.Φ.Ε.Κ.. Είναι άλλωστε και ο ίδιος στέλεχος της φοιτητικής οργάνωσης των Κυπρίων της Αθήνας.

Μαζί με τους συναδέλφους του συζητά και έρχεται σε επαφή με τα νέα ρεύματα τεχνοτροπίας και θεματογραφίας που σαρώνουν την Ελλάδα. Εκείνη την εποχή, πέραν της «Νέας Εστίας», εμφανίζεται και η «Επιθεώρηση Τέχνης», ένα νέο πρωτοποριακό λογοτεχνικό περιοδικό.

Ο Γιάννης είχε ιστορίες κι από το ταξίδι, που έκανε τον προηγούμενο μήνα, με το «Αιγαίο». Ένα ταξίδι μοναδικό, μεσοχρονίς, μέσα στο καταχείμωνο, που όσοι το έζησαν έμεινε βαθιά ριζωμένο μέσα τους. Όχι μόνο γιατί, από τη θαλασσοταραχή κι από βλάβη στις μηχανές, κόντεψαν να βουλιάζουν, αλλά και για όσα περιέργα έγιναν στη διαδρομή. Μισθωμένο από την Ελληνική Κυβέρνηση μετέφερε δωρεάν τους Κυπρίους φοιτητές, αλλά και άλλους Κυπρίους, για να παραβρεθούν στην επιστροφή του Μακάριου και να μετάσχουν σε εκδηλώσεις για την Ανεξαρτησία. Φοιτητές και φοιτήτριες το γλεντούσαν, ερωτεύονταν και λίγη σημασία έδιναν σε όπι γινόταν γύρω τους. Υπήρχαν όμως και οι άλλοι, που ονειρεύονταν

θέσεις κι αξιώματα. Θάχε πια η Κύπρος βουλευτές, υπουργούς, πρεσβευτές, διευθυντές και τμηματάρχες. Ανέφερναν ονόματα αγωνιστών που θα πλησιάζαν, γιατί, κατά τους υπολογισμούς τους, θα ήταν ισχυροί με τη νέα κατάσταση.

-Τι; Οι άλλοι είναι καλύτεροι μας; Συλλογίζονταν, όταν δεν τόλεγαν κι ανοικτά στην κουβέντα τους.

Δεν έλειπαν κι εκείνοι, που τα έπαιρναν όλα στο καλαμπούρι. Έλεγχαν ανέκδοτα και δούλευαν κάποιους που το τραβούσε το αίμα τους. Τον ένα, που πόζαρε για τενόρος, τον κούρδιζαν να τραγουδήσει από όπερα ως το «αιγια κότσιηνη», έναν άλλον που είχε πολιτικές βλέψεις, τούζητούσαν να τους βγάλει λόγο κι έναν τρίτο, με το που εμφανίζόταν, τον χειροκροτούσαν κι εκείνος κόρδωνε και χαιρετούσε με πολλή ικανοποίηση.

Όταν έφτασαν, η κατάσταση ήταν εξωπραγματική. Όσοι είχαν κάποια συμμετοχή στον αγώνα, πόζαραν ως ήρωες κι οι άλλοι τους θαίμαζαν και τους έφραιναν με λουλούδια. Λόγια πολλά και λιγοστή αλήθεια. Κι ο Γιάννης δεν ήταν καμωμένος για καλούπια και σκοπιμότητες και πιο πολύ δεν άντεχε το φέμα. Είδε πολλή επιπήδευση, πολλή επιδειξη, μονοπώληση των πάντων και καθόλου σεμνότητα και περισυλλογή. Ήταν μια εποχή που τα όνειρα είκαν κόστος. Αυτό όμως δεν το λογάριαζε. Τίποτα δεν άφηνε να σταθεί εμπόδιο στην πορεία του. Είχε συνείδηση της ιστορικότητας των στιγμών που περνούσε η Κύπρος. Είχε βαθιά πίστη και πεποίθηση ότι ο πολιτισμός, η πνευματική δημιουργία, η ελευθερία και η δημοκρατία ήταν το

υπόβαθρο, για να επιβιώσει ο τόπος μέσα στις αντιξόότητες των καιρών. Κι είχαμε συνείδηση, ότι θα έπρεπε η δική μας γενιά να πει το δικό της λόγο.

Κι αυτό υπήρξε το κεντρικό μοτίβο της ζωής του και της δημιουργικής του δουλειάς.

Και δεν ήταν μόνο οι αξιωματούχοι, που περιφέρονταν γύρω μας με πολλή αυτοίκανοποίηση, ήταν και οι αυλές, οι χωρίς μέτρο έπαινοι κι η κολακεία. Υπήρχαν ακόμη οι παραδοσιακές καταστάσεις της προηγούμενης γενιάς, που, υποταγμένες σε αρχηγούς και κλίκες, αλληλοιλιβανίζονταν κι έπαιζαν στον πνευματικό χώρο ρόλο υπηρετικό. Η νέα κατάσταση έβλεπε με δυσπιστία, αν όχι με εχθρότητα, κάθε νέα, εκτός του ελέγχου της, παρουσία. Την αντιλαμβανόταν ως αμφισβήτηση της δικής της εξουσίας. Όλα αυτά καθόριζαν στο ξεκίνημα της Ανεξαρτησίας τη φυσιογνωμία και την ιδεολογία του τόπου.

Ανάμικτα τα αισθήματά μας. Μάς προβλημάτιζε το καθεστώς, μάς προβλημάτιζε πιο πολύ η δημαγωγία που κυριαρχούσε. Και μαζί μ' αυτά η κατάχρηση εξουσίας, η βία και όχι σπάνια η τρομοκρατία.

Οι άνθρωποι είχαν αλλάξει.

Οι καταστάσεις είχαν αλλάξει.

Άλλη ήταν η κοινωνία, που περιμεναν οι δυο ταξιδιώτες ύστερα από τον αγώνα. Κι ακόμη άλλη αντίληψη είχαν σχηματίσει για τον πατριωτισμό και για την ίδια την Ελλάδα από αυτήν που συναντούσαν στην Κύπρο. Γνώρισαν την Ελλάδα των δημοκρατικών αγώ-

νων, την Ελλάδα των φυλακισμένων ποιητών, την Ελλάδα των πνευματικών ανθρώπων, που μάχονταν με το έργο και την προσωπικότητά τους για τα δημοκρατικά δικαιώματα του λαού. Έζησαν το καινούριο ξεκίνημα της δεκαετίας του 1950, που άρχισε να απογειώνεται από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Μια νέα πνευματική και καλλιτεχνική αναγέννηση ξεπρόβαλλε όλο ορμή, δυναμισμό και νέες κατακτήσεις. Αυτά τους είχαν συναρπάσει κι αυτού του πνεύματος έγιναν φορείς στην επιστροφή τους. Γύριζαν με πολλά σχέδια και μεγάλη διάθεση να συμβάλουν στη δημιουργία μιας Κύπρου αντάξιας των θυσιών και των προσδοκιών του λαού, της ιστορίας και της παράδοσης του τόπου. Αντάξιας της ομορφιάς της Κύπρου, των τοπίων και των μνημείων της. Ονειρεύονταν μια Κύπρο, που θα έκανε ένα νέο μεγάλο ξεκίνημα στην ιστορία της. Ένα ξάνοιγμα στο μέλλον και στον κόσμο.

Τα «Κυπριακά Χρονικά» ήταν δική του πρόταση. Έδωσε στην ιδέα πνοή και ζωντάνια. Ένα περιοδικό, μέσα από το οποίο ανέτειλε η γενιά της Ανεξαρτησίας, που το έργο της σφράγισε την κυπριακή λογοτεχνία του 20ού αιώνα.

Ένιωσα πλάι στον Γιάννη το πνεύμα της δημιουργίας και τον παλμό της ζωντάνιας. Είχε το χάρισμα να κάνει φίλους και να συγκεντρώνει συνεργάτες. Πώς μάζεψε γύρω μας τόσους ανθρώπους και πώς ταιριάζαν τόσο πολύ, είναι κάτι που μόνο ο Γιάννης μπορούσε να πετύχει. Γύρω από το περιοδικό μαζεύτηκαν ξαφνικά κι άλλοι νέοι, που πήραν τη νέα εποχή

ως πρόκληση. Ήταν εκείνοι που σπούδαζαν στην Αγγλία, στην Αμερική κι αλλού. Μεγάλος ήταν κι ο πυρήνας εκείνων που είχαν μείνει στην Κύπρο, αλλά που είχαν συνειδηση των αλλαγών που γινόντουσαν.

Στις παραμονές της έκδοσης του πρώτου τεύχους, ασκήθηκαν κάθε λογής πιέσεις και εκφοβισμοί πάνω στους συνεργάτες του περιοδικού. Αντέξαμε, σταθήκαμε. Μόνο ένας δείλιασε κι απόσυρε την τελευταία στιγμή το διήγημά του. Άλλα κι αυτός επανήλθε αργότερα. Η στιγμή που πήραμε από το τυπογραφείο το πρώτο τεύχος, το Νιόβρο του 1960, ήταν για μας καθοριστική. Το περιοδικό θα συνέχιζε. Και κράτησε μέσα σε δύσκολους καιρούς για δώδεκα χρόνια. Πέρασαν από τις σελίδες του μεγάλοι λογοτέχνες. Επειδή τα «Κυπριακά Χρονικά» καταδίκασαν από την πρώτη μέρα την επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα, έγιναν καταφύγιο και των Ελλήνων διανοούμενων. Την εποχή που το περιοδικό διευθυνόταν από την Ήβη Μελεάγρου και τον Χριστάκη Γεωργίου, φιλοξένησε στις σελίδες του πολλά κείμενα και ποιήματα του Γιώργου Σεφέρη.

Το περιοδικό έζησε με το δικό του τρόπο την ιστορία της Κύπρου.

Δεν αναζήτησε ούτε θέλησε την εύνοια κανενάς. Έμεινε έξω από υπολογισμούς και συμβατικότητες, παρόλο που το κόστος ήταν Ψηλό κι οι καιροί δύσκολοι. Κινήθηκε μέσα στο χώρο του απρόβλεπτου, όταν οι ιθύνοντες τα ήθελαν όλα προαποφασισμένα και καθορισμένα.

Τα «Κυπριακά Χρονικά» δεν ήταν

απλά ένα φροντισμένο περιοδικό, ήταν ένα κίνημα που συμπορευόταν με τις εξελίξεις. Το Γενάρη του 1962 οργανώνει στην Αθήνα, στο Πρακτορείο Πνευματικής Συνεργασίας του Μάριου Βαϊάνου, Έκθεση Κυπρίων Ζωγράφων, που σημειώνει μεγάλη επιτυχία. Κι αυτό πρωτοβουλία του Γιάννη. Με την ευκαιρία της έκθεσης το περιοδικό γράφει: «Τα «Κυπριακά Χρονικά» δεν είναι μόνο ένα εκφραστικό μέσο, αλλά με τον κόσμο που συγκεντρώνει γύρω του (είναι) ένα κίνημα για την πνευματική άνοδο του τόπου». Ένα πνευματικό κίνημα αδέσμευτο, με νέες ιδέες, ξανοιγμένο στον κόσμο και με κριτική διάθεση για όλα όσα συνέβαιναν γύρω μας. Έργο καθόλου εύκολο σε μια κοινωνία, που είχε μάθει να ζει πειθαρχημένα κάτω από εντολές και με την απειλή της εκτέλεσης από μικρούς ή μεγάλους αρχηγούς.

Ο Γιάννης μίλησε με το έργο του. Μίλησε χωρίς μεγαλοστομίες για τα προβλήματα που ταλανίζουν τους ανθρώπους και τον τόπο. Μίλησε απλά, ανθρώπινα και δυνατά. Ανάβλυζαν οι ιστορίες από μέσα του αυθόρμητα και δυνατά. Να παιξε ρόλο κι ο δάσκαλος πατέρας του; Να τον επηρέασαν οι περιηγήσεις του στα χωριά της Κύπρου; Είχε στη διάθεσή του τη βιβλιοθήκη του δασκάλου. Εκεί σίγουρα έκανε και τα πρώτα του διαβάσματα. Η αντίληψη που είχε για τον κόσμο, εκφραζόταν μέσα από τους μύθους, τις ιστορίες, τα οράματα, που ανέβλυζαν πηγαία από μέσα του. Το πρώτο και κύριό του χαρακτηριστικό ήταν η ανθρώπινη ποιότητα, η ζωντάνια του, το πηγαίο κι αστειρευτό κέφι του, η χαρά της ζωής. Γράφει.

Γράφει όποτε του κάνει κέφι. Επικοινωνεί και μεταδίδει μέσα από το έργο του μιαν αμεσότητα, που κατακτά και κάνει τον αναγνώστη μέτοχο του κόσμου του. Εκφράζεται αυθόρυμητα. Αισθάνεται από τα γραφτά του ότι έχει ώρες έμπνευσης, που τις καταγράφει πριν φύγουν, πριν έλθουν άλλα να τον αποσπάσουν, άλλα πράγματα ή γεγονότα να την παραμερίσουν. «Ο Βαγγέλης ο Στέντας» είναι χαρακτηριστικό δείγμα τέτοιας γραφής. Θα πρέπει να γράφτηκε μονορούφι μια βραδιά, ύστερα από ένα γλέντι του ίδιου του συγγραφέα. Το μοναδικό του διήγημα από τις αθηναϊκές του εμπειρίες.

Και τότε άρχισαν νάρχονται ένα-ένα τα πλάσματα της φαντασίας, να προστίθενται στη συντροφιά και να πλαταίνουν τον κόσμο μας. Ήρθε πρώτος, λοιπόν, ο Βαγγέλης ο Στέντας να μας μιλήσει για λεβεντιά, φιλότιμο. Συναντήσαμε στο διήγημα «Τ' αδέρφια», αφιερωμένο στο Γιώργο Κοτσώνη, τον Λάκη, που βγαίνει, μετά τις Συμφωνίες, από τη φυλακή κι αρνείται να κάνει τον ήρωα. Πήγαμε όλοι μαζί στο μνημόσυνο, όπου ο ομιλητής Ευθυμιάδης μιλούσε για τον ήρωα, για τ' ανθρώπινα και τα καθημερινά του. Καθίσαμε στο «Χάι Λάιφ» μια πληκτική λευκωσιάτικη νύκτα. Περάσαμε από φυλάκια. Ακούσαμε τα κούφια λόγια των αξιωματικών κι είδαμε μαζί του νέα παιδιά, που δεν ήθελαν να πεθάνουν, σκοτωμένα.

Τα διηγήματα και τα μυθιστορήματά του, οι τύποι και οι χαρακτήρες του έργου του γυροφέρνουν στη ζωή του τόπου. Υπήρχαν οι πατριώτες και οι προδότες, οι εκτελεστές κι οι εκτελε-

σμένοι, οι ήρωες και τα θύματα. Εκείνοι που ωφελήθηκαν και οι άλλοι που έχασαν τα πάντα. Εκείνοι που απολάμβαναν τη νέα κατάσταση κι οι άλλοι που γέμιζε η Ψυχή τους με αγωνία για το μέλλον. Πολλά τα ανθρώπινα δράματα, πολλές οι ανησυχίες.

Συνέλαβε την κυπριακή κοινωνία με διεισδυτικότητα και ειλικρίνεια και την αποτύπωσε στο έργο του με ζωντάνια και παραστατικότητα. Όποιος θα θέλει να μάθει τι ήταν η Κύπρος της Ανεξαρτησίας και της ταραγμένης ιστορίας της, δεν έχει παρά να διαβάσει τον Γιάννη. Τα διηγήματα και τα μυθιστορήματα του ανθρώπου, που στάθηκε για όλους μας ένα σκέδιο, μια αλήθεια, μια έμπνευση. Κι όλα αυτά με ανθρωπιά, ζωντάνια και χαρά. Και πάνω από όλα με μεγαλοψυχία, αισθημα κι απαντοχή. Ο πόνος, ο οποιοσδήποτε πόνος, έμενε μέσα στην καρδιά του. Οι άνθρωποι γύρω του ήταν ευτυχισμένοι.

Πρέπει να καταγραφεί ότι ο Γιάννης Κατσούρης με το έργο του, τον πηγαίο χαρακτήρα του, τις ιδέες και τις προτάσεις του είναι κάτι πέραν από ένας σημαντικός συγγραφέας και μελετητής. Είναι ο πιο βασικός, ισως, συντελεστής στη διαμόρφωση των συνθηκών που άλλαξαν, ζωντάνεψαν κι ανανέωσαν την πνευματική μας ζωή, ύστερα από την Ανεξαρτησία.

Και το ταξίδι συνεχίζεται. Το ανεμόδιστο ταξίδι του πνευματικού έργου. Σε συνθήκες μάλιστα παντός καιρού. Και συνταξιδεύει με ανθρώπους πέρα και πάνω από φύλο, θρησκείες και καταγωγή.

17.10.2010

Παύλος Παρασκευάς

Δυο λόγια για τον Γιάννη Κατσούρη

Είναι πολλές φορές, που η απώλεια στενών μας ανθρώπων, συγγενών ή φίλων, μάς αναγκάζει να επαναπροσδιορίσουμε την αντίληψη που έχουμε για τον εαυτό μας, ανάλογα με το ρόλο που ο άνθρωπος αυτός είχε διαδραματίσει στη ζωή μας.

Με τον Γιάννη Κατσούρη είχαμε πρωτογνωριστεί αρχές του 1981, όταν εγώ εργοδοτήθηκα – νέος, άνεργος φιλόλογος – στις Εκδόσεις Χρ. Ανδρέου για το έργο «Κύπριοι Συγγραφείς από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα» και εκείνος ήταν εποπτεύων της σειράς (τελικά επόπτευσε μόνο τον Α' τόμο). Εκείνη η πρώτη γνωριμία, αν και ολιγόμηνης διάρκειας, υπήρξε για μένα ανεξάντλητη πηγή πληροφοριών για το πολιτιστικό γίγνεσθαι της Κύπρου. Βαθύς γνώστης προσώπων και πραγμάτων, με εισήγαγε με έναν απίστευτα εύκολο τρόπο στα τεκταινόμενα της σύγχρονης λογοτεχνίας, παρέχοντάς μου πλήθος «παράπλευρων» πληροφοριών, οι οποίες με βοήθησαν να κατανοήσω και να εγκλιματιστώ στο πνευματικό περιβάλλον της δεκαετίας του '80, όταν ο λαός μας πάσχιζε να σταθεί στα πόδια του μετά την εισβολή και την τρομαχτική καταστροφή που μας επιφύλασσε η τύχη μας.

Έχοντας περάσει ο ίδιος μέσα από το καμίνι των πρώτων χρόνων του νεαρού κράτους και διαθέτοντας μια εντυπωσιακή γλαφυρότητα στο λόγο του, ήταν ιδανικός δάσκαλος για εκείνα που βιώναμε τότε. Δεν ήταν πολιτικός, ήταν όμως πολιτικοποιημένος και από τους

λίγους, τότε, που τολμούσαν να υπερασπίζονται και να προβάλλουν τους εργάτες του πνεύματος και της τέχνης, όσο ασήμαντο κι αν ήταν το έργο τους. Ειχε ένα πάθος με την πολιτιστική δημιουργία και την υπηρετούσε τόσο επαγγελματικά όσο και από την έπαλξη του ενεργού πνευματικού δημιουργού. Η πεζογραφία, το θέατρο και η ιστορία του, η έρευνα και η μελέτη της γραμματείας μας ήταν οι αγάπες, για τις οποίες εργαζόταν μέχρι το θάνατό του.

Αργότερα συνεργαστήκαμε για την «Ανθολογία της Κυπριακής Λογοτεχνίας» (πάλι των Εκδόσεων Χρ. Ανδρέου) και πιο ύστερα επιμελήθηκα την έκδοση της διδακτορικής του διατριβής για το Βασίλη Μιχαηλίδη, που κυκλοφόρησε μαζί με τα Άπαντα του εθνικού μας ποιητή από τον ίδιο εκδοτικό οίκο.

Εκείνη την περίοδο (1987 και μετά) προσκληθήκαμε αρκετές φορές και δώσαμε μαζί διαλέξεις, εκείνος για το Βασίλη Μιχαηλίδη και εγώ για το Δημήτρη Λιπέρτη. Μπορεί τα στοιχεία που παρουσίαζα για το Λιπέρτη να ήταν εξίσου ή και πιο σημαντικά από εκείνα που ο Γιάννης Κατσούρης παρουσίαζε για το Βασίλη Μιχαηλίδη, όμως εκείνος που κέρδιζε πάντα την παράσταση ήταν ο Γιάννης Κατσούρης, χάρις στο εξαιρετικό του χάρισμα της γλαφυρότητας και της παραστατικότητας στην αφήγηση. Κάναμε, θυμάμαι, την ίδια περίοδο και ραδιοφωνικές εκπομπές για τη λογοτεχνία στο Ρ.Ι.Κ., στο πολιτιστικό πρόγραμμα της Ντίνας, της γυναικας του.

Οικογενειακή φωτογραφία: Ο Γιάννης, όρθιος αριστερά με τη μητέρα, τον πατέρα και τ' αδέλφια του.

Το 1987, όταν προσλήφθηκα στην τότε Μορφωτική Υπηρεσία, μαζί με το Γιώργο Μολέσκη, τον Γιάννη Ιωάννου και τη Νίκη Λαδάκη Φιλίππου, είχε αφυπηρετήσει ο προϊστάμενος Παναγιώτης Σέργης, και ο Γιάννης Κατσούρης μαζί με το Niko Παναγιώτου ήταν οι επόμενοι στην ιεραρχία. Ο Γιάννης έγινε προϊστάμενος και, το 1992, όταν η Μορφωτική Υπηρεσία έγινε Τμήμα, ο Γιάννης Κατσούρης διορίστηκε πρώτος διευθυντής της.

Ήταν μια περίοδος, που με τα ανοίγματα που επιχειρούνταν προς την ακαδημαϊκή, αλλά και την πνευματική κοινότητα της Ελλάδας, προσπαθούσαμε να ενεργοποιήσουμε το ενδιαφέρον για τα αγαθά του πολιτισμού μας και να βρούμε στηρίγματα στην προσπάθεια για ανάδειξη και προβολή του σύγχρονου πολιτισμού μας: Ελεύθερο ανοικτό πανεπιστήμιο με διαλέξεις σ' όλη την Κύπρο, εκθέσεις βιβλίου, ίδρυση της Κρατικής Ορχήστρας, αγορές βιβλίων, πολιτιστικές συμφωνίες και ανταλλαγές, Πολιτιστικός Σεπτέμβρης (αργότερα Διεθνές Φεστιβάλ «ΚΥΠΡΙΑ»), δεκάδες εκδόσεις για τη λογοτεχνία.

Ως προϊστάμενος, ως τεχνοκράτης, ο Γιάννης Κατσούρης δεν λειτούργησε ποτέ. Δεν έγινε ποτέ μέρος του συστήματος, το οποίο δεν έχανε την ευκαιρία να επικρίνει, ιδιαίτερα για τη στάση του και το ανύπαρκτο ενδιαφέρον του για τον πολιτισμό. Ήταν όμως πάντα εκεί, να ακούσει απόψεις, να ανταλλάξει γνώμες

και πληροφορίες, να συμπαρασταθεί και να ενθαρρύνει. Πολλές φορές προτιμούσε το διάλογο και την υπαινικτική υπόδειξη παρά την απευθείας παρατήρηση.

Ος λογοτέχνη και ως παθιασμένο ερευνητή τον εκτίμησα αφάνταστα. Αγαπούσε τον άνθρωπο και η διαγραφή των χαρακτήρων στα έργα του ακριβώς αυτό αναδείκνυε. Το πηγαίο χιούμορ του, η έντονη σαρκαστική διάθεση, που απομυθοποιούσε και διέλυε πρότυπα ιδεών και συμβόλων, και η τρομερή έμφυτη ικανότητά του στην αφήγηση, κάνουν τα λογοτεχνικά έργα του ξεχωριστά και ελκυστικά.

Η συνεισφορά του στον τομέα της φιλολογικής έρευνας τεράστια, κυρίως με τα έργα του για το Βασίλη Μιχαηλίδη και για το κυπριακό θέατρο.

Ο Γιάννης Κατσούρης υπήρξε αναμφίβολα μια σημαντική μορφή για τα κυπριακά γράμματα και τον πολιτισμό της Κύπρου και, για όσους είχαν την τύχη να συνεργαστούν μαζί του, η παρουσία του ήταν δώρο ανεκτιμητής αξίας.

«Σταθερά σημεία» στη ζωή μας λίγα μπορούμε να έχουμε. Ελπίζω εκεί που βρίσκεται τώρα, να έχει βρει τουλάχιστον ένα «σταθερό σημείο» ν' ακουμπήσει. Εμείς θα τον θυμόμαστε μ' ευγνωμοσύνη, γιατί υπήρξε το μέρος της ζωής μας, που περιέγραψα πιο πάνω.

**Κάλλιο αργά παρά νωρίς,
Συμπληρώνοντας μια
αφιέρωση για τον
Γιάννη Κατσούρη**

Ευτυχώς που δεν έμαθα έγκαιρα το νέο της απώλειας του Γιάννη Κατσούρη. Άδικα θα είχα χάσει μια από τις πιο ευτυχισμένες στιγμές που απέλαυσα, όταν στα μέση Οκτωβρίου έλαβα από τον εκδοτικό οίκο τα αντίτυπα των δυο έργων του Γιώργου Φιλίππου Πιερίδη, που μετέφρασα στα ισπανικά.

Καταχαρούμενη, πήρα από ένα, έγραψα την αφιέρωση —Για τον Γιάννη και τη Ντίνα, που δεν με ξέχασαν, με την αγάπη και τη φιλία μου—, τα έβαλα σε φάκελο και τα πήγα αμέσως στο ταχυδρομείο. Μετάνιωσα μετά, γιατί πάνω στη βιασύνη μου δεν έγραψα ένα ευχαριστώ. Δεν πειράζει, σκέφτηκα, θα του το πω του Γιάννη τηλεφωνικώς.

Και σήμερα, στα μέση Νοεμβρίου, με μεγάλη θλίψη τού το λέω.

Ευχαριστώ, Γιάννη, γιατί δίχως τις συζητήσεις μας, δίχως το χρόνο που αφιέρωσες να μου διηγηθείς χίλια κι ένα πράγματα για τον Πιερίδη, όχι μόνο ως μελετητής του που ήσουν,

αλλά και φίλος, δίκως τη βοήθειά σου να τον καταλάβω ως συγγραφέα και άνθρωπο, το τελικό αποτέλεσμα δεν θα ήταν ούτε το ίδιο ούτε τόσο εμπλουτισμένο. Δεν θα μπορούσα να μετρήσω ακριβώς πόσα, αλλά υπάρχουν πολλά δικά σου στα βιβλία αυτά.

Κι αφού τα βιβλία είναι και λιγάκι δικά σου, και ήξερα ότι θα τα χαιρόσουν πολύ, ήθελα να τα είχες ο πρώτος. Τόσο ήθελα να τα είχες ο πρώτος, που ξέχασα να σου γράψω αυτό το ευχαριστώ. Όταν έλαβα τα αντίτυπα που περίμενα από καιρό, αγνοούσα το ταξίδι σου. Εάν έπρεπε να αφιερώσω τα δικά σας μόνο στη Ντίνα, και όχι στους δυο σας, σίγουρα δεν θα θυμόμουν τόσο ευτυχισμένη εκείνη τη στιγμή.

Θα μπορούσα να σε ευχαριστήσω και για τη γενναιοδωρία και την καλοσύνη σου, αλλά όλα αυτά και άλλα πολλά τα γνωρίζουν όσοι σε ήξεραν. Δεν θα επεκταθώ κι άλλο. Να ξέρεις μόνο, και να ξέρουν, ότι η σοφία σουύ έδωσε ακόμα κι έναν άλλο καρπό. Και μάλιστα δεν θα είναι ο τελευταίος.

Ο Γιάννης Κατσούρης όπως τον γνώρισα

Άνοιξη 1994. Το πρώτο μου ταξίδι στην Κύπρο. Κατακτημένη από την πρώτη στιγμή, όχι μόνον από τις ομορφιές του τόπου, αλλά ιδιαίτερα από τους ανθρώπους του πνεύματος που γνώρισα εκεί. Πάω στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες, όπου η φίλη μου, η Χριστίνα Χριστοδούλου, δούλευε τότε ως αρχισυντάκτρια στο περιοδικό "Cyprus Today". Ανοιγει τη πόρτα του γραφείου του διευθυντή και με δέκεται αμέσως ένας άνθρωπος σαν ηφαίστειο – τόσο ευγενικός, εγκάρδιος, ζεστός και ανοιχτός, όλο χιούμορ και γέλια αλλά ταυτόχρονα με ανείπωτη σοβαρότητα. Είναι εύκολο να μαντέψει κανείς ότι ο διευθυντής που γνώρισα τότε ήταν ο αείμνηστος Γιάννης Κατσούρης. Αείμνηστος, να ένα επίθετο που δεν θα μπορούσα ποτέ να φανταστώ ότι θα το χρησιμοποιήσω, μιλώντας για τον έξοχο άνθρωπο, εκλεκτό διανοούμενο και σημαντικό συγγραφέα Γιάννη Κατσούρη. Μου άνοιξε την πόρτα όχι μόνον του γραφείου του, αλλά και του σπιτιού του και έτσι είχα την τύχη να γνωρίσω μια υποδειγματική οικογένεια συγγραφέων που έκαναν σύνθημα ζωής την αγάπη τους για τη λογοτεχνία. Τον συνάντησα πολλές φορές από τότε. 'Όπου έμπαινε, ο κ. Κατσούρης δέσποιζε με την προσωπικότητά του στο περιβάλλον. Στην πρώτη ματιά, το κριτικό του πνεύμα, οι άκαμπτες αλλά πάντοτε βαθά στηριγμένες απόψεις του, θα μπορούσαν να φοβερίσουν, αν δεν γνώριζες τον άνθρωπο. Ήταν όμως

εμφορουμένος από τις καλύτερες προθέσεις. Η «κακία» της κριτικής είναι πιο αποτελεσματική από τα κενά εγκώμια.

Από το 1994 ξεκινάει και η πορεία μου στα νερά των «Κυπριακών Γραμμάτων». Ήταν πάντα κοντά μου με την τεράστια γνώση του, με την αρμόδια και υπεύθυνή του συμβουλή. Ο πρώτος καρπός της συνεργασίας μας ήταν η «Κυπριακή Ψυχή» – μια αντιπροσωπευτική ανθολογία κυπριακού διηγήματος (με 24 αριστουργηματικά πεζά κείμενα και 10 μεταφραστές) που προλογίζεται από τον πεζογράφο Γιάννη Κατσούρη. Ανεκτίμητες ήταν οι παρατηρήσεις και οι υποβολές του κριτικού και ιστορικού της λογοτεχνίας Γιάννη Κατσούρη στο λημματολόγιο του Πανοράματος της Κυπριακής Λογοτεχνίας, που κυκλοφόρησε στο Βουκουρέστι το 1999. Το 1999 εγκαινιάζεται στο Βουκουρέστι και η σειρά «Βιβλιοθήκη της Κυπριακής Λογοτεχνίας» των Εκδόσεων «Μερόνια» με το βραβευμένο μυθιστόρημα «Στυλιανού Ανάβασις», μεταφρασμένο με αφοσίωση από τη στενή φίλη του συγγραφέα, τη Χριστίνα Χριστοδούλου, η οποία υπογράφει και έναν εγκάρδιο πρόλογο. Το δεύτερο βιβλίο του σε ρουμανικό ένδυμα, «Αφελέστατε θείε Μάικλ», εκδίδεται στην ίδια σειρά το 2004, με πρόλογο του Κώστα Χατζηγεωργίου. Το 2004 ο Γιάννης Κατσούρης προλογίζει την πρώτη ιστορία της Κύπρου, που μεταφράζεται στα ρου-

μανικά, της Κάπιας Χατζηδημητρίου. Πολλές άλλες μεταφράσεις κυπριακής λογοτεχνίας που έγιναν τα τελευταία 15 χρόνια οφείλονται στην πολύτιμή του συμβολή. Η προβολή των «Κυπριακών Γραμμάτων» στο εξωτερικό αποτελούσε, εξάλλου, για τον Γιάννη Κατσούρη καθήκον και σταθερή προτεραιότητα.

Αυτή η απογραφή, στεγνή αλλά σημαντική, μιλάει για την απήκηση και τη μοίρα του έργου του σε άλλα μέρη. Δεν υπάρχει, νομίζω, μεγαλύτερη χαρά για έναν συγγραφέα παρά να δει το έργο του να ταξιδεύει με επιτυχία σε ξένα νερά. Ευτυχώς ο Γιάννης Κατσούρης έζησε αυτή τη χαρά και οι Ρουμάνοι εκδότες, μεταφραστές και φίλοι του έργου του, είναι περήφανοι που κατάφεραν να του προσφέρουν αυτό το σεμνό δώρο. Στη μνήμη μας θα μείνει πάντα όπως τον γνωρίσαμε. Αδύνατο να τον ξεχάσει κανείς.

Αυτό είναι, σε μερικές γραμμές, το πορτρέτο του Γιάννη Κατσούρη όπως είχα την τύχη να γνωρίσω. Για τον συγγραφέα που σημάδεψε την ιστορία της Κυπριακής Λογοτεχνίας τις τελευταίες δεκαετίες θα μιλήσουν και θα γράψουν ακούραστα οι λογοτεχνικοί ιστορικοί και κριτικοί. Για να περιγράψει κανείς την εγκαρδιότητά του, την καλοσύνη του, τη μεγαλοψυχία του, το χαμόγελό του, το κριτικό του πνεύμα, γι' αυτό χρειάζεται το έμφυτο, μοναδικό ταλέντο του Γιάννη Κατσούρη.

Βουκουρέστι, 27 Νοεμβρίου 2010

Μια μακρόχρονη φιλία...

Τον Γιάννη τον Κατσούρη τον γνώρισα πριν πολλά χρόνια, πάνω από 20, όταν ξεκίνησε η συνεργασία μου με τη Ntiva Κατσούρη στο πρώτο πρόγραμμα του P.I.K.. Από την αρχή που τους γνώρισα σα ζευγάρι, είχα εντυπωσιαστεί από το αρμονικό τους δέσιμο, το θαυμασμό που είχε ο ένας για τον άλλο, τον αλληλοσέβασμό και την αλληλοεκτίμηση που υπήρχε ανάμεσά τους, αλλά και το πραγματικό γνοϊάξιμο του ενός για τον άλλο, καθώς και την αγαστή συνεργασία, που είχαν σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Κυρίως, όμως, εκτίμησα την προσήλωση και των δύο στα πνευματικά και πολιτιστικά δρώμενα του τόπου, την αγωνία τους για όλα τα κακώς κείμενα, την αγωνιστικότητά τους και την επιμονή τους σε ό,τι αυτοί θεωρούσαν σωστό και δίκαιο.

Νιώθω τυχερή που είχα το προνόμιο να συνεργαστώ τόσο με τη Ntiva όσο και με τον Γιάννη, ο οποίος, πρέπει να επισημάνω, είχε μια γλώσσα ρέουσα, ένα λόγο απλό, μεστό κι ανεπιτήδευτο, που κυλούσε αυθόρμητα από το στόμα του, χωρίς φιοριτούρες και πάντα χωρίς κείμενο. Νιώθω ακόμα πιο τυχερή, γιατί με έδεσε μαζί τους φιλία πολύ δυνατή.

Ειδικά για τον Γιάννη Κατσούρη, ήθελα να επισημάνω την απέραντη υπομονή του, τη στωικότητά του, το αστείρευτό του χιούμορ, την απίστευτη δυναμικότητα κι εργατικότητά του, την προσήλωσή του σε αρχές και ιδανικά, που προσπαθούσε να κρατήσει με νύχια και δόντια, κόντρα στο ρεύμα και σε όλα τα κακώς κείμενα,

που έβλεπε να συμβαίνουν γύρω του. Κί όχι μόνο δεν το έβαλε ποτέ κάτω, όχι μόνο δεν παραιτήθηκε ποτέ από τη μάχη που έδινε ενάντια στο συμβιβασμό και τη συμβατικότητα, αλλά αντίθετα τα καυτηρίαζε όλα αυτά, με εκείνο τον απαράμιλλο σαρκασμό, που χαρακτηρίζει όλα τα γραφτά του. Ακόμα και στο τελευταίο του βιβλίο, που κυκλοφόρησε μόλις πριν ένα χρόνο, με τον πολύ χαρακτηριστικό τίτλο «*Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν ή Οι αγώνες του κερατά*», δεν χαρίζεται σε κανένα και κυρίως στην απέραντη υποκρισία, που χαρακτηρίζει τις σχέσεις των ανθρώπων.

Ο Γιάννης Κατσούρης αφήνει πίσω του έργο πολύ σημαντικό, το οποίο θα αξιολογήσουν, βέβαια, οι ειδικοί, έργο που έχει αγκαλιαστεί και από το κοινό, που είχε την τύχη να έλθει σε επαφή με αυτό. Και είναι πάρα πολλοί οι άνθρωποι που τον γνώρισαν, όπως και πολλοί νέοι ηθοποιοί, που είχαν το προνόμιο να διδαχθούν από το μεγάλο δάσκαλο την τέχνη του Θεάτρου. Για τον Γιάννη Κατσούρη το θέατρο ήταν το πάθος του, γι' αυτό και δεν είναι καθόλου τυχαίο, που αφιέρωσε ένα μεγάλο μέρος της ζωής του στην έρευνα, προκειμένου να γράψει εκείνο το εξαιρετικό δίτομο έργο *ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ, Α'* (1860-1939) *Β'* (1940-1959). Ένα έργο πολύτιμο για την ιστορία του θεάτρου στον τόπο μας, που ευτυχώς η αξία του αναγνωρίστηκε και βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών και μάλιστα ενόσω ζούσε ο συγγραφέας. Ευτυχώς γι' αυτόν, και προς τιμήν της, η επίσημη

1η Νοεμβρίου 2007. Σημίτη της Κύπρου.

Νάδος Βαγενάς, Γιάννης Κατσούρης, Άντρη Κωνσταντίνου, Ελένη Αντωνιάδου, Δημήτρης Στάθης,
Πλάτων Μαυρομούστακος.

πολιτεία αναγνώρισε και βράβευσε το σύνολο του έργου του, πριν ο Γιάννης Κατσούρης φύγει από κοντά μας. Μην ξεχνάμε πως τη διατριβή για το διδακτορικό του, την έκανε πάνω στην ποίηση του εθνικού μας ποιητή, ΒΑΣΙΛΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ.

Το έργο του Γιάννη Κατσούρη θα είναι οδηγός και φάρος φωτεινός για τον πολιτισμό, που κουβαλάει αυτός ο τυραννισμένος τόπος κι αυτός ο μαχητής λαός, που ποτέ δεν παραδόθηκε, αλλά αντίθετα έμεινε προσηλωμένος στη γλώσσα και τις παραδόσεις του αιώνες τώρα, όσοι κατακτήτες και αν πάτησαν τα χώματά του.

Εφυγε ο Γιάννης Κατσούρης κι άφησε πίσω του έργο πολύ σπουδαίο, για το οποίο θα τον μνημονεύουν πάντα, όχι μόνο όσοι τον γνώρι-

σαν, αλλά κι όλοι αυτοί που θα 'ρθουν μετά από μας.

Εφυγε ο Γιάννης Κατσούρης, αλλά άφησε πίσω του μια μαχητικότατη Ντίνα, η οποία, κόντρα στις όποιες αντιξόποτες, συνεχίζει αταλάντευτα τον αγώνα που ξεκίνησαν μαζί. Για δέκατη τώρα χρονιά, κι είναι προς τιμήν της – υποκλίνομαι μπροστά στο μεγαλείο της – συνεχίζει να εκδίδει το πνευματικό περιοδικό «Άνευ», κρατώντας πάντα Ψηλά το επιπεδό του κι εμπλουτίζοντάς το συνεχώς τόσο σε ύλη όσο και σε συνεργάτες.

Το σύντομο αυτό κείμενο ας είναι ένας μικρός αποχαιρετισμός στον Γιάννη Κατσούρη, που έφυγε, αφήνοντας και σε μένα, όπως και σε όλους αυτούς που τον γνώρισαν, πολύ όμορφες αναμνήσεις.

Ένας αμετανόητος ποιητής

Ο Γιάννης Κατσούρης μάς άφησε ξημερώματα Δευτέρας, 5 Ιουλίου. Αρχές Ιουνίου τον περιμέναμε από την Κύπρο για ένα θεατρικό συνέδριο, όπου δεν μπόρεσε να έρθει, στέλνοντάς μας ένα γλυκύτατο μήνυμα, όπου μας εξηγούσε τους λόγους υγείας, που τον εμπόδιζαν να συμμετάσχει και υποσχόταν πως θα τα καταφέρει την επόμενη φορά. Τώρα που η συνάντησή μας ματαιώνεται ή μάλλον αναβάλλεται, θα θέλαμε να μιλήσουμε γι' αυτόν τον άνθρωπο της μεγάλης αξίας, του υψηλού ήθους και των χαμηλών τόνων. Λογοτέχνης, φιλόλογος και θεατρολόγος, πολιτικός, αλλά ακόμα περισσότερο πάντοτε ενεργός πολίτης, συνδημιουργός τα τελευταία χρόνια μαζί με την αγαπημένη του γυναικά, την εκλεκτή ποιήτρια Ντίνα Κατσούρη, του περιοδικού *ANEY*, ο Γιάννης ήταν κάτι το ιδιαίτερο: Ήταν ένας από τους πολύ λίγους εκείνους που εκπροσωπούσαν με τόσο πλήρη, με τόσο ακέραιο τρόπο τον τύπο του ανθρώπου εκείνου που ξέρει να αγαπά αλλά και να κρίνει νηφάλια τον τόπο του και ταυτόχρονα να ξεπερνά με την παρουσία και το έργο του τα σύνορα και να ενώνει τα σπασμένα κομμάτια του ελληνισμού, επικοινωνώντας ταυτόχρονα με διεθνείς προβληματισμούς και αγωνίες.

Νέος ακόμα, αμέσως μετά το 1959, μετέχει σε μια ολιγομελή αλλά σημαντική ομάδα αριστερών διανοουμένων που αντιτίθεται στις Συμφωνίες της Ζυρίχης, προβλέποντας κατ'

ουσιαν τα δεινά που θα ακολουθούσαν. Μετά την τουρκική εισβολή του 1974 εγκαθίσταται για ένα διάστημα με την οικογένειά του στην Αθήνα, όπου συναντά πνευματικούς ανθρώπους, ανάμεσά τους τον Ιστορικό και θεατρολόγο Τάσο Λιγνάδη. Ο Γιάννης, όπως και η Ντίνα έζησαν στην Αθήνα σε μια εποχή που πληγές από το έγκλημα της Χούντας, την εισβολή και την κατοχή του βόρειου τμήματος του νησιού ήταν ολάνοικτες. Η πίκρα τους, όμως, τούς έδεισε ακόμα πιο πολύ με την Ελλάδα, τους έκανε, για μας που τους αγαπήσαμε από τότε, παράδειγμα του ελληνισμού πάνω και πέρα από τα σύνορα.

Λιγό αργότερα ο Γιάννης Κατσούρης επιστρέφει στο νησί και σύντομα αναλαμβάνει τη διεύθυνση του πολιτιστικού τομέα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Είχαμε την τύχη να γνωρίσουμε άμεσα το πολυδιάστατο έργο το οποίο παρήγαγε από τη θέση αυτή, από την οποία και αφυπηρέτησε. Πρωτοστάτησε στην ανάδειξη τόσο της κλασικής όσο και γενικότερα της διαχρονικής πολιτιστικής κληρονομιάς του ελληνισμού της Κύπρου, έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην προστασία και την προβολή των θησαυρών του λαϊκού πολιτισμού, αρχίζοντας από το σπουδαίο έργο του Κύπριου Θεόφιλου, του μαρτυρικού Κάσσιαλου, και ακόμη άνοιξε και καλλιέργησε γέφυρες επικοινωνίας του νησιού με την Ελλάδα και με τον κόσμο. Μέσα από τη διπλή και συν-

δυασμένη του ιδιότητα, του πολιτιστικού διαχειριστή και του πάντοτε ενεργού πολίτη είναι που τον συναντήσαμε τόσες φορές από κοντά, όχι μόνο με την Ψυχική και πολιτική, αλλά και με την φυσική έννοια, όπως, για παράδειγμα, τις αποφράδες μέρες της δημιουργίας του ψευδοκράτους, που ολοκλήρωσε θεσμικά το έγκλημα της εισβολής και της κατοχής.

Παράλληλα με τη δημόσια δράση του, εξελίχθηκε το ερευνητικό και το δημιουργικό του έργο. Στο πρώτο μπορούμε να υπογραμμίσουμε το δίτομο βιβλίο του για τον Β. Μιχαηλίδη, τον φίλο του Γεωργίου Βιζυηνού, τη σπουδαία κατάθεσή του για την Ιστορία του Κυπριακού Θεάτρου και την πορεία του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου, πορεία στην οποία συνέβαλε αποφασιστικά. Στο δεύτερο μπορούμε να αναφέρουμε το λογοτεχνικό, στιβαρό του έργο. Είναι μεγάλο κρίμα ότι ο λόγος του δε βρήκε μια θέση, που θα ήταν πολλαπλά πολύτιμη, στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, που πιστεύουμε ότι, σε ώρες σύγχυσης και αποπροσανατολισμού, είχε ιδιαίτερη ανάγκη από παρουσίες σαν τη δική του. Στο πεδίο της λογοτεχνικής δημιουργίας, το έργο του χαρακτηρίζεται από ορισμένες σπάνιες αρετές. Είναι λιτό, δωρικό, χαρακτηρισμένο από το μέτρο εκείνο που η ζωή χαρίζει μαζί με τον πόνο στους ανθρώπους που έζησαν πολλά και ασκήθηκαν στο να τα εκφράζουν με λίγα. Είναι ταυτόχρονα παιγνιώδες και δε διστάζει να γίνει

τολμηρό, χωρίς να κρύβει ούτε στιγμή τη βαθιά μελαγχολία που σφραγίζει το έργο αυτών που έχουν τα ταλέντο να μας κάνουν να δακρύζουμε και μαζί να γελούμε. Αν προσπαθούσαμε να εκφράσουμε με μια λέξη το πνευματικό και το πολιτικό στίγμα του, θα λέγαμε ότι σε έναν κόσμο όπου η λήθη και η βαναυσότητα κυριαρχούν όλο και πιο πολύ, υπήρξε ο επίμονος θεράπων μιας «μνήμης του μέλλοντος», μιας ανάμνησης για χάρη του τώρα και του αύριο.

Τώρα που ο Γιάννης έφυγε, μένει αυτό το πολύπλευρο έργο και η μνήμη του σε όσους είχαμε την τύχη να τον γνωρίσουμε και να τον αγαπήσουμε. Και ακόμη αυτός ο άγρυπνος καημός, η έγνοια για το νησί του, για το οποίο μέχρι και την τελευταία στιγμή αγωνιούσε και αγωνιζόταν για να μην το δει να καταλήγει έρμαιο στις πλεκτάνες των ισχυρών. Ευχή μας είναι να βρεθούν οι νέοι που θα μελετήσουν το έργο του και θα προεκτείνουν τις γραμμές του στοχασμού, της έρευνας, της δημιουργίας και της δράσης στις οποίες εκείνος αφιέρωσε τη ζωή του. Ο κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός, ανεπανάληπτος. Προσωπικότητες σαν τον Γιάννη κάνουν αυτή την καθολική διαπίστωση ακόμα πιο ανάγλυφη. Όμως, ακόμα και αν η απώλεια δεν επιδέχεται αναπλήρωση είτε παρηγοριά, η μνήμη ανθρώπων σαν κι αυτόν και η αξιοποίηση του παραδείγματός τους, είναι μια κάποια αντίσταση στη φθορά του χρόνου και του θανάτου.

Όλγα Κοζάκου Τσιάρα

Τον θυμάμαι σα να είναι χθες...

Τον Γιάννη Κατσούρη τον γνώρισα τον Σεπτέμβρη του '62.

Αρχές της σχολικής χρονιάς, ανυπόφορη ζέστη, υγρασία κι ενώ όλες οι μαθήτριες της πέμπτης τάξης του Γυμνασίου της Πλατειώτισσας περιμέναμε με αγωνία να δούμε τους νέους καθηγητές μας, άνοιξε η πόρτα της αίθουσας και μπήκε μέσα με αργό βηματισμό και βαριά διάθεση ο Γιάννης Κατσούρης.

Απογοήτευση. Η εμφάνιση του δεν είχε τίποτα, που θα μπορούσε να μας εμπνεύσει με την πρώτη. Αν και νέος, είχε αρκετά παραπανίσια κιλά, γένια, ατημέλητο ντύσιμο και κυρίως μια

έκφραση «Τι γυρεύω εγώ εδώ...», που μας γέμισε επιφυλάξεις.

Τον θυμάμαι ακόμα σα να είναι χθες. Κάθισε στην έδρα, ακούμπησε το κεφάλι του στον πίνακα και στο σούσουρο που απλώθηκε στην αιθουσα, απάντησε χαμογελώντας με την μπάσα φωνή του:

«Γεια σας και μη μιλάτε, γιατί γίνονται καύσεις...»

Μέχρι να τελειώσει το μάθημα, μάς είχε κερδίσει.

Από ό,τι μου είπε αργότερα, όταν πια γίναμε φίλοι, δεν του άρεσε ποτέ να διδάσκει στο σχολείο, όμως είχε και σ'

1. Γυμνάσιο Παλουριώτισσας: Ο Γιάννης στην τάξη με τις μαθήτριές του (1965-66)
2. Ενθύμιο από την εκδρομήν Στ'2 εμπορικού Π.Γ.Θ. Παλουριώτισσας στη
Σαλαμίνα (Νοέμβριος 1966)
3. Με συναδέλφους στο Λύκειο Παλουριώτισσας

αυτό εξαιρετικό ταλέντο, όπως σε όλα τα άλλα που γνώρισα στη συνέχεια.

Ήταν άμεσος, αυτοσαρκαστικός, πνευματώδης, με αφοπλιστικό χιούμορ και ατέλειωτες γνώσεις, που τον έκαναν χαρισματικό.

Ήταν επικοινωνιακός, γοητευτικός αφηγητής, ζεστός, ανθρώπινος, αληθινός.

Ο Γιάννης Κατσούρης ήταν ο πρώτος και ένας από τους πιο λαμπερούς φάρους της ζωής μου.

Σημάδεψε την εφηβεία μου και την κατοπινή μου ζωή ως καθηγητής μου, αλλά και ως ο πρώτος πνευματικός άνθρωπος, που με πίστεψε και με εμπιστεύθηκε, ανοίγοντάς μου την πόρτα

στα 17 μόλις μου χρόνια να δημοσιεύσω διήγημα στα «Κυπριακά Χρονικά».

Θυμάμαι με πόσο αληθινό ενδιαφέρον και ζεστασιά μάς «Ψάρεψε» μέσα από το σχολείο, τόσο εμένα όσο και τη Μαρία Μικελλίδου Δωρίτη και την Ελένη Ρήγα και πόσο μας πίστεψε και μας υποστήριξε σε ό,τι κάναμε.

Η μόνιμη εγκατάστασή μου στην Αθήνα μετά τις σπουδές μου δε μου επέτρεψε την άμεση και συχνή επικοινωνία, όμως υπήρξε πάντα μεταξύ μας μια δυνατή αμφιδρομη πνευματική και φιλική σχέση, που είχε γερές ρίζες και άνθιζε.

Ύστερα γνώρισα τη Ντίνα και μαζί, ως ζευγάρι, στις σύντομες, αλλά τόσο ζεστές συναντήσεις μας πότε στην

Με το γιο του Χριστόδουλο (1971)

Με τον καραγκιοζοπαίκη Ιδαλία και τη γυναίκα του

Αθήνα και πότε στην Κύπρο, εκτός από φίλοι μου, γίνανε σιγά σιγά το σύμβολο μιας αδιάκοπης και δύσκολης προσπάθειας να κρατηθούν στην Κύπρο κάποιες αξίες, μια ποιότητα, ένας πολιτισμός, μια ανάσα αλήθειας.

Δυο ταλαντούχοι και άξιοι άνθρωποι, που δεν κλείστηκαν στον εαυτό τους, αλλά αναλώθηκαν για το κοινό πολιτιστικό και ευρύτατα πολιτικό καλό του τόπου.

Εκπροσωπούσαν πάντα την Κύπρο που αγαπώ και δεν θέλω να χάσω με τίποτα.

Την Κύπρο που δε συμβιβάζεται, που δημιουργεί, που εκπέμπει πνευματικότητα, την όμορφη Κύπρο μου.

Στο τελευταίο αντίο δεν ήμουν στην Κύπρο κι έτσι αισθάνομαι πως είναι ακόμα εκεί, χωμένος μέσα στα χαρτιά του, ή γελαστός δίπλα στη Ντίνα και τις αγαπημένες τους γάτες, έτοιμος πάντα για κάπι καινούριο, δημιουργικά ανήσυχος χωρίς να είναι φιλόδοξος, με το θυμόσιφο χιούμορ του, έτοιμος να διηγηθεί ιστορίες, καλοπροαίρετος, αλλά και βαθιά κριτικός.

Στο τόσο αξιόλογο και πολυβραβευμένο λογοτεχνικό και ερευνητικό του έργο δε θα αναφερθώ αναλυτικά στο σύντομο αυτό αφιέρωμα. Έχουν, άλλωστε, γραφεί τόσα πολλά από ειδικούς και στο μέλλον είμαι βέβαιη πως θα γραφτούν πολύ περισσότερα.

Εκείνο, όμως, που θέλω να πω, είναι το πόσο θαύμαζα πάντα και θα συνεχίσω να θαυμάζω στον Γιάννη Κατσούρη, από τη μια το εκρηκτικό, πληθωρικό λογοτεχνικό ταλέντο, με την τολμηρή, αντισυμβατική, γοητευτική γραφή και από την άλλη τη στόφα του ερευνητή, με το λεπτολόγο, διεισδυτικό και συστηματικό επιστημονικό Ψάλιμο.

Ήταν δυο διαφορετικοί κόσμοι κι όμως τους αγαπούσε εξ ίσου και τους υπηρέτησε με την ίδια αφοσίωση, το ίδιο μεράκι κι επιτυχία.

«Τα αγαπώ εξίσου», έλεγε. «Η δουλειά μου είναι λιγό δικασμένη. Το να ερευνάς είναι μες στο αίμα σου, είναι αυτό το πράγμα που σου αρέσει και δεν μπορείς να ζήσεις χωρίς τούτο. Χωρίς τη μυρωδιά του παλιού χαρτιού. Έχω πάρα πολλή λογοτεχνική δουλειά, που με ενδιαφέρει εξίσου, κυρίως πεζογραφική, μυθιστορήματα και διηγήματα και έχω μια δουλειά επιστημονική, έρευνες και μελέτες, είτε στην ιστορία του θεάτρου είτε στην ιστορία της λογοτεχνίας. Πότε είμαι παραπάνω λογοτέχνης και πότε είμαι παραπάνω μελετητής».

Έτσι πορεύτηκαν μαζί οι «Τρεις ώρες» (διηγήματα, 1966), «Το σταθερό σημείο» (διηγήματα, 1973, Κρατικό βραβείο πεζογραφίας), «Βασίλης Μιχαηλίδης, η ζωή και το έργο του», (μελέτη, 1987), «Ο διηγηματογράφος Γιώργος Φιλίππου Πιεριδης» (μελέτη, 1986), «Στυλιανού Ανάβασις» (1990), «Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας» (αφηγήματα), 1997, «Αφελέστατε θείες Μάικλ» (μυθιστόρημα, 2001, Κρατικό βραβείο μυθιστορήματος), «Οι πορνοβοσκοί και Το τίμιο μπαστούνι» (διηγή-

ματα, 2006), «Τα κατά Ευαγόραν και Ευγενίαν» (μυθιστόρημα, 2009).

Για δέκα χρόνια έζησε καθημερινά σκυμμένος επί ώρες πάνω από σκονισμένα συγγράμματα, αρχεία κι εφημερίδες, καταγράφοντας με ακρίβεια και μεράκι την ιστορία του Κυπριακού Θεάτρου στο έργο του «Το θέατρο στην Κύπρο (τόμος Α': 1860-1939, τόμος Β': 1940-1959)», που βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών.

Ως Κύπριος συγγραφέας είχε την τύχη να καταξιωθεί όσο ακόμα ζούσε στη μικρή μας πατρίδα και παράλληλα την απυχία να μη γίνει γνωστός, όσο του άξιζε, στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο.

Όμως, όπως είπε ο Τάκης Χατζηδημητρίου στον συγκινητικό αποχαιρετισμό του, «Ο Βασίλης ο Στέγκας, τα παιδιά της συντροφιάς του «Στυλιανού Ανάβασις», ο αφελέστατος θείος Μάικλ, ο Τζιμ Λόντος και ο Παράσχος Μπόρας, οι πορνοβοσκοί, ο Ευαγόρας και η Ευγενία μαζί με τον Μητροπολίτη Ιάκωβο, όλοι αυτοί θα συνεχίζουν το δικό σου ταξίδι. Και θα έχουν μια συνεχή παρουσία στην καθημερινή μας ζωή και μάλιστα τόσο μεγάλη, που κι εσύ θα εκπλαγείς. Θα δίνουν ακόμη για σένα έναν άλλου είδους αγώνα, την αδυσώπητη πάλη με τον χρόνο, και θα τον κερδίζουν».

Ο Γιάννης Κατσούρης ήταν και είναι για μένα ένας σημαντικός συγγραφέας, ο δάσκαλος, ο φίλος, το πρότυπο του πνευματικού ανθρώπου, ένα «σταθερό σημείο», μια σταθερή αξία, που δε θα χαθεί ποτέ.

Αθήνα, 12 Οκτώβρη 2010

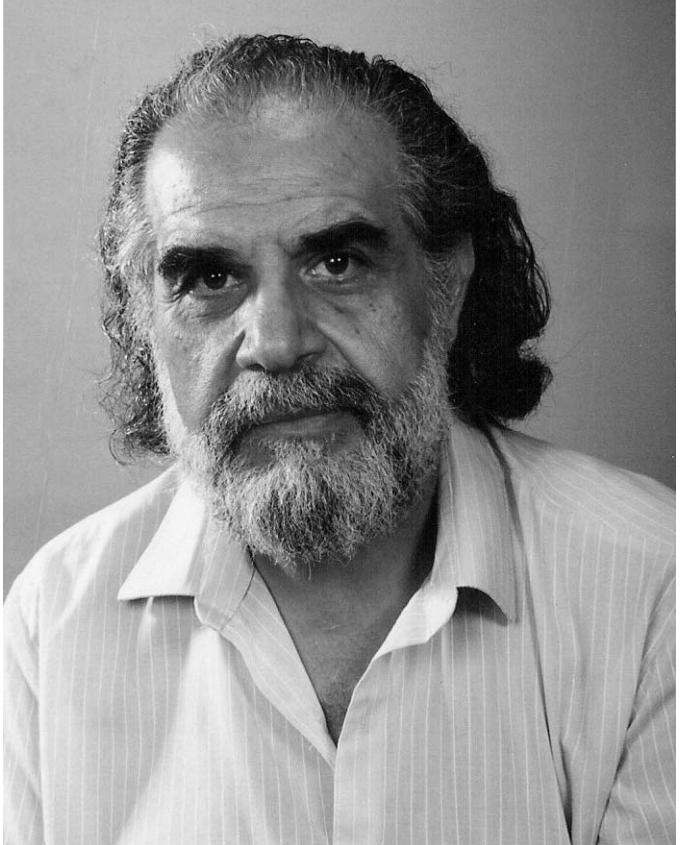
Η γνωριμία μου με τον Γιάννη Κατσούρη

Γνώρισα τον Γιάννη Κατσούρη μαθήτρια της Στ' Τάξης στο Γυμνάσιο Παλουριώτισσας, στη Λευκωσία. Εκείνος ήταν τότε καθηγητής, φιλόλογος. Δεν έκανε μάθημα στο δικό μου τμήμα, αλλά, καθώς ανακατευόμουν σε όλα τα πολιτιστικά του σχολείου, φιλολογικούς ομίλους, θέατρο κ.λπ., ήταν φυσικό να έρθουμε σε επαφή, αφού εκείνος ήταν από τους νέους καθηγητές που έφερναν έναν άλλο, φρέσκο, κυρίως αντισυμβατικό, αέρα στο σχολείο. Του άρεσαν, όπως μου είχε πει, αυτά που δημοσίευα στα σχολικά περιοδικά και τελειώνοντας το σχολείο, μαζί με το βραβείο για την επιδοσή μου στα νέα ελληνικά για όλα τα χρόνια του σχολείου, κέρδισα κι ένα δεύτερο, σημαντικότερο βραβείο. Την εισαγωγή μου, μέσω του Γιάννη Κατσούρη, στον κύκλο του μυθικού πια για μένα – και για πολλούς άλλους πιστεύω – περιοδικού, *Κυπριακά Χρονικά*. Αυτή η εποχή, τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '60, μένει στη μνήμη μου ανεξίτηλα χαραγμένη. Εγώ φεύγω για σπουδές, στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, γυρίζω το πρώτο καλοκαίρι και τους ξανασυναντώ. Το ιατρείο του Τάκη Χατζηδημητρίου είναι το στέκι, όλοι περνούν από εκεί. Συζητήσεις, δημιουργικός ενθουσιασμός, αλλά και ξενύχτια και τραγούδια. Στ' αυτιά μου ακόμα η υπέροχη φωνή της Αθηνούλας Ιερωνυμίδου – Δημητρίου αργότερα – που τραγουδά «Δυο γιους είχες μανούλα μου». Θυμάμαι ακόμα ένα τραπέζι στον Κώστα Προυσή, που παραθέτει το περιοδικό στο εστιατόριο *Εκάλη*,

στη Λευκωσία. Εκεί, γνωρίζω τον Πάνο Ιωαννίδη και μου κάνει εντύπωση το λεπτό χιούμορ του, που ευτυχώς δεν το έχασε ποτέ. Εκεί γνωρίζω και την Ντίνα Παγιάση τότε, Κατσούρη στη συνέχεια. Με την Ντίνα φεύγουμε μαζί από το εστιατόριο και γνωρίζόμαστε λίγο καλύτερα. Ίσως εκείνη να μην το θυμάται πια. Μου κάνει εντύπιαση το αιχμηρό της πνεύμα, το ότι δε μασά τα λόγια της. Και ευτυχώς, έτσι είναι ακόμα η Ντίνα.

Ο Γιάννης ήταν ο μέντοράς μου, τα χρόνια εκείνα. Βλέπει τα διηγήματά μου, μου κάνει σωστές παρατηρήσεις και όταν πια τα βλέπω τυπωμένα στο περιοδικό, στα *Κυπριακά Χρονικά*, αισθάνομαι περίπου σαν να έχω ψηλώσει δέκα πόντους.

Τα χρόνια πέρασαν κι όπως λέει και το τραγούδι, εμείς γι' αλλού κινήσαμε κι αλλού η ζωή μάς πάει. Τόσο ο Γιάννης όσο και εγώ εγκαταλείψαμε την έδρα του δασκάλου και τα 'φερε έτσι η ζωή που ξανασυναντηθήκαμε και συνεργαστήκαμε, εκείνος πια ως διευθυντής στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, εγώ στο Σπίτι της Κύπρου, στην Αθήνα. Εγκαταλείψαμε την έδρα, αλλά βέβαια, ποτέ τις φιλολογικές μας αγάπεις. Ο Γιάννης, από τους σημαντικότερους πεζογράφους του τόπου μας και θεμελιωτής της θεατρικής έρευνας στην Κύπρο, εγώ με την προσοχή μου πια στραμμένη στη φιλολογική μελέτη και κριτική, με επικεντρό την ποίηση του Τίτου Πατρίκιου, κοινού αγαπημένου μας φίλου, που

πάντα έπρεπε να συναντήσει τον Γιάννη και την Ntiva, όταν ερχόντουσαν στην Αθήνα.

Γράφω αυτό το κείμενο και σκέψομαι ότι είναι η πρώτη φορά που γράφω κάτι με αυτοβιογραφικό περιεχόμενο, είναι όμως το μόνο που μπορώ να κάνω τώρα που η απώλεια του Γιάννη είναι ακόμα νωπή. Έτσι αισθάνομαι ότι μπορώ να του πω ευχαριστώ, που η πίστη του σε μένα, σε εκείνα τα ευαισθητά χρόνια της πρώτης νεότητας, μου έδωσε πνευματικά εφόδια που κρατούν ακόμα. Έτσι μπορώ να του πω ευχαριστώ για τις ευφρόσυνες ώρες που μας χάρισε με το πεζογραφικό του έργο και για τα βιβλία υποδομής που μας άφησε στον τομέα της έρευνας και της μελέτης. Το δίτομο βιβλίο του για

το θέατρο στην Κύπρο θα είναι πάντα θεμελιώδες και θα αποτελεί σημείο αναφοράς για όλους τους μετέπειτα μελετητές.

Ελπίζω, Ntiva, να μου συγχωρέσεις τον προσωπικό τόνο σ' αυτό το σημείωμα. Κάποια στιγμή θα ήθελα να γράψω κι άλλα. Ας πούμε για όλους εκείνους τους αντιήρωες στο πεζογραφικό έργο του Γιάννη, ή για την εμβληματική μορφή της θείας Άννας, στο ομότιλο αφήγημα, μέσα από το οποίο περνά και όλη η ζωή, όσων γεννηθήκαμε και μεγαλώσαμε γύρω από την πλατεία της Αρχιεπισκοπής στη Λευκωσία. Όλα αυτά στην ώρα τους. Για τώρα, αυτά τα λίγα, ως αποχαιρετισμός σε ένα φίλο, σε ένα δάσκαλο.

Οκτώβριος 2010

Γράμμα στον Γιάννη Κατσούρη

Στις τόσες συζητήσεις που είχαμε, και μάλιστα με ταύτιση απόψεων, υπήρχε ένας τομέας, που πάντα διαφωνούσαμε: στο πώς μπορεί η αστρολογία να έχει θέση στην ανθρώπινη ζωή. Και όμως, όταν σε γνώρισα για πρώτη φορά, ήταν ολοφάνερο εκείνο το γλαφυρό και επιβλητικό ύφος όσων ανήκουν στον αστερισμό του Λέοντα. Σοβαρός, χωρίς περιπτούς συναισθηματισμούς, μετρημένος και η επιρροή σου όχι τόσο στα πράγματα που έλεγες, αλλά περισσότερο σε εκείνα που δεν έλεγες.

Η καταξιώσή σου σε τούτη τη χώρα, και όχι μόνο, τεράστια! Εντούτοις, ποτέ δεν παρέμεινες στο «θρόνο» της επιτυχίας σου, αντίθετα προσέγγισες, και μάλιστα τους νέους, παθιασμένος να θέλεις να δουλέψεις μαζί τους, μόνο και μόνο για να δεις τα οράματά σου ... τα πολλά οράματά σου να γίνονται πραγματικότητα. Η εισροή νέων ανθρώπων στο σπίτι σου για ανταλλαγή ιδεών, απόψεων, δουλειάς και πολιτισμού ήταν ο δίσιυλος, που έσβηνε τη δίψα σου για όλα εκείνα που ήθελες να δεις να υλοποιούνται σε τούτη την «υστερημένη» σε τέχνες χώρα.

Θυμάμαι τόσες στιγμές: είτε γύρω από ένα γεύμα, είτε στο αυτοκίνητο εσύ συνοδηγός, είτε στο παγκάκι απέναντι από τον φλοιόσβο των κυμάτων (ήταν τότε που σε αποκάλεσα καπετάνιο, γιατί τόσο του έμοιαζες από απόσταση να αγναντεύεις τη Μεσόγειο) σε στιγμές σιωπηλής αμηχανίας να βρίσκεις πάντα θέματα για συζήτηση, που έρρεαν από την άρροη κτη αναζήτησή σου για την ίδια τη ζωή.

Αναπολώ εκείνες τις ώρες που, καθώς ήμουνα σκυφτός στο γραφείο, ξαφνικά η φωνή σου έσπαζε την ησυχία της δουλειάς, για να μας αναφέρεις την καινούρια σου αποκάλυψη και ιδέα, με την τόσο χαρακτηριστική φωνή σου, που εγώ αποκαλούσα «φωνή Επιδαύρου».

Τα ανέκδοτά σου; Λαμπρά! Κάθε περίσταση ... και ανέκδοτο. Ένα ειδος ηλεκτρονικής data, που εμφανιζόταν ακριβώς στην κατάλληλη στιγμή και μας χαλάρωνε. Ιδιαίτερα όταν στα ανέκδοτά σου αναφερόταν το ωραίο φύλο, που τόσο θαύμαζες και αγαπούσες.

Ήταν μόλις ένας μήνας, αφότου γνωριστήκαμε και, αν και δε με ήξερες καθόλου, εντούτοις μου εμπιστεύτηκες τη διεκπεραίωση ενός έργου αρκετά δύσκολου και χρονοβόρου, πράγμα που δείχνει για ακόμα μια φορά, πόσο εμπιστευόσουν τους ανθρώπους που ήθελαν να μοιραστούν τα ίδια οράματα με σένα. Σου υπόσχομαι πως αυτό μια μέρα θα είναι εφικτό. Και όχι μόνο με συμβούλεψες (όπως όλους άλλωστε) πώς να προσεγγίσω με άλλο μάτι τον χορό. Ήσουν στήριγμα, που πάντα έδινε και ποτέ δε ζητούσε οτιδήποτε για αντάλλαγμα. Μια αναβλύζουσα δύναμη προσφοράς και ανιδιοτέλειας.

Κλείνοντας, θα ήθελα να σου απολογηθώ, διότι για πρώτη φορά σου μιλάω στον ενικό. Στην πυκνότητα των συναντήσεών μας τα δύο τελευταία χρόνια σού απευθυνόμουν πάντα στον πληθυντικό.

Όπου κι αν ταξιδεύεις, όπου κι αν
έχεις φτάσει. ... Καλό σου ταξίδι!!!

Υ.Γ.: Σήμερα που σου γράφω συμβαίνει το θεαματικό φαινόμενο της ολικής έκλειψης ηλίου. Έτσι ακριβώς όπως το φως εξαφανίζεται για μερικά

λεπτά, τόσο μικρή θα είναι και η αισθηση της φυσικής σου απώλειας. Μετά την αποκατάσταση του φωτός, η εμβέλεια του δικού σου φωτός θα παραμείνει αέναος πυρσός για τη μεταλαμπάδευση των οραμάτων σου.

11 Ιουλίου 2010

* * *

Γαλάτεια Ζήνωνος

...Έστω και τώρα

Λέξεις που υστερούν να περιγράψουν συναισθήματα, σκέψεις που χάθηκαν στους διαδρόμους του μυαλού, συναισθήματα ανάμικτα, κατευθύνουν αδέξια λόγια γραμμένα σ' ένα άδειο χαρτί.

Έως ακατόρθωτο φαντάζει, να μπορείς να εκφράσεις μ' ευκολία συναισθήματα και σκέψεις, όταν αυτά αφορούν ανθρώπους που σημάδεψαν τη ζωή σου και σε βοήθησαν να μεγαλώσεις.

Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι θα είχα την τύχη να συναντήσω στη ζωή μου έναν τέτοιο άνθρωπο, που θα ήταν για μένα δάσκαλος, πατέρας, φίλος και πάνω απ' όλα καθοδηγητής. Όπως δεν μπορούσα να φανταστώ ότι θα τον έχανα τόσο σύντομα... Είναι τόσα πολλά αυτά που ήθελα να αντλήσω απ' αυτόν τον άνθρωπο, όπως και τόσα πολλά αυτά που πήρα. Μου 'δινε λόγο να πιστεύω σ' εμένα σε στιγμές που με αμφισβη-

τούσα, μου 'δινε κουράγιο σε στιγμές που λύγιζα, μου 'δινε δύναμη σε στιγμές που δεν πίστευα ότι μπορούσα να συνεχίσω... ήταν η κινητήριος δύναμη, για να μην πάψω ποτέ να παλεύω για ένα καλύτερο αύριο... Με βοήθησε να καταλάβω πως ο καθένας από εμάς μπορεί να αλλάξει τον κόσμο, φτάνει πρώτα να αλλάξει τον εαυτό του.

Πόσο όμορφο να νιώθεις, πως σε δύσκολες στιγμές, κάπου εκεί κοντά σου, υπάρχει ένας ώμος ν' ακουμπήσεις κι ένα χέρι να κρατήσεις...

Λυπάμαι μόνο που δεν πρόλαβα να σου τα πω όλα αυτά κι απλώς τα κρατούσα για μένα. Έστω και τώρα, έστω κι αργά, θέλω να ξέρεις πόσα έχεις κάνει για μένα... έστω και τώρα, θέλω απλά να σου πω ένα μεγάλο ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ!

Καλό ταξίδι, Γιάννη μου!

Στο επανιδείν!

28 Οκτωβρίου 2010

Ο Γιάννης Κατσούρης

Τον Γιάννη τον γνώρισα στα 1959. Είχα παντρευτεί το 1953 με την Χλόη και μείναμε στο Λονδίνο μέχρι το 1959 για σπουδές και εργασία. Με πρόσκληση του λυκειάρχη Κυριάκου Νεοκλέους γυρίσαμε στην Κύπρο κι έπιασα δουλειά ως καθηγητής των Αγγλικών. Υποδιευθυντές ήταν δύο αξιόλογοι πνευματικοί άνθρωποι, ο Άντρις Περνάρης (εξαιρετικός ποιητής) και ο Νικόλας Ξιούτας, που τον είχα καθηγητή μου στο Γυμνάσιο της Λεμεσού.

Οι Άγγλοι ανάμεσα στα περιοριστικά μέτρα, που έπαιρναν στη διάρκεια του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. (55-59) ενάντια στα ελληνικά σχολεία (κέρφιου, κλείσιμο σχολείων για ορισμένη περίοδο) ήταν και η απέλαση όλων των Ελλαδίτων καθηγητών που εργάζονταν στα γυμνάσια και στα λύκεια. Για να πληρωθεί το κενό (και ήταν τεράστιο), η πολιτική ηγεσία απηγόρευε έκκληση στους Κύπριους φοιτητές, που σπούδαζαν σε ελληνικά πανεπιστήμια, να παρατήσουν τις σπουδές τους και να έρθουν να εργαστούν στην Κύπρο. Ανάμεσα σ' αυτούς που ανταποκρίθηκαν ήταν κι ο Γιάννης. Τα πνευματικά και καλλιτεχνικά μας ενδιαφέροντα ήταν φυσικό να οδηγήσουν σε μια παρέα, που στην προκειμένη περίπτωση την αποτελούσαν ο Γιάννης, ο μουσικός Λέαντρος Σίταρος, που έφυγε νωρίς, και ο υποφαινόμενος. Αν δε με απατά η μνήμη μου, είχε αρχίσει να εκδίδεται η «Πνευματική Κύπρος», που κατά την άποψή μας αντιπροσώπευε ένα

πνευματικό κατεστημένο που δεν άφηνε πολλά περιθώρια για την ανάδειξη νέων ανθρώπων που ασχολούνταν με τη λογοτεχνία. Ήταν φυσικό οι συζητήσεις μας να καταλήξουν στην αναγκαιότητα της έκδοσης ενός νέου λογοτεχνικού περιοδικού, που να αποτελέσει το βήμα που τόσο αναζητούσαν οι εν τη γενέσει τους νέοι λογοτέχνες. Μ' έφερε σ' επαφή με τον Τάκη Χατζηδημητρίου και αποφασίσαμε να προχωρήσουμε στην έκδοση, παρά τις τεράστιες δυσκολίες, των «Κυπριακών Χρονικών».

Εκτός από την απασχόλησή μου ως καθηγητής πρώτα στο Λύκειο Νεοκλέους και έπειτα στην Αγγλική Σχολή, έπειτα από πρόταση του Αλέκου Κωνσταντινίδη, που κι αυτός γυρίζοντας από την Αγγλία ανέλαβε τη διεύθυνση της αντιπολιτευόμενης εφημερίδας «Εθνική», ανέλαβα την κυριακάτικη φιλολογική σελίδα. Ανάμεσα σε άλλα, με διάφορα σημειώματά μου, προσπαθούσα να καλλιεργήσω την αναγκαιότητα της έκδοσης των «Κυπριακών Χρονικών». Η πρώτη έκδοση του περιοδικού έγινε στα τυπογραφεία του Λώρη Σταυρινίδη. Τότε στο Υπουργείο Παιδείας λειτουργούσε η Μορφωτική Υπηρεσία με υπεύθυνο τον κ. Παπαχρυσοστόμου. Οι πολύ περιορισμένοι οικονομικοί της πόροι δεν της επέτρεπαν να βοηθά οικονομικά λογοτεχνικά περιοδικά. Στη θέση του υπεύθυνου της Μορφωτικής Υπηρεσίας υπηρέτησε αργότερα και ο αειμνηστος Παναγιώτης Σέργης.

Ο κύκλος της συντακτικής επιπροπής του περιοδικού άρχισε σιγά σιγά να διευρύνεται με την Ήβη Μελεάγρου, τον Αλέκο Κωνσταντινίδη, τον Νίκο Σιαφκάλη, τον Πάνο Ιωαννίδη και με συνεργάτες τους Ανδρέα Παναγίδη, Κώστα Νικολαΐδη, Ανθό Λυκαύγη, Ντίνα Παγιάση κ.ά. Το περιοδικό με τις διμηνιαίες εκδόσεις του κάλυψε μια περίοδο 12 χρόνων (1960-1972). Οι πιο σημαντικοί πεζογράφοι της λεγόμενης «γενιάς του '60» αναδειχθηκαν μέσα από τις σελίδες των «Κυπριακών Χρονικών». Το περιοδικό, εκτός από την ποίηση και πεζογραφία, ασχολήθηκε και με θέματα γενικότερου κοινωνικού, εκπαιδευτικού και πολιτικού προβληματισμού.

Σ' όλες τις εκδόσεις του περιοδικού ο Γιάννης ήταν παρών, είτε ως διηγηματογράφος, είτε ως κριτικός θεάτρου, είτε ως σχολιαστής γενικότερων πολιτιστικών εκδηλώσεων. Η ανάγκη του για θέατρο ήταν ιδιαίτερα εμφανής από τότε, μια ανάγκη που τον οδήγησε στη συγγραφή μονόπρακτων θεατρικών κειμένων, σεναρίων, αλλά και στη μνημειώδη διτομη έκδοση «Το θέατρο στην Κύπρο». Η πρώτη του συλλογή διηγημάτων «Τρεις ώρες» κυκλοφόρησε το 1966. Νιώθω την ανάγκη να παραθέσω αυτούσια την κριτική, που δημοσιεύσα γι' αυτή τη συλλογή στα «Κυπριακά Χρονικά», στο τεύχος 53 του περιοδικού Ιούνιος – Ιούλιος 1966:

Η κυπριακή πεζογραφία χρόνο με το χρόνο αναπτύσσεται, αρχίζει ν' αποχτά μια δική της φυσιογνωμία, να κινείται μέσα σ' αυτό που συμβατικά ονομάζουμε πνευματικό χώρο με τον δικό της τρόπο, αυτοδύναμα. Σ' αυτό τον τομέα τα

«Κυπριακά Χρονικά» αποτέλεσαν κινητήριο μοχλό, πόλο συγκέντρωσης. Ένας από τους πεζογράφους, που στήριξαν το περιοδικό για να ξανοικτούν κι οι ίδιοι σε ευρύτερους ορίζοντες, είναι κι ο Γιάννης Κατσούρης. Τελευταία η δουλειά του συγκεντρώθηκε σ' ένα τόμο 50 τόσων σελίδων με τον τίτλο «Τρεις ώρες».

Ομολογώ πως είναι από τις λίγες φορές που ένιωσα την προσωπικότητα του συγγραφέα να διαλύεται στα συνθετικά της μέρη –μια πτυχή σε κάθε διήγημα– για ν' ανασυντεθεί στο τέλος και να παρουσιάζεται ολοκληρωμένη. Σ' όλα τα διηγήματα, είτε τούτα αναφέρονται στον αιγώνα του 1955-59, είτε στο διάλειμμα του '60-'63, είτε στα πρόσφατα γεγονότα, υπάρχει μια διάθεση επιφανειακά αντιηρωική. Είναι κοινό χαρακτηριστικό όλων των συγγραφέων, που ξεπήδησαν μέσα από τα «Κυπριακά Χρονικά», να στέκουνται αντιμέτωποι στους μεγάλους μύθους της εποχής και να προσπαθούν να δουν τη ζωή, που άρχισε να χάνεται κάτω από τον πέπλο μιας αβάσταχτα συμβατικής μηδαμινότητας. Παρόλη τη φαινομενικά αντιηρωική διάθεση του Κατσούρη, εν τούτοις στο έργο του υπάρχει το ηρωικό στοιχείο. Ξεπροβάλλει τούτο μέσα από τη συγκίνηση που νιώθουν οι άνθρωποι, το νιώθεις να πλανιέται μέσα σε μιαν ατμόσφαιρα, όπου οι μνήμες πλέκουνται αξεδιάλυτα με τα πράγματα (Τα αδέρφια). Είναι, όμως, ένα ηρωικό στοιχείο, απαλλαγμένο από τον βερμπαλισμό που του φόρτωσαν

οι αιώνες, άγρια κομμένο στ' ανθρώπινα μέτρα. Στα «μπρούτζινα αγάλματα» ο θάνατος πλανιέται ανεπαισθητα βαρύς κι οι άνθρωποι δεν κάνουν τίποτ' άλλο παρά να μιλούν. Μέσα στην κραυγή ενός από τους ήρωες: -Πεθαίνει σαν άνθρωπος από κάπι, είναι το δράμα του ανθρώπου που βλέπει τη ζωή του να κόβεται βίαια, που το γιατί δεν τον πολυσκοτίζει, μα που καρφώθηκε σε κάπι το φοβερό: το να πεθαίνεις από μη φυσικές αιτίες. Κι είναι ίσως για πρώτη φορά που οι «ήρωες» βλέπουν τους αληθινούς εαυτούς τους μέσα στη λάμψη μιας αστραπής που ξεπηδάει από το ίδιο, το μυαλό τους.

Είναι την ίδια γραμμή σκέψης που θα βρούμε και στο «Μνημόσυνο». Ο «ήρωας», που για μια στιγμή χάθηκε μέσα στις φωτογραφίες και τις σημαίες, αρχίζει να ξεπροβάλλει μέσα από τα λόγια του φίλου του, που ξεσκίζει μ' έναν τρόπο θανάσιμα γαλήνιο τους ιδεαλιστικούς πέπλους, τον ένα ύστερα απ' τον άλλο. Στον «Βαγγέλη Στέντα» η αυτοεπίγνωση της φθοράς προκαλεί μια δονκικωτική αντίδραση – τόσο αδύναμη όσο η ίδια η ανθρώπινη φύση.

Στο «Φυλάκιο Νο 1» ο Κατσούρης αγγίζει τα τελευταία γεγονότα. Κι εδώ αυτό που τον ενδιαφέρει

είναι ο άνθρωπος, που έχουμε την τάση κάποτε να τον χάνουμε μέσα στη φωτιά και πάντοτε να τον πνιγουμε μέσα στην ίδια την συμβατικότητά μας. Τα γεγονότα αποτελούν το φόντο, ο άνθρωπος το επίκεντρο. Κι η γραφή εδώ είναι απλή, φορτωμένη όλη τη συγκίνηση των γεγονότων:

«Όταν ύστερα από δυο ώρες σταμάτησε το κακό, δεν ένοιωθα καθόλου άσχημα. Όλοι μιλούσαν και φώναζαν. Κυρίως κορόιδευαν το διπλανό μου, που, ενώ είχε στόχο ένα γέρο πάνω στο γαϊδούρι, πέτυχε το γαϊδούρι! Έλεγα και γω για το χακί που χτύπησα. Μερικοί δε με πιστεψαν. Εγώ επέμενα...

-Έτσι 'ναι, είπε ο διπλανός μου, αυτός δε λέει ποτέ του ψέμματα.

-Εγώ, κύριοι, τους κάνω, δε βαράω στην τύχη. Θέλω στόχο!

Σαν να με κύταζαν όλοι παράξενα. Έκανα πώς δέν κατάλαβα τίποτα και άρχισα να σφυρίζω... Ήταν ο πρώτος άνθρωπος που σκότωσα».

Υστερόγραφο: Σ' αρκετές από τις εκδόσεις των «Κυπριακών Χρονικών» υπάρχει εκτενής αναφορά σε πνευματικές εκδηλώσεις εντός και εκτός Κύπρου από την Νίνια Πλαγιάση ων Κατσούρη.

Με τη Μελίνα Μερκούρη

Ημερολόγιο με τον Γιάννη

Με τον Γιάννη Κατσούρη συναντήθηκα πρώτη φορά στη Λεμεσό το 2000 εκ μέρους της ομάδας ημερολογίων της Θεατρικής Πορείας Λεμεσού, η οποία είχε κυκλοφορήσει εκείνη τη χρονιά το πρώτο της ημερολόγιο, αφιερωμένο στη δεκάχρονη τότε δράση της. Η θετική απήχηση που είχε αυτή η έκδοση, οδήγησε στην απόφαση να συνεχίστει η προσπάθεια με θέματα πια από την ιστορία του κυπριακού θεάτρου. Μια απόφαση που, οφείλω να παραδεχτώ, εμπειριείχε αρκετό θράσος, που οφειλόταν όμως στην άγνοια. Άγνοια του γεγονότος ότι η σχετική βιβλιογραφία ήταν σχεδόν ανύπαρκτη και όσοι ασχολούνταν συστηματικά με το θέμα ελάχιστοι. Φυσιολογικά, λοιπόν, πολύ γρήγορα, μέσω φίλων και συνεργατών, οδηγηθήκαμε στον Γιάννη Κατσούρη. Η πρώτη μας συνάντηση διευθετήθηκε σε ένα ζαχαροπλαστείο δίπλα από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού· δεν υπάρχει πια αυτό το παλιό παραδοσιακό ζαχαροπλαστείο, μέρος του έγινε φουύρνος μοντέρνας 24ωρης βάσης, ενώ το υπόλοιπο, στο πνεύμα της εποχής, πρακτορείο στοιχημάτων.

Δεν ήξερα τον Γιάννη προσωπικά και αργότερα ήταν που τον συνέδεσα με τον λογοτέχνη

Γιάννη Κατσούρη και τη «Μοτοσυκλέτα του Αντρέα», διήγημα αγαπημένο. Ήρθε στην ώρα του με μια μεγάλη τσάντα στον ώμο, φορτωμένος σημειώσεις και ενθουσιασμό για αυτό που έκανε, αλλά και για τις προθέσεις μας. Είμαι σίγουρος ότι από την πρώτη κουβέντα μου κατάλαβε πόσο «άσχετοι» ήμασταν, αφού μπέρδευα τον Niko S. Nikολαΐδη τον οπτικό, τον παράγοντα του θεάτρου, τον συλλέκτη, τη συλλογή του οποίου θα έπρεπε να μελετήσουμε, με τον Niko Nikolaidη τον Κύπριο, το λογοτέχνη. Ο Γιάννης πολύ διακριτικά το προσπέρασε, όπως και άλλα, που έδειχναν την πλήρη άγνοιά μας για το θέμα. Δεν τον ενόχλησε ούτε η «αναιδειά» μου να πιστεύω ότι σε μισή ώρα θα μου ανέλυε την ιστορία του κυπριακού θεάτρου και θα γινόμουν ξεφτέρι, ούτε ότι περίμενα να μου προσφέρει έτοιμο υλικό. Προσωπικά νιώθω ότι, αν ήταν ραντεβού για δουλειά, θα την είκα χάσει σίγουρα, τόσο απροετοίμαστος και επιπόλαιος πήγα.

Από την αρχή προσπάθησε να μου μεταδώσει τον ενθουσιασμό του αλλά και την αγωνία του για αυτή την ιστορία και την ανάγκη για ανάδειξή της. Ήθελε να υπάρξουν ερευνητές, ακόμα και ερασιτέχνες, γιατί υπήρχε ένα μεγάλο πεδίο ανεξερεύνητο και

ένα υλικό τεράστιο σε όγκο και εντελώς αναξιοποίητο. Με παράπεμψε στην έστω ισχνή βιβλιογραφία που υπήρχε και φυσικά μιού ξεκαθάρισε ότι, χωρίς να ψάχουμε (με τις ώρες) τους φακέλους της συλλογής Νικολαΐδη, τίποτε δε θα είκαμε. Είπαμε πολλά, θυμάμαι λιγά. Άλλα έχω ακόμα την αισθηση του ενθουσιασμού, της ζωντάνιας, με την οποία ο Γιάννης μιού μιλούσε για ανθρώπους, θιάσους, περιστατικά, τη γλαφυρότητα με την οποία μου εξιστορούσε, διότι ο Γιάννης δεν ήταν ένας απλός «χαρτοπόντικας», δε μιλούσε στεγνά με ονόματα και ημερομηνίες, αλλά είχε υπέροχο χιούμορ και ένα μοναδικό τρόπο (λογοτέχνης γαρ) να διηγείται. Πήγαμε μαζί και στη βιβλιοθήκη, είδα με πόση εκτίμηση και αγάπη τον εξυπηρετούσαν οι υπάλληλοι εκεί, κάτι που ένιωσα και όσες φορές πήγα εκ μέρους του για να ζητήσω κάτι. Το ίδιο και στο αρχείο Νικολαΐδη, όπου για χρόνια ήταν τακτικός και ίσως και ο μοναδικός επισκέπτης. Εκεί στη βιβλιοθήκη τον είδα επι τω έργω, βυθισμένο μέσα σε τόμους εφημεριδών να ψάχνει με υπομονή και να καιρεται, όταν μετά από ώρες έβρισκε κάτι που αφορούσε το θέατρο, ακόμα και το πιο μικρό σχόλιο. Με τέτοια «μικρά» αλλά σημαντικά, με εκατοντάδες ώρες μελέτης, με κόπο και υπομονή γράφτηκε το δίτομο βιβλίο του.

Έφυγα από τη συνάντησή μας, η αλήθεια πελαγωμένος,

χωρίς κάτι χειροπιαστό, σκεφτόμουν ότι το εγχείρημά μας ήταν υπερβολικά φιλόδοξο. Από την άλλη, μέσα μου ήταν ξεκάθαρο ότι ο Γιάννης είχε τη διάθεση να μας βοηθήσει, ήταν περιεργό αλλά τον εμπιστευόμουν και ας ήταν η πρώτη μας συνάντηση, ενώ ο ενθουσιασμός του με είχε και μένα συνεπάρει. Και έτσι αρχίσαμε τα ημερολόγια. Σαν να ήμασταν παιδάκια, ο Γιάννης μάς πήρε από το χέρι και σιγά- σιγά μας έμπασε με όμορφο τρόπο στην ιστορία του κυπριακού θεάτρου. Και αναφέρομαι σε αυτά, γιατί πιστεύω ότι, όπως έπραξε μαζί μας, το ίδιο έκανε με όσους είχαν την τύχη να τον συναντήσουν και να ζητήσουν τη βοήθειά του και τις γνώσεις του. Γενναιόδωρος, μοιραζόταν με χαρά ό,τι (με κόπο) γνώριζε, βοηθούσε με αρχοντιά και ανιδιοτέλεια.

Κράτησε μέχρι τέλους την υπόσχεσή του. Με προσοχή αλλά και με μεθοδικότητα μάς έσπρωξε στη μελέτη, στην έρευνα, στις συλλογές του Νίκου Νικολαΐδη, του οπικού, όχι του λογοτέχνη, το κατάλαβα πια. Μοιράστηκε μαζί μας πληροφορίες και όχι μόνο. Παρόλο το φορτίο της δικής του εργασίας, όταν χρειαζόταν, διόρθωνε σελίδα προς σελίδα τα πρώτα ημερολόγιά μας, χωρίς να έχει οποιοδήποτε κέρδος και υποχρέωση. Εκτός βέβαια της υποχρέωσης που ένιωθε απέναντι σε αυτό που μελετούσε, της ευθύνης που κατάλαβα αργότερα ότι κουβαλούσε απέναντι στο κυπριακό

θέατρο, τον πολιτισμό, τον τόπο γενικότερα. Θα θυμάμαι πάντα εκείνα τα πρώτα χρόνια, που συναντήμασταν συχνά στο σπίτι του και ρουφούσα άπληστα τα όσα μου έλεγε. Και ομοιογώ πως, αν καμιά φορά κατάφερνα για λίγο «ίσος προς ίσος» (για πολύ λίγο) να συζητώ μαζί του με τις (ελάχιστες) γνώσεις που πια είχα αποκτήσει, ένιωθα τόσο χαρούμενος και εκείνος νομίζω κάπως περήφανος και συνεχίζαμε ενθουσιασμένοι, κάποτε παρασυρόμασταν και χανόμασταν, θύμωνε τότε η Ντίνα που την αγνοούσαμε, με νάζι αλλά και δυναμικά, με τον τρόπο της δηλαδή, διεκδικούσε μέρος στη συζήτησή μας ή τη γυρνούσε στη λογοτεχνία και στα καλλιτεχνικά και μας έπαιρνε τα ηνία.

Ο Γιάννης νοιαζόταν κυρίως για τους ανθρώπους του θεάτρου. Για εκείνους τους πρωτοπόρους, ερασιτέχνες και επαγγελματίες, που μέσα σε δύσκολες συνθήκες έκαναν θέατρο. Ήθελε να βγάλει ονόματα από την αφάνεια, να τινάξει τη σκόνη από πάνω τους, να φωτίσει το έργο τους. Είχε τις συμπάθειές του, τα ζεύγη Μετζήτη και Βάζα, τον Παστελλίδη, που από τον θίασο Προμηθέας πήγε να κάνει καριέρα στο Λονδίνο, και τόσους άλλους άγνωστους για μένα τότε. Τις κυρίες του, όπως τη γοντευτική Ίρμα Γκλάσνερ, τη Μερόπη Λάμπρου και τη Χλόη Κυπριανού της εποχής των οπερέτων, αλλά και τη χορογράφο Λίλη Χούρη ή την εκπαιδευτικό Πολυξένη Λοϊζιά, που έγραψε το

έργο *H δούλη Κύπρος*. Τον ενδιέφερε πολύ ο λεμεσιανός Αριστείδης Ζήνων (1882-1919), ο πρώτος ουσιαστικά επαγγελματίας Κύπριος ηθοποιός. Πίστευε στην αξία θεατρικών έργων όπως *Ο Απόγονος του Δημητρού Δημητριάδη* (Ντόριαν) ή ο *Δικηγόρος* του επίσης λεμεσιανού Ευγένιου Ζήνωνα και ήθελε πολύ να τα δει στη σκηνή. Θυμόταν νούμερα από παλιές επιθεωρήσεις, όχι τυχαία, αφού τις μελέτησε και πιο πριν για τις ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές του θεατρικές Αναμνήσεις και φυσικά αναφερόταν συχνά σε όσα μάζευε για το βιβλίο που ετοίμαζε για τη θεατρική διαφήμιση.

Συνέχισε να είναι πάντα δίπλα μας και τα επόμενα χρόνια, όταν συνεργάζόμασταν και με άλλους μελετητές και ανθρώπους του θεάτρου. Όποτε παρουσιαζόταν πρόβλημα, απορία, ένα πρόσωπο άγνωστο σε κάποια φωτογραφία και δεν μπορούσαμε να το λύσουμε, καταλήγαμε σε αυτόν και παίρναμε απαντήσεις, πολλές φορές και εντελώς «φρέσκες» πληροφορίες, όπως συνέβηκε στο περσινό ημερολόγιο για την κυπριακή θεατρική γραφή. Σε εκείνο το ημερολόγιο και με οδηγό το βιβλίο του είχαμε και μια σύντομη αναφορά σε συγγραφείς και έργα πριν το 1960, στην οποία με ευχαριστηση έριξε μια (ενδελεχή βέβαια) ματιά. Μοιράστηκε μαζί μας, όμως, και νέα στοιχεία, αναφορικά με το πρώτο έργο που γράφτηκε στην κυπριακή διάλεκτο. Ο Γιάννης, αν δεν

κάνω λάθος, ήταν αυτός που υπέδειξε τον Αδάμο Χ. Γαλανό ως τον πρώτο, που χρησιμοποίησε το κυπριακό ίδιωμα στο θεατρικό του *Η μητριά*, το 1925. Μας είπε τότε ότι ήρθε στην αντίληψή του ένα άγνωστο κυπριακό κωμειδύλλιο (*Φαρμακοποίος και Χωρικός*) που γράφτηκε στα τέλη του 19ου αιώνα από κάποιον Ε.Π. Ευθυμιάδη, γεγονός που τοποθετεί τη χρήση της κυπριακής διαλέκτου στο θέατρο πολύ πιο πισω. Σχετικό ήταν και το κείμενό του στο περ. Άνευ, (τ. 35, Χειμώνας 2010). Ο Γιάννης συνέχιζε να ενδιαφέρεται, να μαζεύει πληροφορίες και να ερευνά, δεν σταμάτησε στιγμή.

Το 2011 φαίνεται πως θα λειτουργήσει το Κυπριακό Μουσείο Θεάτρου. Η ύπαρξη του Μουσείου θα σηματοδοτήσει μια σημαντική εξέλιξη και ένα κομβικό σημείο στη μελέτη του κυπριακού θεάτρου. Η ιδρυση του Μουσείου είναι σίγουρα αποτέλεσμα επίμονων προσπαθειών και αγώνων αρκετών φίλων του θεάτρου. Όμως, πιστεύω, είναι αναμφισβήτητη η σημαντική συνδρομή του Γιάννη, οι μελέτες και το βιβλίο του έχουν θεμελιώδη σημασία για τη μελέτη του θεάτρου στην Κύπρο. Όπως βέβαια και η συμβολή του Νίκου Σ. Νικολαΐδη, η συλλογή του οποίου αποτέλεσε το έναυσμα και τη βάση για το μουσείο και του επισης λεμεσιανού Μιχάλη Μουστερή, που έκανε μια πρώτη ταξινόμηση και καταγραφή όλου αυτού του υλικού και εξέδωσε τη *Χρονολογική ιστορία του κυπρια-*

κού θεάτρου

. Ελπίζουμε ότι οι αρμόδιοι του Μουσείου θα βρουν τρόπο, ώστε στο χώρο του Μουσείου να γίνει μια σεμνή (όπως σεμνοί ήταν στη ζωή τους οι αναφερόμενοι), αλλά σαφής τιμητική αναφορά στους τρεις αυτούς μελετητές του κυπριακού θεάτρου.

Όσο για μας ο Γιάννης ...

Θυμάμαι στίχους της Ντίνας για «εκείνον», που καθόταν όπως πάντα στο παγκάκι στο Μενεού και κοιτάζε αφηρημένος τη θάλασσα και απέναντι σε ένα τσουνάμι που ερχόταν σήκωσε αμυντικά τα χέρια του/ *Kai tóte apó ta dáktylā tou/ árxisan na ektoxeúontai xiliádeis léxeiç.*(...) Τρέγκλισε το τσουνάμι. Πόσο δίκαιο έχει. Το τσουνάμι της λήθης δεν θα καλύψει τον Γιάννη. Θα είναι πρώτα και πάνω από όλα στις αναμνήσεις, στις σκέψεις, στα μύχια της καρδιάς της οικογένειας, των φίλων, όλων όσοι είχαμε τη χαρά να τον συναναστραφούμε. Είναι όμως και στα βιβλία του, όταν όλοι μας επίσης χαθούμε, οι χάρτινοι ήρωές του, στους οποίους έδωσε ζωή, δε θα χαθούν. Δε θα του άρεσε η λέξη «ήρωας», καθώς από τα πρώτα διηγήματά του προσπάθησε να απομυθοποιήσει και να δώσει ανθρώπινες διαστάσεις σε «ήρωες και καταστάσεις», όλοι αυτοί οι άνθρωποι των διηγημάτων του, αλλά και ο Στυλιανός με την παρέα του, ο Μάικ ο αφελέστατος, ο Τζιμ Λόντος με τον Παράσχο Μπόρα και φυσικά οι διάφοροι μοιχοί, κερατάδες και παπά-

δες, οι άνθρωποι του με τα προτερήματα και τα πολλά ελαπτώματά τους, που μπορεί κάποτε να έκρινε αλλά ποτέ δεν κατέκρινε, θα μείνουν. Οι λέξεις του θα μείνουν.

Κάθε φορά που ένας αναγνώστης, ένας μελετητής, φοιτητής ή απλά ενδιαφερόμενος θα φυλλομετρά, θα διαβάζει ή θα παραπέμψει στα βιβλία του, θα μνημονεύει τον Γιάννη. Όσοι τον γνωρίσαμε, θα τον φέρνουμε στο μιαλό μας όπως τον θυμόμαστε, χαμογελαστό και με μάτια καθαρά που σπινθήριζαν, να διηγείται ιστορίες. Οι υπόλοιποι, πιστεύω, μέσα από τις λέξεις του θα νιώσουν πως δεν έχουν να κάνουν με ένα στεγνό μελετητή που ζούσε με χαρτοπολτό, αλλά με έναν άνθρωπο που αγαπούσε και ζούσε με πάθος τη ζωή και έτσι έγραφε.

Υψώνει τις λέξεις του. Φέρνω στο μιαλό μου κάτι σχετικό με το τελευταίο ημερολόγιό μας (2011). Είναι αφιερωμένο στον ηθοποιό μας Niko Παντελίδη, για τον οποίο ο Γιάννης θα μπορούσε να μας πει πολλά, ειδικά για τα πρώτα χρόνια που ξεκίνησε και με τα οποία ασχολείται εμπεριστατωμένα ο δεύτερος τόμος του βιβλίου του. Σελίδα-σελίδα τον διαβάζαμε αυτόν τον τόμο, για ημερομηνίες, παραστάσεις, συγγραφείς, θεατρικά έργα και θιάσους. Μου έλειπε βέβαια ο λόγος του, οι ιστορίες πίσω από τις τυπωμένες λέξεις, η ασφάλεια, όταν έδινε λύσεις σε προβλήματα που προκύπτανε. Όπως όταν μπερδευτήκαμε με τα ονό-

ματα συγγραφέων και θεατρικών έργων, που ανέβαζαν οι θιασοί εκείνης της εποχής. Ονόματα συγγραφέων αγνώστων, που δεν μπορούσα να βρω πουθενά, ακόμα και το πανίσχυρο Google αδυνατούσε να με βοηθήσει. Βρίσκαμε, επίσης, λανθασμένες αναφορές σε αφίσες για τους συγγραφείς κάποιων θεατρικών έργων και δεν μπορούσα πια να σηκώσω απλώς το τηλέφωνο και να μάθω, συνέχιζα να φυλλομετρώ το βιβλίο, ήμουν σίγουρος πως θα είχε και αυτός προσέξει αυτές τις ανακολουθίες και ξαφνικά, τόμος Β, σελ. 94, υποσημείωση 27 «(...) εδώ πρέπει να αναφέρουμε ότι πολλοί τίτλοι έργων αλλοιώνονταν και οι συγγραφείς τους παρουσιάζονταν με διαφορετικά ονόματα, προφανώς για να αποφεύγεται η πληρωμή συγγραφικών δικαιωμάτων...» διαβάζω και χαμογελώ· βλέπω τον Γιάννη μπροστά μου να μου κλείνει το μάτι και να μου λέει τα πιο πάνω, χαμογελώντας και εκείνος, γεμάτος αγάπη για την «πονηριά» εκείνων των πρωτοπόρων, που πάλευαν να κάνουν θέατρο σε τόσες αντίκες συνθήκες.

Ναι, δε θα είναι το ίδιο χωρίς τον Γιάννη, πολύ περισσότερο για τους οικείους του. Δεν μπορεί όμως να γίνει κάτι για αυτό, και το αμετάκλητο κάποτε, όσο σκληρό είναι, είναι και παρήγορο. Ευτυχώς η εικόνα του και οι τυπωμένες λέξεις του θα μας συντροφεύουν καιρό, θα συνεχίσει να είναι μαζί μας, απλά θα είναι αλλιώς.

Επί της προεδρίας του στην Ε.Λ.Κ.

Ο Γιάννης Κατσούρης αποτελεί μια από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες στα Κυπριακά Γράμματα, τα οποία υπηρέτησε πολυσχιδώς και πάντα με σφραγίδα την ποιότητα. Το πεζογραφικό του έργο, μυθιστορήματα, διηγήματα και νουβέλες, έχει θέσει ήδη στέρεα τη σφραγίδα του στην Κυπριακή Λογοτεχνία (Κ.Λ.). Σ' αυτό, μέσα από ανθρώπινες ιστορίες, μικρές και μεγάλες, σημαντικές και ασήμαντες, παρελαύνει και η ίδια η Ιστορία του τόπου των τελευταίων πενήντα χρόνων. Είναι γι' αυτό που για το έργο του Κατσούρη ταιριάζει απόλυτα η ρήση του Φακίνου πως «είναι ο δημιουργός αυτός που καταγράφει και δίνει αξια στην πραγματική μνήμη και όχι ο ιστορικός». Με τη ρεαλιστική γραφή του, εμποτισμένη με σκωπητική διάθεση, σαρκασμό και χιούμορ, κατεδαφίζει μύθους, υποσκάπτει την κοινωνική αλλά και ατομική υποκρισία, ανατρέπει ωραιοποιήσεις και αφέλειες που αποκοινίζουν και που συχνάκις λειτούργησαν καταστροφικά στο κοινωνικο-πολιτικό γίγνεσθαι. Αναφερόμενος σ' αυτά ειδικά τα χαρακτηριστικά και κυρίως στο σαρκαστικό στοιχείο, ο Αλέξης Ζήρας χαρακτηρίζει τον Γιάννη Κατσούρη ως «κορυφαίο ίσως στα κυπριακά γράμματα, μάστορα του είδους». Είναι γι' αυτό που το έργο του, ως είδος κάθαρσης και αυτοσυνειδησίας, πρέπει να γίνει κτήμα όλων των Κυπρίων κι αυτό θα μπορούσε να ξεκινήσει από τα σχολεία, πράγμα που ισχύει και για την υπόλοιπη σημαντική μας λογοτεχνία. Έχουμε προτείνει με επιστολή προς τον υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού

όπως το μυθιστόρημά του «Στυλιανού Ανάβασις» μπει άμεσα στα σχολεία. Στο αίτημα - επιστολή που υπογράφεται από την Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου (Ε.Λ.Κ.), το Κυπριακό Κέντρο ΠΕΝ και τον Σύνδεσμο Παιδικού Νεανικού Βιβλίου, δίνεται το σκηνικό του μυθιστορήματος, που θα ήταν ευχής έργον να γνωρίζαν σήμερα οι νέοι μας, τους οποίους αφορά άμεσα, αφού πραγματεύεται αριστοτεχνικά το βίο και την «πολιτεία» των πατεράδων τους, που όπως και να 'χει, κατάντησαν τον τόπο σ' αυτό που οι ίδιοι βιώνουν σήμερα. Το έργο ξετυλίγεται στην παλιά, αδιαίρετη ακόμα πρωτεύουσα της Κύπρου, τη Λευκωσία των τελευταίων χρόνων της Αγγλοκρατίας. Πρωταγωνιστές είναι μια ομάδα αγοριών, Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων, που μεγαλώνουν μαζί, βιώνουν πρωτόγνωρες εμπειρίες και ενηλικιώνονται ως τον Δεκέμβριο του 1963, οπόταν οι διακοινοτικές ταραχές θα χαράξουν την Πράσινη Γραμμή και θα βάλουν τις βάσεις του διαχωρισμού για τα παιδιά - ενήλικες πια της παρέας αλλά και για τον κυπριακό λαό στο σύνολό του... Να ποια βιβλία θα έπρεπε να διαβάζουν οι μαθητές στα σχολεία μας. Σ' αντίθεση με την άποψη κάποιων, δήθεν ειδημόνων, που έχουν αντιθέτη γνώμη, γιατί, λέει, η Κυπριακή Λογοτεχνία (Κ.Λ.) περιέχει πολιτική. Αντλώ την πληροφόρηση από σχετικό σημείωμα του περ. Άνευ. Μα είπαμε κι άλλοτε πως η ανιδεολόγητη προσέγγιση του λογοτεχνικού φαινομένου είναι ξεπερασμένη και αντιδραστική. Εκτός κι αν θέλουμε να κρύψουμε κάτι: Ιδιαίτερα σε μια κοι-

νωνία φοβική, όπως η δική μας, που δεν τόλμησε ακόμη να διδάξει την πρόσφατη Ιστορία, ας αφήσει τουλάχιστον τη λογοτεχνία να παιξει αυτό το ρόλο. Και θα τον παιξει καλύτερα, όπως είχαμε πει πιο πριν. Κι είναι τώρα η ώρα να πούμε πως 50 χρόνια από την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και πάνω από 20 από την ίδρυση του κρατικού Π.Κ., δεν υπάρχει ακόμη έδρα Κ.Λ. σ' αυτό. Γιατί; Αντίθετα διώκεται. Ένδειξη και η εκπαραθύρωση απ' εκεί του μόνου καθηγητή και σοβαρού μελετητή της Κ.Λ. που προσπάθησε να προωθήσει ακριβώς αυτό το έργο.

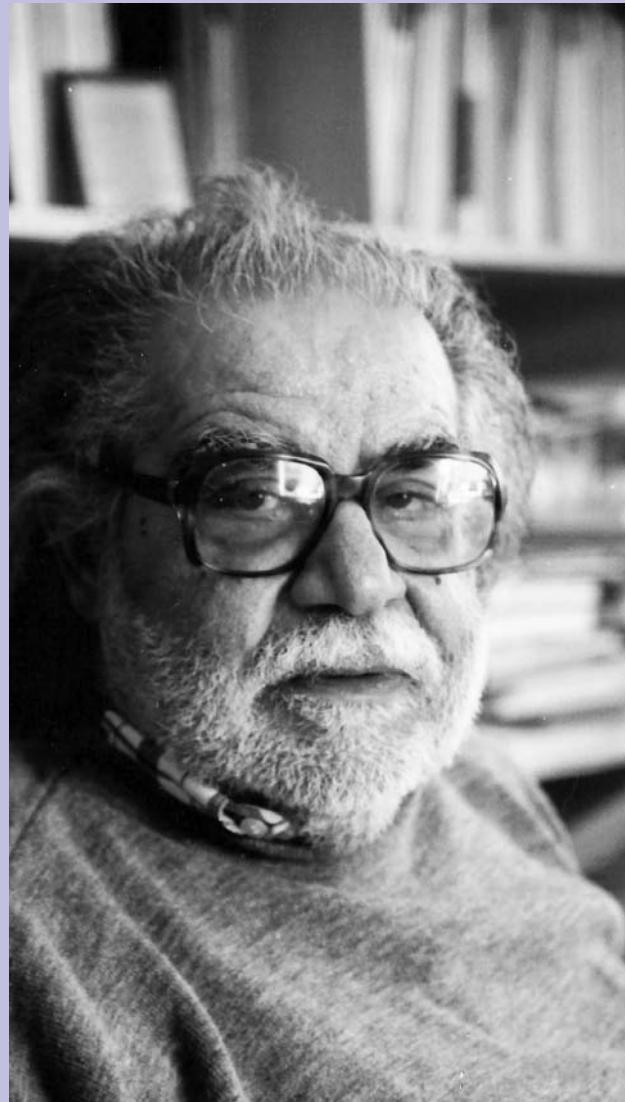
Ο Γιάννης Κατσούρης, παράλληλα με το λογοτεχνικό του έργο, που αριθμεί τρία μυθιστορήματα, δύο νουβέλες και τρεις συλλογές διηγημάτων, έχει ασχοληθεί και με τη μελέτη της Κ.Λ. με αποκορύφωμα το βιβλίο του για τον εθνικό μας ποιητή Βασίλη Μιχαηλίδη. Στο ερευνητικό του έργο ανήκει και η δίτομη έκδοση *To Θέατρο στην Κύπρο*, ένα έργο ξεχωριστό, για το οποίο δούλεψε επίμοχθα για πολλά χρόνια. Δικαίως η μελέτη του αυτή απέσπασε το Κρατικό Βραβείο στην Κύπρο αλλά και το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών. Ο ίδιος δε, που δίδαξε επίσης θέατρο στη Δραματική Σχολή του Σαπιρικού Θεάτρου και του οποίου διετέλεσε Πρόεδρος του Δ.Σ., τιμήθηκε και με το Μεγάλο Βραβείο Θεάτρου του Θ.Ο.Κ.

Ο Γ. Κ. άρχισε τη σταδιοδρομία του ως εκπαιδευτικός - φιλόλογος και στη συνέχεια ως λειτουργός στη Μορφωτική Υπηρεσία του Υ.Π.Π., την οποία αναβάθμισε σε Πολιτιστικές Υπηρεσίες από όπου και αφυπηρέτησε ως Διευθυντής το 1995. Από τις θέσεις του αυτές έδωσε, κατά γενική ομολο-

γία, το στίγμα ενός μαχητικού και ακούραστου εργάτη στην προώθηση των Κυπριακών Γραμμάτων και Τεχνών σε όλες τους τις εκφάνσεις. Ακόμη, το ανήσυχο πνεύμα του κι η δημιουργική του έφεση δεν τον άφηναν ποτέ προσκολλημένο στην όποια επαγγελματική του ενασχόληση, αλλά τον έσπρωχναν πάντα στο προσκήνιο άλλων πολιτιστικών πρωτοβουλιών. Ήδη πολύ νέος υπήρξε στέλεχος του αξιολογότατου λογοτεχνικού περιοδικού «Κυπριακά Χρονικά», που άνθισε με την πρώτη δεκαετία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη της Ε.Λ.Κ., που ιδρύθηκε το 1978, λίγα χρόνια μετά την προδοσία και την καταστροφή. Επρόκειτο για μια σημαντική ομάδα λογοτεχνών με επικεφαλής τον Γιώργο Φιλίππου Πιερίδη, που ήθελε να εκφέρει το δικό της καθάριο αντίλογο. Ο Γιάννης Κατσούρης, πρωτοστάτης σ' αυτή την προσπάθεια, διετέλεσε στη συνέχεια Πρόεδρος, ενώ για τις μακρόχρονες και ουσιαστικές υπηρεσίες του η Γενική Συνέλευση της Ε.Λ.Κ. τον ανακήρυξε το 2009 επίπιμο μέλος της. Δε θα ξεχάσω τα χρόνια της προεδρίας του στην Ε.Λ.Κ., της οποίας τότε ήμουν μέλος του Συμβουλίου. Οι συνεδρίες σε μια πάροδο της Διγενή Ακρίτα, στο βιβλιοπωλείο του αδελφού του, αποτελούσαν απόλαυση. Για τα βιβλία που μας περιτριγύριζαν είχε πάντοτε κάτι να πει. Πότε αλήθεια κατάφερνε να τα εξαντλεί; Εμείς οι νεότεροι των ακούγαμε με σεβασμό ό,τι και να έλεγε, ό,τι και να πρότεινε, ακόμη και μέσα από τα αστεία του που δεν είχαν τελειωμό. Σημείωσα από τότε πως ο σαρκασμός του διάνθιζε πρώτα τον προφορικό του λόγο και μεταφερόταν στη συνέχεια και στα γραπτά του. Όταν δε διηγιόταν κάποιο περιστατικό, σοβαρό ή ευτράπελο, σού δημιουρ-

γούνταν η εντύπωση πως διάβαζες από κάποιο άγραφο ακόμη βιβλίο του. Αργότερα, όταν οι επαγγελματικές του ασχολίες δεν του επέτρεπαν να είναι στην προεδρία και παρέμεινε για κάποιο διάστημα ως απλό μέλος του Συμβουλίου, η προσφορά του, μέσα από τις ιδέες του ήταν ανεκτίμητη. Η επισκεψή τότε του Αζίς Νεσίν στην Κύπρο, που αποτέλεσε μια πραγματική επίθεση της λογοτεχνίας κατά της κατοχής και του συρματοπλέγματος, είχε και τη δική του συμβολή. Θυμούμαι ακόμη τις ιδέες του, μα και την πρακτική προώθηση από το τότε πόστο του στη Μορφωτική Υπηρεσία για δραματοποίηση διηγημάτων από τη μοναδική τότε τηλεόραση. Είχε αρχινήσει και πήγαινε καλά, μέχρι που σκόνταψε στο οικονομικό, ως συνήθως. Τον θυμάμαι ακόμη και ως Πρόεδρο του Συμβουλίου του Σατιρικού Θεάτρου, όπου έτυχε μια περίοδο να είμαι μέλος, τις ανεξάντλητες γνώσεις του για το θέατρο, την αγάπη του γι' αυτό, τις καρποφόρες ιδέες του.

Η εν γένει προσφορά του Γιάννη Κατσούρο στα Κυπριακά Γράμματα θεωρείται ανεκτίμητη από όλο το φάσμα του πνευματικού κόσμου της Κύπρου. Το έργο του πολυβραβευμένο. Δεν του χρειάζόταν άλλη καταξίωση, είναι αυθύπαρκτο με την ποιότητά του. Αν και μας προκάλεσε πολλή θλίψη, που όντας το 2010 υποψήφιος για το Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών, κάποιες σκοπιμότητες τού το στέρησαν. Το στέρησαν από την Κυπριακή Λογοτεχνία και τα Κυπριακά Γράμματα.

Ιανουάριος 2002

7 + 2 στιγμές με τον Γιάννη Κατσούρη σε χρόνο ενεστώτα

Βηθσφαγή, Ιερουσαλήμ δέκα εννέα του Νιόβρη του δύο χιλιάδες δέκα

- I. Και τα χρυσάνθεμα, μήνας Νιόβρης, είναι ακόμα ανθισμένα – άσπρα κίτρινα, κίτρινα, άσπρα χρυσάνθεμα να κοιτάζουν από το παράθυρο την έρημο της Ιουδαϊας, καθώς γράφω αυτές τις στιγμές της πικρής μνήμης.
- II. Τέλος του Απριλίη του δύο χιλιάδες δέκα. Παντού ανθοφορία. Είναι η προτελευταία απριλιάτικη βροχή, όταν φτάνω στην οδό Παπαδιαμάντη αρ. 8 για να δω μετά από μήνες δύο προσφίλή μου πρόσωπα. Ήδη ταλαιπωρημένος από την πνευμονία που περνώ, μυρίζομαι το βρεμένο χώμα.
- III. Νεάπολις – Nablus, Δυτική όχθη. Ένα φαλκόνι σ'ένα κλουβί – περήφανο φαλκόνι – λαβωμένο. Το αγοράζω. Με εντυπωσιάζει. Και θέλω να θεραπεύσω την πληγωμένη του φτερούγα. Αρχές του Απριλίη του δύο χιλιάδες δέκα και στη Νεάπολη η Άνοιξη εισβάλλει θριαμβευτικά.

- IV. Ο Γιάννης Κατσούρης έρχεται και με καλωσορίζει. Και με τη συνοδεία πέντε – έξι γάτων.
- V. Μίλούμε για την πνευμονία που περνώ. Μου δίνει θάρρος. Εγωκεντρικός όπως είμαι, δεν αντιλαμβάνομαι σε πόσο δύσκολη κατάσταση βρίσκεται. Δεν μου μιλά καθόλου για την επιδείνωση της δικής του υγείας. Ουδέποτε μιλά για την κατάσταση της υγείας του σε άλλους.
- VI. Αρχίζω να του μιλώ για τη γραφή του Αμός Οζ και πόσο πολύ μου άρεσε το τελευταίο του μυθιστόρημα. Από τη δύναμη της γραφής του Αμός Οζ τον μεταφέρω στην αυθεντικότητα, την ειλικρίνεια και την αμεσότητα της γραφής του Άντη Χατζηαδάμου. Είναι η πρώτη και, δυστυχώς, η τελευταία που τον είδα να κλαίει γοερά για έναν ακριβό φίλο. Οι λυγμοί του δεν ακούγονται. Μόνο τους βλέπεις. Πάντα τιμά τους φίλους του με τη μνήμη και την αγάπη του.
- VII. Αλλάζω αμέσως κουβέντα. Μεταφερόμαστε σ'έναν από τους

1. Με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' (1965)
2. Γιάννης Κατσούρης, Χριστάκης Γεωργίου, Άνθος Λυκαύγης και Θεοκλής Κουγιάλης στη ραδιοφωνική εκπομπή του Ρ.Ι.Κ. «Πολιτικά θέματα»
3. Γιάννης Κατσούρης και Ανδρέας Χριστοφίδης.
4. Με τον αρχαιολόγο Μανόλη Αντρόνικο

πολύ αγαπημένους του συγγραφείς. Τον Gabriel García Marquez. Μου υπενθυμίζει ξανά πόσο πολύ του αρέσει το μυθιστόρημα του «Έρωτας στα χρόνια της χολέρας». Το ξεχωρίζει και το αγαπά περισσότερο από τα άλλα του μυθιστορήματα. Μου μιλά για ώρα για τα χαρίσματα του μυθιστορήματος, αυτού που το κάνουν πολύ μοναδικό.

VIII. Νιόβροης μήνας. Τα άσπρα - κίτρινα χρυσάνθεμα ανθισμένα = κατάφαση ζωής. Το φαλκόνι θεραπεύεται. Το αφήνω ελεύθερο. Πετά, ανεβαίνει.... Στα χέρια μου η «Στυλιανού Ανάβασις». Το φαλκόνι φεύγει. Ο Γιάννης μάς φεύγει. Η απουσία του είναι παντού παρούσα.

IX. Δέκα εννέα του Νιόβρη του δύο χιλιάδες δέκα και η ξηρασία συνεχίζεται. Ο Γιάννης Κατσούρης μάς λείπει. Και δεν έβρεξε ακόμα...

Katodo fūrōrōce vā angri dīngiātōrō

Leduridurac sā uaro lō ulicne wōr mān lē wōf
franc ar ulicne .. "Lō ulicne lī xiyō wōr i frang
mōrōj pīz in tōyōc wōr tōuero neli cō būfentin cū
gīx

"Il déjeux d'ingrā mān dīlōrōce uafraçapēm, l'wō
tēdīfē, sā wewiñi mōlōr tōyō cōtōr tōuero tōwōr
Hēxwēnōc mēlinōr cōtōyōj". Mān wōtūcīfē "En
go vā lōr mīfē sā xiafūrō. Cēc mādār wān
cōtōr tōpē tōwōrōce vā uafraçapē lō uātōrō
tōr, lōr dīlōrōce wōtūcīfē lō uātōrōce sā uafraçapē
Līfōrōce sā mān dīlōrōce gūnōfōrōce lō gānō
puro....

5

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Α ποσπάσματα

- > **Συνέντευξη του Γιάννη Κατσούρη στον Χρίστο Ζεζίδη, Πολίτης, 13 Ιανουαρίου 2008**
- «**Ο μεγάλος αριθμός των θεάτρων στην Κύπρο είναι υπέρ της κατά της ποιότητας;**»

«Όχι, δεν είναι κατά. Έχουμε πάντως περισσότερα θέατρα από όσα πρέπει. Ίσως στον κόσμο να υπάρχει κάποιο πρόβλημα, που δεν ξέρει πια πού θα πάει. Τι θα πρωτοδει. Εκείνο, όμως, που πιστεύω ότι μας λείπει και που αν ήμουν διευθυντής του Θ.Ο.Κ. θα έκανα, είναι ένα ... “Άρμα Θέσπιδος”. Δε βλέπω γιατί, μεγάλες κοινότητες να μην μπορούν να δουν τακτικά καλές παραστάσεις. Θα έβλεπα ένα λυόμενο θέατρο, μια κινητή μονάδα, που να πάρει το καλό θέατρο στην επαρχία, επεκτείνοντας τις δραστηριότητες και σε άλλα καλλιτεχνικά γεγονότα.»

- «**Ποια εποχή θα προτιμούσατε; Η σημερινή εκείνη ή τη σημερινή που είναι πιο προχωρημένη αλλά ίσως πιο πεζή;**»

«Οι δυνατότητες που υπάρχουν τώρα είναι πολύ μεγαλύτερες. Αλλά η θέση της τέχνης στη σημερινή κοινωνία είναι πολύ μικρότερη. Όταν, ας πούμε, στα χρόνια του '30 έδινε διάλεξη ο Λιπέρτης, γέμιζε το Μαγικό Παλάτι και η σημερινή Πλατεία Ελευθερίας. Σήμερα δε γίνονται αυτά τα πράγματα. Νομίζω ότι είναι εντελώς άλλη η αντίληψη της ζωής, άλλη παιδεία, άλλη νοοτροπία. Τότε δινόταν περισσότερη αξία στην ανθρωπιστική αντιμετώπιση της ζωής, στις τέχνες, στα ιδανικά. Σήμερα ποιες είναι οι αξίες;»

- > **Συνέντευξη στην Κατερίνα Νικολάου του ΚΥ.Π.Ε., 2008**
- «**Μετά από σαράντα χρόνια λάβατε την ύψιστη πνευματική πιμή, βράβευση από το ανώτατο πνευματικό ίδρυμα της Ελλάδας, την Ακαδημία Αθηνών, αλλά και το Μεγάλο Βραβείο Θεάτρου Θ.Ο.Κ. Τι σημαίνουν αυτές οι διακρίσεις για έναν άνθρωπο που έχει αφιερώσει τη ζωή του στα γράμματα;**»

«Ένας ερευνητής κάνει τη δουλειά του είτε πάρει διακρίσεις, είτε όχι. Άλλα είναι μια ηθική ικανοποίηση για τούτο όλο το μόχθο που δε σου πληρώνει κανένας. Δεν είμαι επαγγελματίας ερευνητής, όπως πρέπει να γίνεται και όπως άρχισε να γίνεται. Περιμένα να βγω στη σύνταξη για να το κάνω. Και είναι μια μεγάλη ηθική ικανοποίηση, ιδίως από την Ακαδημία Αθηνών. Διότι η πνευματική Αθήνα είναι λίγο ομφαλοσκοπούσα. Δεν ασχολείται και πολύ με την περιφέρεια, παρόλο που αυτή ενίσχυε πάντοτε το κέντρο.»

- «**Τι σας οδηγεί στην έρευνα; Η περιέργεια; Η ανάγκη για καταγραφή της ιστορίας;**»

«Η αγάπη του παρελθόντος. Για μένα ο σημαντικότερος παράγο-

ντας στη ζωή μας είναι η ιστορία. Ο,τι μαθαινουμε, ό,τι είμαστε, η συμπεριφορά μας, οφείλονται σε παλαιότερες εποχές. Σε ό,τι προηγήθηκε. Ασκει πάνω μου τεράστια γοντεία, από το σχολείο, να βρίσκω κάποιες ειδήσεις και σιγά – σιγά να ανασταίνω μια εποχή. Αν πάω σε ένα νεκροταφείο, μπορει να κάτσω με τις ώρες να βλέπω τις επιγραφές ανθρώπων που πέθαναν προ πενήντα ετών, γλυπτά που ουδείς μελέτησε και ουδείς επισκέπτεται. Έχω ακόμη κυκλοφορήσει δεκάδες φορές στη Λήδρας του '30 μέσα από τα στοιχεία που βρίσκω. Όταν κάνω έρευνα είναι σαν να ζω σε μια άλλη εποχή και ουσιαστικά συνομιλώ με τους ανθρώπους, τους οποίους μελετώ, για τις κακίες τους, τα προσόντα τους, τις αδυναμίες τους. Σιγά – σιγά ανασταίνεις μια εποχή η οποία έσβησε δια παντός ως πραγματική ζωή αλλά υπάρχει κάπου κρυμμένη».

- «**Με τη μακρόχρονη έρευνα κάποιες αποκαλύψεις που είχατε σας έκαναν να αλλάξετε οπική γωνία;**»

«Βεβαίως, πάρα πολλές φορές. Καταρχήν, όταν άρχιζα να κάνω έρευνα, πίστευα η Κύπρος του 1880 ήταν περίου μισοβάρβαρη, σε πολύ χαμηλό επίπεδο και διαπίστωσα ότι δεν ήταν καθόλου έτσι. Υπήρχαν νησίδες, κύκλοι σε κάθε πόλη, που ήταν πολύ ανεπτυγμένοι και έβαλαν βάσεις σε πράγματα, που δεν υπολόγιζες. Ήξεραν τι συνέβαινε στην Ευρώπη, παρόλο που οι εφημερίδες του εξωτερικού έρχονταν κάθε δεκαπέντε μέρες. Βρήκα μια ειδηση που έλεγε «παρά να δίνουμε λεφτά στην μπάντα των Εγγλέζων, καλύτερα να τα δίνουμε στο θέατρο». Κάποιοι άνθρωποι έβλεπαν πράγματα. Βρήκα ειδηση του 1910 για κάποιους στη Λεμεσό, που ήθελαν να ιδρύσουν δραματική σχολή. Και κάποιοι γονείς έγραψαν ότι δε θα επέτρεπαν να συμβεί κάτι τέτοιο, διότι δεν ήθελαν οι κόρες τους να γίνουν «πόρνες», αυτή ήταν η αντίληψη μιας ομάδας ανθρώπων για τις θεατρινές. Υπήρχαν από τη μια οι ρέκτες που έβλεπαν μπροστά και από την άλλη οι άνθρωποι που χαλιναγωγούσαν τους ανθρώπους μπας και προχωρήσουν».

- «**Ποιες οι απαιτήσεις της κάθε δουλειάς ή ανάγκης;**»

«Ένα μυθιστόρημα είναι μια ελεύθερη δημιουργία, αυτή είναι η διαφορά. Γράφεις ό,τι θέλεις, ό,τι σου κατέβει, κι ό,τι βγει. Μετά θα κόψεις και θα ράψεις. Η έρευνα δεν έχει “ό,τι σου κατέβει”, η έρευνα έχει στοιχεία, πρέπει να είναι πολύ πιο προσεκτική, ακριβής. Τούτο βρήκες. Γι' αυτό γελώ καμιά φορά με ερευνητές που λένε “αποφάσισα να κάνω μια έρευνα για την επιδραση του αγγλικού θεάτρου στο κυπριακό”. Δεν αποφασίζεις. Μελετάς, και εάν δεις ότι υπάρχουν στοιχεία, συνεχίζεις, διότι αιν δε βρεις, τι θα κάνεις; Είτε θα τα σπρώξεις με το ζόρι, είτε θα είσαι αστείος. Στην έρευνα τα στοιχεία σε οδηγούν και απ' εκεί και πέρα τα ερμηνεύεις – εκεί υπάρχει μια ελευθερία – βάσει των πεποιθήσεών σου των πνευματικών, των πολιτικών, των γενικότερών σου αντιλήψεων πιερί ζωής».

- «*Η θητεία σας στη Διεύθυνση των Π.Υ. ήταν αμέσως μετά τον Παναγιώτη Σέργη. Υπηρετώντας από την πλευρά του «συστήματος» που εστιάζετε το πρόβλημα στα πολιτιστικά μας;*»

«Όταν μπήκα στις πολιτιστικές υπηρεσίες το '60, ήταν ακόμη στα σπάργανα. Όλοι – όλοι δυο άνθρωποι ήμασταν, ο Σέργης και εγώ και μια γραμματέας ίσως. Πάντα το πρόβλημα ήταν οικονομικό για τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες. Πώς θα δώσει ο προϋπολογισμός λεφτά, για να αναπτυχθεί ο πολιτισμός. Παρόλο που ο πολιτισμός θεωρείται ύψιστο αγαθό, και κάθε φορά που έχουμε εκλογές το λένε, εντούτοις όταν έρθει η ώρα να ανοίξουν τα ταμεία, εκείνος που την πληρώνει είναι ο πολιτισμός. Απόδειξη ότι σήμερα δεν υπάρχει ούτε μια καλή πινακοθήκη, ούτε μια καλή κρατική βιβλιοθήκη, ούτε μια αιθουσα μουσικής, ούτε ένα καλό, σύγχρονο αρχαιολογικό μουσείο.»

- «*Η αγορά είναι μικρή και όλοι έχουν παράπονο για τα κονδύλια. Όμως υπάρχουν πολύ πιο φτωχές χώρες με πολύ υψηλού επιπέδου πολιτιστικά...*»

«Στην Κύπρο είμαστε επικεντρωμένοι στα οικονομικά. Κοιτάξτε πάντα ποιοι είναι οι υπουργοί όλων των κυβερνήσεων. Θυμάμαι τον αγώνα που έγινε για να γίνει ο Θ.Ο.Κ. Κατά λάθος έκαναν τον Θ.Ο.Κ. Δεν ήθελαν να τον κάνουν. Αρνούνταν επισταμένα να δώσουν κονδύλια. Εδώ είναι η μεγάλη συνείσφορά του Σέργη. Εκείνος έπεισε, γιατί ήταν γνώστης του θεάτρου και γνώριζε προσωπικά τον τότε υπουργό Οικονομικών. Ήταν γείτονες και τον έπεισε, όχι να δώσει λεφτά, αλλά να δεχθεί να έρθει ένας εμπειρογνώμονας, για να μελετήσει τις δυνατότητες. Έκανε την έρευνα του, την οποία εν πολλοίς καθοδηγήσαμε εμείς, και βάσει της έκθεσής του δόθηκε το πρώτο κονδύλι. Άσε που ήθελαν να μην είναι ημικρατικό αλλά κρατικό, για να το βολέψουν πιο φτηνά, με τα υφιστάμενα κονδύλια και υπαλλήλους. Έτσι έγινε ο Θ.Ο.Κ., χάρη στη φορτικότητα του Παναγιώτη Σέργη.»

- «*Πού πρέπει να επικεντρωθεί η προσπάθεια για την αναβάθμιση του θεάτρου, αλλά και της συνολικότερης πολιτιστικής ζωής;*»

«Καταρχήν, στην Παιδεία, που πια δυσκολεύεται να παιξει το ρόλο που πρέπει να παιξει. Οι καθηγητές είναι τρομοκρατημένοι από το Υπουργείο Παιδείας, αν θα προλάβουν να τελειώσουν την ύλη τους. Δε γίνεται έτσι η καλή εκπαίδευση. Τα πράγματα θέλουν άλλο ρυθμό. Όλα μπλέχτηκαν και είμαστε στο «κουτσά – στραβά να περάσουμε». Πρέπει να βρούμε τα όριά μας και στόχο. Στοχεύουμε πια στο πώς να κάνουμε λιγότερα, πώς να κάνουμε πιο εύκολη τη ζωή των μαθητών.»

- **Συνέντευξη στον Κώστα Σωτηρόπουλο, Καθημερινή 19.10.2009**
«Από αυτά που συμβαίνουν γύρω σας αυτήν την εποχή τι σας ανησυχεί περισσότερο;»

«Τα πάντα με ανησυχούν. Και η πολιτική ζωή και η πολιτιστική ζωή. Με ανη-

συκεί ο τρόπος που δουλεύει το Πανεπιστήμιο, με αφορμή την τελευταία υπόθεση των εισαγωγικών εξετάσεων, με ανησυχεί ο τρόπος που δουλεύει το Υπουργείο Παιδείας, με αφορμή την αναδιάρθρωση των αναλυτικών προγραμμάτων, με ανησυχεί η πορεία στο Κυπριακό, αφού δεν καταλαβαίνω πού το πάμε. Αν είσαι ένας άνθρωπος με κοινωνική συνειδηση και εγρήγορση, είναι λογικό να σε ανησυχούν πάρα πολλά πράγματα στη σύγχρονη εποχή».

• «**Για τον πολιτισμό:**»

«Ανεξάρτητος φορέας ή ξεχωριστό υπουργείο ή αυτό που υπάρχει τώρα δεν είναι σημαντικό από μόνο του. Σημασία έχει να αξιοποιηθεί η υπάρχουσα πείρα των σημερινών λειτουργών, να ενισχυθούν με επιπλέον προσωπικό – νομίζω ότι είναι 12 ή 15 σήμερα – και να συγκεντρωθούν κάτω από την ίδια στέγη οι Π.Υ. με την Αρχαιολογική Υπηρεσία και το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών (Κ.Ε.Ε.). Είναι τα τμήματα που έχουν ως κοινό παρονομαστή τον πολιτισμό μας, παρελθοντικό και σύγχρονο. Το Κ.Ε.Ε. κανείς δεν το ξέρει σε αυτόν τον τόπο. Έχει κάνει εκατοντάδες εκδόσεις και εκπληκτική δουλειά, σημαντικότατη για την ιστορία της Κύπρου».

• «**Είναι στο στάδιο προετοιμασίας μια πανεπιστημιακού επιπέδου Σχολή Καλών Τεχνών, με πρόβλεψη για παράρτημα Δραματικής Σχολής, σε συνεργασία με τον Θ.Ο.Κ. Ποια είναι η άποψή σας;**»

«Χρειάζεται μια προσεκτικότατη μελέτη για παρόμοια εγχειρήματα. Σίγουρα είναι απαραίτητο κάτι τέτοιο, γιατί λείπει από την Κύπρο. Άλλα, επειδή διδαξα για δέκα χρόνια στη Σχολή Θεάτρου του Σατιρικού, γνώρισα παιδιά που δεν είχαν τελειώσει το λύκειο και ήταν εκπληκτικά ταλέντα, που σήμερα είναι πρωταγωνιστές στο θέατρο και στην τηλεόραση. Πώς θα αντιμετωπισθούν αυτά τα παιδιά; Από την άλλη, για να διδάξεις σε ένα πανεπιστήμιο, χρειάζεσαι διδακτορικό και άλλα πολλά ακαδημαϊκά προσόντα. Ο Μότσαρτ και ο Μπετόβεν, που δεν είχαν διδακτορικό, δε θα μπορούσαν να διδάξουν μουσική; Σε μας η Μπεμπεδέλη και η Γαϊτανοπούλου δε θα μπορούν να διδάξουν θέατρο; Η υπόθεση της τέχνης είναι ιδιάζουσα περίπτωση, όσον αφορά στις προϋποθέσεις προσόντων φοιτητών και καθηγητών. Γιατί το ζητούμενο είναι να υπάρχει μια ζωντανή και όχι μια στεγνή ακαδημαϊκή σχολή. Να βγάζει ανθρώπους δημιουργούς που να αγαπάνε την τέχνη. Δεν πρέπει να βιαστούμε να προχωρήσουμε χωρίς βαθιά μελέτη. Χρειάζεται να βρεθεί πρώτα η σωστή χημεία του πράγματος».

• «**Νιώθετε την ίδια απόλαυση, όταν λειτουργείτε ως ερευνητής, όπως όταν γράφετε ως λογοτέχνης;**»

«Νιώθω τεράστια απόλαυση. Μάλιστα, όταν ασχοληθώ για κάμποσο καιρό με το λογοτεχνικό γράψιμο, έχω ανάγκη ως χαρακτήρας να ασχοληθώ με κάτι άλλο, πιο στέρεο. Αφήνω τότε το γράψιμο και κάνω επιστημονι-

κή έρευνα, που με τα στοιχεία, τις σημειώσεις, τα συμπεράσματα, είναι μια πιο συμπαγής, πιο σίγουρη ενασχόληση. Όταν τελειώσω την έρευνα, ξαναγυρίζω πισω στη λογοτεχνία. Παράδειγμα: Μετά τη συνταξιοδότησή μου το '95, έγραψα το «Τζιμ Λόντος και Παράσχος Μπόρας» και ύστερα έκαστα οκτώ χρόνια και έκανα τη μελέτη «Το Θέατρο στην Κύπρο (τόμος Α': 1860-1939, τόμος Β': 1940-1959)». Μόλις την τελείωσα, αμέσως έγραψα δύο βιβλία, το ένα πισω από το άλλο, χωρίς να αγγίξω τίποτε επιστημονικό. Μετά την πειθαρχία της έρευνας, έρχεται η απόλαυση της λογοτεχνίας. Η λογοτεχνία είναι ελευθερία. Όταν μάθεις να μη λογοκρίνεις τον εαυτό σου, τότε είναι χαρά Θεού. Ενώ γίνεται βάσανο, όταν σκέφτεσαι τι θα πει ο ένας και ο άλλος γι' αυτά που γράφεις. Και τότε χαλάει το πράγμα. Γι' αυτό τα καλύτερά μου έργα τα έγραψα μετά που βγήκα στη σύνταξη, όταν πια δεν είχα ανάγκη κανέναν».

- **Συνέντευξη του Γιάννη Κατσούρη για το βιβλίο του *Το Θέατρο στην Κύπρο, Cyprus Today*, Τόμος 2, Απριλίος-Μάιος-Ιούνιος 2010**
- «*Did you find any difference in your access to sources while researching different periods?*»

«Obviously, yes. The second volume looks at a period closer to our own in relation to the years studied in the first volume, permitting easier access to sources, which may also be oral, given that many of the contributors to theatrical activity of the time are still alive and contribute information, impressions and judgments at first hand, even though sometimes the memory cannot recall interesting data in its true dimensions without natural distortions and imperfections. Furthermore, the written sources, publications, programmes, leaflets etc, are much richer. For example, the newspapers now daily, except during the war and early post-war years, when they were small in size and a single sheet, were "fuller" with information about the theatre, revues, opinions and comments».

- «*What about playwright creation? In the course of your research did you find any plays by cypriot writers?*»

«I attempted to collect and arrange chronologically all the works of cypriot playwrights from 1869, when the first was located, till the end of the British Rule, which were published in a volume or recorded in various magazines or remain as manuscripts in various archives or, finally, that were performed by some company. It is logical that many of these we know only by their titles since the texts themselves frequently lie hidden, following the usual fate of plays which are acted but not published. In this field I am sure that there is a long way to go, before there is a complete catalogue of all the efforts of Cypriots at writing plays».

- «*How do you feel now that your effort of ten years is over? Is there a feeling of satisfaction?*»

«What has been written in this book is in reality the infant, childhood and adolescent years of an artistic phenomenon which, after 1960, would take on other dimensions, since the conditions, preconditions and also the potentials of the country would change. A huge amount of material was collected on everything described above but this cannot be the only material. I am sure that this book, which is the first synthetic work on the subject, is not conclusive. More organized research, not conducted solely by one person but a team, could bring to light other data as well which, even if it does not change the general picture of the theatre in our country, will certainly enrich it. It is the task of younger researchers to complete, extend and to investigate something which I, alone and unaided, wanted for years to do».

The Moufflon

Bookshops & Publications

FREQUENTLY ASKED QUESTIONS, NO. 1

Q: How did the Moufflon Bookshops and Moufflon Publications get their name?

A: When the Nicosia shop opened in 1967, people thought books were about to die out, since nobody was reading any more. The moufflon – a species of wild sheep endemic to Cyprus – was also close to extinction, so the name seemed appropriate. Fortunately, both books and the moufflon have survived.

Because people (still) read

Nicosia 3, 1 Sofouli Street Paphos 30 Kinyras Street
 Telephone 22-665155 Telephone 26-934850
bookshop@moufflon.com.cy books@moufflonpaphos.com
www.moufflon.com.cy www.moufflonpaphos.com

www.moufflonpublications.com

Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου | Ενέργεια ζωής!

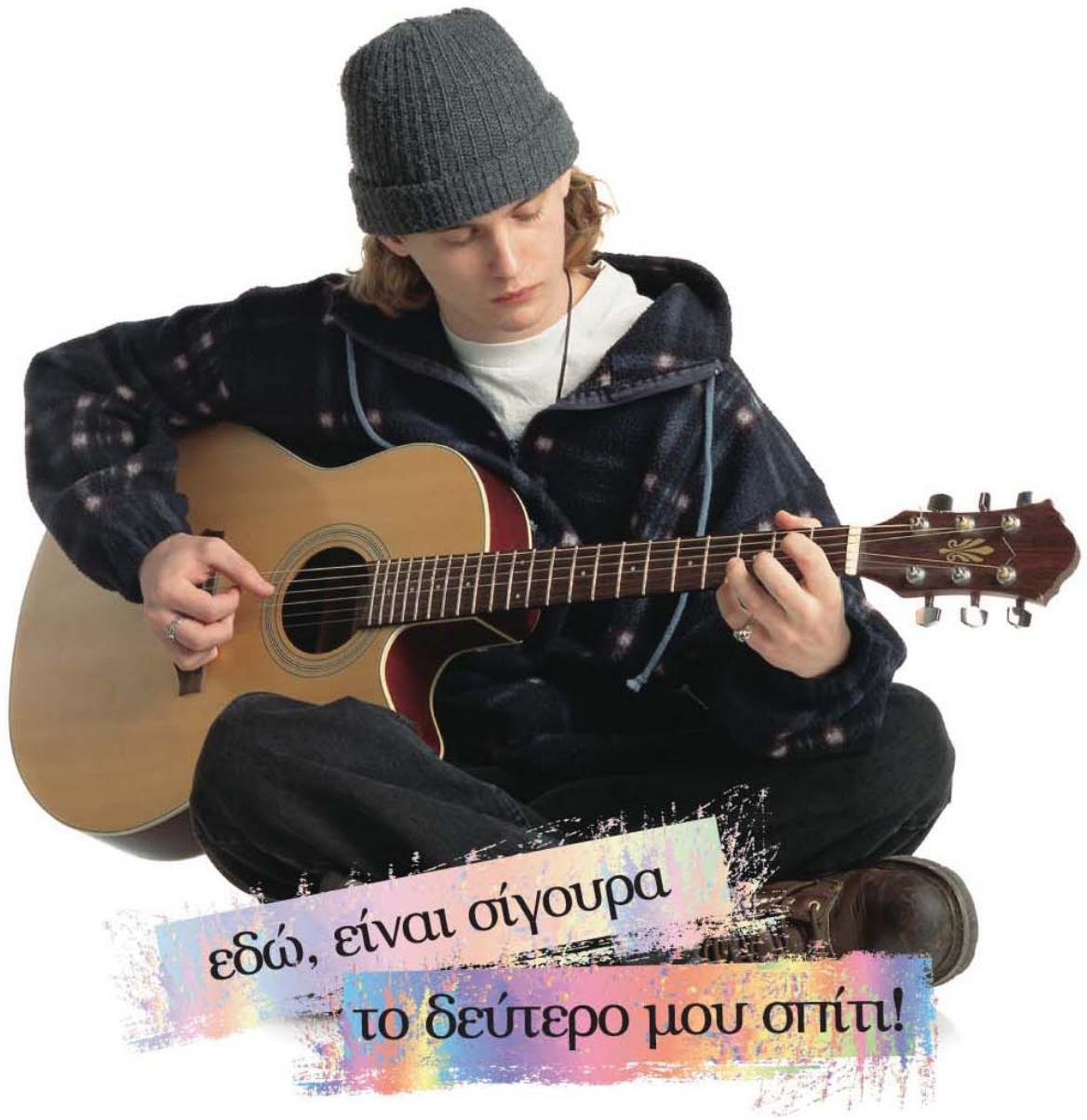
Η υπερβολική ταχύτητα μπορεί ν' αποβεί μοιραία.

Κόψε ταχύτητα!

Οδηγώ με συνείδηση. Σέβομαι τη ζωή.
Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου. Ενέργεια ζωής.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ: • ΤΕΧΝΗΣ • ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ • ΧΟΡΟΥ • ΜΟΥΣΙΚΗΣ • ΘΕΑΤΡΟΥ
• ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ • ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ & ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ • ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ

Στο Πολύκεντρο Νεολαίας εύκολα да βρεις αυτό που σ' αρέσει...

Έλα να κάνουμε παρέα αυτό που αγαπάς. Το μόνο που πρέπει να φέρεις μαζί σου είναι την αγάπη σου για μάθηση, διασκέδαση, περιπέτεια, ζωή.
Εκφράσου ελεύθερα!

ΠΟΛΥΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΛΑΙΑΣ - ΛΕΥΚΩΣΙΑ - ΛΕΜΕΣΟΣ - ΠΑΦΟΣ

ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΑΠΕΥΘΥΝΘΕΙΤΕ ΣΤΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΝΕΟΛΑΙΔΑΣ ΚΥΠΡΟΥ ΣΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ **22 402600 - 602**

Πολύκεντρο Λευκωσίας: Τομπάζη 14, Λυκαβηττός 1055 Λευκωσία, τηλ. 22877510, φαξ: 22877511

Πολύκεντρο Λεμεσού: Κανάρη 34, 3071 Λεμεσός, Α' Δημοτική Αγορά Λεμεσού, τηλ. 25871471, φαξ: 25342264

Πολύκεντρο Πάφου: Γωνία Αποστόλου Παύλου & Γλάδοντωνος, Πάφος, τηλ. 26306419, φαξ: 26306219

Θεατρικές παραστάσεις από την Ελλάδα με λόγο και άποψη...

Η Κυρία Κούλα

Η Κυρία Κούλα - ΘΕΑΤΡΟ ΤΕΧΝΗΣ

- 4 Απριλίου 2011 • Κιν/θέατρο Παλλάς • Λευκωσία
- 5 Απριλίου 2011 • Θέατρο Ριάλτο • Λεμεσός

Του Μένη Κουμανταρέα σε θεατρική μεταγραφή του Άκη Δήμου
Ένας απρόβλεπτος όσο και άτυχος έρωτας

Σκηνοθεσία: Νίκος Μαστοράκης

Ερμηνεύουν: Λυδία Κονιόρδου, Ειρήνη Ιγγλέση & Γιώργος Φριτζήλας

Τα Οφανά

Τα Οφανά - ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

- 11 Μαΐου 2011 • Κιν/θέατρο Παλλάς • Λευκωσία
- 12 & 13 Μαΐου 2011 • Θέατρο Ριάλτο • Λεμεσός

Μια παράσταση του Dennis Kelly για το ρατσισμό και τη ξενοφοβία

Σκηνοθεσία: Βαγγέλης Θεοδωρόπουλος

Ερμηνεύουν: Μιχάλης Οικονόμου, Μαρία Κίτσου & Όμηρος Πουλάκης

Η Γυναίκα της Πάτρας

- 25 Μαΐου 2011 • Θέατρο Ριάλτο • Λεμεσός
- 26 Μαΐου 2011 • Κιν/θέατρο Παλλάς • Λευκωσία

Μια αληθινή ιστορία για μια γνωστή πόρνη της Πάτρας
Από τον Γιώργο Χρονά

Σκηνοθεσία: Λένα Κιτσοπούλου

Με την Ελένη Κοκκίδου

Με τη συνεργασία:

Δήμος Λευκωσίας
Nicosia Municipality

Κιν/θέατρο Παλλάς

22410181 • 70006077

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

www.rialto.com.cy

ΘΕΑΤΡΟ
Rialto
77 77 77 45

• Πολιτιστική προσφορά •
Συνεργατικό Ταμευτήριο Λεμεσού